МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-
ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

С. М. Халатур,
О. А. Водолазська, О. В. Лиса

ФІНАНСИ, ГРОШІ І КРЕДИТ
У РИСУНКАХ І ТАБЛИЦЯХ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Київ
«SBA Print
2026

УДК 336.1/336.7(075.8)
Х 17

Рекомендовано до друку вченою радою
Дніпровського державного аграрно-економічного університету
(протокол № 10 від 25.06.2026 р.)

Рецензенти:
Н. В. Приказюк — докторка економічних наук, професорка, завідувачка кафедри страхування, банківської справи та ризик-менеджменту Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
Н. М. Сіренко — докторка економічних наук, професорка, завідувачка кафедри фінансів, банківської справи та страхування Миколаївського національного аграрного університету;
О. П. Заруцька — докторка економічних наук, професорка, завідувачка кафедри фінансів, банківської справи та страхування Університету митної справи та фінансів.

Халатур С. М., Водолазська О.А., Лиса О. В.
Х 17 Фінанси, гроші і кредит у рисунках і таблицях : навчальний посібник. / С. М. Халатур, О. А. Водолазська, О. В. Лиса. Київ: SBA Print, 2026. 328 с.

ISBN 978-617-8919-75-7

Навчальний посібник «Фінанси, гроші і кредит у рисунках і таблицях» підготовлено відповідно до освітніх програм підготовки здобувачів вищої освіти економічних спеціальностей та навчальної програми дисципліни «Фінанси, гроші і кредит» підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності D1 «Облік і оподаткування» ОПП «Облік і оподаткування». У виданні в наочній і структурованій формі розкрито теоретичні й практичні аспекти функціонування фінансів, грошей, кредиту, банківської системи, фінансового та валютного ринків, державних і міжнародних фінансів. Матеріал систематизовано за допомогою рисунків і таблиць, доповнено контрольними питаннями, аналітичними й тестовими завданнями для самоперевірки, що сприяє кращому засвоєнню складних економічних категорій, понять і процесів.

Посібник охоплює основні теми дисципліни «Фінанси, гроші і кредит», передбачені освітніми програмами економічних спеціальностей, та враховує сучасні тенденції розвитку фінансово-кредитної системи України.

УДК 336.1/336.7(075.8)

ISBN 978-617-8919-75-7

© Халатур С. М., Водолазська О.А., Лиса О. В., 2026.
© Видавництво «SBA Print,» 2026.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА …… 8
ТЕМА 1. СУТНІСТЬ І ФУНКЦІЇ ГРОШЕЙ …… 9
1.1. Походження, сутність та концепції виникнення грошей ……. 9
1.2. Форми грошей та їх еволюція …….. 10
1.3. Функції грошей ……. 11
1.4. Роль грошей у розвитку економіки …….. 12
Питання для самоперевірки …… 12
Завдання для контролю засвоєння знань ……... 13
Тестові завдання ……. 16
ТЕМА 2. ГРОШОВИЙ ОБІГ І ГРОШОВА МАСА …… 22
2.1. Поняття й характеристика грошового обороту …… 22
2.2. Форми грошового обороту ……... 23
2.3. Грошова маса: сутність, склад та фактори зміни обсягу і структури 24
2.4. Характеристика грошової бази та грошових агрегатів …… 25
2.5. Закон грошового обігу …….. 27
Питання для самоперевірки …… 29
Завдання для контролю засвоєння знань ……... 29
Тестові завдання …….. 32
ТЕМА 3. ГРОШОВИЙ РИНОК І ГРОШОВІ СИСТЕМИ 38
3.1. Сутність і структура грошового ринку та механізм його функціонування 38
3.2. Попит і пропозиція грошей. Грошово-кредитний мультиплікатор ….. 40
3.3. Характеристика облікового ринку та його особливості ……..... 42
3.4. Характеристика та операції міжбанківського ринку ……. 43
3.5. Поняття та елементи грошової системи …….. 45
3.6. Еволюція грошових систем. Створення грошової системи України …. 46
Питання для самоперевірки …… 48
Завдання для контролю засвоєння знань ……... 48
Тестові завдання …….. 52

ТЕМА 4. ІНФЛЯЦІЯ І ГРОШОВІ РЕФОРМИ …… 58
4.1. Інфляція: її сутність, причини, види й типи …… 58
4.2. Вимірювання інфляції …….. 60
4.3. Розвиток та особливості інфляції в Україні …… 63
4.4. Наслідки інфляції та антиінфляційна політика ……... 65
4.5. Грошові реформи та методи їх проведення. Грошова реформа в Україні 68
Питання для самоперевірки …… 72
Завдання для контролю засвоєння знань ……... 73
Тестові завдання …….. 76
ТЕМА 5. ВАЛЮТНИЙ РИНОК І ВАЛЮТНІ СИСТЕМИ ……. 82
5.1. Сутність валюти та її конвертованість …… 82
5.2. Валютний курс і способи його визначення …… 83
5.3. Валютний ринок: суть та основи його функціонування ……... 86
5.4. Валютна система України та її розвиток …… 89
Питання для самоперевірки …… 93
Завдання для контролю засвоєння знань ……... 93
Тестові завдання …….. 96
ТЕМА 6. КРЕДИТ У РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ ……. 102
6.1. Необхідність та сутність кредиту. Роль кредиту в умовах ринкової економіки …….. 102
6.2. Функції кредиту …… 104
6.3. Форми та види кредиту …… 107
6.4. Позичковий відсоток, його сутність та основні види ……. 110
6.5. Поняття про кредитну систему …… 113
Питання для самоперевірки …… 116
Завдання для контролю засвоєння знань ……... 116
Тестові завдання …….. 120
ТЕМА 7. ФІНАНСОВІ ПОСЕРЕДНИКИ ГРОШОВОГО РИНКУ ….. 126
7.1. Загальні ознаки та функції фінансового посередництва, його еволюція 126
7.2. Поняття і структура фінансово-кредитної системи ……... 129

7.3. Банківські інститути ……. 132
7.4. Основні види небанківських фінансових інститутів та їх розвиток в Україні …….. 135
Питання для самоперевірки …… 138
Завдання для контролю засвоєння знань ……... 138
Тестові завдання …….. 142
ТЕМА 8. ЦЕНТРАЛЬНІ ТА КОМЕРЦІЙНІ БАНКИ ……. 148
8.1. Загальна характеристика та функції центральних банків ……. 148
8.2. Національний банк України та його функціонал …….. 151
8.3. Грошово-кредитна та валютна політики НБУ, їх реалізація …… 154
8.4. Еволюція та розвиток комерційних банків в Україні …… 157
8.5. Класифікація та характеристика комерційних банків ……... 158
8.6. Операції комерційних банків ……... 161
Питання для самоперевірки …… 164
Завдання для контролю засвоєння знань ……... 164
Тестові завдання …….. 167
ТЕМА 9. СУТНІСТЬ, НЕОБХІДНІСТЬ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ ФІНАНСІВ …….. 174
9.1. Економічна сутність та особливості фінансів …… 174
9.2. Роль фінансів у процесі розширеного відтворення ……... 178
9.3. Функції фінансів та їх суспільне призначення …… 179
9.4. Фінанси як економічна категорія в системі соціально-економічних категорій ……... 181
Питання для самоперевірки …… 182
Завдання для контролю засвоєння знань ……... 182
Тестові завдання …….. 186
ТЕМА 10. ФІНАНСОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ ……. 192
10.1. Сутність і структура фінансової системи України …….. 192
10.2. Централізовані та децентралізовані фінанси в структурі фінансової системи ……. 196

10.3. Способи мобілізації державних доходів 197
10.4. Державні витрати, їх розподіл за ланками фінансової системи 198
Питання для самоперевірки 199
Завдання для контролю засвоєння знань 199
Тестові завдання 203
ТЕМА 11. ДЕРЖАВНІ ФІНАНСИ 209
11.1. Бюджет і бюджетна система України 209
11.2. Податки та податкова система України 214
11.3. Загальнодержавні фонди цільового призначення 217
11.4. Державний кредит і державний борг 218
Питання для самоперевірки 221
Завдання для контролю засвоєння знань 221
Тестові завдання 224
ТЕМА 12. ФІНАНСИ ПІДПРИЄМСТВ 231
12.1. Фінансові відносини суб'єктів господарювання 231
12.2. Методи організації діяльності підприємств 233
12.3. Поняття, сутність та склад фінансових ресурсів підприємств 237
12.4. Формування фінансових результатів діяльності суб'єктів господарювання 242
Питання для самоперевірки 244
Завдання для контролю засвоєння знань 244
Тестові завдання 248
ТЕМА 13. ФІНАНСИ ДОМОГОСПОДАРСТВ 255
13.1. Домогосподарство як інституційна економічна одиниця та суб'єкт фінансових відносин 255
13.2. Теоретичні основи фінансів домогосподарств 257
13.3. Фінансові ресурси і бюджет домогосподарства 258
13.4. Заощадження домогосподарств, їх класифікація, мотиви та чинники формування 260
Питання для самоперевірки 262

Завдання для контролю засвоєння знань 263
Тестові завдання 266
ТЕМА 14. СТРАХУВАННЯ. СТРАХОВИЙ РИНОК 272
14.1. Економічна природа і сутність страхування 272
14.2. Способи здійснення страхування, його форми й види 274
14.3. Суб'єкти і об'єкт страхових правовідносин 276
14.4. Поняття страхового ринку, його структура 278
Питання для самоперевірки 280
Завдання для контролю засвоєння знань 280
Тестові завдання 283
ТЕМА 15. ФІНАНСОВИЙ РИНОК 290
15.1. Фінансовий ринок: сутність, функції та роль в економіці 290
15.2. Структура фінансового ринку 292
15.3. Учасники фінансового ринку та їх функції 293
Питання для самоперевірки 297
Завдання для контролю засвоєння знань 298
Тестові завдання 301
ТЕМА 16. МІЖНАРОДНІ ФІНАНСИ 308
16.1. Сутність і структура міжнародних фінансів 308
16.2. Фінанси міжнародних організацій 310
16.3. Міжнародні фінансові інститути 312
Питання для самоперевірки 314
Завдання для контролю засвоєння знань 314
Тестові завдання 317
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ТА РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ 325

ПЕРЕДМОВА

Сучасний розвиток економіки, фінансових ринків і банківської системи висуває високі вимоги до професійної підготовки фахівців економічного профілю. Ґрунтовне розуміння процесів функціонування фінансів, грошей і кредиту є необхідною передумовою формування професійних компетентностей майбутніх економістів, менеджерів, маркетологів, бухгалтерів, фінансистів та інших спеціалістів економічної сфери. Саме тому дисципліна «Фінанси, гроші і кредит» посідає важливе місце в системі підготовки здобувачів вищої освіти економічних спеціальностей.

Навчальний посібник «Фінанси, гроші і кредит у рисунках і таблицях» підготовлено з метою забезпечення здобувачів вищої освіти доступним, наочним і систематизованим навчальним матеріалом, який сприятиме кращому засвоєнню теоретичних положень і практичних аспектів функціонування фінансово-кредитної системи. Особливістю видання є використання рисунків, схем, таблиць та інших візуальних засобів подання інформації, що дозволяють структурувати складні економічні категорії, встановлювати взаємозв'язки між окремими елементами фінансової системи та формувати цілісне бачення сучасних фінансових процесів.

Структура посібника охоплює широкий спектр питань, передбачених освітніми програмами економічного спрямування. У ньому послідовно розглядаються теоретичні засади виникнення та розвитку грошей, особливості грошового обігу й грошового ринку, механізми функціонування грошових систем, інфляційні процеси та грошові реформи. Значну увагу приділено валютним відносинам, кредиту та кредитній системі, діяльності фінансових посередників, центральних і комерційних банків. Окремі розділи присвячено сутності фінансів, фінансовій системі України, державним фінансам, фінансам підприємств і домогосподарств, страхуванню, фінансовому ринку та міжнародним фінансам.

Матеріал посібника побудовано відповідно до сучасних наукових підходів, чинного законодавства України та актуальних тенденцій розвитку фінансової науки і практики. Наочна форма подання інформації сприяє підвищенню ефективності навчального процесу, розвитку аналітичного мислення, формуванню навичок узагальнення і систематизації знань.

Навчальний посібник призначений для здобувачів вищої освіти економічних спеціальностей, насамперед спеціальності D1 «Облік і оподаткування», а також може бути корисним для викладачів, аспірантів, слухачів програм підвищення кваліфікації та всіх, хто цікавиться питаннями фінансів, грошей, кредиту та функціонування фінансової системи.

Автори сподіваються, що запропоноване видання стане ефективним навчальним інструментом, сприятиме поглибленню знань, розвитку професійних компетентностей і підвищенню якості підготовки майбутніх фахівців за економічними спеціальностями.

ТЕМА 1. СУТНІСТЬ І ФУНКЦІЇ ГРОШЕЙ

1.1. Походження, сутність та концепції виникнення грошей.
1.2. Форми грошей та їх еволюція.
1.3. Функції грошей.
1.4. Роль грошей у розвитку економіки.

1.1. Походження, сутність та концепції виникнення грошей

Рис. 1.1. Характеристика концепцій походження грошей

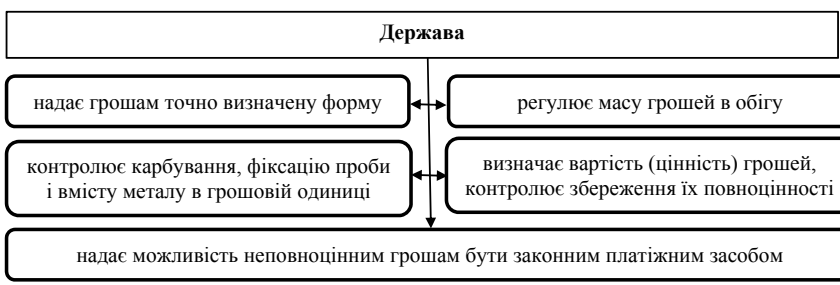

Рис. 1.2. Роль держави в запровадженні й обігу грошей

Рис. 1.3. Поняття й сутність грошей за різними підходами

1.2. Форми грошей та їх еволюція

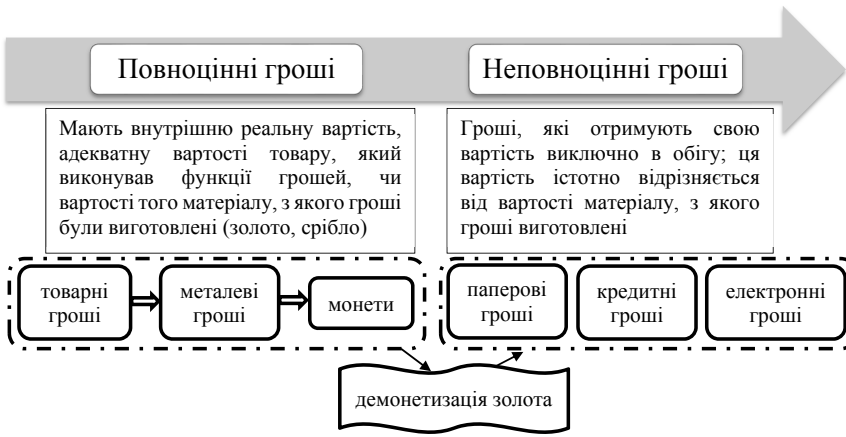

Рис. 1.4. Еволюція форм грошей

Рис. 1.5. Характеристика форм грошей

1.3. Функції грошей

Функції грошей	
Міра вартості	гроші вимірюють вартість товарів (робіт, послуг), відображаючи її у вигляді ціни
Засіб обігу	гроші виступають посередником при обміні товарів і забезпечують їх обіг
Засіб платежу	гроші обслуговують погашення боргових зобов'язань, що виникають між суб'єктами економічних відносин у процесі відтворення
Міра накопичення	гроші обслуговують накопичення вартості в процесі розширеного відтворення
Світові гроші	гроші опосередковують рух вартостей у світовому масштабі й таким чином підтримують зовнішні економічні зв'язки країн світу

Рис. 1.6. Функції, виконувані грошима

1.4. Роль грошей у розвитку економіки

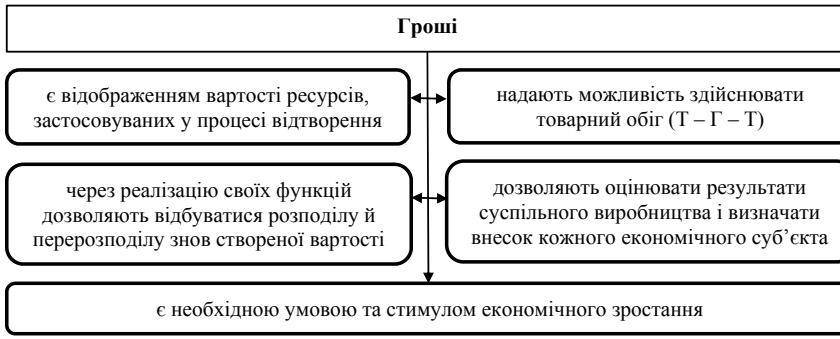

Рис. 1.7. Роль грошей у забезпеченні економічного розвитку

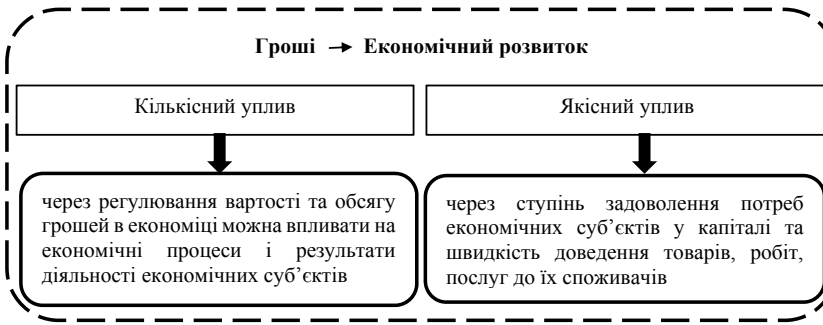

Рис. 1.8. Якісний і кількісний уплив грошей на розвиток економіки

Питання для самоперевірки

1. У чому полягає сутність грошей як економічної категорії?
2. Які основні концепції походження грошей існують в економічній теорії?
3. У чому полягає зміст еволюційної концепції походження грошей?
4. Яку роль держава відіграє у творенні та регулюванні грошей?
5. Що таке загальний еквівалент?
6. Які основні форми грошей існували в процесі їх історичного розвитку?

7. У чому полягає відмінність між повноцінними і неповноцінними грошима?

8. Що таке вартість грошей і від чого вона залежить?

9. У чому полягає різниця між грошима як грошима і грошима як капіталом?

10. Які функції виконують гроші в економіці?

11. Що означає функція грошей як засобу обігу?

12. Які якісні властивості повинні мати гроші?

Завдання для контролю засвоєння знань

А. Знайдіть хибні твердження серед запропонованих:

1. Гроші виникли лише внаслідок рішення держави.

2. Потреба в грошах виникла разом із розвитком товарного обміну.

3. У ролі грошей у різні історичні періоди використовувалися різні товари.

4. Гроші не пов'язані з розвитком ринку.

5. Загальний еквівалент – це товар, який можна обміняти на будь-який інший товар.

6. Держава повністю визначає потребу економіки в грошах.

7. Повноцінні гроші мають власну внутрішню вартість.

8. Паперові гроші є повноцінними грошима.

9. Функція міри вартості пов'язана з визначенням цін товарів.

10. Засіб нагромадження дозволяє зберігати вартість.

11. Гроші як капітал приносять дохід.

12. Ліквідність грошей означає їх здатність швидко обмінюватися на товари та послуги.

Б. Допишіть закінчення наведених нижче тверджень:

1. Гроші виникли внаслідок _____.

2. Еволюційна концепція походження грошей пояснює їх виникнення ___.

3. Загальний еквівалент – це _____.

4. Держава у сфері грошового обігу здійснює _____.

5. Повноцінні гроші – це _____.

6. Неповноцінні гроші характеризуються _____.

7. Вартість грошей визначається _____.

8. Функція грошей як засобу обігу полягає у _____.

9. Функція грошей як засобу платежу пов'язана з _____.

10. Гроші як капітал використовуються для _____.

11. Ліквідність грошей означає _____.

12. До якісних властивостей грошей належать _____.

В. Про яке поняття йдеться в наступних характеристиках?

1. Товар, що виконує роль загального еквівалента – це …

2. Концепція, за якою гроші виникли внаслідок розвитку обміну – це …

3. Здатність грошей обмінюватися на товари та послуги – це …

4. Функція грошей, за допомогою якої визначається ціна товару – це …

5. Гроші, що мають власну внутрішню вартість – це …

6. Накопичення грошей для майбутнього використання – це …

7. Функція грошей при оплаті товарів у кредит – це …

8. Грошові знаки, номінальна вартість яких перевищує реальну – це …

9. Використання грошей для отримання прибутку – це …

10. Здатність грошей зберігати свою купівельну спроможність – це …

11. Процес обміну товару на гроші та грошей на товар – це …

12. Метал, який тривалий час виконував роль грошей у більшості країн – це …

Г. Визначте функцію грошей (міра вартості / засіб обігу / засіб платежу / засіб нагромадження / світові гроші):

1) встановлення ціни товару;

2) купівля товарів за готівку;

3) виплата заробітної плати;

4) накопичення заощаджень;

5) погашення кредиту;

6) міжнародні розрахунки;

7) визначення вартості послуг;

8) оплата комунальних послуг;

9) формування депозиту в банку;

10) купівля товарів у магазині;

11) розрахунки між державами;

12) зберігання частини доходу населення.

Д. Визначте форму грошей (товарні / металеві / паперові / кредитні / електронні / депозитні):

1) золоті монети;

2) банкноти;

3) електронні гроші;

4) срібні зливки;

5) депозитні гроші;

6) паперові гроші;

7) кредитні картки;

8) товарні гроші;

9) безготівкові кошти на рахунках;

10) мідні монети;

11) цифрові платіжні засоби;

12) чеки.

Е. Визначте, які властивості грошей характеризують наведені ознаки (ліквідність / портативність / подільність / однорідність / довговічність / стабільність вартості):

1) здатність швидко обмінюватися на товари;

2) тривале збереження фізичних властивостей;

3) можливість поділу на дрібні частини;

4) зручність у транспортуванні;

5) однаковість грошових одиниць;

6) здатність зберігати вартість;

7) легкість використання у розрахунках;

8) висока впізнаваність;

9) компактність;

10) можливість точного вимірювання вартості;

11) стійкість до пошкоджень;

12) придатність до накопичення.

Є. Наведіть приклад функціонування грошей в економіці України. Поясніть:

– які суб'єкти беруть участь у грошових відносинах;

– які функції грошей реалізуються;

– які грошові потоки виникають;

– яка форма грошей використовується;

– яке значення цей процес має для економіки та населення.

Тестові завдання

1. Яке твердження найбільш повно відображає сутність грошей?

а) гроші є технічним засобом обміну;

б) гроші – це загальний еквівалент, що виражає суспільні відносини між товаровиробниками;

в) гроші – це будь-який високоліквідний актив;

г) гроші є виключно продуктом державного регулювання.

2. Відповідно до еволюційної концепції, виникнення грошей було зумовлене:

а) розвитком державних фінансів;

б) міжнародною торгівлею;

в) суперечностями прямого товарообміну;

г) необхідністю оподаткування населення.

3. Яка ознака найбільше відрізняє гроші від звичайного товару?

а) наявність споживчої вартості;

б) участь у процесі обміну;

в) здатність виконувати функцію загального еквівалента;

г) матеріальна форма існування.

4. Яке твердження щодо ролі держави у функціонуванні грошей є правильним?

а) держава створює економічні передумови виникнення грошей;

б) держава повністю визначає потребу економіки у грошах;

в) держава організовує грошовий обіг, але не створює об'єктивної потреби в грошах;

г) держава може скасувати гроші незалежно від ринкових відносин.

5. Основною передумовою переходу від товарних грошей до металевих стало:

а) зростання ролі банків;

б) розвиток фондового ринку;

в) необхідність підвищення зручності та однорідності обміну;

г) скорочення міжнародної торгівлі.

6. Повноцінні гроші характеризуються тим, що:

а) їх купівельна спроможність визначається виключно державою;

б) їх номінальна вартість перевищує реальну;

в) вони мають внутрішню вартість, близьку до номінальної;

г) вони існують лише у безготівковій формі.

7. Яке твердження найбільш точно характеризує кредитні гроші?

а) вони мають власну внутрішню вартість;

б) їх емісія пов'язана з кредитними операціями;

в) вони функціонують лише у міжнародних розрахунках;

г) вони використовуються лише комерційними банками.

8. У чому полягає економічний зміст функції грошей як міри вартості?

а) у нагромадженні заощаджень;

б) у забезпеченні руху капіталу;

в) у вираженні вартості товарів через ціни;

г) у здійсненні міжнародних платежів.

9. Яка функція грошей реалізується під час продажу товару в кредит?

а) міра вартості;

б) засіб нагромадження;

в) світові гроші;

г) засіб платежу.

10. Якщо гроші тимчасово вилучаються з обігу для збереження купівельної спроможності, то вони виконують функцію:

а) світових грошей;

б) засобу обігу;

в) засобу нагромадження;

г) міри вартості.

11. Світові гроші виконують функцію:

а) забезпечення внутрішнього товарообігу;

б) міжнародного платіжного та купівельного засобу;

в) формування місцевих бюджетів;

г) емісії готівки.

12. Депозитні гроші – це:

а) форма кредитних грошей, що існує у вигляді записів на банківських рахунках;

б) іменні банківські документи для безготівкових розрахунків;

в) сучасні платіжні засоби, випущені фінансовими установами;

г) правильної відповіді немає.

13. Банкнота – це:

а) письмове боргове зобов'язання з правом вимоги зазначеної суми;

б) банківський вексель, виписаний під приватні векселі, що перебувають у розпорядженні банку;

в) письмове доручення власника рахунку про виплату коштів;

г) правильної відповіді немає.

14. Яке твердження правильно характеризує гроші як капітал?

а) вони використовуються лише для особистого споживання;

б) вони забезпечують процес простого товарного обміну;

в) вони приносять додаткову вартість або дохід;

г) вони не пов’язані з інвестиційною діяльністю.

15. Поява неповноцінних грошей була обумовлена:

а) зростанням витрат обігу повноцінних грошей;

б) відмовою суспільства від обміну;

в) зникненням функції міри вартості;

г) скороченням виробництва товарів.

16. Яка з наведених властивостей є необхідною для ефективного виконання грошима функції засобу обігу?

а) низька ліквідність;

б) портативність;

в) нестабільність вартості;

г) обмежена подільність.

17. Що є спільною ознакою паперових та електронних грошей?

а) наявність внутрішньої вартості;

б) належність до повноцінних грошей;

в) відсутність власної товарної вартості;

г) використання виключно у міжнародних розрахунках.

18. Яке твердження щодо ліквідності є правильним?

а) ліквідність активу зростає зі збільшенням часу його реалізації;

б) ліквідність означає здатність активу швидко перетворюватися на гроші без втрати вартості;

в) ліквідність характерна лише для готівкових грошей;

г) ліквідність не пов’язана з виконанням грошових функцій.

19. Чому золото історично стало основною формою грошей?

а) через державний примус;

б) через низьку вартість видобутку;

в) завдяки високій ліквідності, подільності та здатності зберігати вартість;

г) через відсутність інших товарів для обміну.

20. У межах портфельного підходу до визначення грошей поняття «квазігроші» охоплює:

а) лише металеві гроші;

б) високоліквідні активи, що можуть бути швидко перетворені на гроші;

в) усі види електронних грошей;

г) державні валютні резерви.

21. Яке твердження щодо функції засобу платежу є правильним?

а) вона реалізується лише у міжнародній торгівлі;

б) її виконання пов’язане з розривом у часі між передачею товару та оплатою;

в) вона передбачає лише готівкові розрахунки;

г) вона тотожна функції міри вартості.

22. Вартість грошей у сучасній економіці визначається насамперед:

а) витратами на друк банкнот;

б) номіналом грошових знаків;

в) їх купівельною спроможністю;

г) кількістю банків у державі.

23. Який із наведених прикладів характеризує функцію світових грошей?

а) виплата пенсії;

б) купівля товарів у супермаркеті;

в) міжнародний валютний переказ;

г) відкриття депозиту.

24. Основною перевагою безготівкових грошей порівняно з готівковими є:

а) наявність внутрішньої вартості;

б) складність емісії;

в) прискорення розрахунків та зниження витрат обігу;

г) повна незалежність від банківської системи.

25. Гроші виконують функцію засобу обігу тоді, коли:

а) використовуються для накопичення;

б) опосередковують процес купівлі-продажу товарів;

в) виступають міжнародним резервом;

г) застосовуються для кредитування держави.

26. Який процес найбільше сприяв розвитку кредитних грошей?

а) перехід до натурального господарства;

б) розвиток кредитних відносин і банківської системи;

в) скорочення товарообігу;

г) відмова від міжнародної торгівлі.

27. Яке твердження правильно характеризує паперові гроші?

а) вони мають власну внутрішню вартість;

б) їх обіг забезпечується довірою суспільства та державним регулюванням;

в) вони виконують лише функцію засобу нагромадження;

г) вони виникли раніше за металеві гроші.

28. Економічна сутність грошей найповніше проявляється через:

а) їх фізичну форму;

б) функції, які вони виконують;

в) матеріал виготовлення;

г) дизайн банкнот.

29. Яка властивість грошей забезпечує можливість здійснення дрібних платежів?

а) стабільність;

б) портативність;

в) подільність;

г) ліквідність.

30. Сучасні електронні гроші відображають:

а) повернення до товарних грошей;

б) подальшу еволюцію форм грошей під впливом цифровізації економіки;

в) відмову від функції засобу платежу;

г) скорочення ролі банківської системи.

ТЕМА 2. ГРОШОВИЙ ОБІГ І ГРОШОВА МАСА

2.1. Поняття й характеристика грошового обороту.
2.2. Форми грошового обороту.
2.3. Грошова маса: сутність, склад та фактори зміни обсягу і структури.
2.4. Характеристика грошової бази та грошових агрегатів.
2.5. Закон грошового обігу.

2.1. Поняття й характеристика грошового обороту

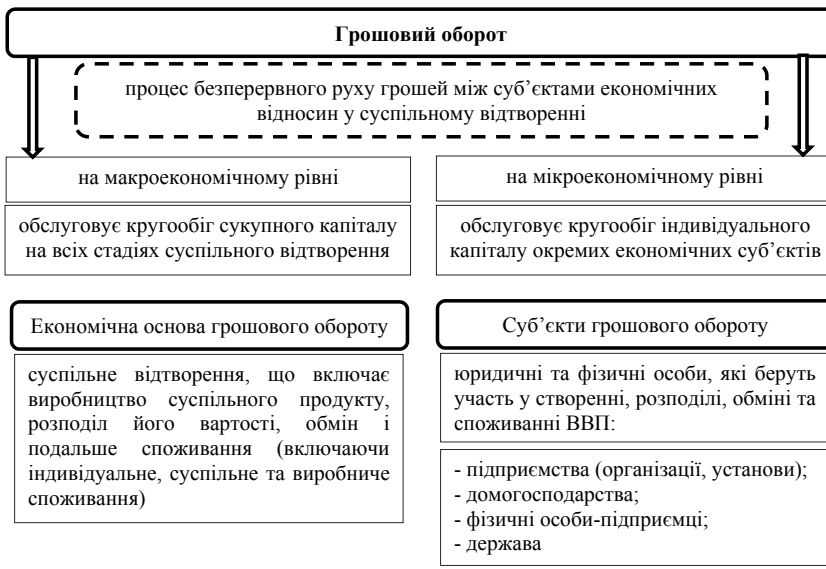

Рис. 2.1. Поняття, економічна основа та суб'єкти грошового обороту

Рис. 2.2. Функції грошового обігу

2.2. Форми грошового обороту

Рис. 2.3. Структурування грошового обороту за формами згідно різних ознак

2.3. Грошова маса: сутність, склад та фактори зміни обсягу і структури

Рис. 2.4. Поняття грошової маси

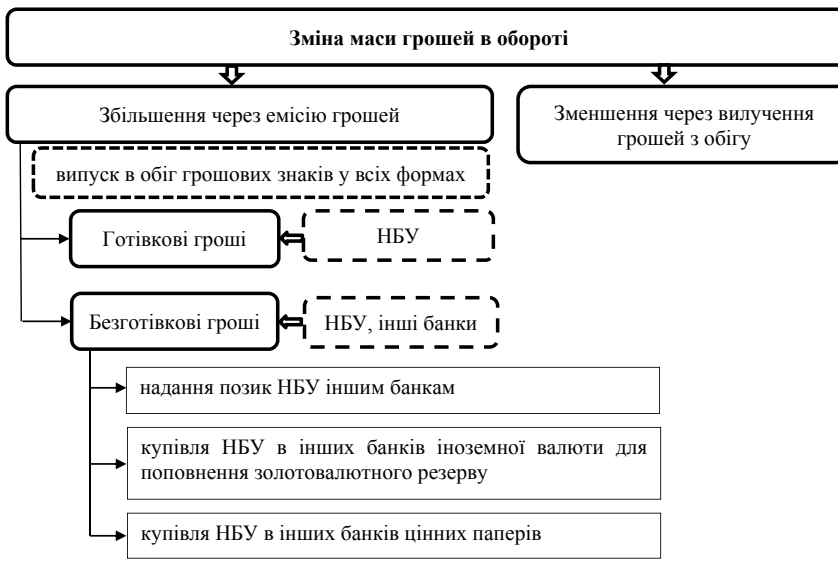

Рис. 2.5. Можливості зміни маси грошей в обороті

Рис. 2.6. Чинники впливу на обсяг грошової маси в обігу

2.4. Характеристика грошової бази та грошових агрегатів

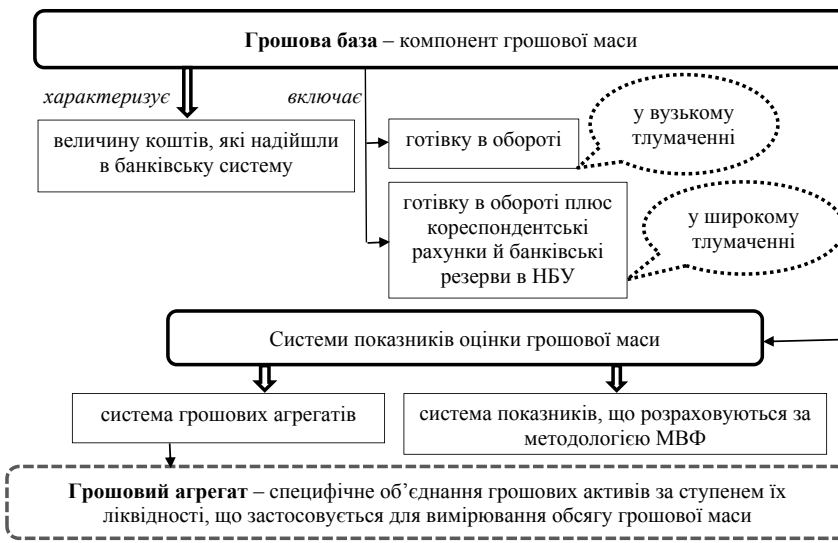

Рис. 2.7. Грошова база та системи показників її вимірювання

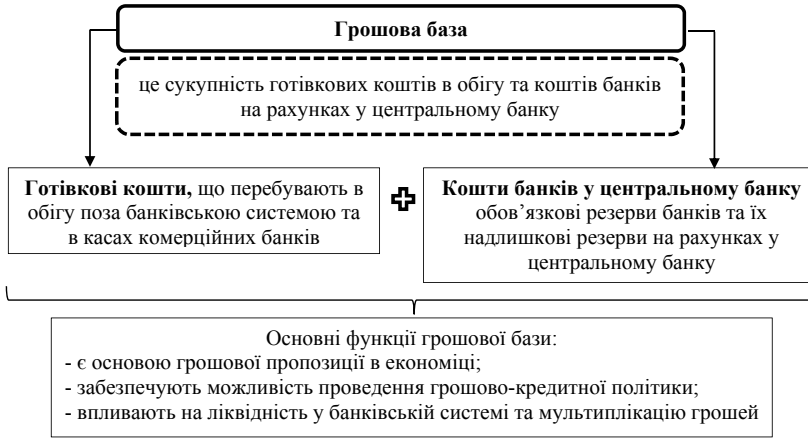

Рис. 2.8. Склад і функціонал грошової бази

Таблиця 2.1

Взаємозв'язок грошових агрегатів та їх характеристика

Грошові агрегати	Складові агрегату	Характеристика
M_0 – готівка	Готівка в обігу поза банками	Найбільш ліквідна частина грошової маси, яка використовується для здійснення готівкових розрахунків
M_1 – гроші у вузькому розумінні	M_0 плюс депозити до запитання	Включає готівку та кошти, які можуть бути використані для платежів без обмежень
M_2 – гроші у вузькому розумінні плюс близькі категорії (проміжна грошова маса)	M_1 плюс строкові та накопичувальні депозити, депозити в іноземній валюті, депозитні сертифікати, цінні папери, які перекуповуються за домовленістю	Включає також ліквідні активи, які можуть бути швидко перетворені на засоби платежу
M_3 – гроші в широкому розумінні	M_2 плюс дорожні чеки, комерційні папери	Найширший показник грошової маси, який включає всі складники M_2 та менш ліквідні активи

Рис. 2.9. Взаємозв'язок грошової бази та грошових агрегатів

2.5. Закон грошового обігу

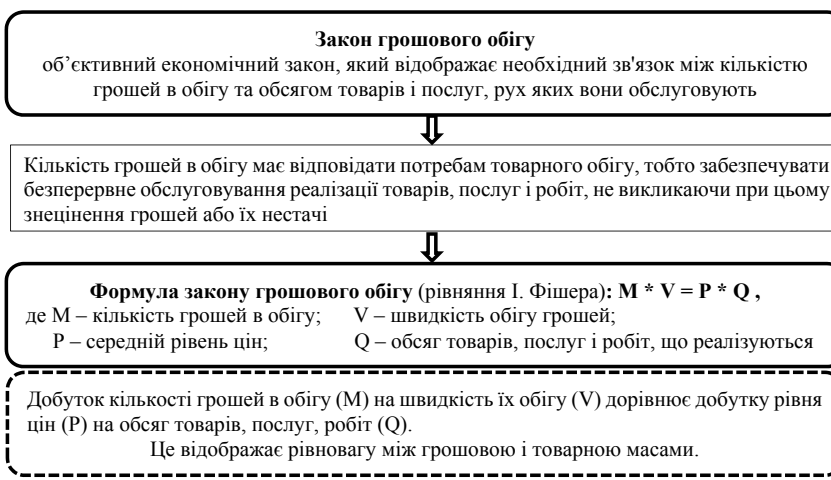

Рис. 2.10. Сутність закону грошового обігу

Таблиця 2.2

Умови дії закону грошового обігу

Умови	Характеристика
1. Повний товарний характер економіки	Переважна частина товарів, послуг і робіт виробляється для продажу і обмінюється через ринок
2. Встановлення цін на товари, послуги, роботи	Ціни є стійкими протягом певного періоду або змінюються поступово
3. Стабільність швидкості обігу грошей	Швидкість обігу грошей є відносно постійною або змінюється передбачувано
4. Збалансованість грошового обігу	Кількість грошей в обігу відповідає потребам товарного обігу, не викликаючи надлишку чи нестачі грошей
5. Розвинена кредитна система	Кредитні відносини сприяють прискоренню оборотності капіталу та раціональному використанню грошей

Рис. 2.11. Значення закону грошового обігу

Питання для самоперевірки

1. Що таке грошовий оборот і яка його економічна основа?
2. Чим відрізняються поняття «грошовий оборот» і «грошовий обіг»?
3. Які суб'єкти беруть участь у грошовому обороті?
4. Які основні грошові потоки виділяють у моделі сукупного грошового обороту?
5. Що таке грошова маса?
6. Які грошові агрегати використовуються для вимірювання грошової маси?
7. Що таке грошова база?
8. У чому полягає сутність швидкості обігу грошей?
9. Які фактори впливають на швидкість обігу грошей?
10. У чому полягає закон грошового обігу?
11. Що таке грошово-кредитний мультиплікатор?
12. Як банки впливають на зміну маси грошей в обороті?

Завдання для контролю засвоєння знань

А. Знайдіть хибні твердження серед запропонованих:

1. Грошовий оборот охоплює лише сферу обміну товарів.
2. Грошовий оборот обслуговує всі стадії суспільного відтворення.
3. Усі грошові потоки в економіці є еквівалентними.
4. Грошова маса включає лише готівкові гроші.
5. Грошовий агрегат M_0 включає готівку в обігу.
6. Швидкість обігу грошей не впливає на економічні процеси.
7. Грошова база формується центральним банком.
8. Закон грошового обігу визначає необхідну кількість грошей в економіці.
9. Кредитна емісія може впливати на збільшення грошової маси.
10. Грошово-кредитний мультиплікатор пов'язаний із діяльністю банківської системи.

11. Надлишок грошей в обороті може спричинити інфляцію.

12. Депозитні гроші не входять до складу грошової маси.

Б. Допишіть закінчення наведених нижче тверджень:

1. Грошовий оборот – це _____.
2. Основою грошового обороту є _____.
3. Грошова маса включає _____.
4. Грошовий агрегат M_0 складається з _____.
5. Швидкість обігу грошей характеризує _____.
6. Закон грошового обігу визначає _____.
7. Грошова база включає _____.
8. Кредитна емісія здійснюється через _____.
9. Грошово-кредитний мультиплікатор показує _____.
10. Зростання швидкості обігу грошей може призвести до _____.
11. Надлишкова емісія грошей спричиняє _____.
12. Банківська система впливає на грошову масу через _____.

В. Про яке поняття йдеться в наступних характеристиках?

1. Безперервний рух грошей у процесі суспільного відтворення – це …
2. Сукупність усіх грошових коштів в економіці – це …
3. Готівкові гроші поза банками – це …
4. Показник інтенсивності руху грошей – це …
5. Частина грошової маси у вигляді депозитів – це …
6. Процес збільшення обсягу грошей банківською системою – це …
7. Гроші, створені центральним банком, – це …
8. Коефіцієнт збільшення депозитів у банківській системі – це …
9. Кількість грошей, необхідна для обігу товарів і послуг, – це …
10. Рух коштів між економічними суб’єктами – це …
11. Надходження та витрачання грошей у процесі економічної діяльності – це
12. Вилучення частини грошей з обороту через заощадження – це …

Г. Визначте, до якої складової грошової маси належать наведені елементи (готівкові гроші / депозитні гроші / квазігроші):

1) банкноти і монети в обігу;

2) кошти на поточних рахунках;

3) строкові депозити;

4) електронні гроші;

5) ощадні вклади;

6) готівка в касах банків;

7) депозити до запитання;

8) кошти на карткових рахунках;

9) дорожні чеки;

10) валютні депозити;

11) короткострокові депозитні сертифікати;

12) кошти населення на банківських рахунках.

Д. Визначте вид грошового потоку (еквівалентний / неекві валентний):

1) виплата заробітної плати;

2) сплата податків;

3) купівля товарів населенням;

4) надання банківського кредиту;

5) виплата пенсій;

6) продаж продукції підприємством;

7) сплата страхових внесків;

8) оплата імпортних товарів;

9) сплата мита;

10) придбання обладнання підприємством;

11) виплата дивідендів;

12) державні соціальні виплати.

Е. Визначте наслідок економічної ситуації (збільшення грошової маси / зменшення грошової маси):

1) зростання обсягів банківського кредитування;

2) вилучення готівки населенням із банків;

3) продаж НБУ державних цінних паперів;

4) зниження норми обов'язкових резервів;

5) погашення банківських кредитів;

6) додаткова емісія грошей;

7) зростання депозитів населення;

8) підвищення норми резервування;

9) активне кредитування економіки;

10) скорочення депозитної бази банків;

11) купівля НБУ державних облігацій;

12) відплив капіталу за кордон.

Є. Наведіть приклад функціонування грошового обороту в Україні.

Поясніть:

– які суб'єкти беруть участь у русі грошей;

– які грошові потоки виникають;

– які форми грошей використовуються (готівкові, депозитні, електронні);

– як змінюється грошова маса;

– які функції виконують банки та НБУ;

– яке значення цей процес має для економіки держави.

Тестові завдання

1. Сукупний грошовий оборот відрізняється від грошового обігу тим, що:

а) охоплює лише безготівкові розрахунки;

б) включає всі процеси руху грошей у суспільному відтворенні;

в) стосується лише діяльності банків;

г) характеризує тільки міжнародні розрахунки.

2. Якщо швидкість обігу грошей зростає за незмінного обсягу виробництва, то це може призвести до:

а) дефіциту грошей;

б) зростання платоспроможного попиту;

в) скорочення депозитів;

г) зниження ліквідності банків.

3. Грошовий потік, що виникає під час сплати податків, характеризується тим, що:

а) супроводжується рухом товарів;

б) є еквівалентним;

в) не супроводжується зустрічним рухом вартості;

г) обслуговує лише зовнішню торгівлю.

4. Яке з наведених тверджень найбільш точно характеризує грошову масу?

а) це лише готівка в обігу;

б) це сукупність готівкових і безготівкових платіжних засобів;

в) це кошти державного бюджету;

г) це лише депозити комерційних банків.

5. До агрегату M_1 належать:

а) строкові депозити та державні цінні папери;

б) готівка та депозити до запитання;

в) лише електронні гроші;

г) резерви комерційних банків.

6. Якщо норма обов'язкових резервів підвищується, то:

а) кредитний потенціал банків зростає;

б) грошовий мультиплікатор збільшується;

в) можливості створення депозитних грошей скорочуються;

г) грошова база автоматично зростає.

7. Грошова база відрізняється від грошової маси тим, що:

а) не включає резерви банків;

б) охоплює лише міжнародні резерви;

в) є основою для мультиплікативного розширення грошової маси;

г) формується виключно населенням.

8. Яка ситуація найбільш імовірно спричинить скорочення грошової маси?

а) активне кредитування економіки;

б) зниження резервної норми;

в) масове погашення банківських кредитів;

г) купівля НБУ державних цінних паперів.

9. Якщо обсяг експорту перевищує обсяг імпорту, то:

а) з внутрішнього обороту вилучається частина грошей;

б) виникає дефіцит грошової маси;

в) у внутрішній оборот надходить додаткова маса грошей;

г) зменшується попит на національну валюту.

10. Основною функцією грошового ринку є:

а) обслуговування виробництва товарів;

б) перерозподіл тимчасово вільних коштів;

в) встановлення валютних курсів;

г) фінансування державного бюджету.

11. Який із наведених процесів безпосередньо пов'язаний із кредитною емісією?

а) карбування монет;

б) формування золотовалютних резервів;

в) надання банками кредитів;

г) сплата податків населенням.

12. Величина грошового мультиплікатора перебуває в оберненій залежності від:

а) швидкості обігу грошей;

б) рівня інфляції;

в) норми обов'язкових резервів;

г) валютного курсу.

13. Яке твердження щодо депозитних грошей є правильним?

а) вони існують лише у формі готівки;

б) вони створюються в процесі банківського кредитування;

в) їх емісію здійснюють лише підприємства;

г) вони не входять до складу грошової маси.

14. Якщо населення масово вилучає кошти з депозитів у готівковій формі, то:

а) можливості банківського кредитування зростають;

б) ліквідність банківської системи зменшується;

в) грошовий мультиплікатор збільшується;

г) обсяг резервів автоматично зростає.

15. Закон грошового обігу встановлює залежність між:

а) кількістю грошей та потребами товарного обороту;

б) податками і державними видатками;

в) валютним курсом та експортом;

г) резервами банків і прибутком підприємств.

16. Який із наведених активів має найвищу ліквідність?

а) строковий депозит;

б) державні облігації;

в) готівкові гроші;

г) акції підприємств.

17. Якщо швидкість обігу грошей уповільнюється, то за інших рівних умов:

а) потреба в грошовій масі зростає;

б) потреба в грошах скорочується;

в) мультиплікатор автоматично збільшується;

г) резерви банків зникають.

18. Грошові потоки між фірмами та сімейними господарствами виникають у процесі:

а) обміну ресурсів і товарів;

б) лише кредитних операцій;

в) валютних інтервенцій;

г) емісії грошей.

19. Що з наведеного належить до квазігрошей?

а) монети;

б) банкноти;

в) строкові депозити;

г) готівка в касах підприємств.

20. Яка операція НБУ може сприяти збільшенню грошової маси?

а) підвищення облікової ставки;

б) продаж державних цінних паперів;

в) купівля державних цінних паперів;

г) підвищення резервних вимог.

21. Причиною виникнення інфляційного тиску може бути:

а) дефіцит грошей в обігу;

б) перевищення темпів зростання грошової маси над обсягами виробництва;

в) скорочення кредитування;

г) зростання норми резервування.

22. У моделі сукупного грошового обороту заощадження населення:

а) вилучаються з економіки назавжди;

б) є джерелом ресурсів грошового ринку;

в) не впливають на кредитний ринок;

г) автоматично зменшують інфляцію.

23. Який із наведених потоків належить до фінансово-кредитних?

а) купівля товарів населенням;

б) продаж продукції підприємствами;

в) сплата податків;

г) реалізація послуг.

24. Основною умовою стійкості грошового обігу є:

а) постійне збільшення емісії;

б) перевищення експорту над імпортом;

в) відповідність грошової маси потребам економіки;

г) повне вилучення готівки з обігу.

25. Надмірне розширення кредитування може призвести до:

а) дефляції;

б) скорочення депозитів;

в) інфляційного зростання цін;

г) зменшення грошової маси.

26. Рівень монетизації економіки визначається:

а) відношенням грошової маси до валового внутрішнього продукту;

б) відношенням валового внутрішнього продукту до грошової маси;

в) відношенням грошової маси до грошової бази;

г) відношенням швидкості обігу грошей до валового внутрішнього продукту.

27. Яка операція комерційного банку безпосередньо створює нові депозитні гроші?

а) виплата заробітної плати;

б) видача кредиту клієнту;

в) продаж іноземної валюти;

г) формування резервів.

28. Якщо центральний банк знижує облікову ставку, то це зазвичай:

а) стримує кредитування;

б) стимулює зростання грошової маси;

в) скорочує депозитну базу;

г) зменшує швидкість обігу грошей.

29. Яке твердження щодо грошової маси є правильним?

а) її обсяг не залежить від діяльності банків;

б) її структура визначається рівнем ліквідності активів;

в) вона включає лише готівкові кошти;

г) вона не пов’язана з кредитними операціями.

30. Грошово-кредитний мультиплікатор буде найбільшим за умови:

а) високої резервної норми;

б) низької резервної норми;

в) скорочення депозитів;

г) зростання частки готівки поза банками.

ТЕМА 3. ГРОШОВИЙ РИНОК І ГРОШОВІ СИСТЕМИ

3.1. Сутність і структура грошового ринку та механізм його функціонування.
3.2. Попит і пропозиція грошей. Грошово-кредитний мультиплікатор.
3.3. Характеристика облікового ринку та його особливості.
3.4. Характеристика та операції міжбанківського ринку.
3.5. Поняття та елементи грошової системи.
3.6. Еволюція грошових систем. Створення грошової системи України.

3.1. Сутність і структура грошового ринку та механізм його функціонування

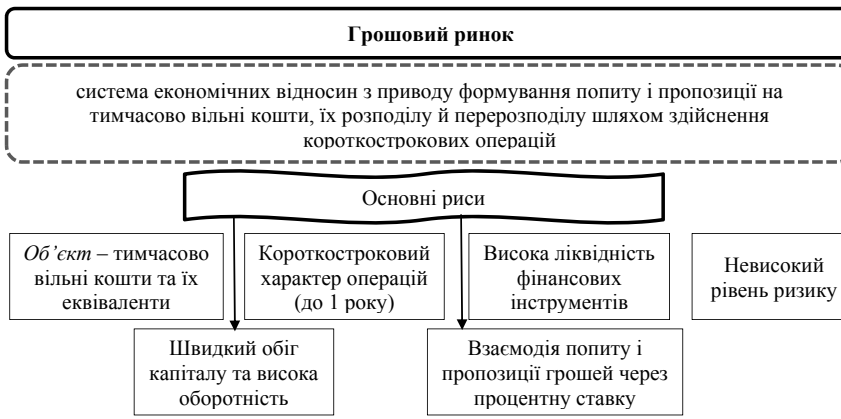

Рис. 3.1. Поняття грошового ринку та його характерні риси

Таблиця 3.1

Структура грошового ринку

Сегмент ринку	Характеристика та інструменти
Міжбанківський ринок	Короткострокові кредити та депозити між банками, операції РЕПО, свопи, операції з валютними ресурсами
Ринок державних цінних паперів (короткостроковий)	Казначейські зобов'язання, векселі, ОВДП з коротким строком обігу
Ринок депозитних сертифікатів	Операції з депозитними сертифікатами, що випускаються банками та іншими фінансовими установами
Комерційний паперовий ринок	Короткострокові боргові цінні папери підприємств – комерційні папери (до 270 днів)
Ринок банківських векселів	Короткострокові векселі, що випускаються банками для залучення ресурсів
Валютний (короткостроковий) ринок	Короткострокові валютні операції (спот, форвард, своп), розміщення валютних депозитів
Ринок інших короткострокових інструментів	Кредитні ноти, ощадні (ощадно-позикові) сертифікати, короткострокові облігації, факторингові операції тощо

Рис. 3.2. Механізм функціонування грошового ринку

Рис. 3.3. Основні функції грошового ринку

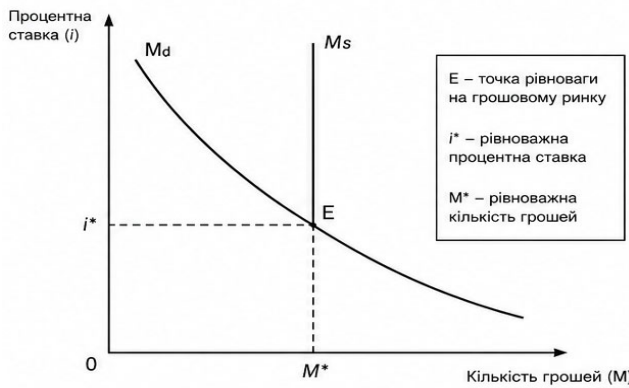
3.2. Попит і пропозиція грошей. Грошово-кредитний мультиплікатор

Попит на гроші (Md)	**Пропозиція грошей (Ms)**
бажання економічних суб'єктів тримати гроші для здійснення операцій та збереження вартості	кількість грошей, що її економіка готова запропонувати для обігу
Мотиви попиту на гроші	*Визначається*
Трансакційний (операційний) → для здійснення поточних платежів за товари і послуги	- грошово-кредитною політикою центрального банку; - обсягом грошової бази; - механізмом грошового мультиплікатора
Обережності (страховий) → для покриття непередбачених витрат і ризиків	*Форми пропозиції грошей*
Спекулятивний → для збереження багатства та отримання прибутку від зміни процентної ставки	M_0 – готівка поза банками
Інвестиційний → для фінансування інвестиційної діяльності	M_1 – готівка поза банками + депозитні кошти до запитання
	M_2 – M_1 + строкові депозити та заощаджувальні рахунки
	M_3 – M_2 + інші фінансові інструменти (депозитні сертифікати, облігації тощо)

Фактори попиту на гроші:
рівень доходу, процентна ставка, рівень цін, очікування, розвиток фінансових інструментів, звички тощо

Рівновага на грошовому ринку
Md = Ms – процентна ставка встановлюється на рівні рівноваги.
Якщо Md > Ms – зростання ставки (дефіцит грошей).
Якщо Md < Ms – зниження ставки (надлишок грошей).

Рис. 3.4. Попит і пропозиція грошей

Зміни факторів попиту або пропозиції зрушують криву Md або Ms, що приводить до зміни рівноважної процентної ставки

Рис. 3.5. Рівновага на грошовому ринку

Грошово-кредитний мультиплікатор (m)

показує, у скільки разів може зрости пропозиція грошей (M) внаслідок збільшення грошової бази (H) на одиницю

$$m = \frac{M}{H} = \frac{1 + c}{c + e + r},$$

де M – пропозиція грошей;
H – грошова база;
c – частка готівки, яку населення тримає поза банками (коефіцієнт витоку до готівки);
r – норма обов'язкових резервів банків;
e – частка надлишкових резервів банків (коефіцієнт витоку до резервів)

Механізм дії мультиплікатора

Центральний банк збільшує грошову базу (H)

↓

Комерційні банки отримують додаткові резерви

↓

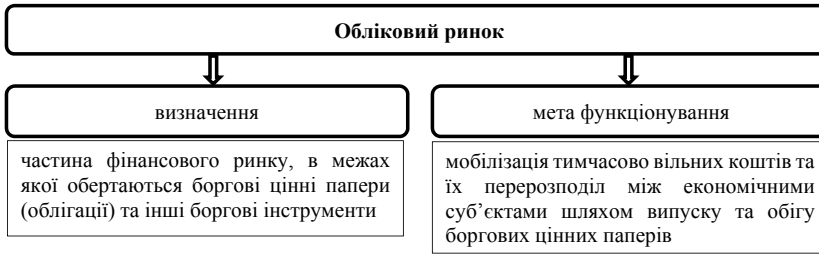
Банки створюють нові депозити та кредити

↓

Збільшується пропозиція грошей (M = m * H)

Рис. 3.6. Грошово-кредитний мультиплікатор та механізм його дії

3.3. Характеристика облікового ринку та його особливості

Критерій	Характеристика
Економічна сутність	ринок боргових цінних паперів, що відображає відносини позики між емітентами та інвесторами
Об'єкти обігу	облігації підприємств і держави, казначейські зобов'язання, депозитні та ощадні сертифікати, векселі тощо
Суб'єкти ринку	емітенти, інвестори, професійні учасники (брокери, дилери, андерайтери, депозитарії, клірингові установи тощо)
Призначення	залучення інвестицій, розміщення тимчасово вільних коштів, диверсифікація джерел фінансування
Доходність	фіксований дохід у вигляді відсотків (купонів), дисконту або їх комбінації
Рівень ризику	залежить від емітента: державні облігації – низький ризик, корпоративні – вищий ризик
Ліквідність	залежить від виду паперу, терміну обігу, кон'юнктури ринку
Особливості регулювання	підлягає державному регулюванню та нагляду (ліцензування, розкриття інформації, захист прав інвесторів)

Рис. 3.7. Поняття й сутність облікового ринку

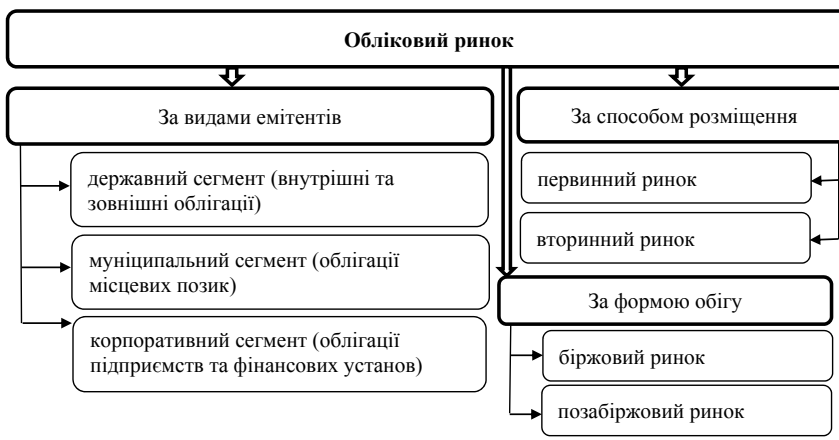

Рис. 3.8. Структура облікового ринку

Рис. 3.9. Особливості облікового ринку

3.4. Характеристика та операції міжбанківського ринку

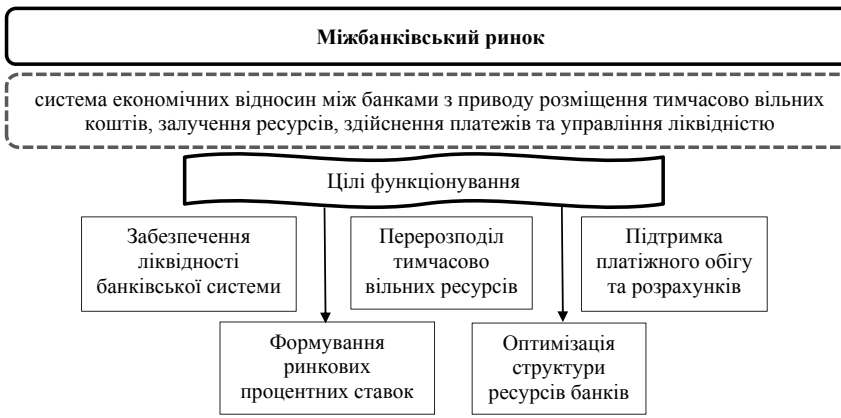

Рис. 3.10. Поняття й цілі функціонування міжбанківського ринку

Рис. 3.11. Функції міжбанківського ринку

Таблиця 3.2

Основні операції на міжбанківському ринку

Група операції	Вид операцій	Суть операції
Депозитні операції	Овернайт (overnight)	Розміщення/залучення коштів на одну банківську ніч
	Том-некст (tom-next)	Кошти надаються сьогодні, повертаються наступного банківського дня
	Строкові депозити	Розміщення/залучення коштів на узгоджений строк (від кількох днів до місяців)
Кредитні операції	Міжбанківські кредити	Надання кредиту іншому банку на визначений строк і під певний відсоток
	Кредити овернайт	Короткострокові кредити на одну ніч
Операції з цінними паперами	РЕПО (Repo)	Продаж цінних паперів з одночасною угодою про їх зворотний викуп
	Зворотнє РЕПО (Reverse Repo)	Купівля цінних паперів з одночасною угодою про їх зворотний продаж
Інші операції	Свопи	Обмін потоками грошових коштів або активами на визначений період
	Операції на умовах «валюта – валюта»	Обмін однієї валюти на іншу з одночасним зобов'язанням зворотного обміну

3.5. Поняття та елементи грошової системи

Рис. 3.10. Поняття, функції та принципи побудови грошової системи

Таблиця 3.3

Елементи грошової системи

Елемент	Характеристика
Грошова одиниця	Вид грошей, що є законним платіжним засобом на території даної країни, має визначену назву та масштаб цін
Масштаб цін	Система співвідношення між грошовою одиницею та одиницями ваги дорогоцінних металів або іншими матеріальними й нематеріальними цінностями
Види грошей, що знаходяться в обігу	Готівкові (банкноти, монети) та безготівкові (кошти на рахунках у банках та інших фінансових установах)
Емісія грошей	Порядок випуску грошових знаків в обіг, регулювання їх кількості та забезпечення грошової маси
Організація грошового обігу	Форма грошового обороту, порядок руху грошей у готівковій та безготівковій формах, система розрахунків
Регулювання грошового обігу	Комплекс економічних, правових та адміністративних заходів держави щодо впливу на грошовий обіг з метою досягнення його стійкості та ефективності

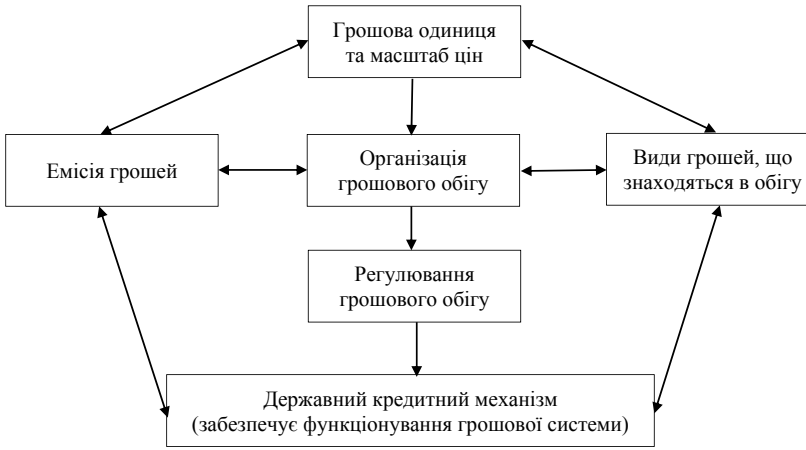

Рис. 3.11. Взаємозв'язок елементів грошової системи

3.6. Еволюція грошових систем. Створення грошової системи України

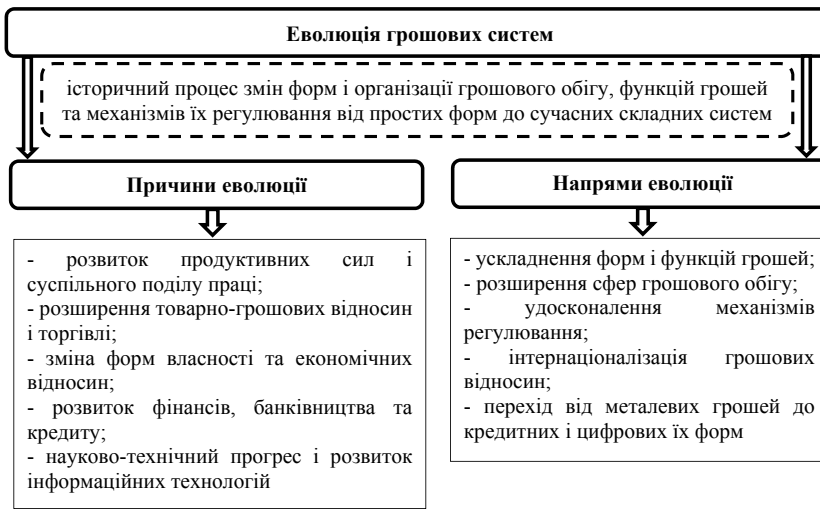

Рис. 3.12. Поняття й сутність еволюції грошових систем

Таблиця 3.4

Історичні етапи еволюції грошових систем

Етап	Період	Тип грошової системи	Характеристика	Форма грошей
I. Натурально-грошовий	до VII ст. до н.е.	Прості (несформовані) грошові відносини	Обмін товарів без єдиного еквівалента; гроші ще не відокремлені від товару	Товарні гроші (хутро, худоба, зерно, сіль тощо)
II. Металевий (монетний)	VII ст. до н.е. – XIX ст.	Металева грошова система	Гроші виготовляються з металу (спочатку золота і срібла, згодом інших металів)	Металеві монети із золота, срібла, міді тощо
III. Золотомонетний стандарт	XIX ст. – перша третина XX ст.	Золотомонетна система	Грошові одиниці мають визначений вміст золота; вільний обмін банкнот на золото	Золоті монети, паперові гроші, розмінні на золото
IV. Паперово-кредитний	перша третина XX ст. – 1970-ті роки	Паперово-кредитна система	Гроші не забезпечені металом; їх цінність підтримується державою	Паперові гроші, кредитні гроші
V. Сучасний (постіндустріальний)	1970-ті роки – дотепер	Сучасна грошова система	Домінують кредитні та електронні гроші; розвиток безготівкових розрахунків, цифрових валют	Безготівкові, електронні гроші, цифрові валюти

Рис. 3.13. Основні тенденції та наслідки розвитку грошових систем

Питання для самоперевірки

1. У чому полягає сутність і функції грошового ринку?
2. Хто є суб'єктами та які інструменти використовуються на грошовому ринку?
3. Які основні складові структури грошового ринку?
4. Що таке попит на гроші та які мотиви його формують?
5. Що таке пропозиція грошей і які чинники на неї впливають?
6. У чому полягає взаємозв'язок між попитом на гроші та швидкістю їх обігу?
7. Що таке грошова система та які її основні елементи?
8. Які види грошових систем існували в історичному розвитку?
9. Яку роль виконує центральний банк у регулюванні грошового обороту?
10. Що таке грошово-кредитна політика та які її основні цілі?
11. Які інструменти грошово-кредитної політики використовує центральний банк?
12. У чому полягає значення валютного ринку для функціонування економіки?

Завдання для контролю засвоєння знань

А. Знайдіть хибні твердження серед запропонованих:

1. Грошовий ринок є частиною фінансового ринку.
2. На грошовому ринку продаються матеріальні товари.
3. Попит на гроші формується лише державою.
4. Передача грошей на грошовому ринку здійснюється переважно на умовах повернення.
5. Валютний ринок є складовою грошового ринку.
6. Пропозиція грошей залежить від діяльності банківської системи.
7. Грошова система не потребує державного регулювання.
8. Центральний банк не впливає на масу грошей в обігу.
9. Облікова ставка є інструментом грошово-кредитної політики.

10. Операції на відкритому ринку пов'язані з купівлею та продажем цінних паперів.

11. Попит на гроші залежить від рівня доходів економічних суб'єктів.

12. Норма обов'язкових резервів впливає на кредитні можливості банків.

Б. Допишіть закінчення наведених нижче тверджень:

1. Грошовий ринок – це _____.
2. Ціна грошей на грошовому ринку виступає у формі _____.
3. Попит на гроші означає _____.
4. Пропозиція грошей – це _____.
5. Валютний ринок призначений для _____.
6. Грошова система держави включає _____.
7. Центральний банк здійснює _____.
8. Грошово-кредитна політика спрямована на _____.
9. Операції на відкритому ринку полягають у _____.
10. Норма обов'язкових резервів встановлюється _____.
11. Трансакційний мотив попиту на гроші пов'язаний із _____.
12. Облікова ставка впливає на _____.

В. Про яке поняття йдеться в наступних характеристиках?

1. Особливий сектор ринку, де здійснюється купівля-продаж грошей – це …
2. Плата за користування позиченими грошима – це …
3. Сукупність заходів держави у сфері грошового обігу – це …
4. Купівля та продаж іноземної валюти – це …
5. Центральний банк держави – це …
6. Запас грошей, який економічні суб'єкти прагнуть мати у своєму розпорядженні – це …
7. Система організації грошового обороту в країні – це …
8. Купівля центральним банком державних цінних паперів – це …

9. Мінімальна частка коштів банку, що має зберігатися у центральному банку – це …

10. Ринок короткострокових грошових ресурсів – це …

11. Здатність грошей приносити дохід – це …

12. Форма існування боргових зобов'язань на фінансовому ринку – це …

Г. Визначте сектор грошового ринку (ринок позичкових капіталів / ринок цінних паперів / валютний ринок):

1) купівля акцій підприємства;

2) надання банківського кредиту;

3) купівля іноземної валюти;

4) розміщення депозиту;

5) операції з облігаціями;

6) міжбанківський кредит;

7) купівля казначейських зобов'язань;

8) валютний обмін;

9) емісія акцій;

10) продаж депозитного сертифіката;

11) купівля векселів;

12) операції на валютній біржі.

Д. Визначте мотив попиту на гроші (трансакційний / завбачливості / спекулятивний):

1) зберігання коштів для щоденних покупок;

2) накопичення коштів на випадок непередбачених витрат;

3) придбання цінних паперів при очікуванні зростання їх дохідності;

4) зберігання готівки для оплати комунальних послуг;

5) формування резерву коштів на лікування;

6) очікування зміни процентних ставок;

7) зберігання грошей для поточних господарських витрат;

8) накопичення резерву ліквідності підприємства;

9) купівля активів у сприятливий момент;

10) забезпечення щоденних розрахунків підприємства;

11) зберігання коштів на випадок економічної нестабільності;

12) очікування зміни курсу цінних паперів.

Е Розподіліть наведені інструменти грошово-кредитної політики залежно від їх впливу на грошовий ринок та економічні процеси (інструменти опосередкованого впливу / інструменти прямого впливу):

1) зміна облікової ставки;

2) встановлення норми резервування;

3) купівля державних цінних паперів;

4) продаж державних облігацій;

5) валютні інтервенції;

6) регулювання грошової маси;

7) рефінансування банків;

8) операції на відкритому ринку;

9) зміна процентної політики;

10) регулювання ліквідності банків;

11) встановлення резервних вимог;

12) емісія грошей.

Є. Наведіть приклад функціонування грошового ринку або грошової системи в Україні. Поясніть:

– які суб'єкти беруть участь у фінансових відносинах;

– які грошові потоки виникають;

– який сегмент грошового ринку задіяний;

– які інструменти використовуються;

– яку роль у процесі відіграє Національний банк України;

– яке значення цей процес має для економіки держави.

Тестові завдання

1. Грошовий ринок у сучасній економіці виконує насамперед функцію:

а) перерозподілу товарів;

б) забезпечення обміну ресурсами між секторами економіки через гроші;

в) формування державного бюджету;

г) встановлення податків.

2. Яка ознака найбільш точно відрізняє грошовий ринок від товарного?

а) наявність попиту і пропозиції;

б) предметом обміну є гроші як специфічний актив;

в) участь держави;

г) наявність цінової конкуренції.

3. Основним каналом опосередкованого фінансування є:

а) біржові операції;

б) прямі контракти між суб'єктами;

в) фінансові посередники;

г) бартерні операції.

4. До інструментів прямого регулювання грошового ринку належить:

а) встановлення економічних нормативів для банків;

б) зміна валютного курсу через ринок Forex;

в) регулювання державних витрат;

г) податкове стимулювання інвестицій.

5. До ринку позичкових капіталів належать операції:

а) купівля валюти;

б) розміщення кредитів;

в) купівля акцій;

г) операції з деривативами.

6. Який сегмент грошового ринку є найбільш чутливим до макроекономічних змін?

а) ринок нерухомості;

б) валютний ринок;

в) ринок позичкових зобов'язань;

г) ринок цінних паперів.

7. Яка ознака характерна для ринку грошей?

а) довгострокові інвестиції;

б) короткострокові операції до 1 року;

в) відсутність процентної ставки;

г) відсутність ризику.

8. Основна функція фінансових посередників полягає у:

а) здійсненні емісії готівкових і безготівкових грошей в економіці;

б) акумуляції тимчасово вільних фінансових ресурсів та їх ефективному перерозподілі між суб'єктами економіки;

в) формуванні та затвердженні податкової політики держави;

г) регулюванні рівня інфляції шляхом зміни облікової ставки.

9. Ринок цінних паперів відрізняється тим, що:

а) забезпечує лише короткострокове фінансування суб'єктів господарювання;

б) економічні відносини між учасниками оформлюються та реалізуються через фінансові інструменти;

в) функціонує ізольовано від грошового ринку та не впливає на рух капіталу в економіці;

г) регулюється виключно акціонерними товариствами без участі державних органів.

10. Валютний ринок формується під впливом:

а) рівня дефіциту державного бюджету та обсягів державних витрат;

б) співвідношення попиту і пропозиції на іноземну валюту на міжнародному та внутрішньому ринках;

в) динаміки реальної заробітної плати та продуктивності праці в економіці;

г) стану платіжного балансу країни та валютної політики центрального банку.

11. Основна мета функціонування грошового ринку полягає у:

а) забезпеченні перерозподілу матеріальних благ і товарних ресурсів між галузями економіки;

б) підтриманні належного рівня ліквідності економіки та забезпеченні ефективного руху короткострокових фінансових ресурсів;

в) фінансуванні виключно довгострокових інвестиційних проєктів підприємств;

г) формуванні ринкових цін на продукцію та послуги шляхом співвідношення попиту і пропозиції.

12. Попит на гроші у макроекономіці визначається як:

а) обсяг готівки в обігу;

б) бажаний запас грошей у суб'єктів економіки;

в) емісія центрального банку;

г) кредитна ставка.

13. Трансакційний попит на гроші пов'язаний із:

а) інвестиціями;

б) щоденними розрахунками;

в) спекуляціями;

г) податками.

14. Спекулятивний попит на гроші зростає, коли:

а) падає дохідність фінансових активів;

б) зростає інфляція;

в) зменшується населення;

г) зростають податки.

15. Закон оберненої залежності між попитом на гроші та швидкістю їх обігу означає, що:

а) зі зростанням попиту на гроші одночасно підвищується швидкість їх обігу в економіці;

б) попит на гроші та швидкість їх обігу не мають між собою економічного взаємозв'язку;

в) збільшення попиту на гроші супроводжується зниженням швидкості їх обігу, і навпаки;

г) попит на гроші та швидкість їх обігу є постійними величинами незалежно від стану економіки.

16. Пропозиція грошей в економіці формується переважно:

а) домогосподарствами;

б) центральним банком та банківською системою;

в) підприємствами реального сектору економіки;

г) державним бюджетом.

17. Який фактор НЕ впливає на пропозицію грошей?

а) норма резервування;

б) облікова ставка;

в) демографія;

г) операції відкритого ринку.

18. Який із наведених мотивів НЕ належить до класичних мотивів попиту на гроші в економічній теорії?

а) трансакційний;

б) завбачливості;

в) формування інвестиційного бюджету;

г) спекулятивний.

19. Зростання процентної ставки зазвичай:

а) збільшує попит на гроші;

б) зменшує попит на гроші;

в) не впливає;

г) збільшує емісію.

20. Основна причина утримання економічними суб'єктами грошей як фінансового активу полягає у:

а) високому рівні їх ліквідності та здатності швидко використовуватись як платіжний засіб;

б) необхідності сплати податків і обов'язкових державних платежів;

в) прагненні захистити доходи від інфляційного знецінення;

г) можливості отримання гарантованого процентного доходу.

21. Швидкість обігу грошей в економіці найбільшою мірою залежить від:

а) демографічної структури населення та рівня урбанізації;

б) рівня попиту економічних суб'єктів на гроші та інтенсивності здійснення платіжних операцій;

в) адміністративної політики уряду щодо регулювання ринку праці;

г) рівня освіти та професійної підготовки населення.

22. Грошова система держави – це:

а) сукупність державних фінансів і механізмів формування бюджету;

б) законодавчо встановлена форма організації грошового обігу в країні;

в) структура банківських установ і фінансових посередників;

г) механізм формування валютного курсу на міжнародному ринку.

23. Який із наведених елементів НЕ належить до структури грошової системи держави?

а) національна грошова одиниця та порядок її емісії;

б) емісійний механізм і форми організації грошового обігу;

в) структура експорту та імпорту товарів і послуг держави;

г) система регулювання готівкового і безготівкового обігу.

24. Золотомонетний стандарт характеризувався тим, що:

а) в обігу перебували виключно паперові гроші без матеріального забезпечення;

б) національна валюта мала фіксований золотий вміст і вільно обмінювалася на золото;

в) основою грошового обігу були електронні платіжні засоби;

г) центральний банк не мав зобов'язань щодо забезпечення стабільності валюти.

25. Сучасна грошова система України за характером грошового обігу є:

а) металевою системою з домінуванням золотих і срібних монет;

б) паперово-кредитною системою, заснованою на нерозмінних кредитних грошах;

в) натуральною системою з використанням товарних грошей;

г) системою приватної емісії комерційних банків.

26. Основною стратегічною метою монетарної політики центрального банку є:

а) стимулювання зростання експорту шляхом девальвації національної валюти;

б) забезпечення стабільності цін та підтримання купівельної спроможності грошей;

в) збільшення рівня податкових надходжень до державного бюджету;

г) максимізація прибутків комерційних банків.

27. Операції центрального банку на відкритому ринку – це:

а) регулювання рівня заробітної плати у банківській сфері;

б) купівля та продаж центральним банком державних цінних паперів з метою регулювання грошової маси;

в) пряме кредитування підприємств реального сектору економіки;

г) валютні операції населення з іноземною валютою.

28. Підвищення облікової ставки центрального банку, як правило, призводить до:

а) активізації кредитування економіки та збільшення грошової маси;

б) скорочення обсягів кредитування через подорожчання кредитних ресурсів;

в) автоматичного зростання інфляції в короткостроковому періоді;

г) зменшення попиту на національну валюту.

29. Норма обов'язкового резервування комерційних банків безпосередньо впливає на:

а) рівень середньої заробітної плати населення;

б) величину кредитного мультиплікатора та можливості банків створювати депозитні гроші;

в) структуру експорту та імпорту держави;

г) рівень державного боргу країни.

30. Валютні інтервенції центрального банку здійснюються переважно з метою:

а) реформування системи оподаткування та бюджетного фінансування;

б) стабілізації валютного курсу шляхом купівлі або продажу іноземної валюти;

в) збільшення доходів державного бюджету через валютні операції;

г) адміністративного регулювання рівня заробітної плати населення.

ТЕМА 4. ІНФЛЯЦІЯ І ГРОШОВІ РЕФОРМИ

4.1. Інфляція: її сутність, причини, види й типи.
4.2. Вимірювання інфляції.
4.3. Розвиток та особливості інфляції в Україні.
4.4. Наслідки інфляції та антиінфляційна політика.
4.5. Грошові реформи та методи їх проведення. Грошова реформа в Україні.

4.1. Інфляція: її сутність, причини, види й типи

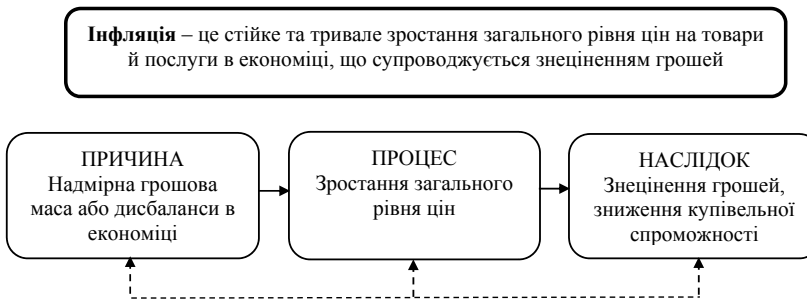

Рис. 4.1. Сутність інфляції

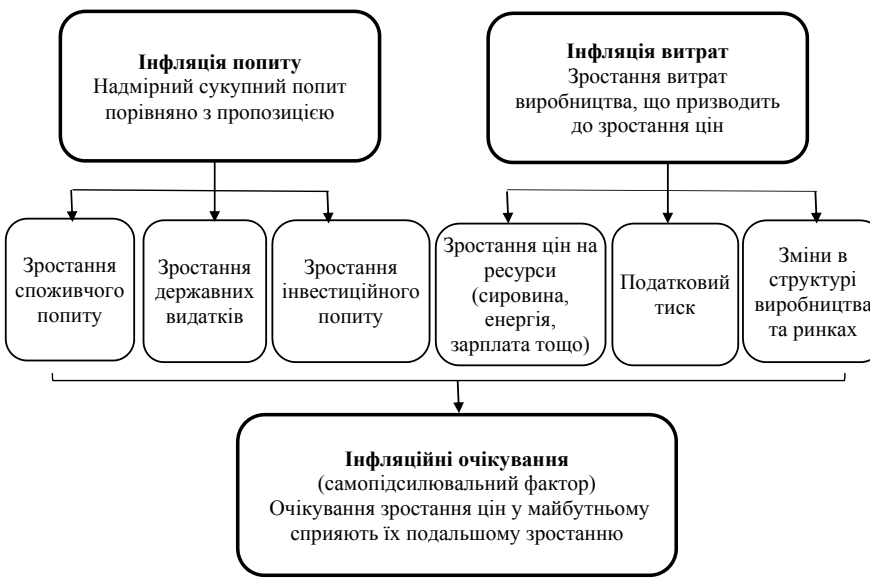

Рис. 4.2. Причини інфляції

Рис. 4.3. Види й типи інфляції

4.2. Вимірювання інфляції

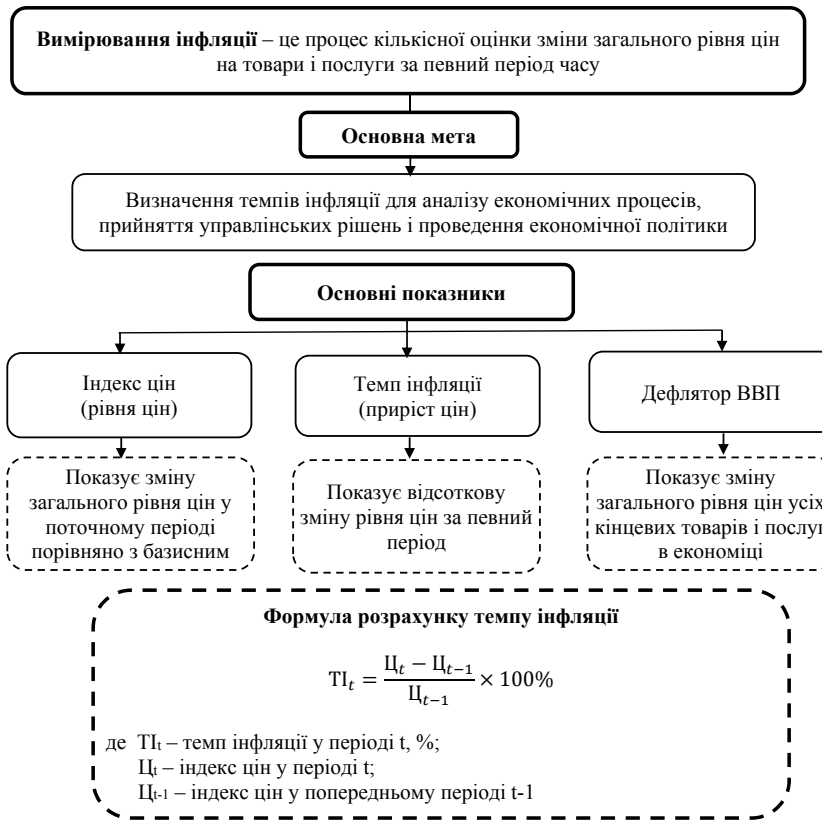

Рис. 4.4. Сутність і показники вимірювання інфляції

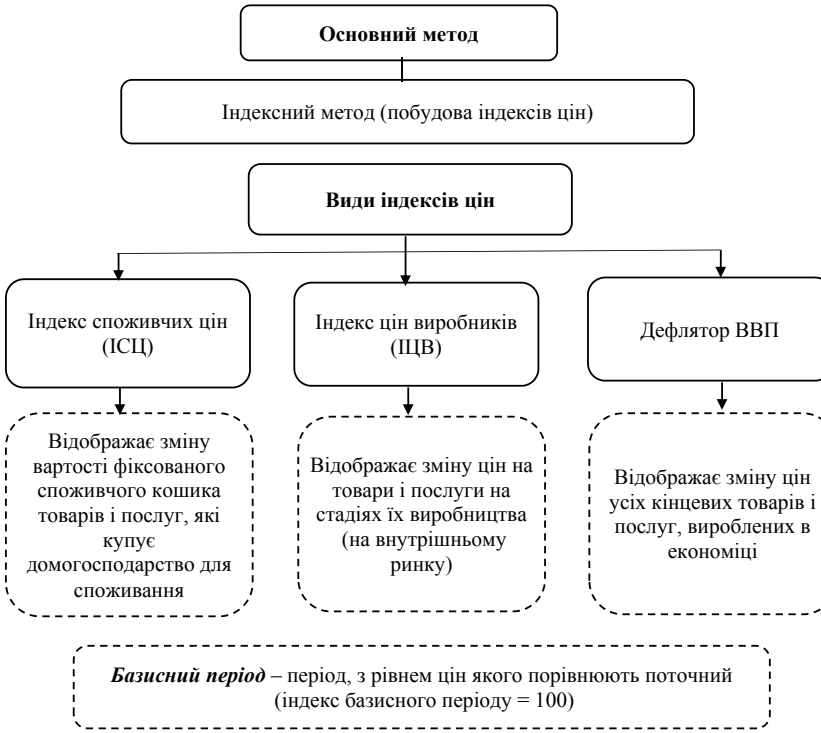

Рис. 4.5. Сутність індексного методу вимірювання інфляції

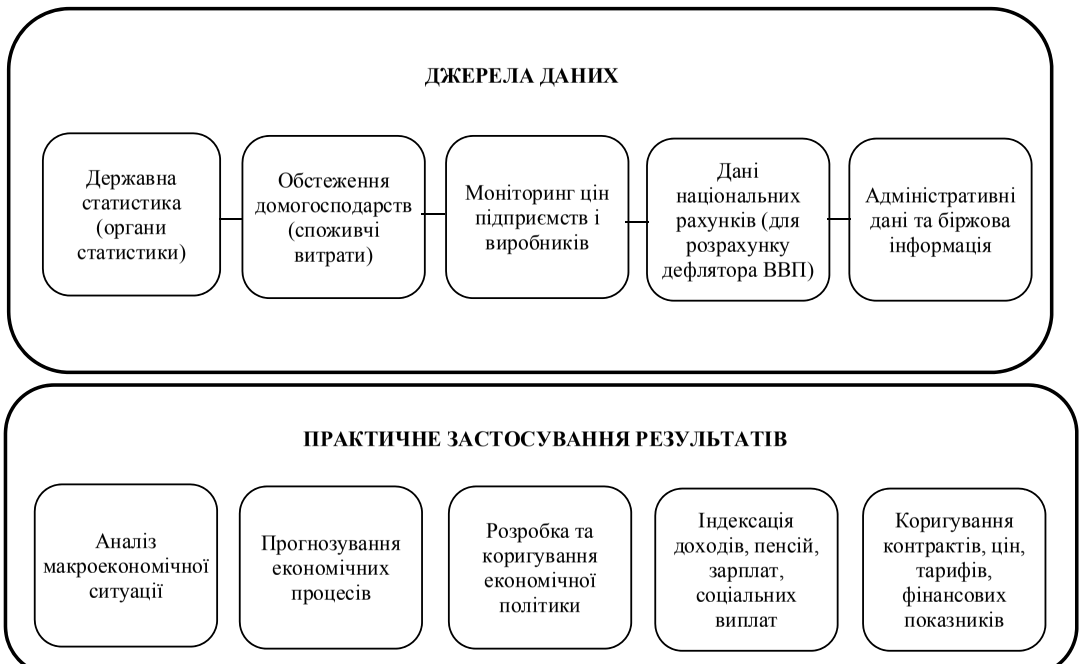

Рис. 4.6. Джерела даних та практичне застосування результатів вимірювання інфляції

4.3. Розвиток та особливості інфляції в Україні

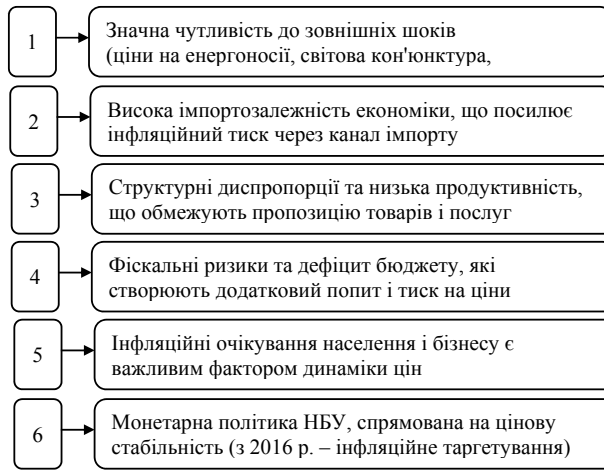

Рис. 4.7. Основні особливості інфляції в Україні

Рис. 4.8. Фактори інфляції в Україні

Рис. 4.7. Етапи розвитку та динаміка інфляції в Україні

4.4. Наслідки інфляції та антиінфляційна політика

Рис. 4.8. Економічні наслідки інфляції

Рис. 4.9. Соціальні наслідки інфляції

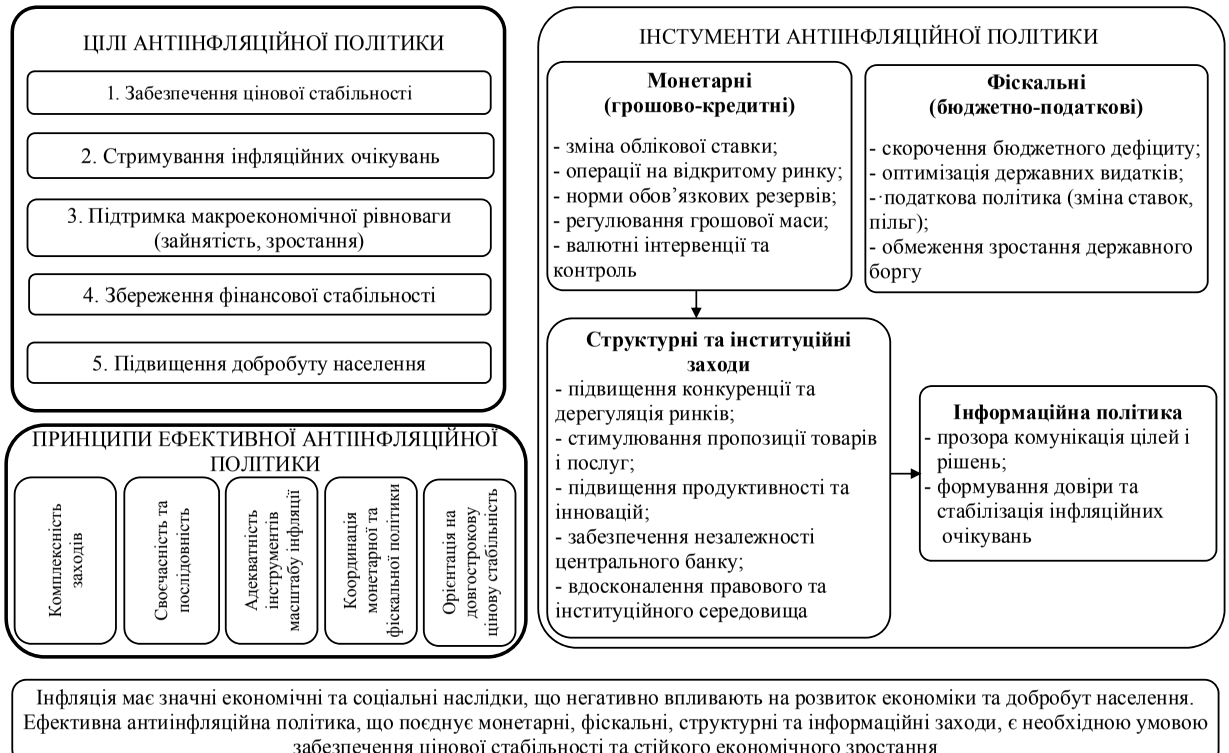
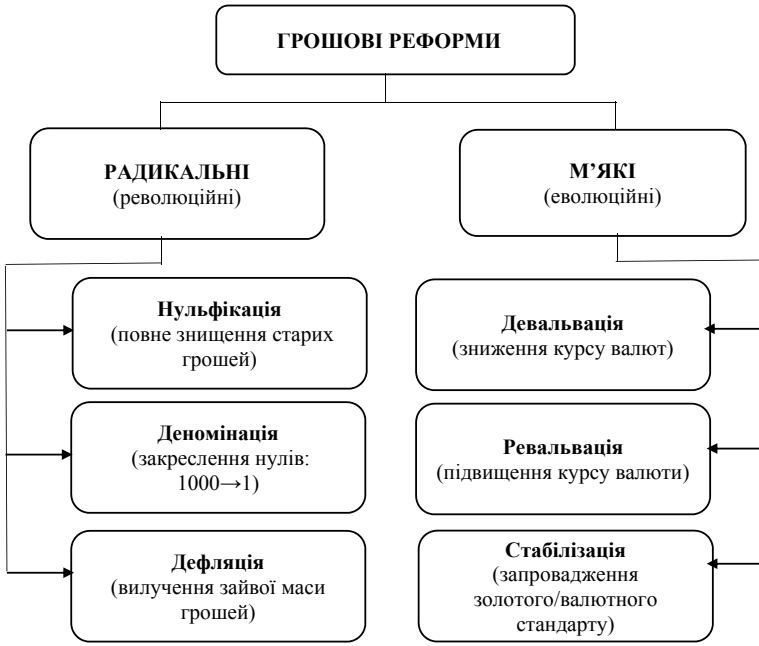

Рис. 4.10. Складники антиінфляційної політики

4.5. Грошові реформи та методи їх проведення. Грошова реформа в Україні

Рис. 4.11. Сутність грошових реформ та методи їх проведення

ПОРІВНЯННЯ ШВИДКОЇ ТА ПОСТУПОВОЇ РЕФОРМ

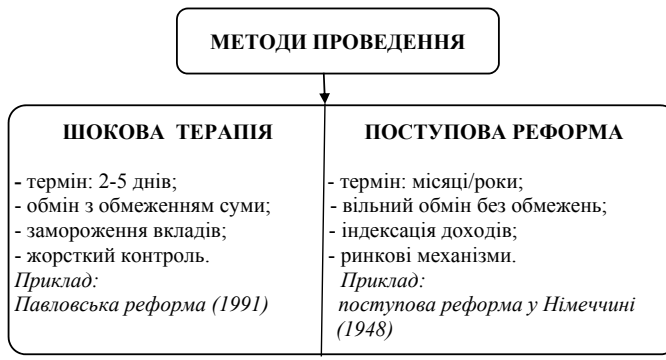

Рис. 4.12. Класифікація методів грошових реформ

Рис. 4.13. Види грошових реформ за змістом та спрямованістю

Рис. 4.14. Суть грошової реформи в Україні

Період	Основні заходи	Результат
1992-1996 рр. (перехідний період)	- купоно-карбованець як тимчасова валюта; - лібералізація цін; - формування дворівневої банківської системи	Закладено основи грошової системи, але зберігалася інфляція
1996 р. (грошова реформа та введення гривні)	- введення національної валюти – гривні; - обмін купоно-карбованців на гривні (курс 100 000 грн. = 1 грн.); - емісія та випуск банкнот і монет Національним банком України	Створено національну валюту та єдину грошову систему
2000-ті роки (стабілізаційний період)	- удосконалення грошово-кредитної політики; - контроль інфляції; - розвиток безготівкових розрахунків	Зміцнення гривні, зниження інфляції, підвищення довіри до гривні
2014 р. - дотепер (сучасний етап)	- плаваючий валютний курс; - інфляційне таргетування; - очищення банківської системи; - розвиток фінансового сектору	Підвищення стійкості грошової системи та адаптація до євроінтеграції

Рис. 4.15. Етапи проведення грошових реформ в Україні

Рис. 4.16. Основні наслідки грошової реформи в Україні

Питання для самоперевірки

1. У чому полягає сутність інфляції?
2. Які основні причини виникнення інфляції?
3. Які види інфляції виділяють залежно від темпів зростання цін?
4. Чим відрізняється інфляція попиту від інфляції витрат?
5. Які соціально-економічні наслідки має інфляція?
6. Як інфляція впливає на рівень життя населення?
7. Що таке індекс споживчих цін?
8. Для чого використовується дефлятор ВВП?
9. Які методи державного регулювання інфляції застосовуються?

10. У чому полягає сутність антиінфляційної політики держави?

11. Що таке грошова реформа?

12. Які основні види грошових реформ існують?

Завдання для контролю засвоєння знань

А. Знайдіть хибні твердження серед запропонованих:

1. Інфляція завжди супроводжується зростанням цін.
2. Інфляція може виникати через надлишок грошей в обігу.
3. Помірна інфляція не має жодного впливу на економіку.
4. Гіперінфляція характеризується дуже високими темпами зростання цін.
5. Індекс споживчих цін використовується для оцінки рівня інфляції.
6. Дефлятор ВВП охоплює лише продовольчі товари.
7. Інфляція витрат пов’язана зі зростанням виробничих витрат.
8. Державне регулювання інфляції здійснюється лише адміністративними методами.
9. Грошова реформа може передбачати заміну старих грошей новими.
10. Девальвація означає підвищення курсу національної валюти.
11. Нуліфікація передбачає повне знецінення старих грошей.
12. Інфляція негативно впливає на заощадження населення.

Б. Допишіть закінчення наведених нижче тверджень:

1. Інфляція – це _____.
2. Основною ознакою інфляції є _____.
3. Інфляція попиту виникає внаслідок _____.
4. Інфляція витрат пов’язана із _____.
5. Індекс споживчих цін характеризує _____.
6. Дефлятор ВВП використовується для _____.
7. Антиінфляційна політика спрямована на _____.
8. Грошова реформа – це _____.

9. Девальвація означає _____.

10. Деномінація передбачає _____.

11. Нуліфікація застосовується у випадку _____.

12. Інфляція призводить до _____.

В. Про яке поняття йдеться в наступних характеристиках?

1. Процес знецінення грошей та зростання цін – це …

2. Дуже високі темпи інфляції з руйнуванням грошової системи – це …

3. Показник зміни загального рівня цін на товари і послуги – це …

4. Інфляція, викликана надмірним попитом, – це …

5. Інфляція, спричинена зростанням витрат виробництва, – це …

6. Комплекс заходів щодо зміни грошової системи – це …

7. Зниження офіційного курсу національної валюти – це …

8. Зменшення номіналу грошових знаків – це …

9. Повне знецінення старих грошей і введення нової валюти – це …

10. Показник, що характеризує зміну цін на всі товари та послуги, – це …

11. Система заходів держави щодо стримування інфляції – це …

12. Надлишок грошей в обігу порівняно з товарною масою – це …

Г. Визначте вид інфляції (помірна / повзуча / галопуюча / гіперінфляція / інфляція попиту / інфляція витрат / прихована / монетарна /кредитна / стагфляція):

1) зростання цін у межах кількох відсотків на рік;

2) швидке підвищення цін із втратою стабільності валюти;

3) різке знецінення грошей і масове зростання цін;

4) перевищення попиту над пропозицією товарів;

5) підвищення цін через подорожчання сировини та енергії;

6) зростання грошової маси без відповідного збільшення товарів;

7) дефіцит товарів за державного контролю цін;

8) інфляція, спричинена збільшенням державних витрат;

9) підвищення цін унаслідок збільшення заробітної плати;

10) одночасне зростання безробіття та інфляції;

11) знецінення грошей у результаті надмірного кредитування;

12) тривале повільне підвищення загального рівня цін..

Д. Визначте вид грошової реформи (девальвація / деномінація / нуліфікація / стабілізаційна / структурна):

1) обмін старих грошей на нові у певному співвідношенні;

2) офіційне зниження курсу національної валюти;

3) анулювання старої валюти;

4) укрупнення грошової одиниці;

5) відновлення повноцінної грошової системи;

6) зміна масштабу цін;

7) введення нової грошової одиниці;

8) часткова зміна грошової системи;

9) стабілізація національної валюти;

10) скорочення кількості нулів у грошових знаках;

11) заміна знецінених грошей;

12) реформування грошового обігу державою.

Е. Визначте наслідок інфляції (економічний / соціальний):

1) зниження купівельної спроможності населення;

2) перерозподіл доходів між населенням;

3) зростання витрат виробництва;

4) погіршення інвестиційного клімату;

5) знецінення заощаджень;

6) скорочення реальних доходів населення;

7) дестабілізація грошового обігу;

8) зростання соціальної напруги;

9) порушення кредитних відносин;

10) падіння рівня життя населення;

11) зниження довіри до національної валюти;

12) посилення майнової нерівності.

Є. Наведіть приклад інфляційних процесів або проведення грошової реформи в Україні. Поясніть:

– які причини зумовили інфляцію або необхідність реформи;

– які економічні суб'єкти були залучені;

– які заходи застосовувала держава;

– які наслідки це мало для населення та економіки;

– які результати були досягнуті після проведених заходів.

Тестові завдання

1. Інфляція як економічне явище – це:

а) будь-яке підвищення цін на товари та послуги;

б) процес знецінення грошей унаслідок порушення рівноваги між товарною та грошовою масою;

в) скорочення обсягів виробництва в державі;

г) збільшення швидкості обігу грошей

2. Яке твердження найточніше характеризує інфляцію за умов фіксованих державних цін?

а) інфляція неможлива;

б) інфляція проявляється через товарний дефіцит і вимушені заощадження;

в) ціни автоматично стабілізуються;

г) відбувається ревальвація валюти.

3. Який показник найповніше відображає загальний рівень інфляції в економіці?

а) індекс споживчих цін;

б) індекс цін виробників;

в) дефлятор ВВП;

г) валютний курс.

4. Інфляція витрат виникає переважно внаслідок:

а) надмірної емісії грошей;

б) зростання швидкості обігу грошей;

в) підвищення витрат виробництва;

г) скорочення державних витрат.

5. Яке з наведених явищ характерне для гіперінфляції?

а) підвищення довіри до банківської системи;

б) скорочення ролі бартеру;

в) зникнення з обігу дрібних купюр;

г) стабілізація валютного курсу.

6. Згідно з рівнянням І. Фішера, зростання цін може бути наслідком:

а) скорочення грошової маси;

б) збільшення фізичного обсягу виробництва;

в) одночасного зростання грошової маси та скорочення виробництва;

г) зниження швидкості обігу грошей.

7. Яка форма інфляції проявляється через падіння курсу національної валюти?

а) інфляція витрат;

б) девальвація;

в) дефляція;

г) стагфляція.

8. Для галопуючої інфляції характерним є:

а) рівномірне та прогнозоване зростання цін;

б) повільне зростання грошової маси;

в) стрибкоподібне та неконтрольоване зростання цін;

г) стабільність купівельної спроможності грошей.

9. Який соціальний наслідок інфляції є найбільш характерним?

а) рівномірний розподіл доходів;

б) підвищення реальних доходів населення;

в) перерозподіл доходів на користь підприємців;

г) скорочення майнової диференціації.

10. Чому інфляція особливо негативно впливає на людей із фіксованими доходами?

а) їх доходи зростають повільніше за ціни;

б) вони звільняються від податків;

в) банки підвищують депозитні ставки;

г) зростає купівельна спроможність грошей.

11. В умовах інфляції капітали найчастіше переміщуються:

а) у високотехнологічне виробництво;

б) у сільське господарство;

в) у сфери зі швидким зростанням цін;

г) у державний сектор.

12. Одним із наслідків інфляції у кредитній сфері є:

а) зниження відсоткових ставок;

б) зростання попиту на кредити;

в) скорочення комерційного кредиту;

г) підвищення довіри до банків.

13. Політика дефляції спрямована насамперед на:

а) стимулювання сукупного попиту;

б) обмеження платоспроможного попиту;

в) збільшення державних субсидій;

г) підвищення заробітної плати.

14. До інструментів політики дефляції належить:

а) зниження норми обов'язкових резервів;

б) збільшення бюджетного дефіциту;

в) підвищення облікової ставки центрального банку;

г) емісійне фінансування економіки.

15. Політика доходів передбачає:

а) державне регулювання цін і заробітної плати;

б) повну відмову від державного втручання;

в) стимулювання експорту;

г) зниження митних тарифів.

16. Який захід НЕ належить до антиінфляційної політики?

а) кредитна рестрикція;

б) збільшення емісії грошей;

в) скорочення державних витрат;

г) посилення податкового тиску.

17. Деномінаційна грошова реформа передбачає:

а) вилучення надлишкової грошової маси;

б) заміну грошової одиниці зі зміною масштабу цін;

в) паралельний обіг кількох валют;

г) скасування готівкового обігу.

18. Формальна грошова реформа здійснюється переважно з метою:

а) зміни економічної системи;

б) боротьби з фальшуванням купюр;

в) переходу до золотого стандарту;

г) ліквідації інфляції.

19. Конфіскаційна грошова реформа характеризується:

а) повною компенсацією втрат населенню;

б) поступовим зміцненням валюти;

в) безеквівалентним вилученням частини грошової маси;

г) зростанням реальних доходів населення.

20. Метод реставрації під час грошової реформи полягає:

а) у поступовому зміцненні грошової одиниці;

б) у миттєвій заміні старих грошей новими;

в) у переході до бартерної економіки;

г) у забороні іноземної валюти.

21. Дефляція як елемент грошової реформи означає:

а) збільшення грошової маси;

б) вилучення частини грошей з обігу;

в) зростання бюджетних витрат;

г) підвищення валютного курсу.

22. Метод паралельних валют передбачає:

а) одночасне функціонування старої і нової валюти;

б) відмову від національної валюти;

в) введення золотого стандарту;

г) заморожування депозитів.

23. Структурна грошова реформа пов'язана:

а) лише зі зміною дизайну купюр;

б) зі зміною окремих елементів грошової системи;

в) із докорінною перебудовою грошової системи;

г) лише зі зміною валютного курсу.

24. Реформи часткового типу:

а) супроводжуються зміною економічної системи;

б) не змінюють базу грошової системи;

в) передбачають ліквідацію центрального банку;

г) пов'язані із золотим монометалізмом.

25. Який вид інфляції вважається найменш небезпечним для економіки?

а) гіперінфляція;

б) галопуюча;

в) повзуча;

г) інфляція витрат

26. У період інфляції реальна вартість заощаджень:

а) зростає;

б) залишається незмінною;

в) знецінюється;

г) залежить лише від валютного курсу.

27. Яке твердження щодо індексу споживчих цін є правильним?

а) він визначає лише оптові ціни;

б) він враховує «споживчий кошик» населення;

в) він характеризує курс національної валюти;

г) він визначає обсяг грошової маси.

28. Інфляція може призвести до:

а) скорочення економічних ризиків;

б) активізації довгострокових інвестицій;

в) диспропорційності розвитку економіки;

г) стабілізації фінансової системи.

29. Однією з причин посилення інфляції є:

а) скорочення грошової маси;

б) падіння швидкості обігу грошей;

в) надмірне кредитування економіки;

г) зростання продуктивності праці.

30. В умовах інфляції держава часто змушена:

а) скорочувати соціальні витрати;

б) відмовлятися від податків;

в) переходити до натурального господарства;

г) припиняти діяльність банків.

ТЕМА 5. ВАЛЮТНИЙ РИНОК І ВАЛЮТНІ СИСТЕМИ

5.1. Сутність валюти та її конвертованість.
5.2. Валютний курс і способи його визначення.
5.3. Валютний ринок: суть та основи його функціонування.
5.4. Валютна система України та її розвиток.

5.1. Сутність валюти та її конвертованість

<table>
<tr><td colspan="5">Валюта – грошова одиниця країни або міжнародна розрахункова одиниця, що використовується як засіб платежу та міжнародних розрахунків</td></tr>
<tr><td colspan="5">СУТНІСНІ ОЗНАКИ ВАЛЮТИ</td></tr>
<tr><td>має законодавчо визначену назву та форму</td><td>виступає засобами платежу в країні та за її межами</td><td>є об’єктом купівлі-продажу на валютному ринку</td><td>відображає стан економіки та довіру до держави</td><td>використовується у міжнародних розрахунках</td></tr>
<tr><td colspan="5">ОСНОВНІ ВИДИ ВАЛЮТИ</td></tr>
<tr><td>Критерії</td><td>Види валют</td><td colspan="2">Сутність</td><td>Приклади</td></tr>
<tr><td>За належністю</td><td>Національна
Іноземна
Міжнародна</td><td colspan="2">грошова одиниця своєї країни;
грошові одиниці інших країн;
спеціальні міжнародні розрахункові одиниці</td><td>Гривня;
долар США, євро;
СПЗ (SDR)</td></tr>
<tr><td>За формою існування</td><td>Готівкова
Безготівкова</td><td colspan="2">банкноти й монети;
кошти на рахунках і електронні записи</td><td>готівка;
банківські перекази</td></tr>
<tr><td>За режимом використання</td><td>Вільно конвертована
Частково конвертована
Неконвертована</td><td colspan="2">ступінь свободи обміну валюти на інші валюти</td><td>долар США, євро;
валюти з обмеженнями;
валюти із жорстким контролем</td></tr>
<tr><td>За роллю в розрахунках</td><td>Валюта цін
Валюта платежу
Резервна валюта</td><td colspan="2">валюта визначення ціни;
валюта фактичної оплати;
валюта накопичення резервів</td><td>контрактна ціна;
платіж за контрактом;
долар США, євро</td></tr>
</table>

Рис. 5.1. Поняття, сутнісні ознаки та основні види валюти

Конвертованість валюти – здатність валюти вільно або з певними обмеженнями обмінюватися на інші валюти			
СТУПЕНІ КОНВЕРТОВАНОСТІ			
повна конвертованість → часткова конвертованість → внутрішня/зовнішня конвертованість → неконвертованість			
Повна	**Часткова**	**Внутрішня/зовнішня**	**Неконвертована**
вільний обмін для резидентів і нерезидентів без суттєвих валютних обмежень	обмін лише за окремими операціями або для окремих суб'єктів	внутрішня – для резидентів, зовнішня – для нерезидентів	обмін істотно обмежений або заборонений державою

ФАКТОРИ ТА УМОВИ КОНВЕРТОВАНОСТІ ВАЛЮТИ				
Стабільність економіки	**Низька інфляція**	**Стан платіжного балансу**	**Валютні резерви**	**Довіра до фінансової системи**
зростання виробництва, зайнятості та доходів	збереження купівельної спроможності грошей	співвідношення надходжень і платежів з-за кордону	можливість підтримувати стабільність валютного ринку	передбачувана політика держави та центрального банку

ЛОГІКА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ПОНЯТЬ							
Валюта	→	**Валютний курс**	→	**Валютний ринок**	→	**Конвертованість валюти**	

Рис. 5.1. Поняття, фактори та умови конвертованості валюти

5.2. Валютний курс і способи його визначення

Рис. 5.2. Поняття валютного курсу

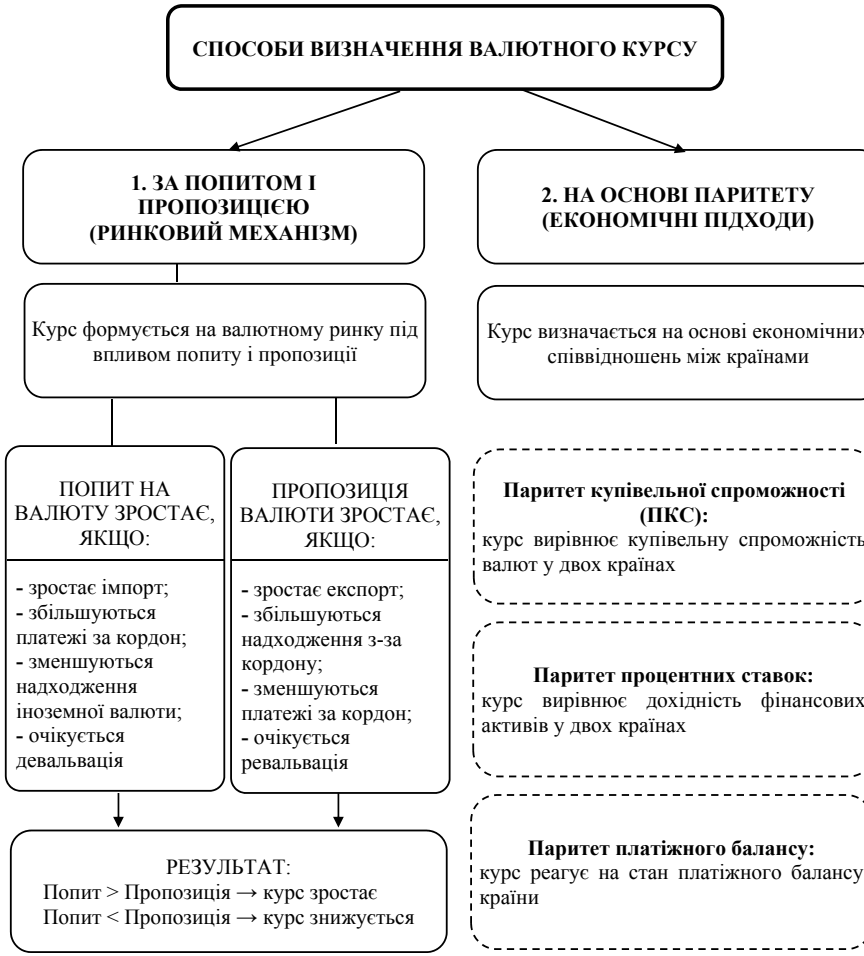

Рис. 5.3. Способи визначення валютного курсу

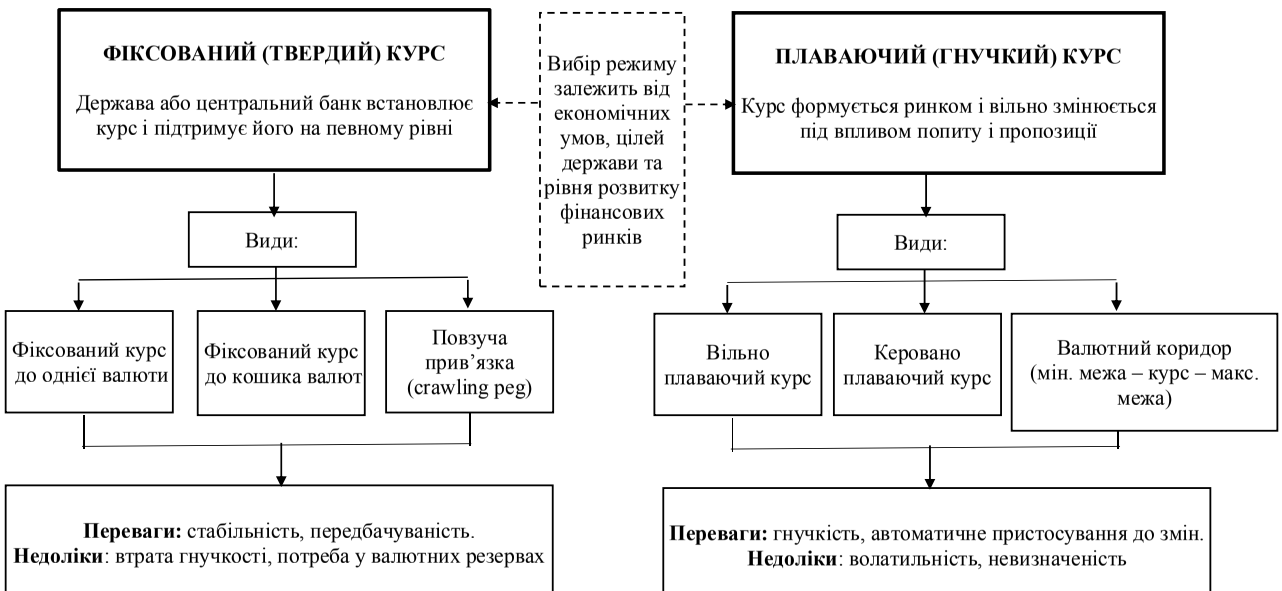

Рис. 5.4. Режими валютного курсу

5.3. Валютний ринок: суть та основи його функціонування

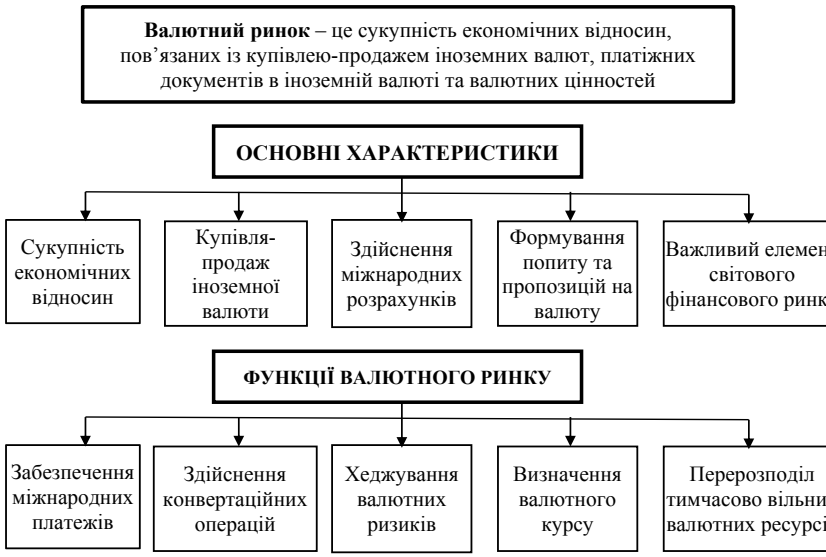

Рис. 5.5. Поняття та суть валютного ринку

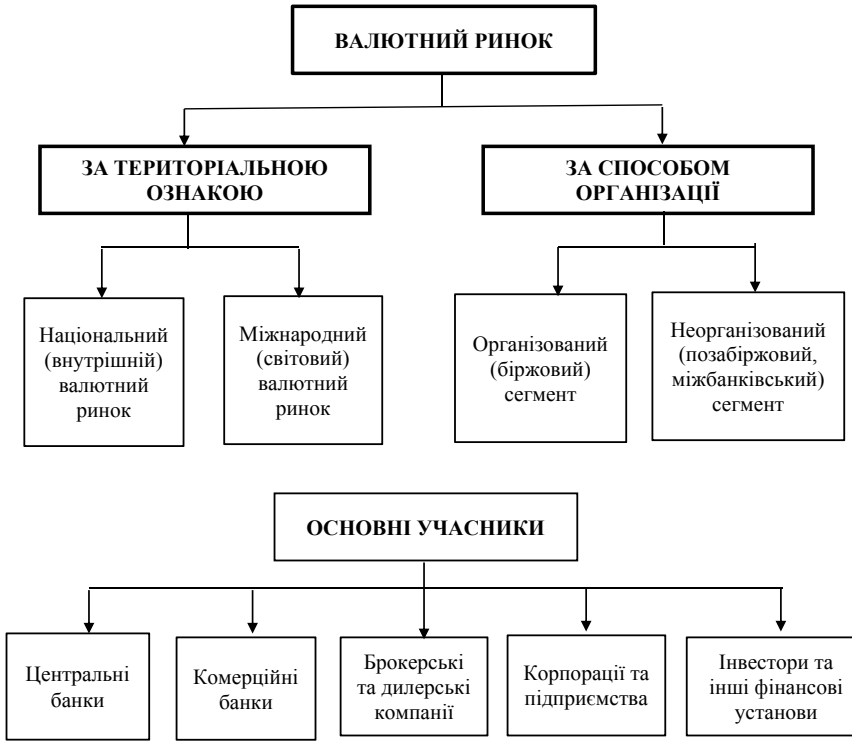

Рис. 5.6. Структура валютного ринку

Рис. 5.7. Основи функціонування валютного ринку

5.4. Валютна система України та її розвиток

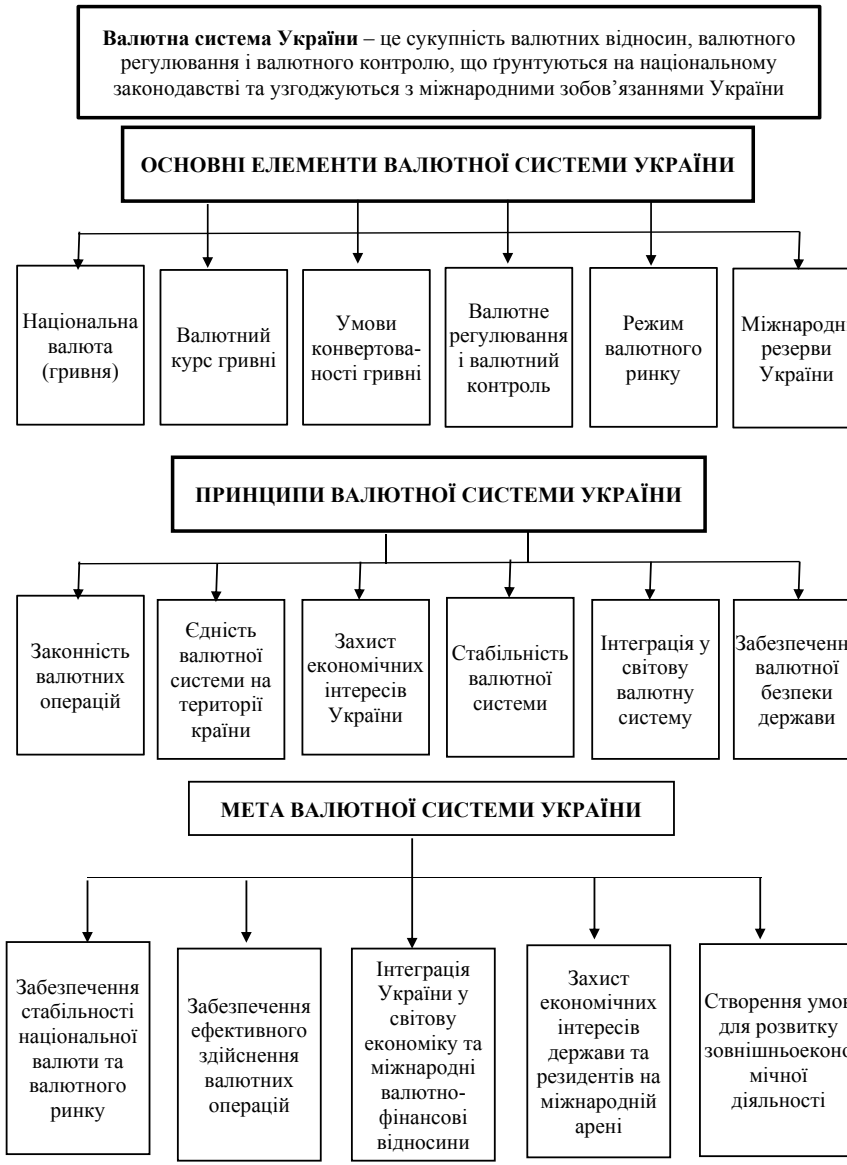

Рис. 5.8. Поняття та основи валютної системи України

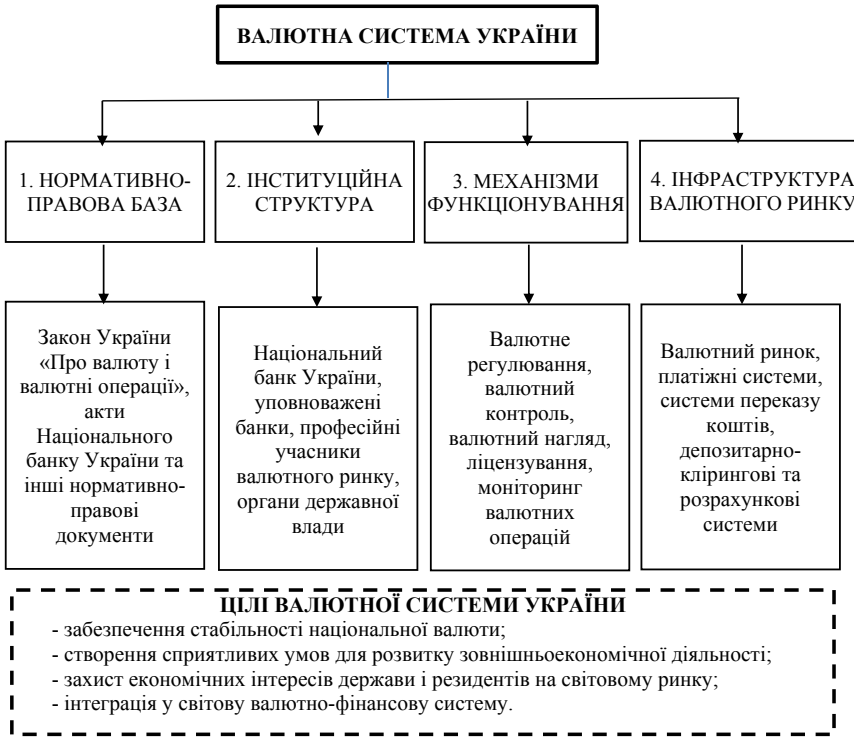

Рис. 5.9. Структура валютної системи України

Рис. 5.10. Елементи валютної системи України

Рис. 5.11. Етапи формування й розвитку валютної системи України

Питання для самоперевірки

1. У чому полягає сутність валюти та валютних відносин?
2. Які види валют існують залежно від режиму використання?
3. Що таке конвертованість валюти?
4. У чому полягає сутність валютного курсу?
5. Які чинники впливають на валютний курс?
6. Чим відрізняється фіксований валютний курс від плаваючого?
7. Що таке валютний ринок та які його основні функції?
8. Хто є основними суб'єктами валютного ринку?
9. Які операції здійснюються на валютному ринку?
10. Що таке валютна система держави?
11. Які основні елементи національної валютної системи?
12. Яке значення мають золотовалютні резерви держави?

Завдання для контролю засвоєння знань

А. Знайдіть хибні твердження серед запропонованих:

1. Валюта використовується у міжнародних економічних відносинах.
2. Конвертована валюта вільно обмінюється на інші валюти.
3. Валютний курс не залежить від попиту і пропозиції.
4. Валютний ринок є складовою грошового ринку.
5. Валютна інтервенція здійснюється центральним банком.
6. Девальвація означає підвищення курсу національної валюти.
7. На валютному ринку можуть діяти банки та брокерські контори.
8. Валютний ринок виконує лише спекулятивну функцію.
9. Операції спот належать до строкових валютних операцій.
10. Валютна система включає режим валютного курсу.
11. Золотовалютні резерви використовуються для валютного регулювання.
12. Плаваючий валютний курс визначається державою в незмінному розмірі.

Б. Допишіть закінчення наведених нижче тверджень:

1. Валюта – це _____.
2. Конвертованість валюти означає _____.
3. Валютний курс – це _____.
4. Валютний ринок призначений для _____.
5. Валютна інтервенція полягає у _____.
6. Девальвація означає _____.
7. Ревальвація – це _____.
8. Валютна система – це _____.
9. Основним органом валютного регулювання в Україні є _____.
10. Операції спот передбачають _____.
11. Форвардні операції здійснюються з _____.
12. Золотовалютні резерви використовуються для _____.

В. Про яке поняття йдеться в наступних характеристиках?

1. Грошові кошти, що використовуються у міжнародних розрахунках – це…
2. Вільний обмін національної валюти на іноземну – це …
3. Ціна грошової одиниці однієї країни, виражена в валюті іншої країни, – це …
4. Пряме втручання центрального банку у валютний ринок – це …
5. Зниження офіційного курсу національної валюти – це …
6. Сукупність економічних відносин щодо купівлі-продажу валюти – це …
7. Угода з негайною поставкою валюти – це …
8. Строкова валютна операція з фіксацією курсу – це …
9. Сукупність організаційно-правових форм валютних відносин – це …
10. Запаси іноземної валюти та золота держави – це …
11. Купівля валюти з метою отримання прибутку від зміни курсу – це …
12. Зміна валютного курсу під впливом попиту та пропозиції – це …

Г. Визначте вид валюти (національна / іноземна / колективна / конвертована / неконвертована):

1) гривня в Україні;

2) долар США для резидента України;

3) євро як міжнародний платіжний засіб;

4) валюта з вільним обміном на інші валюти;

5) валюта з валютними обмеженнями;

6) японська єна для України;

7) спеціальні права запозичення (SDR);

8) валюта, ввіз і вивіз якої жорстко контролюється;

9) фунт стерлінгів у міжнародних розрахунках;

10) грошова одиниця держави;

11) валюта міжнародних фінансових організацій;

12) валюта, що вільно продається на валютному ринку.

Д. Визначте вид валютної операції (спот / форвардна / ф'ючерсна / опціонна / своп / валютний арбітраж):

1) купівля валюти з поставкою протягом двох днів;

2) угода з поставкою валюти у майбутньому за заздалегідь визначеним курсом;

3) біржова строкова валютна угода;

4) право купити валюту у майбутньому без обов'язкового виконання угоди;

5) купівля валюти з одночасним зобов'язанням її зворотного продажу;

6) отримання прибутку на різниці валютних курсів;

7) короткострокова угода з негайною оплатою;

8) строкова операція на міжбанківському ринку;

9) операція страхування валютного ризику;

10) угода з фіксацією валютного курсу на майбутнє;

11) купівля валюти на одному ринку та продаж на іншому;

12) операція з відстроченням поставки валюти.

Е. Визначте функцію валютного ринку (регулювальна / розрахункова / страхова / спекулятивна / резервна):

1) забезпечення міжнародних розрахунків;

2) регулювання валютного курсу;

3) страхування валютних ризиків;

4) отримання прибутку від зміни валютних курсів;

5) формування валютних резервів;

6) забезпечення зовнішньоторговельних операцій;

7) підтримання стабільності валютного ринку;

8) диверсифікація валютних резервів;

9) проведення валютних платежів;

10) отримання доходу від валютних операцій;

11) захист від несприятливої зміни курсу;

12) забезпечення валютної політики держави.

Є. Наведіть приклад валютних операцій або валютного регулювання в Україні. Поясніть:

– які економічні суб'єкти брали участь у валютних відносинах;

– які валютні операції здійснювалися;

– які інструменти валютного регулювання застосовувалися;

– яку роль відігравав Національний банк України;

– як це вплинуло на валютний курс, економіку та населення.

Тестові завдання

1. Конвертованість національної валюти безпосередньо означає:

а) можливість обміну валюти лише центральним банком;

б) вільний обмін валюти на інші валюти за ринковим курсом;

в) забезпечення валюти золотом;

г) обов'язкову фіксацію валютного курсу.

2. Валютні цінності включають:

а) тільки іноземну готівкову валюту;

б) лише міжнародні резерви держави;

в) платіжні документи та фондові цінності іноземного походження;

г) виключно дорогоцінні метали.

3. Головною економічною причиною проведення валютної інтервенції є:

а) збільшення державного боргу;

б) обмеження коливань валютного курсу;

в) стимулювання імпорту;

г) скорочення золотовалютних резервів.

4. За умов плаваючого валютного курсу його рівень визначається:

а) виключно урядом;

б) центральним банком;

в) співвідношенням попиту і пропозиції на валютному ринку;

г) Міжнародним валютним фондом.

5. Девальвація національної валюти, як правило, означає:

а) зростання купівельної спроможності валюти;

б) підвищення офіційного валютного курсу;

в) зниження курсу національної валюти щодо іноземних валют;

г) заміну національної валюти іноземною.

6. До суб'єктів валютного ринку, які здійснюють операції для захисту від валютного ризику, належать:

а) брокери;

б) спекулянти;

в) хеджери;

г) дилери.

7. Особливістю валютного ринку є те, що:

а) попит на іноземну валюту одночасно є пропозицією національної валюти;

б) на ньому продаються лише резервні валюти;

в) валютний курс не виконує функцію ціни;

г) операції проводяться лише через валютні біржі.

8. Валютний курс виконує функцію:

а) регулювання державного бюджету;

б) визначення ціни грошової одиниці однієї країни в іншій валюті;

в) формування податкових надходжень;

г) забезпечення золотого покриття валюти;

9. Основною відмінністю форвардної операції від операції «спот» є:

а) використання лише готівкової валюти;

б) здійснення операції виключно на біржі;

в) відстрочка поставки валюти на визначений строк;

г) обов'язкове залучення центрального банку.

10. Ф'ючерсні валютні операції здійснюються:

а) лише на позабіржовому ринку;

б) виключно між центральними банками;

в) на біржах і під їх контролем;

г) без фіксації валютного курсу.

11. Валютний арбітраж спрямований на:

а) страхування валютних ризиків;

б) отримання прибутку від різниці валютних курсів;

в) стабілізацію валютного ринку;

г) забезпечення конвертованості валюти.

12. Операція «своп» передбачає:

а) купівлю валюти з негайною поставкою без зворотної операції;

б) купівлю валюти з умовою подальшого зворотного викупу;

в) обмін валюти за плаваючим курсом;

г) купівлю валюти через валютну біржу.

13. Ринок, на якому валюта поставляється не пізніше другого робочого дня після укладення угоди, називається:

а) ринок ф'ючерсів;

б) ринок депозитних операцій;

в) ринок касових операцій;

г) ринок опціонів.

14. Яка з наведених характеристик притаманна опціонній валютній угоді?

а) обидві сторони мають безумовний обов'язок виконати контракт;

б) покупець має право відмовитися від виконання угоди;

в) угода укладається лише на міжбанківському ринку;

г) курс визначається на дату поставки валюти.

15. До функцій валютного ринку належить:

а) формування державного бюджету;

б) страхування валютних ризиків;

в) регулювання фондового ринку;

г) контроль за рівнем інфляції.

16. Національна валютна система включає:

а) лише режим валютного курсу;

б) тільки золотовалютні резерви;

в) сукупність елементів організації валютних відносин у державі;

г) виключно валютне законодавство.

17. Органом державного валютного регулювання в Україні є:

а) Державна митна служба;

б) Міністерство фінансів України;

в) Національний банк України;

г) Державна податкова служба.

18. Валютна політика держави спрямована на:

а) забезпечення стабільності національної валюти;

б) скорочення міжнародної торгівлі;

в) повну відмову від валютного контролю;

г) обмеження інвестиційної діяльності.

19. До специфічних цілей валютної політики належить:

а) збільшення державних витрат;

б) забезпечення збалансованості платіжного балансу;

в) скорочення банківського кредитування;

г) підвищення ставок непрямих податків.

20. Платіжний баланс держави характеризує:

а) обсяг золотовалютних резервів;

б) співвідношення між валютними надходженнями та платежами країни;

в) структуру державного бюджету;

г) співвідношення експорту та імпорту золота.

21. Золотовалютні резерви використовуються для:

а) фінансування приватного бізнесу;

б) валютного регулювання та підтримки стабільності валюти;

в) виплати заробітної плати населенню;

г) покриття внутрішнього дефіциту товарів.

22. Світова валютна система – це:

а) форма організації валютних відносин у межах держави;

б) система міжнародних кредитних установ;

в) форма реалізації міжнародних валютних відносин, закріплена угодами;

г) міжнародний ринок золота.

23. Основою Бреттон-Вудської валютної системи був:

а) срібний стандарт;

б) золотодевізний стандарт;

в) золото-доларовий стандарт;

г) європейський валютний союз.

24. Однією з характерних рис Бреттон-Вудської системи було:

а) вільне плавання валютних курсів;

б) демонетизація золота;

в) фіксація валютних курсів щодо долара США;

г) використання виключно євро.

25. Демонетизація золота означала:

а) повернення до золотого стандарту;

б) юридичне припинення використання золота як основи валютної системи;

в) збільшення золотого запасу держав;

г) обмеження міжнародних розрахунків.

26. Головною метою створення Європейської валютної системи було:

а) запровадження долара США в Європі;

б) досягнення валютної стабільності та створення єдиної валюти;

в) ліквідація міжнародних валютних ринків;

г) заміна золотовалютних резервів криптовалютою.

27. До переваг функціонування євро належить:

а) збільшення валютних ризиків;

б) ускладнення міжнародних розрахунків;

в) зниження витрат на конверсійні операції;

г) посилення валютних обмежень.

28. Світовий валютний ринок функціонує практично цілодобово завдяки:

а) діяльності лише центральних банків;

б) переміщенню торгівлі між валютними центрами різних часових поясів;

в) фіксованим валютним курсам;

г) постійним валютним інтервенціям.

29. До міжнародних валютних одиниць належать:

а) долар США та фунт стерлінгів;

б) СДР та євро;

в) гривня та євро;

г) лише золото.

30. Яка з наведених операцій належить до строкових валютних операцій?

а) операція спот;

б) операція з негайною оплатою;

в) форвардна операція;

г) обмін готівкової валюти в касі банку.

ТЕМА 6. КРЕДИТ У РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

6.1. Необхідність та сутність кредиту. Роль кредиту в умовах ринкової економіки.
6.2. Функції кредиту.
6.3. Форми та види кредиту.
6.4. Позичковий відсоток, його сутність та основні види.
6.5. Поняття про кредитну систему.

6.1. Необхідність та сутність кредиту. Роль кредиту в умовах ринкової економіки

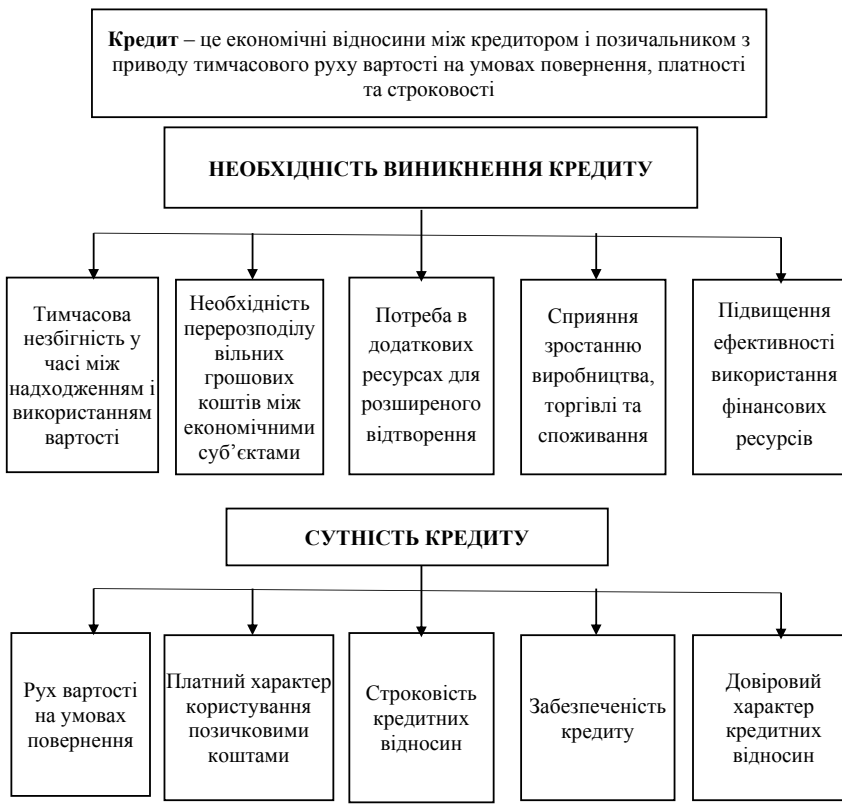

Рис. 6.1. Необхідність та сутність кредиту

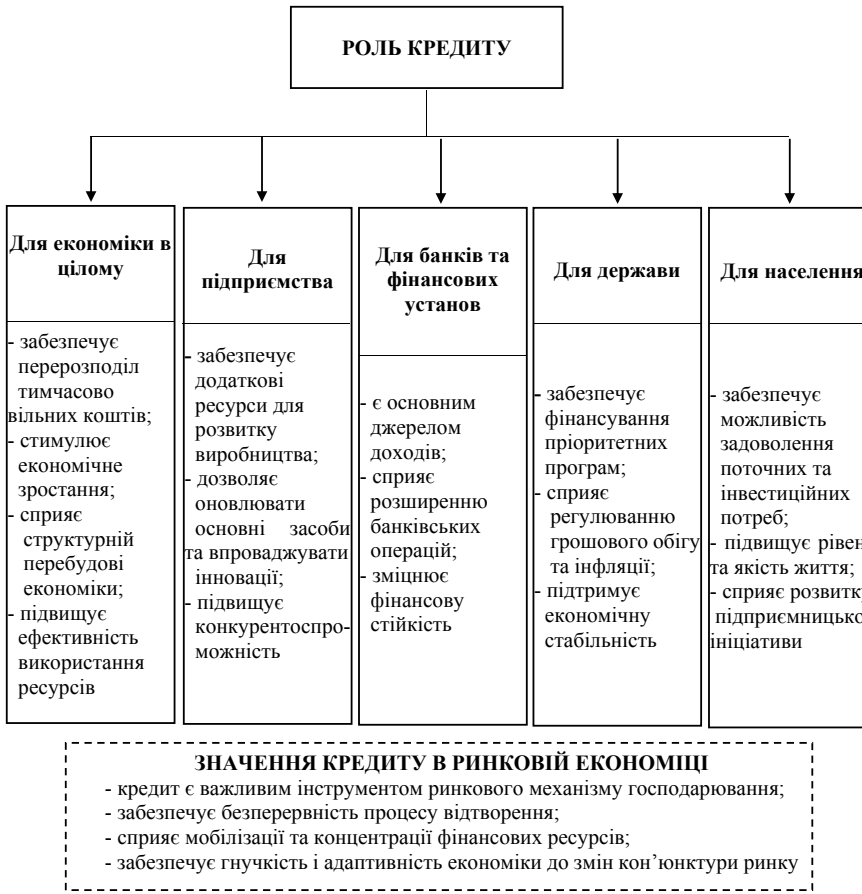

Рис. 6.2. Роль кредиту в умовах ринкової економіки

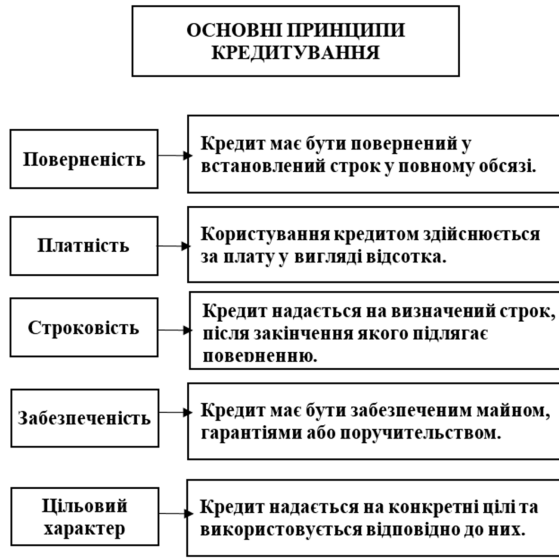

Рис. 6.3. Основні принципи кредитування

6.2. Функції кредиту

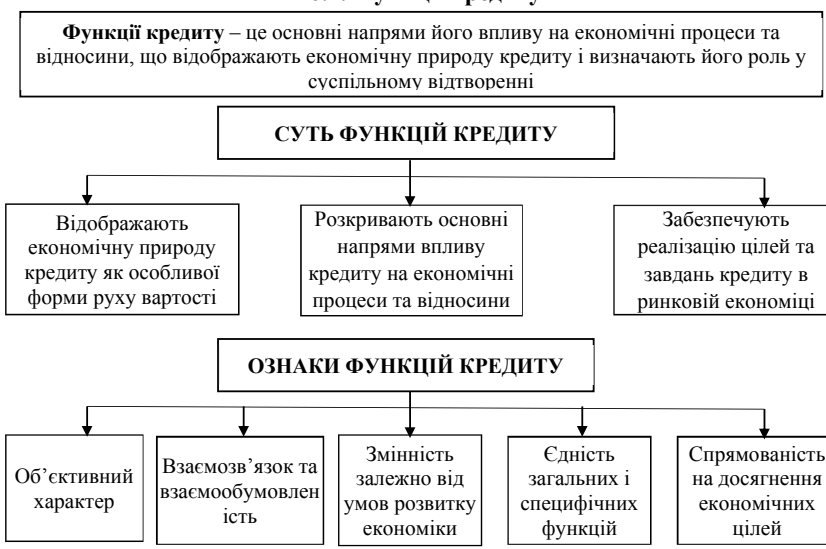

Рис. 6.4. Поняття та суть функцій кредиту

Рис. 6.5. Класифікація функцій кредиту

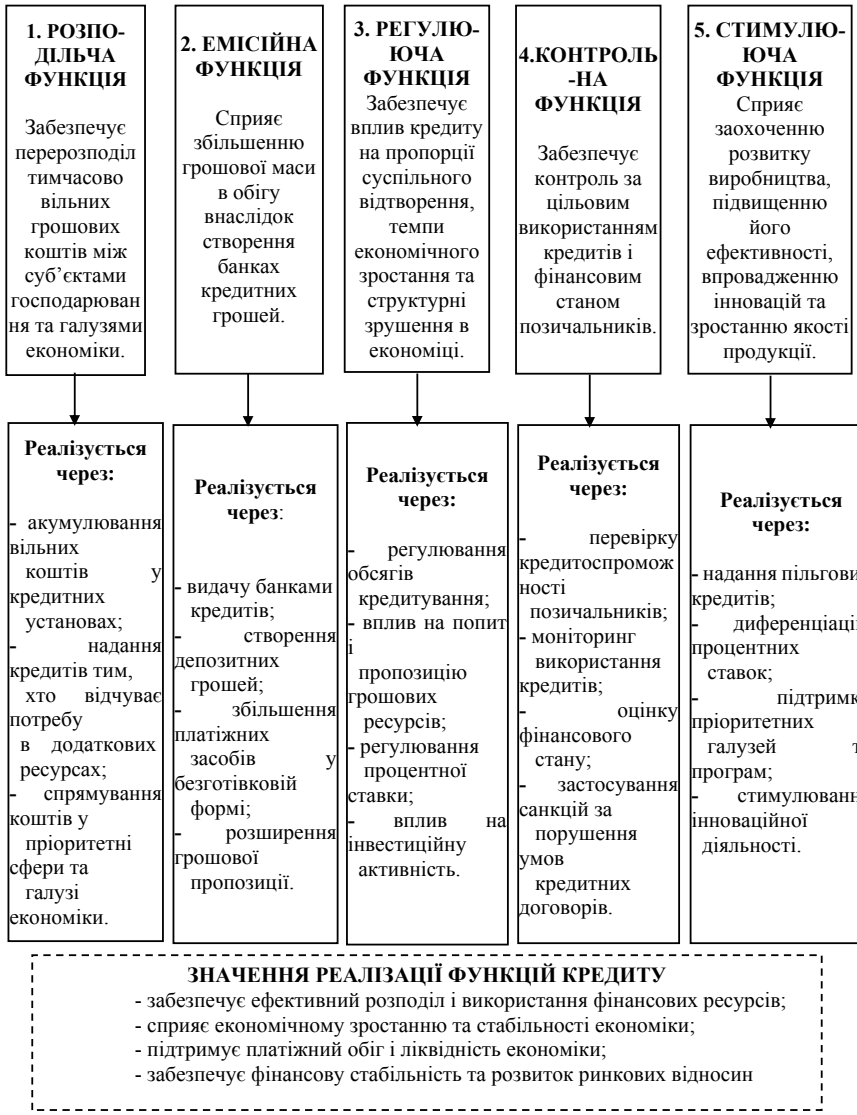

Рис. 6.6. Основні функції кредиту та їх характеристика

6.3. Форми та види кредиту

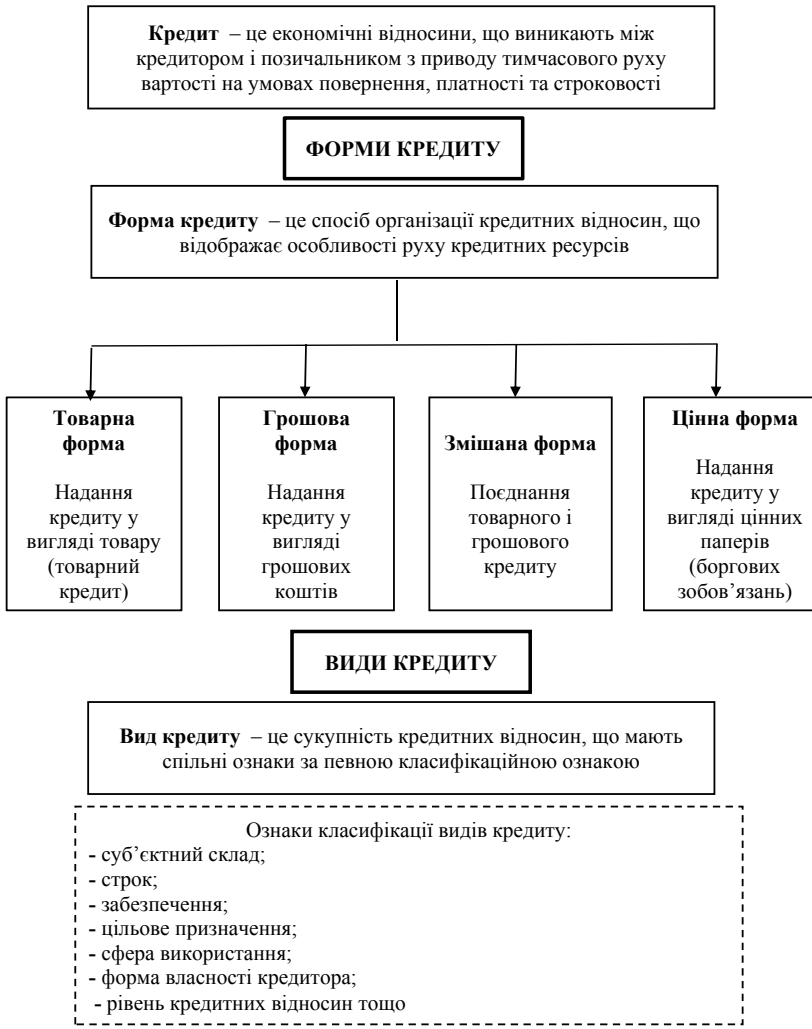

Рис. 6.7. Поняття та суть форм і видів кредиту

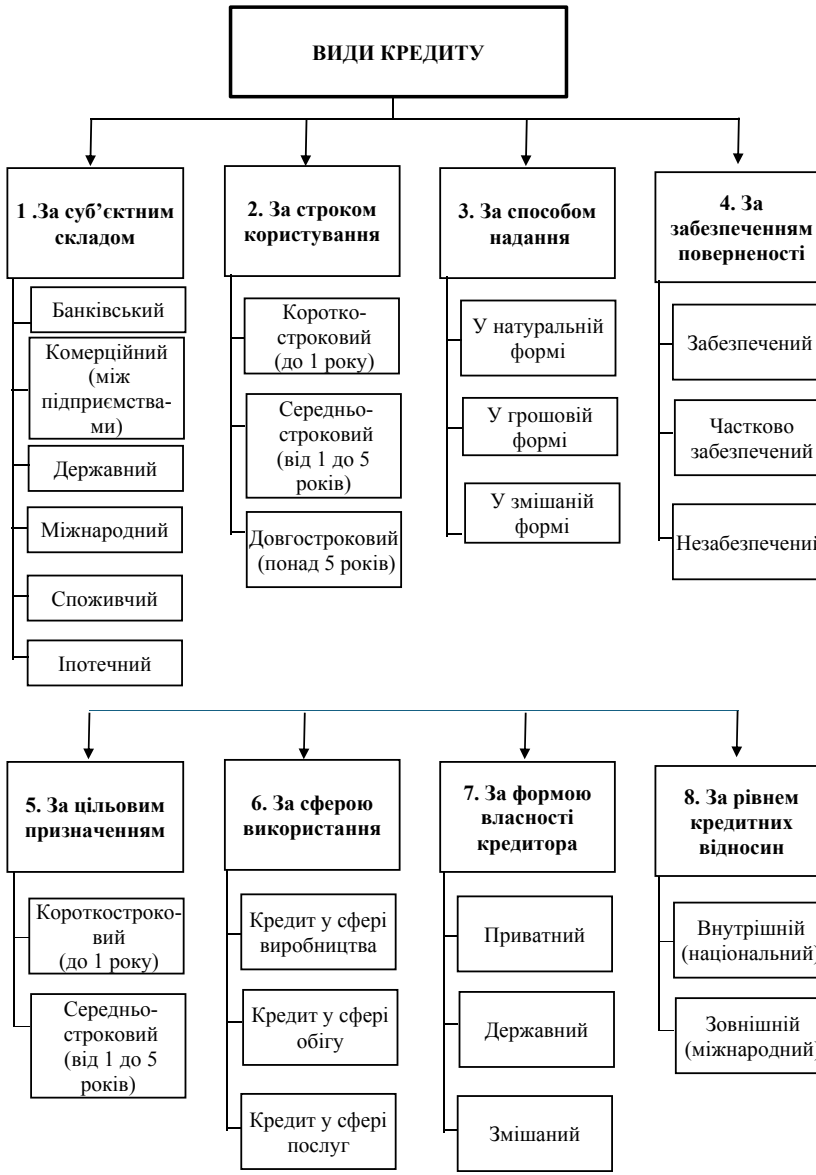

Рис. 6.8. Класифікація видів кредиту

Таблиця 6.1

Характеристика видів кредиту

Вид кредиту	Сутність	Основні особливості	Сфера використання	Переваги	Недоліки
Банківський кредит	Надання коштів банком позичальнику на умовах повернення, платності та строковості.	· надається у грошовій формі; · регулюється банківським законодавством; · потребує фінансової оцінки позичальника	Виробництво, торгівля, послуги, споживання, інвестиційна діяльність	· відносно низька процентна ставка; · різноманітність кредитних продуктів; · можливість отримання великих сум	· складність отримання; · необхідність забезпечення; · витрати на оформлення
Комерційний кредит	Надання товарного або грошового кредиту між підприємствами.	· виникає на основі комерційних угод; · надається у товарній або грошовій формі; · не потребує участі банків	Розрахунки між постачальниками і покупцями товарів та послуг	· відносно низька процентна ставка; · різноманітність кредитних продуктів; · можливість отримання великих сум	· складність отримання; · необхідність забезпечення; · витрати на оформлення
Державний кредит	Надання або отримання коштів державою для фінансування бюджетних потреб чи розвитку економіки.	· здійснюється через випуск державних цінних паперів; · гарантується державою; · може бути внутрішнім і зовнішнім	Фінансування дефіциту бюджету, реалізація державних програм, розвиток інфраструктури	· відносно низька процентна ставка; · різноманітність кредитних продуктів; · можливість отримання великих сум.	· складність отримання; · необхідність забезпечення; · витрати на оформлення
Споживчий кредит	Кредит, що надається фізичним особам для задоволення особистих потреб.	· надається банками або іншими фінансовими установами; · може бути забезпеченим чи незабезпеченим	Придбання товарів тривалого користування, оплата послуг, навчання, лікування тощо	· відносно низька процентна ставка; · різноманітність кредитних продуктів; · можливість отримання великих сум	· складність отримання; · необхідність забезпечення; · витрати на оформлення
Іпотечний кредит	Довгостроковий кредит, що надається під заставу нерухомого майна	· цільове призначення – придбання житла або іншої нерухомості; · забезпечується заставою майна; · тривалий строк погашення	Купівля житла, комерційної нерухомості, будівництво, реконструкція	· відносно низька процентна ставка; · різноманітність кредитних продуктів; · можливість отримання великих сум	· складність отримання; · необхідність забезпечення; · витрати на оформлення

4. Позичковий відсоток, його сутність та основні види

Рис. 6.9. Поняття, суть та функції позичкового відсотка

Рис. 6.10. Класифікація основних видів позичкового відсотка

Таблиця 6.2

Характеристика основних видів позичкового відсотка

Вид відсотка	Сутність	Особливості	Переваги	Недоліки	Сфера застосування
Простий (некапіталізований)	Нараховується лише на початкову суму позики протягом усього строку користування	• сума відсотків не змінюється; • загальна сума до сплати визначається за формулою: I=P*r*t	Простота розрахунку та прозорість умов	Менше враховує інтереси кредитора при тривалому користуванні позикою	Короткострокові кредити, комерційні угоди, банківські позики
Складний (капіталізований)	Нараховується не лише на початкову суму, а й на суму нарахованих відсотків за попередні періоди	• відсотки приєднуються до суми боргу; • збільшується загальна сума до сплати; • ефект «відсотка на відсоток»	Вигідний для кредитора, забезпечує зростання доходу	Більш складаний для розрахунку; збільшує фінансове навантаження на позичальника	Довгострокові кредити, інвестиційні проекти, фінансові інструменти
Фіксований (твердий)	Розмір відсоткової ставки встановлюється на весь строк кредиту і не змінюється	• стабільність умов кредитування; • не залежить від коливань ринку	Передбачуваність витрат для позичальника; стабільний дохід кредитора	Не враховує зміни ринкової кон'юнктури; може бути невигідним при інфляції або зміні ставок	Іпотечні кредити, довгострокові позики, державні та корпоративні облігації
Плаваючий (змінний)	Розмір відсоткової ставки може змінюватися залежно від ринкових умов або базового індикатора	• прив'язка до облікової ставки, індексу інфляції тощо; • можливі періодичні перегляди ставки	Гнучкість, враховує зміни економічної ситуації та ринкових ставок	Невизначеність майбутніх платежів для позичальника; ризик зростання вартості кредиту	Кредити з плаваючою ставкою, коротко- та середньострокові позики, банківські кредити
Номінальний (брутто-ставка)	Відсоткова ставка, що не враховує рівень інфляції та інші коригувальні фактори	• показує фактичний розмір відсотка; • не відображає реальної купівельної спроможності грошей	Простота визначення та використання	Не показує реальну вартість позикового капіталу	Бухгалтерський облік, податкові розрахунки, договірні відносини
Ефективний (реальна ставка)	Відсоткова ставка з урахуванням інфляції та інших факторів, що впливають на купівельну спроможність	• відображає реальну вартість кредиту; • розраховується з урахуванням рівня інфляції	Дозволяє оцінити реальну вигоду та витрати від кредиту	Складніший у розрахунку; залежить від прогнозу інфляції	Економічний аналіз, інвестиційні оцінки, довгострокове планування

5. Поняття про кредитну систему

Рис. 6.11. Поняття та суть кредитної системи

Рис. 6.12. Структура кредитної системи

Елементи	Характеристика
Кредитні відносини	Сукупність економічних відносин, що виникають між кредитором і позичальником з приводу руху позичкового капіталу
Кредитні інститути	Банки та інші фінансово-кредитні установи, які здійснюють кредитні операції та обслуговують кредитні відносини
Кредитний ринок	Система економічних відносин щодо купівлі-продажу кредитних ресурсів на певних умовах (позики, відсотки, строки тощо)
Кредитні інструменти	Форми та засоби за допомогою яких здійснюється кредитування (кредитний договір, вексель, облігація, кредитна лінія тощо)
Інфраструктура кредитного ринку	Організації, що забезпечують функціонування кредитної системи: кредитні бюро, рейтингові агентства, страхові компанії, платіжні системи тощо
Нормативно-правове забезпечення	Закони, нормативні акти та правила, що регулюють діяльність кредитних установ і відносини між учасника кредитного процесу

Рис. 6.13. Основні елементи та функції кредитної системи

Питання для самоперевірки

1. У чому полягає економічна сутність кредиту?
2. Які основні передумови виникнення кредитних відносин?
3. Хто є суб'єктами кредитних відносин?
4. Які принципи кредитування лежать в основі кредитних операцій?
5. Які функції виконує кредит у ринковій економіці?
6. У чому полягає перерозподільна функція кредиту?
7. Що таке платність кредиту та як вона реалізується?
8. Які основні стадії руху кредиту?
9. Які закономірності руху кредиту існують на макро- та мікрорівнях?
10. Які основні види кредиту виділяють у сучасній економіці?
11. У чому полягає роль банківського кредиту в економічному розвитку?
12. Який вплив кредит має на розвиток виробництва та грошового обігу?

Завдання для контролю засвоєння знань

А. Знайдіть хибні твердження серед запропонованих:

1. Кредит виник у результаті розвитку товарного виробництва та обміну.
2. Кредитні відносини базуються на принципі безповоротності.
3. Позичальник є власником коштів, переданих у кредит.
4. Платність є однією з основних ознак кредиту.
5. Кредитні відносини не змінюють власника вартості.
6. Контрольна функція кредиту пов'язана з перевіркою цільового використання коштів.
7. Перерозподільна функція кредиту забезпечує рух ресурсів між суб'єктами економіки.
8. Кредит може існувати без довіри між суб'єктами.
9. Банківський кредит надається лише державним підприємствам.
10. Кредит сприяє прискоренню обігу капіталу.

11. Повернення кредиту є завершальною стадією його руху.

12. Споживчий кредит використовується для фінансування особистих потреб населення.

Б. Допишіть закінчення наведених нижче тверджень:

1. Кредит – це _____.
2. Основою кредитних відносин є _____.
3. Кредитор – це _____.
4. Позичальник – це _____.
5. Принцип платності кредиту означає _____.
6. Перерозподільна функція кредиту полягає у _____.
7. Контрольна функція кредиту забезпечує _____.
8. Рух кредиту завершується _____.
9. Банківський кредит – це _____.
10. Споживчий кредит використовується для _____.
11. Комерційний кредит виникає між _____.
12. Кредит сприяє _____.

В. Про яке поняття йдеться в наступних характеристиках?

1. Передача вартості у тимчасове користування на умовах повернення – це…
2. Учасник кредитних відносин, який надає кошти у позику, – це …
3. Учасник кредитних відносин, який отримує кошти у позику, – це …
4. Плата за користування позиченими коштами – це …
5. Функція кредиту, що забезпечує переміщення ресурсів між суб'єктами економіки, – це …
6. Кредит, який надається банком позичальнику, – це …
7. Кредит між продавцем і покупцем товару – це …
8. Кредит для придбання товарів та послуг населенням – це …
9. Завершальна стадія руху кредиту – це …
10. Передача товарів із відстрочкою платежу – це …

11. Тимчасово вільні кошти, що спрямовуються в кредитні ресурси, – це …

12. Сукупність принципів і методів надання кредиту – це …

Г. Визначте вид кредиту (банківський / комерційний / споживчий / державний / міжнародний / іпотечний):

1) продаж товарів із відстрочкою платежу;

2) кредит на купівлю побутової техніки;

3) позика уряду через випуск облігацій;

4) кредит між банком і підприємством;

5) кредит на придбання житла під заставу нерухомості;

6) позика, отримана державою від міжнародної фінансової організації;

7) кредитування населення банком;

8) міждержавна позика;

9) кредит під заставу землі;

10) відстрочка оплати поставленої продукції;

11) кредитування імпортно-експортних операцій;

12) позика держави у населення.

Д. Визначте принцип кредитування (зворотність / строковість / платність / забезпеченість / цільовий характер):

1) обов'язкове повернення коштів кредитору;

2) визначення конкретного строку користування кредитом;

3) сплата процентів за користування кредитом;

4) надання застави або гарантії;

5) використання кредиту за визначеним призначенням;

6) повернення позики після завершення її використання;

7) встановлення терміну дії кредитного договору;

8) отримання банком доходу від кредитної операції;

9) наявність майнового забезпечення позики;

10) фінансування конкретного проєкту;

11) контроль банку за використанням кредитних коштів;

12) дотримання позичальником умов повернення кредиту.

Е. Визначте функцію кредиту (перерозподільна / емісійна / контрольна / капіталізації вільних коштів):

1) переміщення тимчасово вільних коштів між суб'єктами;

2) забезпечення економіки платіжними засобами;

3) контроль за цільовим використанням кредиту;

4) перетворення вільних коштів у позичковий капітал;

5) регулювання безготівкових розрахунків;

6) перевірка кредитоспроможності позичальника;

7) спрямування ресурсів у прибуткові сфери економіки;

8) створення умов для безготівкового обігу;

9) стимулювання ефективного використання кредиту;

10) отримання доходу власником тимчасово вільних коштів;

11) забезпечення своєчасності платежів;

12) контроль за дотриманням умов кредитної угоди.

Є. Наведіть приклад кредитних відносин в Україні. Поясніть:

– які суб'єкти беруть участь у кредитних відносинах;

– який вид кредиту використовується;

– які принципи кредитування реалізуються;

– які грошові потоки виникають між кредитором і позичальником;

– яку роль кредит відіграє для розвитку економіки або задоволення потреб населення;

– які ризики можуть виникати у процесі кредитування.

Тестові завдання

1. Економічною передумовою виникнення кредиту стало:

а) формування державного бюджету;

б) поява золотого стандарту;

в) розходження у часі між реалізацією товару та надходженням коштів за нього;

г) централізація банківської системи.

2. Яка з наведених ознак найбільш точно характеризує кредитні відносини?

а) безеквівалентність та безповоротність;

б) добровільність, строковість і платність;

в) адміністративний характер перерозподілу ресурсів;

г) перехід права власності на кошти до позичальника.

3. Нееквівалентність кредитних відносин проявляється в тому, що:

а) кредитор отримує меншу суму коштів, ніж надав;

б) кредит повертається без процентів;

в) позичальник повертає більшу масу вартості, ніж отримав;

г) кредитор втрачає право власності на кошти.

4. Яке твердження щодо кредитних відносин є правильним?

а) кредитні відносини виникають лише між банками та підприємствами;

б) кредитні відносини завжди мають грошову форму;

в) кредитні відносини не передбачають зміни власника вартості;

г) кредит можливий лише за наявності застави.

5. Перерозподільна функція кредиту сприяє:

а) вилученню грошей з обігу;

б) переміщенню ресурсів у більш прибуткові сфери економіки;

в) скороченню безготівкових розрахунків;

г) адміністративному перерозподілу доходів.

6. Функція забезпечення потреб обігу у платіжних засобах пов’язана з:

а) трансформацією позичкового капіталу;

б) прискоренням руху товарів і грошей;

в) контролем за діяльністю центрального банку;

г) зниженням валютного курсу.

7. Яка функція кредиту забезпечує перетворення тимчасово вільних коштів у позичковий капітал?

а) контрольна;

б) емісійна;

в) функція капіталізації вільних грошових коштів;

г) стимулююча.

8. Контрольна функція кредиту проявляється через:

а) регулювання фондового ринку;

б) перевірку ефективності використання позики та кредитоспроможності позичальника;

в) встановлення валютного курсу;

г) регулювання державних витрат.

9. Яка з наведених характеристик найбільш точно відображає сутність принципу платності кредиту?

а) кредит повертається у натуральній формі;

б) позичальник сплачує процент за тимчасове користування коштами;

в) кредитор безоплатно передає ресурси позичальнику;

г) кредит надається лише державним установам.

10. Чому кредит вважається важливим інструментом розвитку ринкової економіки?

а) він усуває конкуренцію між підприємствами;

б) забезпечує централізований розподіл ресурсів;

в) сприяє перерозподілу тимчасово вільних коштів між економічними суб'єктами;

г) замінює функції грошей у сфері обігу.

11. До закономірностей руху кредиту на мікроекономічному рівні належить:

а) залежність кредиту від державного бюджету;

б) обов'язкове перевищення кредитних вкладень над ВВП;

в) тимчасовість перебування позиченої вартості в обороті позичальника;

г) постійне зростання процентних ставок.

12. Яке твердження характеризує закономірність руху кредиту на макроекономічному рівні?

а) кредитні ресурси формуються лише банками;

б) загальні суми кредитних вкладень і позичених ресурсів балансуються;

в) кредит не залежить від обсягів виробництва;

г) кредити надаються виключно під заставу.

13. Принцип цільового призначення кредиту означає, що:

а) кредитор визначає мету використання коштів одноосібно;

б) кредит може використовуватися на будь-які потреби;

в) сторони кредитної угоди повинні чітко визначити мету використання позики;

г) мета кредиту встановлюється центральним банком.

14. Економічною основою принципу строковості кредиту є:

а) рівень інфляції;

б) тривалість кругообігу капіталу позичальника;

в) курс національної валюти;

г) обсяг державних витрат.

15. Який принцип кредитування безпосередньо захищає інтереси кредитора у випадку неплатоспроможності позичальника?

а) строковості;

б) повернення;

в) забезпеченості;

г) добровільності.

16. Інфляція може порушити принцип:

а) добровільності;

б) платності;

в) повернення кредиту в повному обсязі;

г) строковості.

17. Що з наведеного є характерною рисою застави?

а) майно переходить у власність кредитора з моменту укладення договору;

б) предмет застави залишається у позичальника;

в) застава не оформлюється документально;

г) застава застосовується лише у міжбанківських кредитах.

18. Заклад як форма забезпечення кредиту передбачає:

а) передачу нерухомості у користування банку;

б) передачу рухомого майна на зберігання кредитору або третій особі;

в) сплату додаткового податку;

г) видачу державної гарантії.

19. Порука означає:

а) передачу кредитору права власності на активи;

б) страхування депозитів;

в) відповідальність третьої особи за виконання боржником зобов'язань;

г) надання безвідсоткового кредиту.

20. Платність кредиту економічно зумовлена:

а) зміною права власності на кошти;

б) необхідністю компенсації втрат кредитора від тимчасового вилучення коштів з обороту;

в) виключно вимогами держави;

г) емісією грошей.

21. Кредит сприяє підвищенню ефективності виробництва через:

а) обмеження руху капіталів;

б) концентрацію ресурсів у низькорентабельних галузях;

в) перерозподіл ресурсів у сфери з вищою прибутковістю;

г) скорочення безготівкових розрахунків.

22. Яка з наведених ознак НЕ є принципом кредитування?

а) строковість;

б) забезпеченість;

в) інфляційність;

г) платність.

23. Джерелом формування позичкового капіталу є:

а) виключно державний бюджет;

б) тимчасово вільні кошти економічних суб'єктів;

в) золотовалютні резерви;

г) емісія готівки центральним банком.

24. На макроекономічному рівні кредит:

а) не пов'язаний із розвитком ВВП;

б) завжди скорочується під час економічного зростання;

в) має відповідати динаміці обсягів ВВП;

г) формується лише через державні банки.

25. Яке твердження найбільш повно розкриває економічну сутність кредиту?

а) кредит – це рух грошей між державою та населенням;

б) кредит – це форма організації грошового обігу;

в) кредит – це відносини щодо передачі вартості на умовах зворотності, строковості та платності;

г) кредит – це емісія платіжних засобів.

26. Яка з наведених ознак найбільше відрізняє кредит від фінансування?

а) строковість і необхідність повернення коштів;

б) використання грошей у безготівковій формі;

в) участь банків у проведенні операцій;

г) наявність грошового обігу.

27. Зворотність кредиту означає:

а) можливість пролонгації позики;

б) передачу права власності на кошти позичальнику;

в) повернення вартості до кредитора;

г) обмін кредиту на цінні папери.

28. Кредитні відносини в ринковій економіці ґрунтуються насамперед на:

а) адміністративному примусі;

б) централізованому плануванні;

в) економічній самостійності суб’єктів;

г) бюджетному фінансуванні.

29. Який із наведених факторів найбільше впливає на визначення строку кредиту?

а) курс іноземної валюти;

б) рівень безробіття;

в) тривалість кругообігу капіталу позичальника;

г) кількість банків у країні.

30. Роль кредиту в ринковій економіці полягає у:

а) повному усуненні інфляції;

б) забезпеченні руху та ефективного використання фінансових ресурсів;

в) заміні грошового обігу бартером;

г) скороченні інвестиційної діяльності.

ТЕМА 7. ФІНАНСОВІ ПОСЕРЕДНИКИ ГРОШОВОГО РИНКУ

7.1. Загальні ознаки та функції фінансового посередництва, його еволюція.
7.2. Поняття і структура фінансово-кредитної системи.
7.3. Банківські інститути.
7.4. Основні види небанківських фінансових інститутів та їх розвиток в Україні.

7.1. Загальні ознаки та функції фінансового посередництва, його еволюція

Рис. 7.1. Загальні ознаки та функції фінансового посередництва, його еволюція

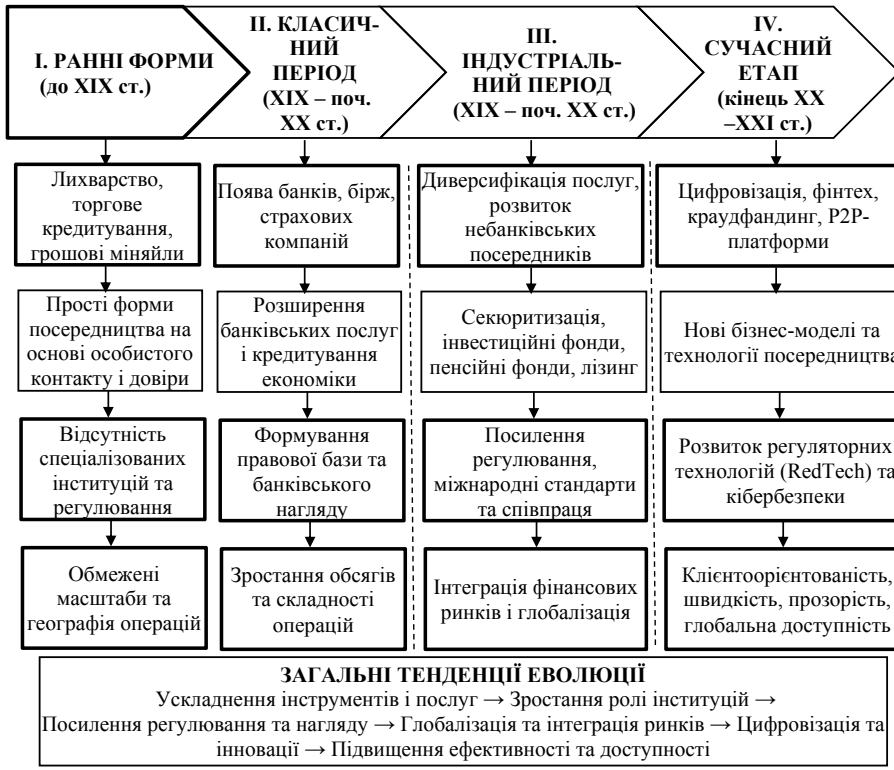

Рис. 7.2. Еволюція фінансового посередництва: історичні етапи

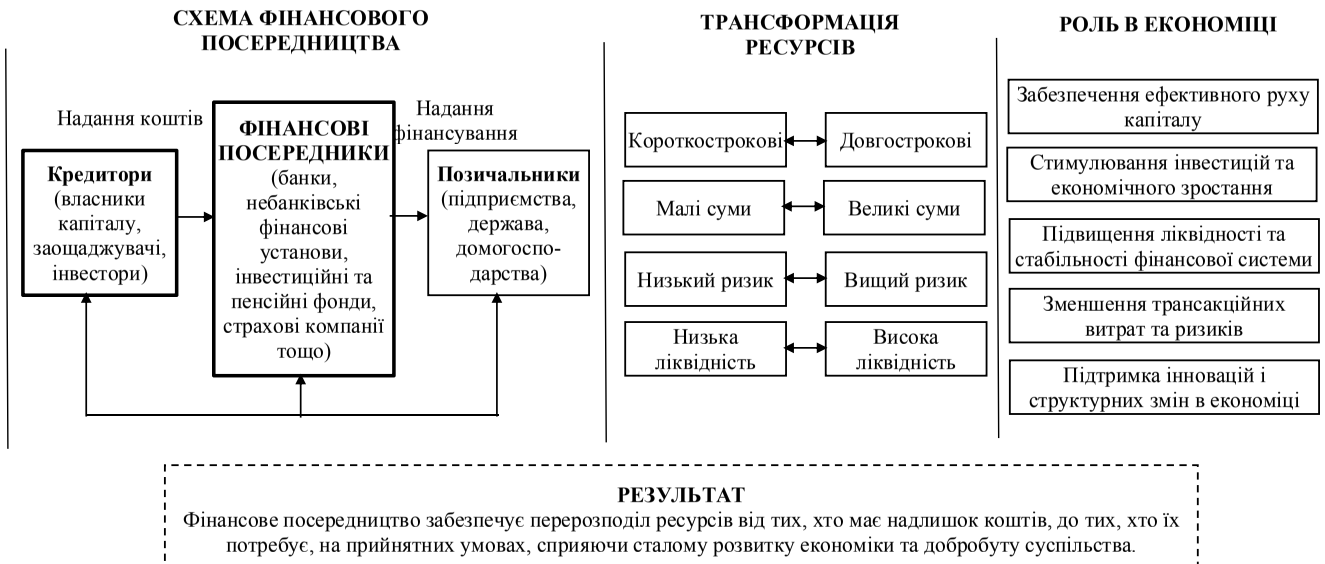

Рис. 7.3. Суть фінансового посередництва та його роль в економіці

7.2. Поняття і структура фінансово-кредитної системи

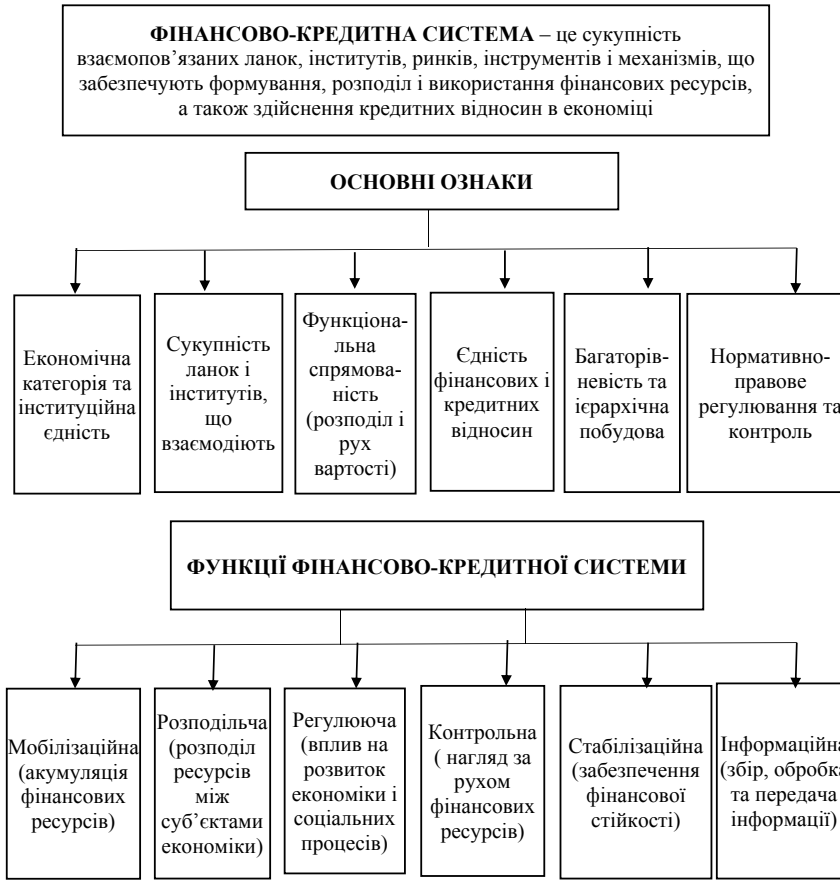

Рис. 7.4. Поняття й функції фінансово-кредитної системи

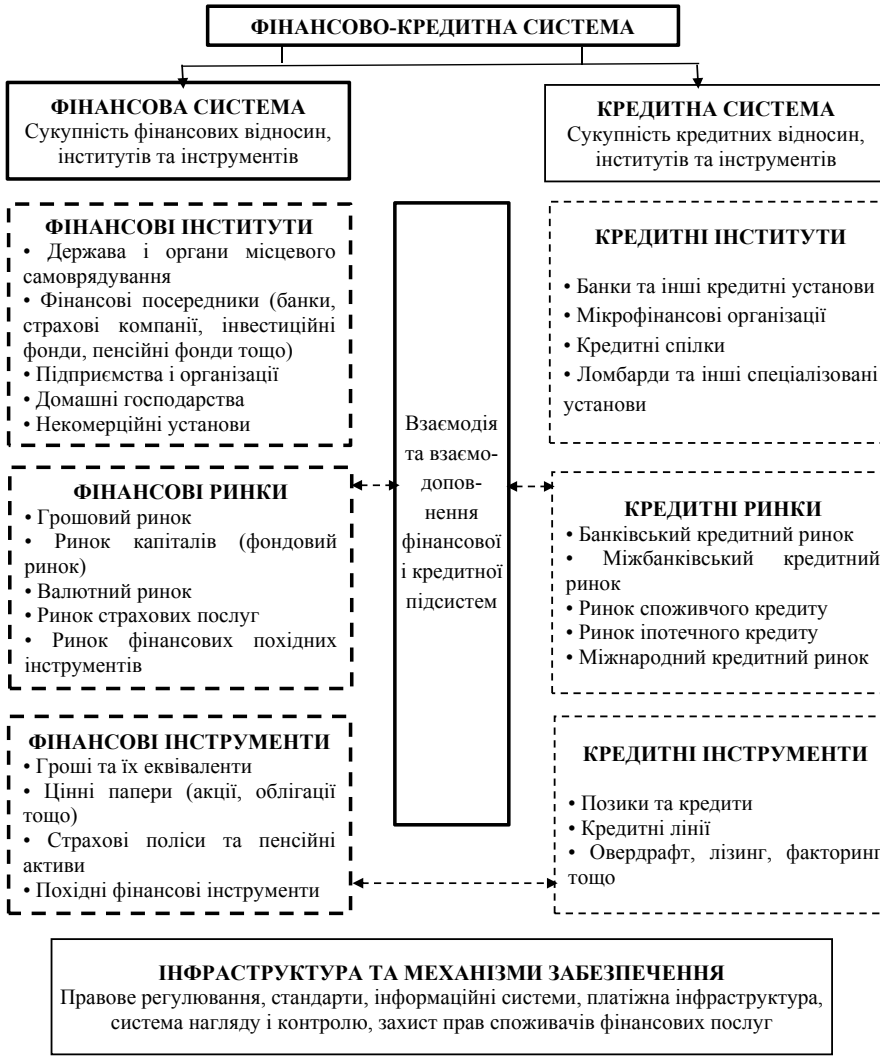

Рис. 7.5. Структура фінансово-кредитної системи

Рис. 7.6. Взаємозв'язки та роль фінансово-кредитної системи в економіці

7.3. Банківські інститути

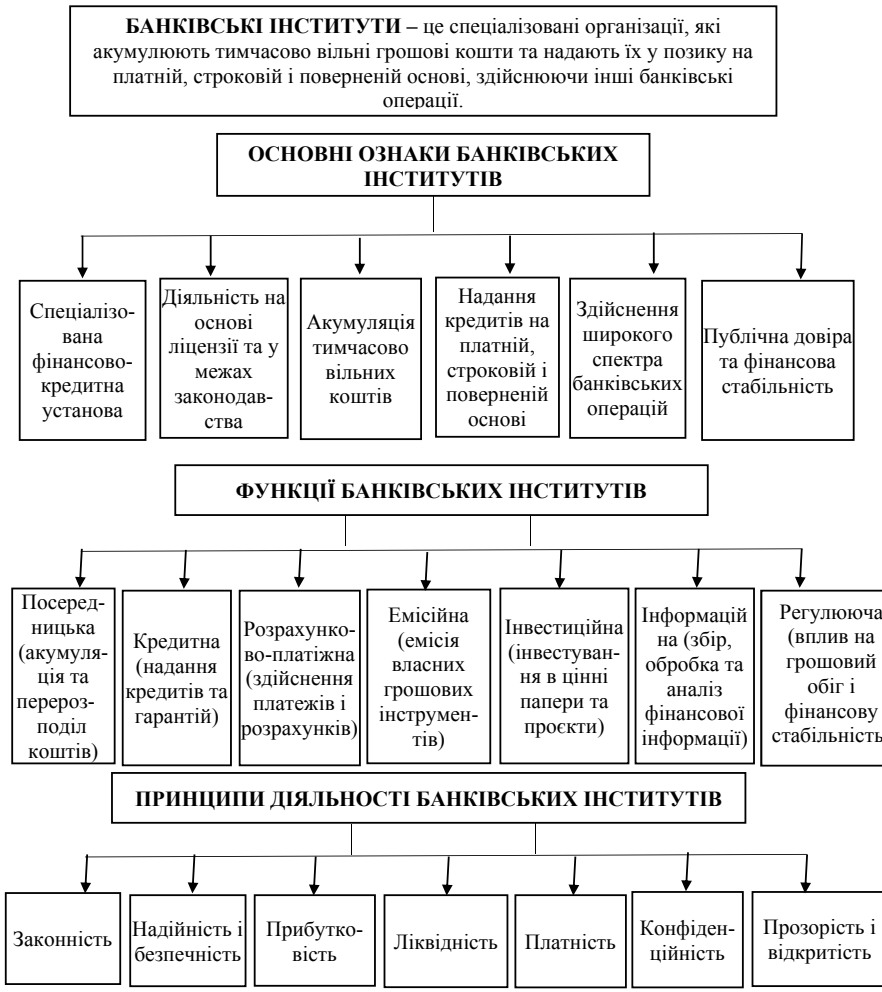

Рис. 7.7. Банківські інститути та основи їх діяльності

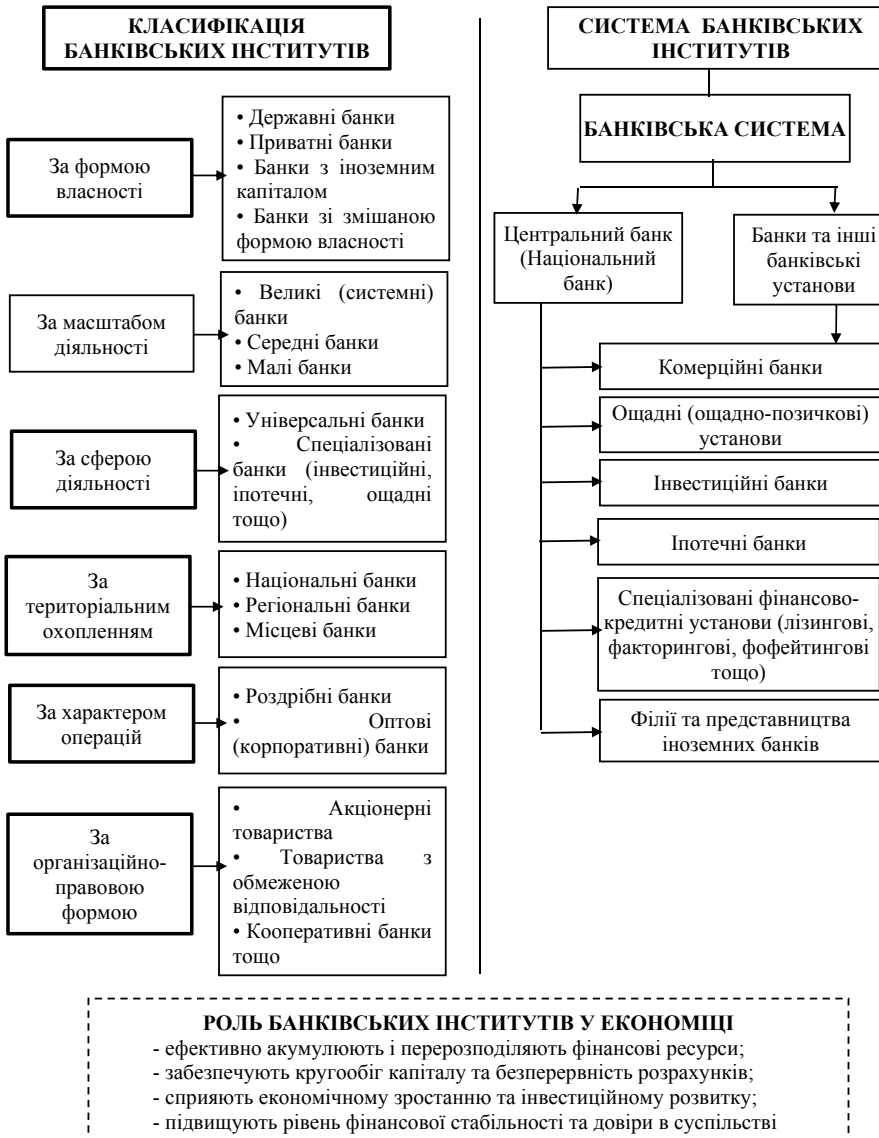

Рис. 7.8. Класифікація та система банківських інститутів

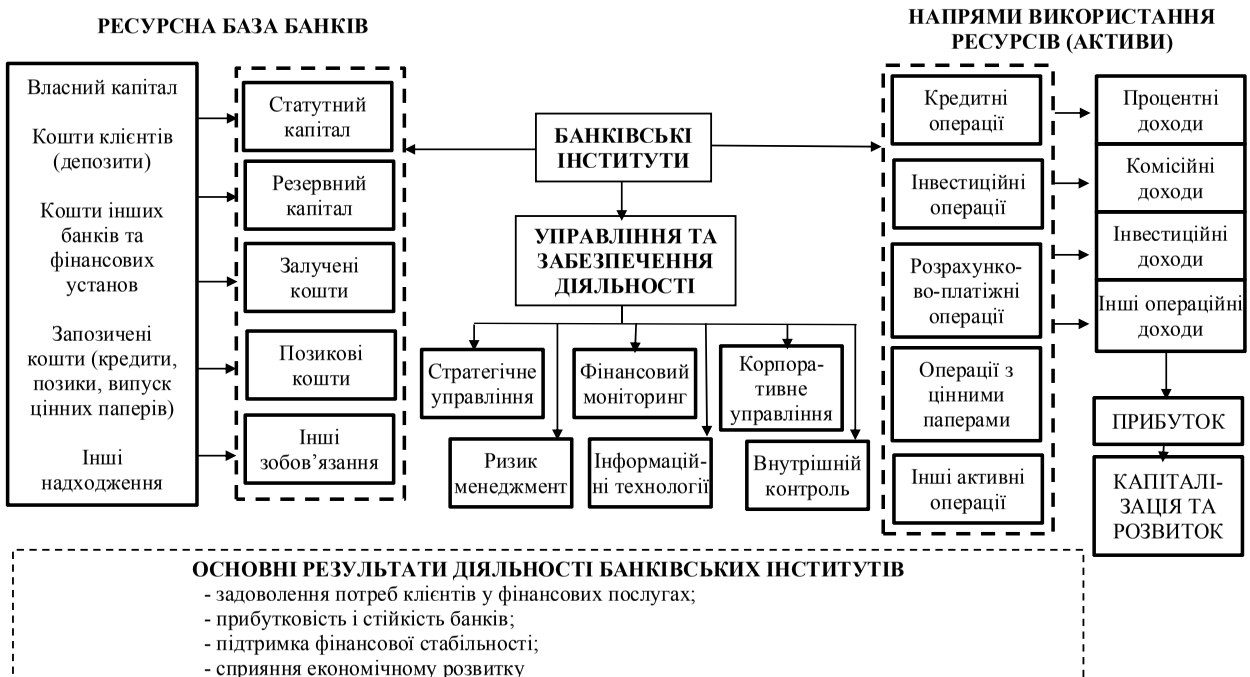

Рис. 7.9. Структура діяльності банківських інститутів

7.4. Основні види небанківських фінансових інститутів та їх розвиток в Україні

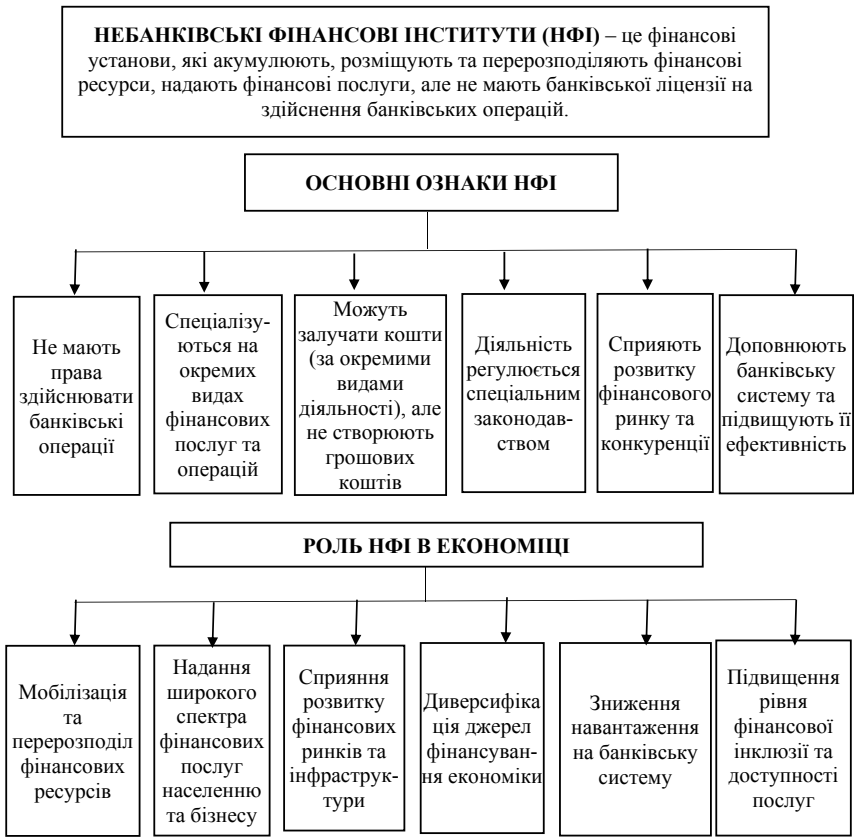

Рис. 7.10. Поняття та роль небанківських фінансових інститутів

Таблиця 7.1

Основні види небанківських фінансових інститутів

Вид НФІ	Сутність та функції	Основні послуги	Джерела формування ресурсів
Страхові компанії	Здійснюють страхування та перестрахування ризиків	• Страхування майна, життя, відповідальності тощо • Перестрахування	Страхові премії, інвестиційний дохід, власний капітал
Інвестиційні компанії	Професійна діяльність на ринку цінних паперів від імені та за рахунок клієнтів	• Брокерські послуги • Дилерські операції Управління активами • Андеррайтинг	Комісійні та винагороди, власний капітал
Недержавні пенсійні фонди (НПФ)	Формують пенсійні накопичення громадян та здійснюють пенсійні виплати	• Пенсійні накопичення • Пенсійні виплати • Управління пенсійними активами	Пенсійні внески учасників, інвестиційний дохід, власний капітал
Фінансові компанії	Надають фінансові послуги, що не є банківськими	• Кредитування • Факторинг, лізинг • Фінансове посередництво	Позикові кошти, власний капітал, кошти від емісії облігацій, інші надходження
Кредитні спілки	Кооперативні організації, що надають фінансову взаємодопомогу своїм членам	• Залучення внесків (вкладів) • Кредитування членів • Інші фінансові послуги	Внески (вклади) членів, пайові внески, власний капітал
Лізингові компанії	Надають майно у користування на умовах фінансового лізингу	• Фінансовий лізинг • Оперативний лізинг • Супровідні послуги	Власний капітал, позикові кошти, кошти від емісії цінних паперів
Факторингові компанії	Надають послуги з фінансування під дебіторську заборгованість та управління нею	• Фінансування під дебіторську заборгованість • Інкасація та адміністрування платежів	Власний капітал, позикові кошти, комісійні доходи
Професійні учасники фондового ринку (депозитарії, реєстратори, андеррайтери тощо)	Забезпечують функціонування ринку цінних паперів та інфраструктурні послуги	• Зберігання та облік цінних паперів • Ведення реєстрів власників • Андеррайтинг, консалтинг тощо	Комісійні доходи, власний капітал
Інші НФІ (центральні контрагенти, платіжні установи тощо)	Здійснюють спеціалізовані фінансові та платіжні послуги	• Кліринг та розрахунки • Платіжні послуги • Інші спеціалізовані послуги	Комісійні доходи, власний капітал, позикові кошти

СУЧАСНИЙ СТАН (2023-2024 РР.)*

Кількість НФІ (тис. од.)	Понад 3,5 тис. (переважно
Активи НФІ (млрд грн)	понад 450 млрд грн
Страхові премії (млрд грн)	понад 65 млрд грн
Активи НПФ (млрд грн)	понад 55 млрд грн
Обсяг операцій на ринку цінних паперів (млрд грн)	понад 1200 млрд грн
Частка НФІ у фінансовому секторі за активами	близько 12-15%

**Дані орієнтовні, залежать від джерел та року оцінки*

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Основні проблеми	**Перспективи розвитку**
• Недостатній рівень капіталізації та фінансової стійкості окремих НФІ • Нерівномірний розвиток регіональної мережі • Обмежений доступ до довгострокових ресурсів • Низький рівень фінансової грамотності населення • Наслідки війни та макроеко-номічна нестабільність	• Подальше вдосконалення регулювання за стандартами ЄС • Розвиток цифрових фінансових послуг та інновацій • Розширення пенсійних та інвестиційних продуктів • Зростання ролі НФІ у фінансуванні економіки • Підвищення фінансової інклюзії та довіри населення

Рис. 7.11. Розвиток небанківських фінансових інститутів

Питання для самоперевірки

1. У чому полягає сутність фінансового посередництва?
2. Які сектори грошового ринку виділяють за характером фінансування?
3. Які основні функції виконують фінансові посередники?
4. Які переваги фінансового посередництва для кредиторів і позичальників?
5. Які установи належать до банківських фінансових посередників?
6. Які функції виконують банки в економіці?
7. У чому полягає роль банків у формуванні пропозиції грошей?
8. Які установи належать до небанківських фінансово-кредитних установ?
9. Які послуги надають страхові компанії та пенсійні фонди?
10. Що таке банківська система та які її основні елементи?
11. Які принципи побудови банківської системи?
12. Яке значення фінансових посередників для розвитку економіки?

Завдання для контролю засвоєння знань

А. Знайдіть хибні твердження серед запропонованих:

1. Фінансові посередники функціонують на грошовому ринку.
2. Сектор прямого фінансування передбачає участь фінансових посередників.
3. Банки є провідними фінансовими посередниками.
4. Фінансове посередництво сприяє зниженню фінансових ризиків.
5. Небанківські фінансові установи не можуть надавати фінансові послуги.
6. Банки впливають на пропозицію грошей через кредитний мультиплікатор.
7. Позичальники завжди є власниками тимчасово вільних коштів.
8. Страхові компанії належать до небанківських фінансово-кредитних установ.
9. Банківська система складається лише з центрального банку.
10. Фінансові посередники сприяють мобілізації вільних грошових коштів.
11. Кредитори та позичальники можуть взаємодіяти без посередників.
12. Банківська система не виконує регулювальної функції.

Б. Допишіть закінчення наведених нижче тверджень:

1. Фінансове посередництво – це _____.
2. Сектор непрямого фінансування передбачає _____.
3. Основною функцією фінансових посередників є _____.
4. Банки здійснюють _____.
5. Небанківські фінансово-кредитні установи – це _____.
6. Банківська система включає _____.
7. Банки впливають на пропозицію грошей через _____.
8. Страхові компанії призначені для _____.
9. Пенсійні фонди забезпечують _____.
10. Фінансові посередники сприяють _____.
11. Кредитний мультиплікатор пов'язаний із _____.
12. Банківська система забезпечує _____.

В. Про яке поняття йдеться в наступних характеристиках?

1. Діяльність з акумуляції та перерозподілу грошових коштів – це …
2. Сектор ринку, де кредитори і позичальники взаємодіють без посередників, – це …
3. Установи, які мобілізують тимчасово вільні кошти та розміщують їх серед позичальників, – це …
4. Провідні суб'єкти фінансового посередництва – це …
5. Установи, що здійснюють страхування ризиків, – це …
6. Сукупність банків та банківських установ держави – це …
7. Здатність банків впливати на обсяг грошової маси – це …
8. Фінансова установа, яка залучає депозити та надає кредити, – це …
9. Система економічних відносин щодо перерозподілу грошових ресурсів – це …
10. Спеціалізовані фінансові установи, що не є банками, – це …
11. Тимчасово вільні грошові кошти, що передаються у користування, – це …
12. Розширення обсягу грошей у банківській системі – це …

Г. Визначте вид фінансового посередника та характер його діяльності (банк / небанківська фінансово-кредитна установа; депозитний / інвестиційний / страховий / кредитний посередник)

1) установа, що залучає депозити населення та надає кредити суб'єктам господарювання;

2) установа, яка здійснює страхування майнових і фінансових ризиків;

3) організація, що акумулює внески громадян для подальшого пенсійного забезпечення;

4) установа, яка надає короткострокові позики під заставу майна;

5) фінансова установа, що спеціалізується на довгостроковому кредитуванні під заставу нерухомості;

6) організація, що викуповує дебіторську заборгованість підприємств;

7) установа, яка об'єднує кошти інвесторів для вкладення в цінні папери;

8) фінансовий посередник, що передає майно в користування на умовах довгострокової оренди;

9) установа, яка створює депозитні гроші через механізм кредитування;

10) організація взаємного кредитування громадян на кооперативних засадах;

11) фінансова компанія, що здійснює споживче кредитування без залучення депозитів;

12) посередник, який забезпечує перерозподіл тимчасово вільних коштів між кредиторами та позичальниками через банківські операції.

Д. Визначте сектор грошового ринку (прямого / непрямого фінансування):

1) отримання кредиту через банк;

2) купівля облігацій безпосередньо у підприємства;

3) розміщення депозиту в банку;

4) надання позики між підприємствами без посередників;

5) страхування фінансових ризиків;

6) купівля акцій на первинному ринку;

7) кредитування населення банком;

8) діяльність пенсійного фонду;

9) міжбанківське кредитування;

10) пряме інвестування коштів у підприємство;

11) залучення коштів через кредитну спілку;

12) фінансування через інвестиційний фонд.

Е. Визначте функцію фінансових посередників (перерозподільна / посередницька / емісійна / контрольна / стимулююча):

1) акумуляція тимчасово вільних коштів;

2) надання кредитів позичальникам;

3) контроль за цільовим використанням кредитів;

4) створення депозитних грошей;

5) забезпечення руху капіталу між секторами економіки;

6) стимулювання інвестиційної діяльності;

7) організація розрахунків між суб'єктами господарювання;

8) мобілізація заощаджень населення;

9) контроль платоспроможності клієнтів;

10) розширення грошової пропозиції;

11) забезпечення безперервності грошового обороту;

12) сприяння розвитку підприємництва.

Є. Наведіть приклад діяльності фінансового посередника в Україні. Поясніть:

– які суб'єкти беруть участь у фінансових відносинах;

– які фінансові ресурси залучаються та перерозподіляються;

– до якого виду фінансових посередників належить установа;

– які послуги вона надає;

– які функції фінансового посередництва реалізуються;

– яке значення діяльність цієї установи має для економіки та населення.

Тестові завдання

1. Яка ознака найбільш повно характеризує сектор непрямого фінансування?

а) відсутність фінансових ризиків;

б) переміщення коштів безпосередньо між кредитором і позичальником;

в) створення фінансовими посередниками власних зобов'язань та вимог;

г) використання лише державних кредитів.

2. Фінансове посередництво забезпечує економіці:

а) скорочення грошового обігу;

б) ефективніший перерозподіл тимчасово вільних коштів;

в) ліквідацію конкуренції між банками;

г) зменшення потреби у фінансових ресурсах.

3. Яке твердження найбільш точно пояснює економічну доцільність фінансового посередництва?

а) воно повністю усуває кредитний ризик;

б) воно зменшує трансакційні витрати учасників ринку;

в) воно забезпечує державну монополію на кредит;

г) воно замінює функції центрального банку.

4. Основною відмінністю сектору прямого фінансування від сектору опосередкованого фінансування є:

а) використання іноземної валюти;

б) наявність фінансового посередника між кредитором і позичальником;

в) обов'язкова участь держави;

г) здійснення виключно короткострокових операцій.

5. Чому банки займають провідне місце серед фінансових посередників?

а) лише банки мають право здійснювати валютні операції;

б) банки акумулюють найбільшу частину фінансових ресурсів та впливають на пропозицію грошей;

в) банки не підлягають державному регулюванню;

г) банки спеціалізуються лише на депозитних операціях.

6. Яка з наведених операцій НЕ належить до базових банківських?

а) приймання депозитів;

б) здійснення розрахунків;

в) кредитування клієнтів;

г) страхування життя.

7. Спеціалізований банк – це банк, який:

а) виконує лише одну або дві базові операції;

б) не здійснює розрахунків;

в) працює виключно з юридичними особами;

г) виконує лише валютні операції.

8. Яке твердження щодо універсального банку є правильним?

а) він не може виконувати інвестиційні операції;

б) він поєднує базові та додаткові банківські операції;

в) він спеціалізується лише на розрахункових операціях;

г) він обслуговує лише державні структури.

9. Емісійна функція комерційних банків реалізується через:

а) операції з державними цінними паперами;

б) механізм грошово-кредитного мультиплікатора;

в) валютні інтервенції;

г) формування резервів НБУ.

10. Яка характеристика найбільш повно розкриває трансформаційну функцію банків?

а) зміна структури державного бюджету;

б) перетворення якісних параметрів грошових потоків;

в) регулювання валютного курсу;

г) емісія державних цінних паперів.

11. Трансформація строків у банківській діяльності означає:

а) скорочення строків кредитування;

б) використання короткострокових ресурсів для довгострокових вкладень;

в) встановлення однакових строків депозитів і кредитів;

г) заміну депозитів цінними паперами.

12. Яка операція є прикладом трансформації обсягів капіталу?

а) фінансування великого інвестиційного проєкту за рахунок численних дрібних депозитів;

б) обмін іноземної валюти;

в) купівля державних облігацій;

г) відкриття поточного рахунку.

13. Просторова трансформація банків дає можливість:

а) обмежити міжнародний рух капіталів;

б) перерозподіляти ресурси між регіонами та країнами;

в) скоротити обсяги кредитування;

г) здійснювати лише внутрішні розрахунки.

14. До небанківських фінансово-кредитних установ належать:

а) комерційні банки;

б) центральні банки;

в) кредитні спілки, ломбарди, страхові компанії;

г) казначейства.

15. Яка риса найбільш характерна для небанківських фінансових установ?

а) виконання всіх базових банківських операцій;

б) вузька спеціалізація фінансових послуг;

в) право емісії депозитних грошей;

г) здійснення монетарної політики.

16. Кредитна спілка функціонує на засадах:

а) державної монополії;

б) кооперації та взаємного кредитування;

в) централізованого бюджетного фінансування;

г) емісії банкнот.

17. Основною метою діяльності кредитної спілки є:

а) максимізація прибутку акціонерів;

б) взаємне кредитування та фінансова підтримка членів;

в) проведення валютних операцій;

г) фінансування державних програм.

18. Джерелом ресурсів кредитної спілки є:

а) емісія депозитних грошей;

б) пайові внески та вклади членів;

в) кошти державного бюджету;

г) золотовалютні резерви.

19. Основною відмінністю кредитної спілки від комерційного банку є:

а) відсутність кредитних операцій;

б) обслуговування виключно своїх членів;

в) заборона залучення внесків;

г) здійснення емісійної діяльності.

20. Договірні фінансові посередники мобілізують кошти:

а) шляхом продажу власних акцій;

б) на підставі договорів із клієнтами;

в) через емісію банкнот;

г) виключно через державне фінансування.

21. Інвестиційні фінансові посередники формують ресурси переважно через:

а) продаж власних цінних паперів;

б) отримання кредитів НБУ;

в) емісію готівки;

г) обов'язкові резерви банків.

22. Дворівнева банківська система України передбачає:

а) існування лише державних банків;

б) поділ на центральний банк і комерційні банки;

в) окреме функціонування валютних бірж;

г) наявність універсальних і спеціалізованих банків.

23. Перший рівень банківської системи України представлений:

а) комерційними банками;

б) кредитними спілками;

в) Національним банком України;

г) страховими компаніями.

24. До функцій другого рівня банківської системи належить:

а) емісія готівкових грошей;

б) обслуговування суб'єктів господарювання та населення;

в) визначення монетарної політики;

г) встановлення облікової ставки.

25. Яке твердження найточніше характеризує сутність банківської системи?

а) це сукупність усіх фінансових ринків країни;

б) це законодавчо організована сукупність банківських інститутів;

в) це система державних фінансів;

г) це механізм валютного регулювання.

26. Основним принципом побудови сучасної банківської системи є:

а) централізація всіх кредитних ресурсів у державі;

б) дворівнева організація та функціональна спеціалізація;

в) відсутність конкуренції між банками;

г) заборона універсальних банків.

27. Чому банки можуть впливати на ринкову кон'юнктуру?

а) вони здійснюють страхування ризиків;

б) вони формують пропозицію грошей в економіці;

в) вони встановлюють державні податки;

г) вони контролюють фондові біржі.

28. Який із наведених прикладів ілюструє трансформацію ризиків?

а) видача лише короткострокових кредитів;

б) диверсифікація активних операцій банку;

в) встановлення фіксованого валютного курсу;

г) скорочення кількості депозитів.

29. Ломбард відрізняється від банку тим, що:

а) здійснює емісію грошей;

б) надає кредити під заставу рухомого майна;

в) проводить монетарну політику;

г) здійснює міжбанківські розрахунки.

30. Вплив фінансових посередників на економіку проявляється у:

а) зменшенні мобільності капіталу;

б) підвищенні ефективності перерозподілу фінансових ресурсів;

в) обмеженні кредитних відносин;

г) скороченні інвестиційної активності.

ТЕМА 8. ЦЕНТРАЛЬНІ ТА КОМЕРЦІЙНІ БАНКИ

1. Загальна характеристика та функції центральних банків.
2. Національний банк України та його функціонал.
3. Грошово-кредитна та валютна політики НБУ, їх реалізація.
4. Еволюція та розвиток комерційних банків в Україні.
5. Класифікація та характеристика комерційних банків.
6. Операції комерційних банків.

1. Загальна характеристика та функції центральних банків

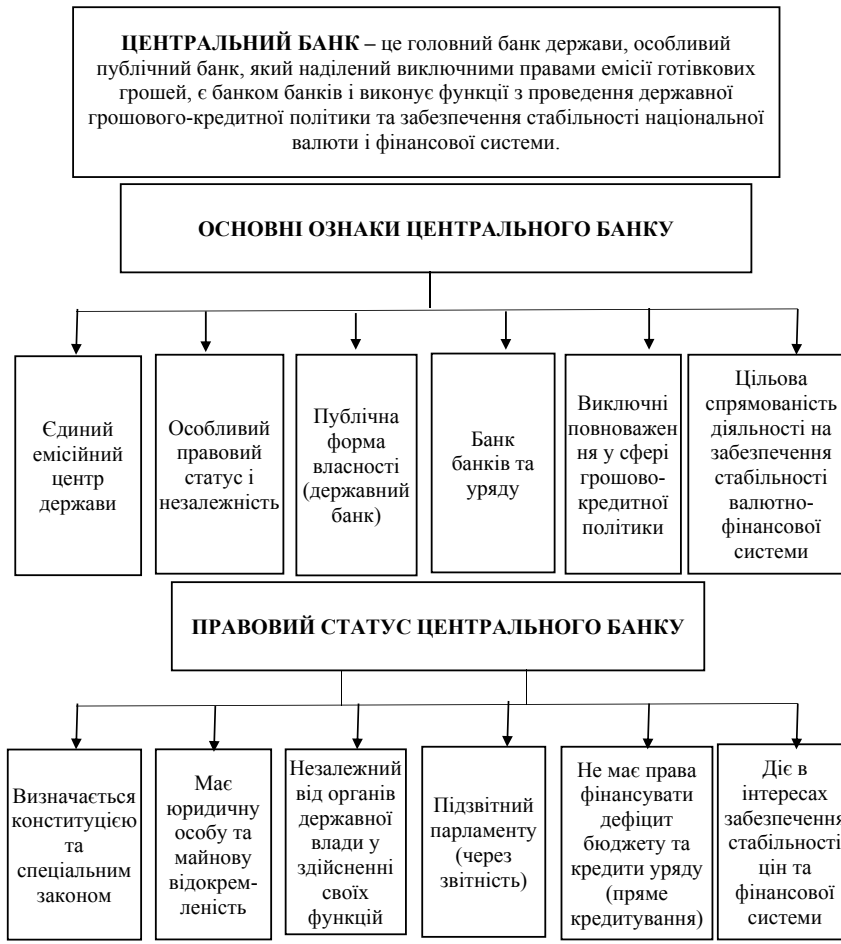

Рис. 8.1. Поняття та характеристика центральних банків

Таблиця 8.1

Основні характеристики центральних банків

Група функцій	**Функції**	**Зміст функцій**
Емісійно-грошові	Емісія готівкових грошей	Організація випуску в обіг банкнот і монет, вилучення з обігу зношених та пошкоджених знаків.
	Організація грошового обігу	Організація грошового обігу
	Зберігання та управління міжнародними	Зберігання та управління міжнародними резервами
Грошово-кредитні (монетарні)	Розробка та реалізація грошово-кредитної політики	Визначення цілей, інструментів і заходів щодо регулювання грошової маси, процентних ставок, кредиту.
	Регулювання ліквідності банківської системи	Встановлення норм обов'язкових резервів, операції на відкритому ринку, рефінансування банків.
	Підтримка стабільності цін	Забезпечення цінової стабільності та стримування інфляції.
Банківські (наглядові)	Банк банків	Відкриття та ведення кореспондентських рахунків банків, здійснення розрахунків між ними.
	Кредитор останньої інстанції	Надання фінансової підтримки банкам у разі браку ліквідності.
	Банківський нагляд і регулювання	Нагляд за діяльністю банків, встановлення пруденційних нормативів, ліцензування, застосування санкцій.
Інші функції	Фінансовий агент уряду	Організація випуску в обіг банкнот і монет, вилучення з обігу зношених та пошкоджених знаків.
	Статистична та аналітична	Організація грошового обігу
	Представництво держави у міжнародних фінансових організаціях	Участь у діяльності МВФ, Світового банку, БІС та інших міжнародних інституцій.

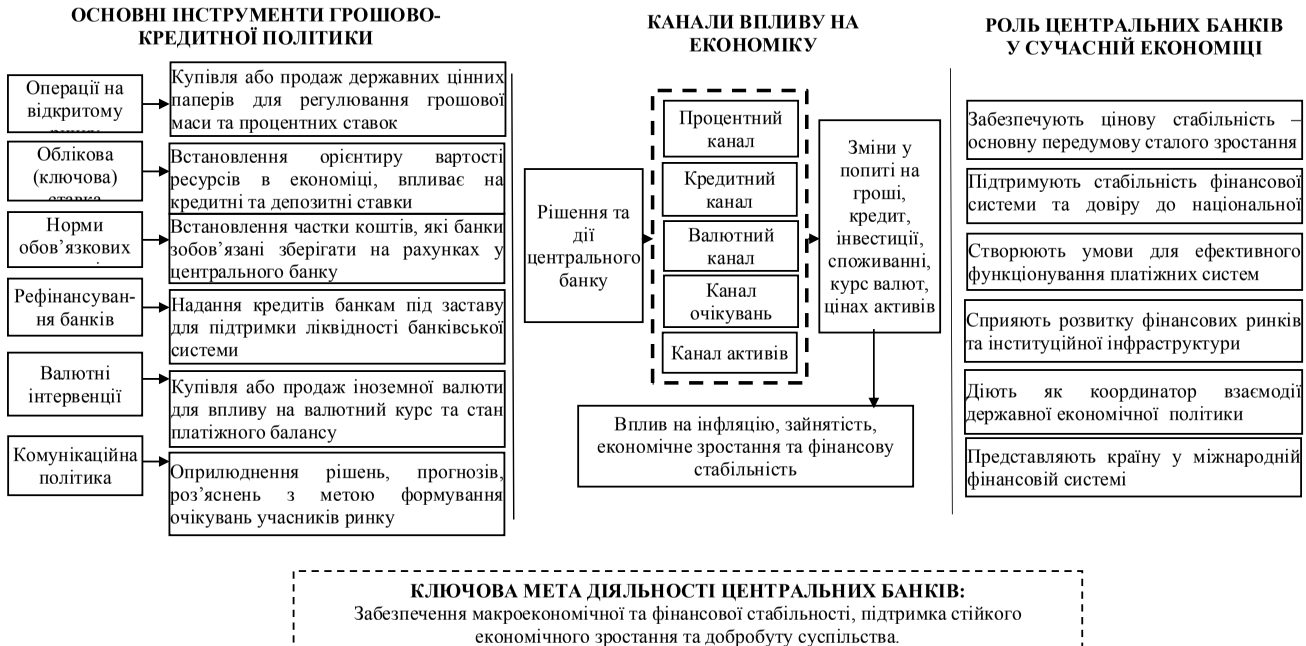

Рис. 8.2. Механізм реалізації функцій та роль центральних банків в економіці

8.2. Національний банк України та його функціонал

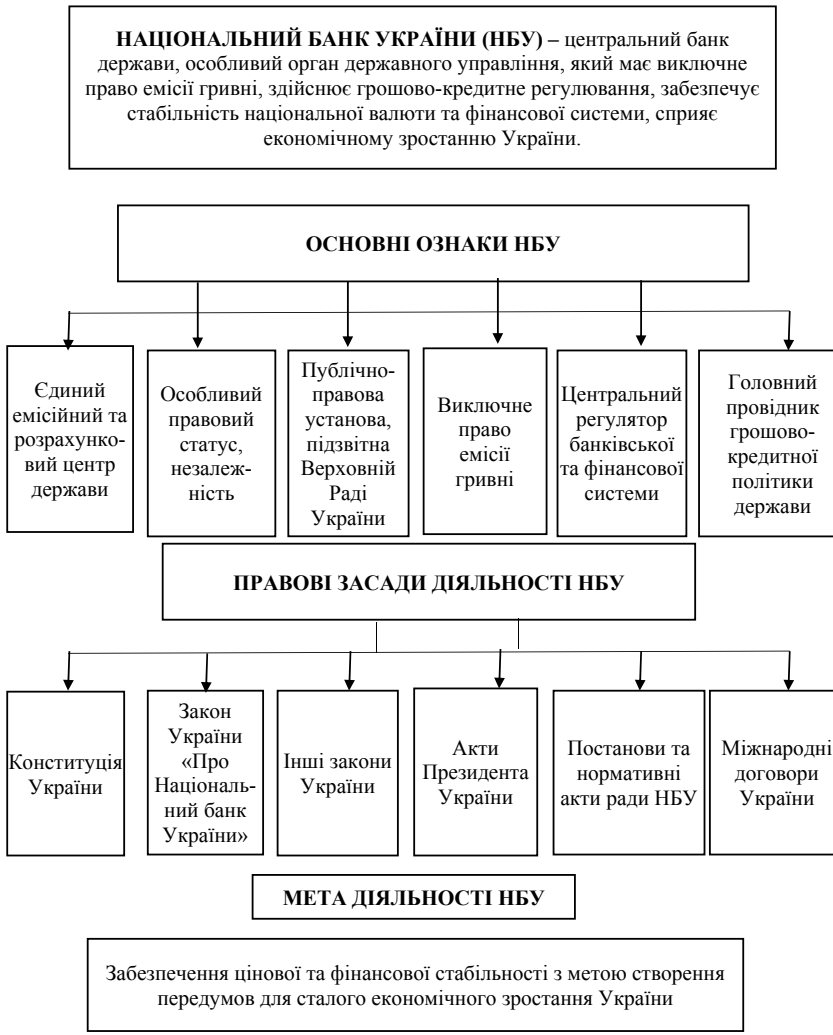

Рис. 8.3. Поняття та загальна характеристика Національного банку України

Таблиця 8.2

Функції Національного банку України

Група функцій	Конкретні функції	Зміст функцій
Емісійна	Емісія готівкових грошей	Випуск в обіг банкнот і монет національної валюти – гривні, забезпечення її захисту та якості.
	Організація грошового обігу	Організація обігу готівки та безготівкових розрахунків, виведення з обігу зношених і пошкоджених грошей.
Грошово-кредитного регулювання	Розробка та реалізація грошово-кредитної політики	Забезпечення цінової стабільності через управління грошовою масою, процентними ставками, інфляцією.
	Регулювання ліквідності банківської системи	Встановлення норм обов'язкових резервів, операцій на відкритому ринку, рефінансування банків.
Банківського регулювання	Регулювання та нагляд у сфері діяльності банків	Ліцензування банків, встановлення пруденційних нормативів, інспектування та застосування санкцій.
	Нагляд за платіжними системами	Забезпечення надійності та безпеки платіжних систем і систем розрахунків.
Фінансова стабільність	Моніторинг фінансової системи	Аналіз та оцінка ризиків для фінансової стабільності.
	Пруденційна політика	Вжиття заходів для запобігання системним ризикам у фінансовому секторі.
Організаційна та обслуговуюча	Банк банків	Відкриття та ведення кореспондентських рахунків банків, здійснення розрахунків між ними.
	Банк держави	Обслуговування рахунків Державного бюджету України, операції з державним боргом.
Інформативна	Статистика і аналітика	Збір, обробка та оприлюднення статистичної інформації з грошово-кредитної та фінансової сфери.
Інші функції	Міжнародне співробітництво	Представництво України у міжнародних фінансових організаціях, співпраця з центральними банками.
	Захист прав споживачів фінпослуг	Сприяння захисту прав споживачів фінансових послуг.

Рис. 8.4. Структура, повноваження та роль НБУ в економіці України

8.3. Грошово-кредитна і валютна політики НБУ, їх реалізація

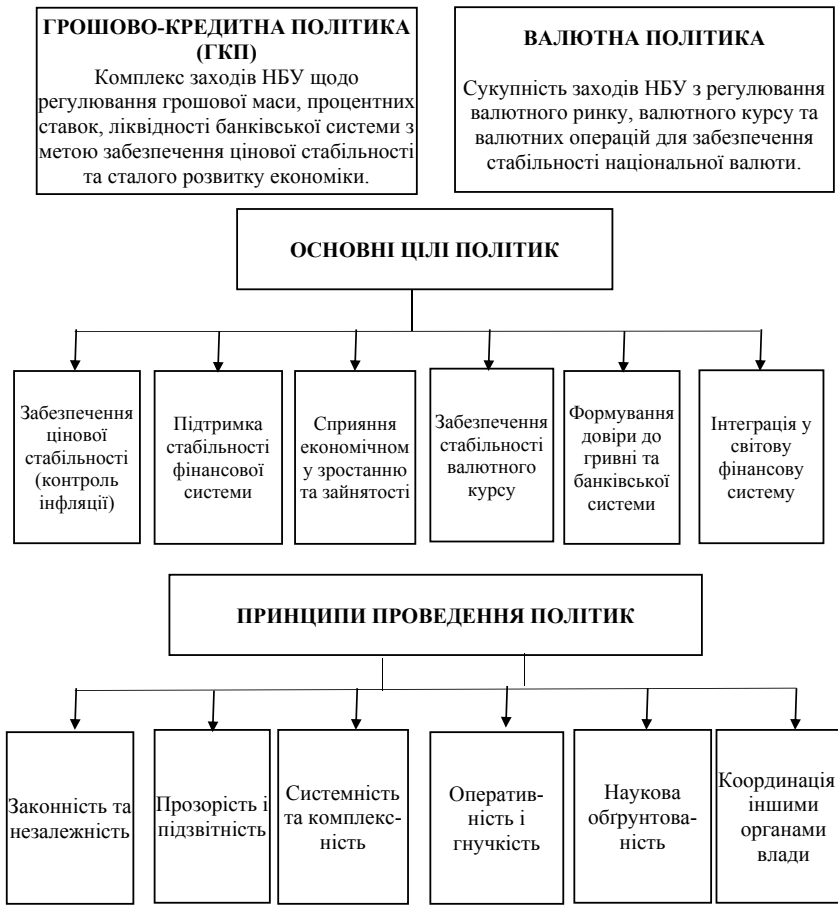

Рис. 8.5. Поняття та цілі грошово-кредитної і валютної політики НБУ

Таблиця 8.3

Інструменти та механізми реалізації політик

Напрям	Інструменти НБУ	Механізм реалізації
Грошово-кредитна політика	• Облікова ставка • Операції на відкритому ринку • Норми обов'язкового резервування • Кредитні аукціони (рефінансування) • Процентні коридори • Операції репо, свопи	• Встановлення облікової ставки • Купівля/продаж державних цінних паперів • Регулювання обсягу ліквідності банків • Надання кредитів овернайт, тендери • Формування коридору процентних ставок • Управління коротко- та довгостстроковою ліквідністю
Валютна політика	• Інтеграції на валютному ринку • Встановлення офіційного курсу гривні • Валютні обмеження та лібералізація • Управління золотовалютними резервами • Валютний нагляд і контроль	• Купівля/продаж іноземної валюти • Щоденне визначення курсу гривні до інвалют • Встановлення лімітів на валютні операції • Оптимізація структури резервів • Моніторинг та нагляд за валютними операціями ризиків банків
Комунікаційна та аналітична підтримка	• Публікація макроекономічних прогнозів • Інфляційні звіти НБУ • Регулярні брифінги та прес-релізи • Взаємодія з ринком та експертами	• Прогнозування інфляції та ВВП • Пояснення рішень та очікувань НБУ • Підвищення прозорості та довіри • Залучення учасників фінансового ринку
Регуляторні заходи	• Пруденційні нормативи для банків • Ліміти відкритої валютної позиції • Стрес-тестування банків • Нагляд за платіжними системами	• Встановлення вимог до капіталу та ліквідності • Обмеження валютних ризиків банків • Оцінка стійкості банківської системи • Контроль за платіжною інфраструктурою

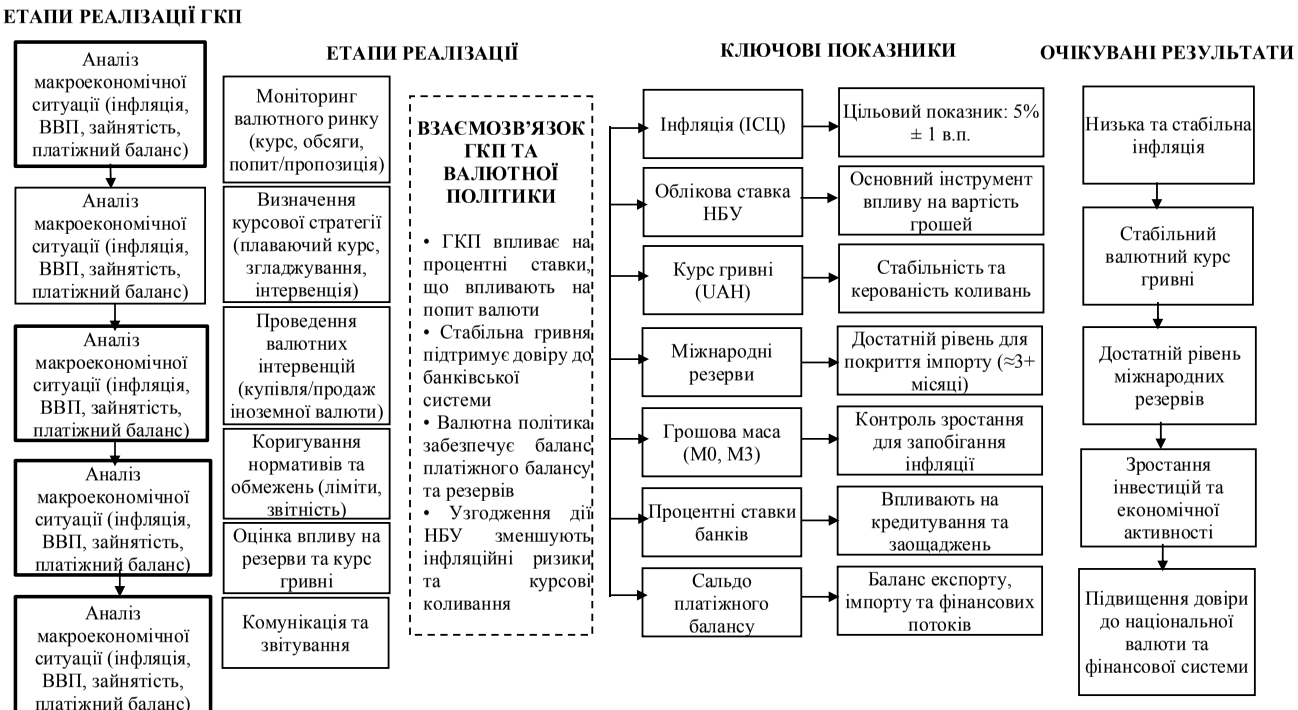

Рис. 8.6. Процес реалізації політик НБУ та їх взаємозв'язок

8.4. Еволюція та розвиток комерційних банків в Україні

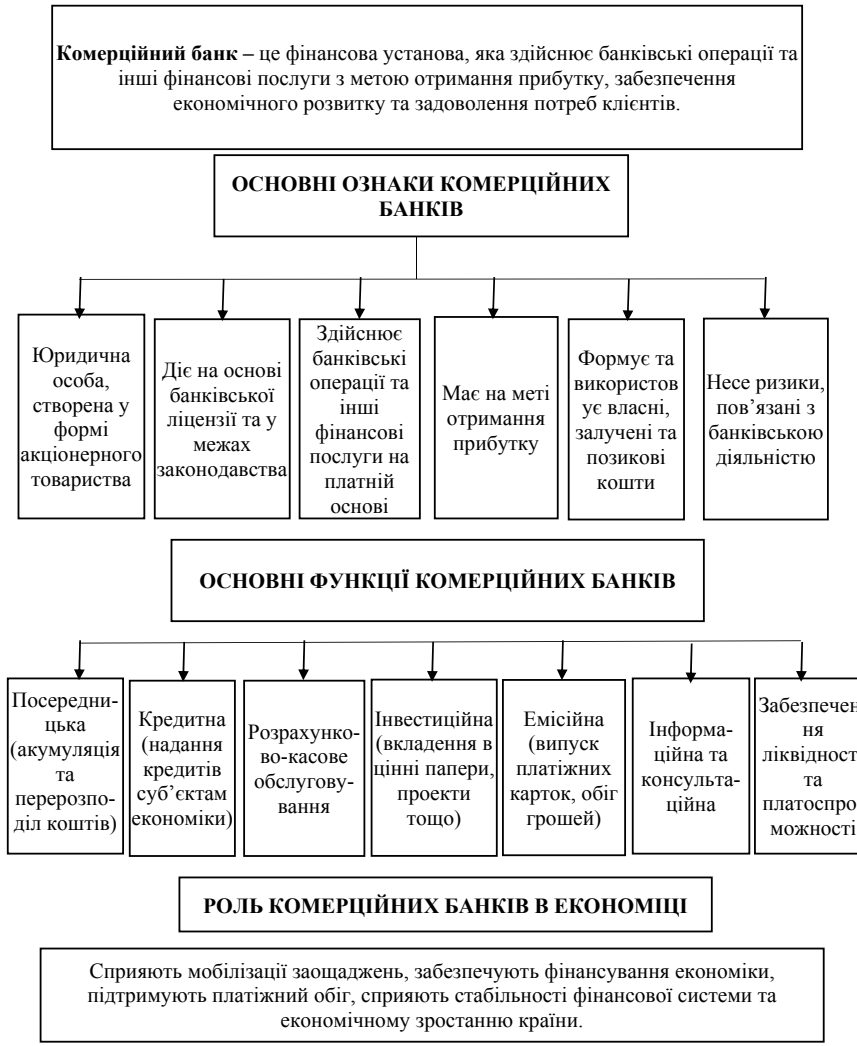

Рис. 8.7. Поняття та суть комерційних банків

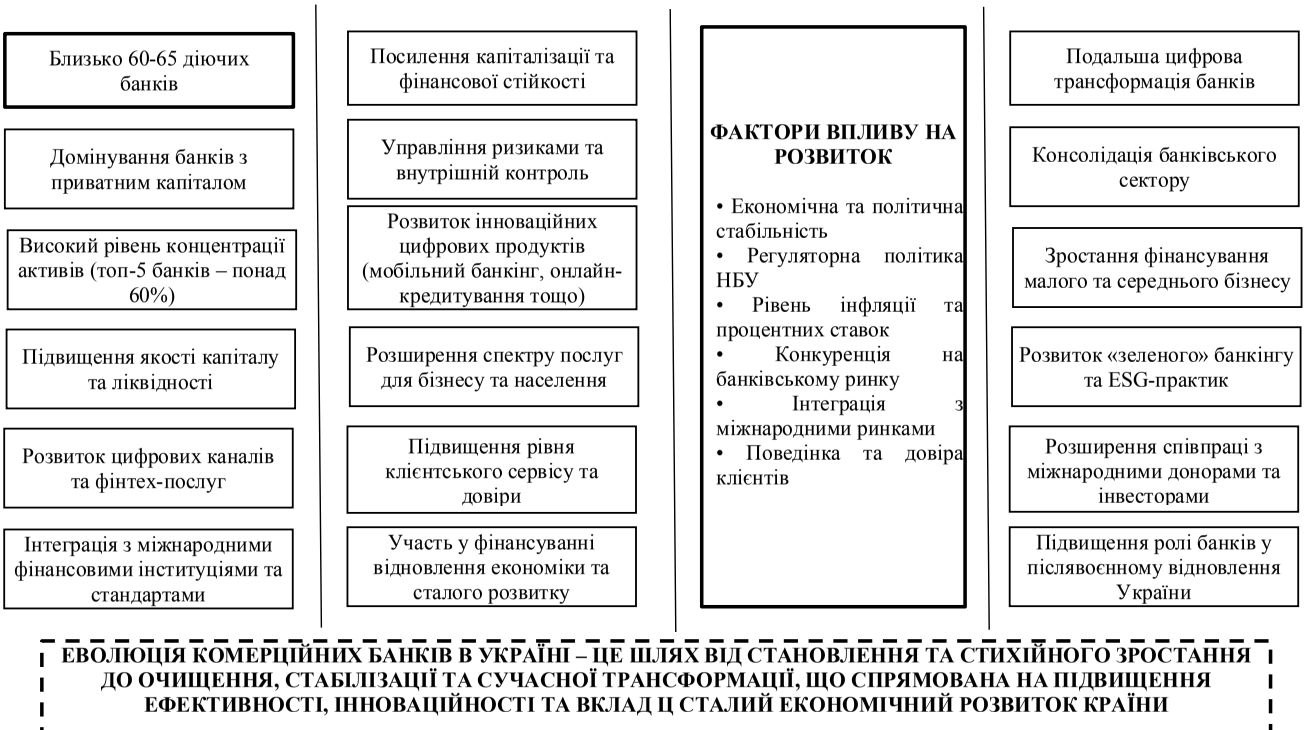

Рис. 8.8. Сучасний стан та тенденції розвитку комерційних банків в Україні

8.5. Класифікація та характеристика комерційних банків

Таблиця 8.4

Класифікація комерційних банків

Класифікаційна	Види банків	Характеристика
За формою власності капіталу	• Державні • Приватні • Іноземні • Змішані	• Державні – капітал належить державі • Приватні – капітал у власності приватних осіб • Іноземні – капітал належить нерезидентам • Змішані – капітал сформований спільно
За розміром капіталу	• Великі • Середні • Малі	• Великі – значний обсяг регулятивного капіталу • Середні – капітал у межах встановлених норм • Малі – відносно невеликий капітал
За територіальним охопленням	• Загальнодержавні • Регіональні • Місцеві	• Загальнодержавні – мережа по всій країні • Регіональні – діють у межах одного/кількох регіонів • Місцеві – обслуговують окремі населені пункти
З спеціалізацією	• Універсальні • Спеціалізовані	• Універсальні – здійснюють широкий спектр операцій • Спеціалізовані – зосереджуються на окремих видах послуг (інвестиційні, іпотечні, ощадні тощо)
За характером клієнтури	• Корпоративні • Роздрібні • Змішані	• Корпоративні – обслуговують переважно бізнес • Роздрібні – працюють переважно з населенням • Змішані – обслуговують і бізнес, і населення
За походженням капіталу	• Вітчизняні • Іноземні • Спільні	• Вітчизняні – капітал сформований резидентами • Іноземні – капітал повністю іноземний • Спільні – спільний капітал резидентів і нерезидентів
За організаційно-правовою формою	• Акціонерні товариства • Товариства з обмеженою відповідальністю • Кооперативні банки	• Акціонерні – капітал поділений на акції • ТОВ – капітал у частках учасників • Кооперативні – власність членів кооперативу

Таблиця 8.5

Характеристика основних типів комерційних банків

Тип банку	Характеристика діяльності	Переваги	Недоліки	Приклади в Україні
Універсальні банки	• Здійснюється повний спектр банківських операцій та послуг • Обслуговують корпоративних і роздрібних клієнтів •Мають розгалужену мережу філій	• Диверсифікація доходів • Стійкість до ризиків • Широка клієнтська база	• Високі витрати на утримання мережі • Складність управління • Більша залежність від макроекономічних умов	ПриватБанк, Ощадбанк, Укрексімбанк, Райффайзен Банк
Спеціалізовані банки	• Зосереджуються на окремих видах операцій (наприклад інвестиційні, іпотечні, ощадні) • Обслуговують цільові сегменти клієнтів	• Висока експертиза у вузькій сфері • Менша конкуренція в ніші • Ефективність операцій	• Обмеженість джерел доходів • Вища чутливість до ризиків у своїй сфері • Менша диверсифікація клієнтів	Укргазбанк (спеціалізація на екопроєктах), іпотечні банки
Регіональні банки	• Діють у межах одного або кількох регіонів • Орієнтовані на місцевий бізнес і населення • Мають меншу мережу відділень	• Добре знання місцевого ринку • Тісні зв'язки з клієнтами • Гнучкість у прийнятті рішень	• Обмежений ринок та клієнтська база • Залежність від економіки регіону • Менші можливості для масштабування	Банки регіонального рівня: Кредобанк, Правекс Банк тощо
Державні банки	• Капітал належить державі • Виконують соціально-економічні функції • Реалізують державні програми	• Довіра з боку населення • Доступ до ресурсів держави • Підтримка державних ініціатив	• Менша гнучкість • Політичний вплив • Можливі бюджетні обмеження	Ощадбанк, Укрексімбанк, Укргазбанк
Іноземні банки	• Капітал належить іноземним власникам • Працюють за міжнародними стандартами • Часто обслуговують корпоративних клієнтів	• Доступ до міжнародних ресурсів • Сучасні технології та управління • Висока якість сервісу	• Вища залежність від зовнішніх факторів • Вужча клієнтська база (переважно бізнес) • Можливе репатріювання прибутку	Райффайзен Банк, Укрсиббанк, BNP Paribas Group ПУМБ (спільний капітал)

6. Операції комерційних банків

Операції комерційних банків – це сукупність активних, пасивних та комісійно-посередницьких дій банків, що здійснюються з метою отримання прибутку, задоволення потреб клієнтів та забезпечення виконання банківських функцій

ОСНОВНІ ОЗНАКИ ОПЕРАЦІЙ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

- Здійснюються на підставі банківської ліцензії та законодавства
- Мають ризиковий характер та потребують управління
- Спрямовані на отримання доходу (процентного та комісійного)
- Відповідність потребам клієнтів та розвитку економіки
- Регулюються внутрішніми процедурами та нормативами НБУ
- Поділяються на активні, пасивні та комісійно-посередницькі

КЛАСИФІКАЦІЯ ОПЕРАЦІЙ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

- **Активні операції** (розміщення ресурсів банку з метою отримання доходу)
- **Пасивні операції** (залучення ресурсів банку для забезпечення діяльності)
- **Комісійно-посередницькі операції** (надання послуг клієнтам за винагороду)

МЕТА ОПЕРАЦІЙ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

- отримання прибутку;
- забезпечення ліквідності та платоспроможності;
- задоволення потреб клієнтів;
- підтримка стабільності банківської системи;
- сприяння економічному розвитку країни

Рис. 8.9. Поняття та суть операцій комерційних банків

Таблиця 8.6

Види операцій комерційних банків та їх характеристика

Види операцій	Основний зміст операцій	Приклади операцій
1. Активні (кредитні) операції	• Розміщення коштів банку з метою отримання процентного доходу • Пов'язані з ризиком неповернення	• Кредитування юридичних осіб • Кредитування фізичних осіб • Міжбанківські кредити • Факторинг, форфейтинг • Лізинг
2. Інвестиційні операції	• Розміщення ресурсів у цінні папери та інші фінансові інструменти • З метою отримання інвестиційного доходу	• Інвестиції в державні цінні папери • Інвестиції в корпоративні облігації • Інвестиції в акції та інші цінні папери • Депозитні сертифікати НБУ
3. Пасивні (депозитні) операції	• Залучення коштів клієнтів та інших кредиторів на визначених умовах • Формують ресурсну базу банку	• Кошти на поточних рахунках • Кошти на депозитних рахунках • Міжбанківські запозичення • Випуск власних боргових цінних паперів
4. Розрахункові операції	• Забезпечення безготівкових розрахунків між клієнтами та іншими банками • Сприяють обігу коштів в економіці	• Платіжні доручення та вимоги • Інкасові операції • Акредитивні розрахунки • Кліринг та міжбанківські розрахунки
5. Комісійно-посередницькі операції	• Надання банком послуг клієнтами за плату (комісію) • Не пов'язані з розміщенням чи залученням коштів	• Грошові перекази та платежі • Відкриття та ведення рахунків • Касові операції • Консультаційні та інформаційні послуги • Зберігання цінностей, трастові операції

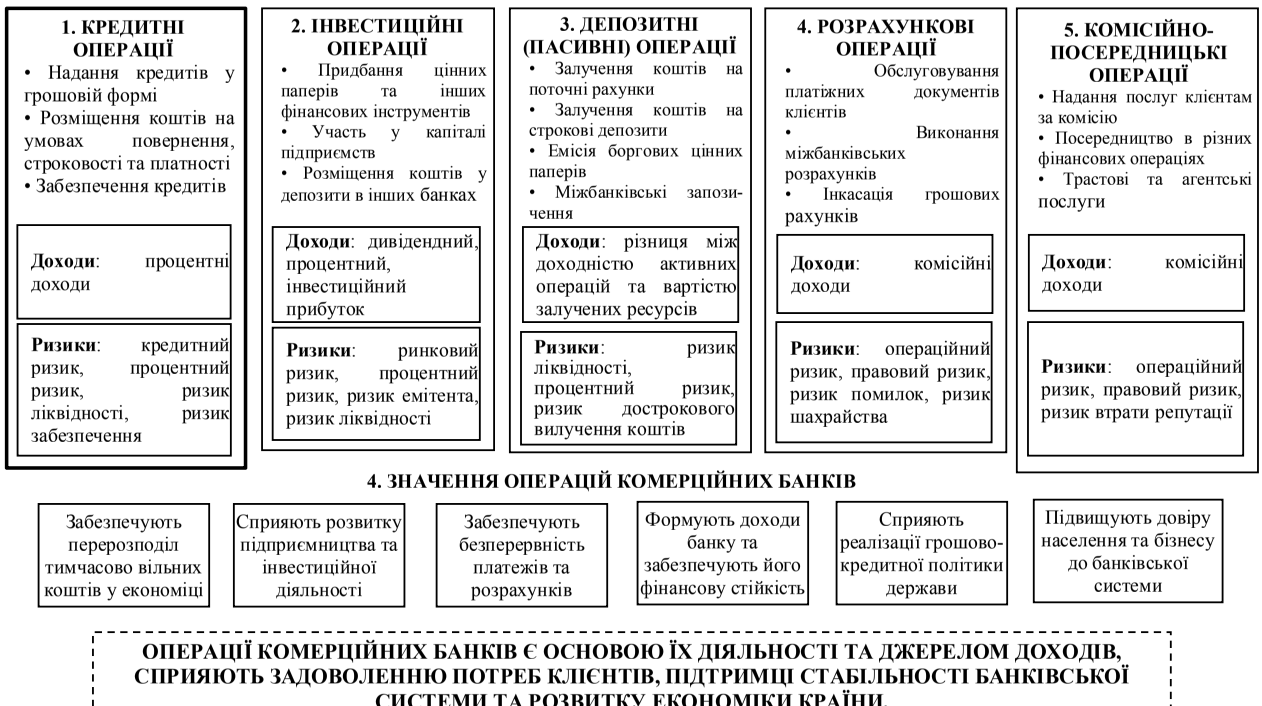

Рис. 8.10. Характеристика основних операцій комерційних банків

Питання для самоперевірки

1. У чому полягає призначення центрального банку?
2. Які основні функції виконує центральний банк?
3. Чому центральний банк називають «банком банків»?
4. Яку роль відіграє центральний банк у проведенні монетарної політики?
5. Що таке обов'язкові резерви комерційних банків?
6. Які основні напрями діяльності Національного банку України?
7. У чому полягає сутність комерційного банку?
8. Які операції виконують комерційні банки?
9. За якими критеріями класифікують комерційні банки?
10. Чим універсальні банки відрізняються від спеціалізованих?
11. Які активні та пасивні банківські операції ви знаєте?
12. Яке значення має банківська система для економіки держави?

Завдання для контролю засвоєння знань

А. Знайдіть хибні твердження серед запропонованих:

1. Центральний банк є комерційною організацією.
2. Центральний банк здійснює емісію готівкових грошей.
3. Національний банк України належить до другого рівня банківської системи.
4. Центральний банк виконує функцію банківського нагляду.
5. Комерційні банки можуть приймати депозити від населення.
6. Основною метою діяльності НБУ є отримання прибутку.
7. Комерційні банки здійснюють кредитні операції.
8. Універсальні банки виконують лише одну банківську операцію.
9. Центральний банк може впливати на пропозицію грошей.
10. Комерційні банки не мають права здійснювати валютні операції.
11. Банківська система України є дворівневою.
12. Обов'язкові резерви встановлюють самі комерційні банки.

Б. Допишіть закінчення наведених нижче тверджень:

1. Центральний банк – це _____.
2. Основною метою діяльності центрального банку є _____.
3. Центральний банк називають банком банків тому, що _____.
4. Монетарна політика спрямована на _____.
5. Національний банк України здійснює _____.
6. Комерційний банк – це _____.
7. Пасивні операції банків пов'язані з _____.
8. Активні операції банків полягають у _____.
9. Універсальні банки характеризуються _____.
10. Спеціалізовані банки здійснюють _____.
11. Банківська система України складається з _____.
12. Банківський нагляд здійснюється з метою _____.

В. Про яке поняття йдеться в наступних характеристиках?

1. Банк, що здійснює емісію грошей та проводить монетарну політику – це …
2. Система заходів держави у сфері грошового обігу та кредиту – це …
3. Установа, що приймає депозити та надає кредити, – це …
4. Обов'язкові кошти, які банки зберігають у центральному банку, – це …
5. Операції із залучення коштів банком – це …
6. Операції з розміщення банком коштів – це …
7. Банк, що здійснює широкий спектр банківських послуг, – це …
8. Контроль за діяльністю банків з боку НБУ – це …
9. Купівля та продаж іноземної валюти банком – це …
10. Надання банком коштів у тимчасове користування – це …
11. Дворівнева система банків, де перший рівень – НБУ, – це …
12. Установа, яка забезпечує стабільність національної валюти, – це …

Г. Визначте функцію центрального банку (емісійна / банк банків / монетарна / наглядова / регулятивна / валютна / розрахункова / резервна / кредитна / інформаційна):

1) випуск в обіг готівкових грошей;

2) встановлення норми обов'язкових резервів;

3) кредитування комерційних банків;

4) контроль за діяльністю банків;

5) організація міжбанківських розрахунків;

6) управління золотовалютними резервами;

7) проведення грошово-кредитної політики;

8) регулювання валютного ринку;

9) зберігання резервів комерційних банків;

10) аналіз стану грошового ринку;

11) ліцензування банківської діяльності;

12) підтримання стабільності національної валюти.

Д. Визначте вид банківської операції (активна / пасивна / комісійно-посередницька):

1) приймання депозитів від населення;

2) надання кредитів підприємствам;

3) відкриття та ведення рахунків клієнтів;

4) купівля державних цінних паперів;

5) здійснення переказів коштів;

6) випуск депозитних сертифікатів;

7) факторингові операції;

8) залучення міжбанківських кредитів;

9) валютно-обмінні операції;

10) інвестування коштів у цінні папери;

11) інкасація готівки;

12) формування банківського капіталу.

Е. Визначте вид комерційного банку (універсальний / інвестиційний / іпотечний / ощадний / спеціалізований / кліринговий):

1) банк, що виконує широкий спектр операцій;

2) банк, який спеціалізується на кредитуванні під заставу нерухомості;

3) банк, що обслуговує переважно розрахунки між банками;

4) банк, діяльність якого спрямована на залучення заощаджень населення;

5) банк, що займається інвестиційними операціями;

6) банк із вузькою спеціалізацією діяльності;

7) банк, який одночасно надає кредити, здійснює розрахунки та валютні операції;

8) банк, орієнтований на операції з цінними паперами;

9) банк, що проводить міжбанківський кліринг;

10) банк, що залучає депозити фізичних осіб;

11) банк, який фінансує довгострокові інвестиційні проєкти;

12) банк, діяльність якого обмежена певним видом послуг.

Є. Наведіть приклад діяльності Національного банку України або комерційного банку в сучасних умовах. Поясніть:

– які функції виконував банк;

– які економічні суб'єкти були залучені;

– які інструменти використовувалися;

– як це вплинуло на грошовий ринок і економіку;

– які результати були досягнуті.

Тестові завдання

1. Чому монополія центрального банку на емісію готівки є критичною для стабільності економіки?

а) забезпечує конкуренцію між банками;

б) дозволяє централізовано контролювати грошову масу;

в) знижує прибуток комерційних банків;

г) прискорює кредитування населення.

2. Якщо центральний банк одночасно збільшує облікову ставку та норму резервів, то найбільш ймовірно:

а) зросте кредитна активність банків;

б) зменшиться грошова пропозиція;

в) зросте інфляція попиту;

г) зросте бюджетний дефіцит.

3. Яке твердження найточніше пояснює, чому комерційні банки створюють депозитні гроші?

а) вони отримують дозволи від уряду;

б) вони видають кредити, які повертаються на рахунки;

в) вони друкують готівку;

г) вони формують золотовалютні резерви.

4. Чому центральний банк не може бути одночасно активним учасником кредитування населення?

а) це суперечить його монетарній нейтральності;

б) він не має депозитів;

в) він не працює з валютою;

г) він не має резервів.

5. Який механізм найшвидше транслює рішення центрального банку в економіку?

а) податкова політика;

б) банківський кредитний канал;

в) міжнародна торгівля;

г) державний бюджет.

6. Якщо комерційні банки збільшують обсяг резервів понад обов'язковий рівень, це означає:

а) зростання кредитного потенціалу;

б) зниження кредитування;

в) зростання інфляції;

г) девальвацію валюти.

7. Чому збільшення грошової маси не завжди одразу призводить до інфляції?

а) гроші не впливають на ціни;

б) існує лаг адаптації економіки та виробництва;

в) банки блокують передачу грошей;

г) уряд компенсує це податками.

8. У чому полягає ключова різниця між активними і пасивними операціями банку?

а) активні формують прибуток, пасивні – ризики;

б) активні – розміщення коштів, пасивні – залучення ресурсів;

в) активні – державні, пасивні – приватні;

г) активні – валютні, пасивні – кредитні.

9. Чому мультиплікаційне створення грошей у банківській системі обмежене?

а) через обмеження експорту;

б) через резервні вимоги та витік готівки;

в) через податки;

г) через валютні курси.

10. Якщо центральний банк проводить політику “дорогих грошей”, це означає:

а) збільшення кредитів;

б) скорочення грошової маси;

в) девальвацію валюти;

г) зростання державних витрат.

11. Який наслідок має надмірне розширення кредитування без зростання виробництва?

а) дефляція;

б) інфляція попиту;

в) зниження зарплат;

г) стабільність цін.

12. Чому банківська система є «посередником ризику»?

а) вона ліквідує всі ризики;

б) вона перерозподіляє ризики між вкладниками і позичальниками;

в) вона не працює з кредитами;

г) вона гарантує прибуток.

13. Що найбільш точно описує роль центрального банку як “банку банків”?

а) він кредитує населення;

б) він контролює і обслуговує комерційні банки;

в) він фінансує підприємства;

г) він встановлює податки.

14. Якщо зростає попит на кредити при фіксованій грошовій пропозиції, то:

а) падає ставка відсотка;

б) зростає ставка відсотка;

в) падає інфляція;

г) зменшується ВВП автоматично.

15. Чому центральний банк використовує непрямі інструменти впливу?

а) щоб уникнути ринкових механізмів;

б) щоб не втручатися адміністративно в економіку;

в) щоб зменшити емісію;

г) щоб збільшити податки.

16. Кредитна експансія банківської системи найбільш ймовірно призводить до:

а) зниження інфляції;

б) зростання економічної активності;

в) скорочення грошей в обігу;

г) дефіциту бюджету.

17. Чому депозити є ключовим джерелом мультиплікації грошей?

а) вони є формою податку;

б) вони повторно повертаються в банківську систему через кредити;

в) вони не використовуються;

г) вони не мають вартості.

18. Якщо центральний банк зменшує грошову пропозицію, то першочергово:

а) зростає інфляція;

б) зростає ставка кредитів;

в) зростає експорт;

г) зростає бюджет.

19. У чому полягає системний ризик банківської системи?

а) у високих податках;

б) у можливості ланцюгової неплатоспроможності банків;

в) у зростанні зарплат;

г) у валютному курсі.

20. Чому центральний банк не прагне максимізації прибутку?

а) він не має витрат;

б) його мета – макроекономічна стабільність;

в) він не працює з грошима;

г) він підпорядкований банкам.

21. Якщо банки зменшують кредитування, то в економіці зазвичай:

а) зростає інфляція;

б) сповільнюється економічне зростання;

в) зростає обіг грошей;

г) знижується курс валюти автоматично.

22. Що є основою ліквідності банківської системи?

а) прибуток банків;

б) резерви та можливість залучення коштів;

в) податкова політика;

г) експорт.

23. Чому кредит є формою руху вартості?

а) він створює товари;

б) він передає вартість на умовах повернення;

в) він замінює гроші;

г) він фіксує ціни.

24. Якщо центральний банк знижує облікову ставку, це стимулює:

а) скорочення кредитів;

б) розширення кредитування;

в) зростання податків;

г) зменшення грошової маси.

25. Чому банки зацікавлені в довгострокових кредитах при стабільній системі?

а) вони менш ризикові;

б) вони приносять більший дохід;

в) вони не потребують ресурсів;

г) вони не впливають на ліквідність.

26. Емісія центрального банку є небезпечною, якщо:

а) вона контрольована;

б) вона надмірна і не відповідає виробництву;

в) вона використовується для банків;

г) вона зменшується.

27. Чому банки не можуть необмежено створювати гроші?

а) через валютний контроль;

б) через резерви, ризики та попит на кредити;

в) через податки;

г) через біржі.

28. Який фактор найбільше впливає на кредитний мультиплікатор?

а) рівень інфляції;

б) норма резервів;

в) стан платіжного балансу;

г) державні витрати.

29. Чому банківська система є «кровоносною системою економіки»?

а) вона виробляє товари;

б) вона забезпечує рух грошей і фінансування економіки;

в) вона регулює ціни;

г) вона встановлює закони.

30. Основна логіка монетарної політики полягає у:

а) контролі товарного виробництва;

б) управлінні грошовою масою та кредитом;

в) регулюванні торгівлі;

г) управлінні податками.

ТЕМА 9. СУТНІСТЬ, НЕОБХІДНІСТЬ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ ФІНАНСІВ

9.1. Економічна сутність та особливості фінансів.
9.2. Роль фінансів у процесі розширеного відтворення.
9.3. Функції фінансів та їх суспільне призначення.
9.4. Фінанси як економічна категорія в системі соціально-економічних категорій.

9.1. Економічна сутність та особливості фінансів

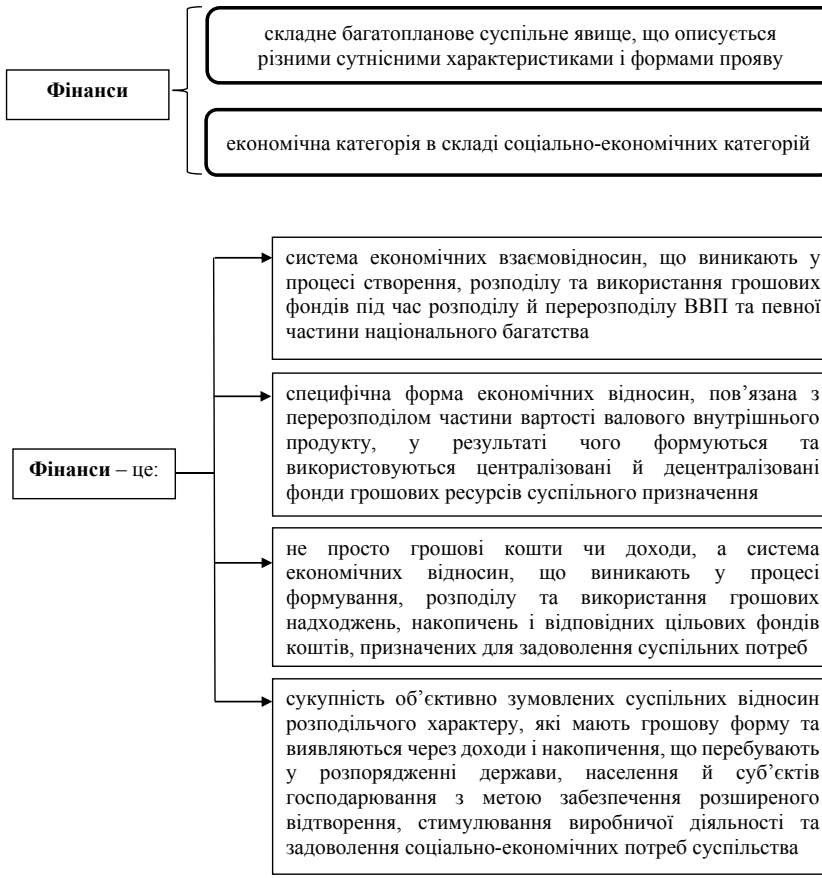

Рис. 9.1. Найбільш розповсюджені визначення фінансів як економічної категорії

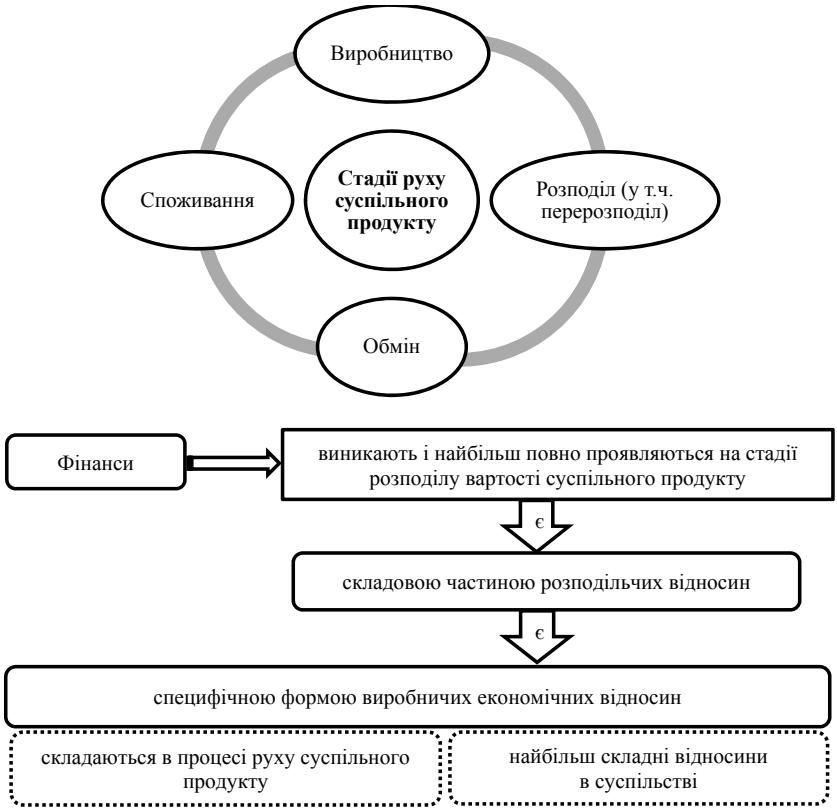

Рис. 9.2. Економічна основа функціонування фінансів

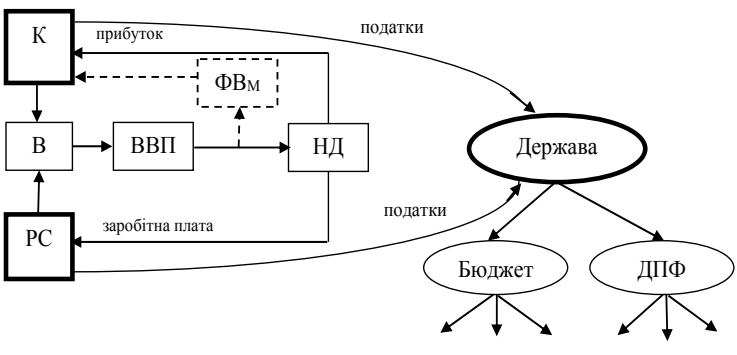

Рис. 9.3. Схема розподілу й перерозподілу ВВП

$$ВВП = \sum_{i=1}^{N} ЦТ_i * Q_i$$

$$ЦТ_{вітч} = (Собівартість + Прибуток) + АП + ПДВ$$

$$ЦТ_{імп} = Митна\ вартість + Мито + МЗ + АП + ПДВ$$

де $ЦТ_i$ – ціна і-того товару (роботи, послуги), які виробляються за рік, за всією їх номенклатурою ($i = \overline{1, N}$);

Q_i – кількість вироблених у країні товарів (робіт, послуг) і-того виду;

$ЦТ_{вітч}$ – ціна товару, що виробляється в Україні та буде проданий на внутрішньому ринку;

$ЦТ_{імп}$ – ціна імпортованого до України товару, який вироблено в іншій країні;

АП – акцизний податок;

ПДВ – податок на додану вартість;

МЗ – митні збори.

АП, ПДВ, Мито – непрямі податки

Рис. 9.4. Об'єкти фінансів

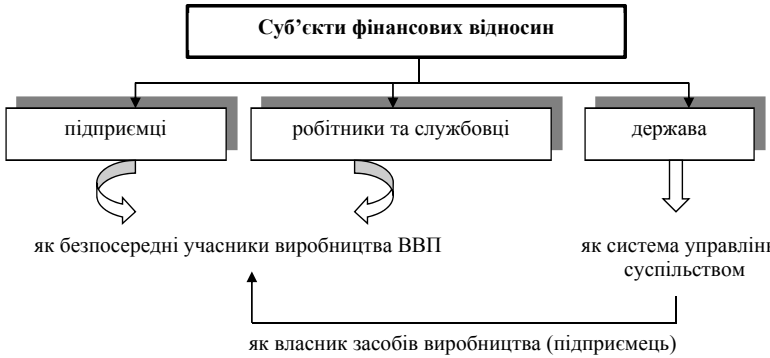

Рис. 9.5. Суб'єкти фінансів

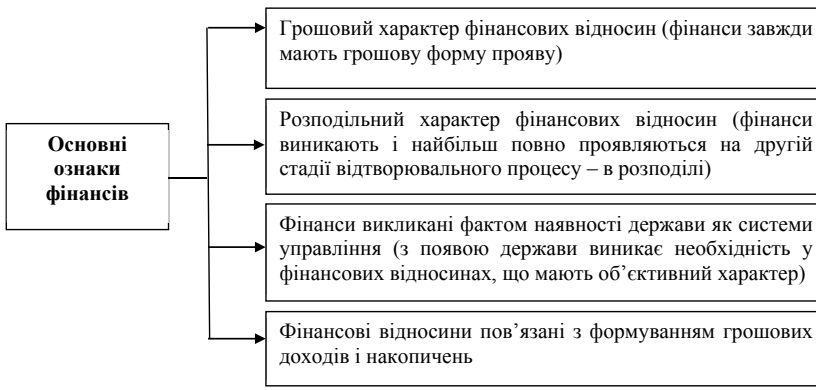

Рис. 9.6. Основні ознаки фінансів як економічної категорії

Рис. 9.7. Види фінансових потоків та їх властивості

2. Роль фінансів у процесі розширеного відтворення

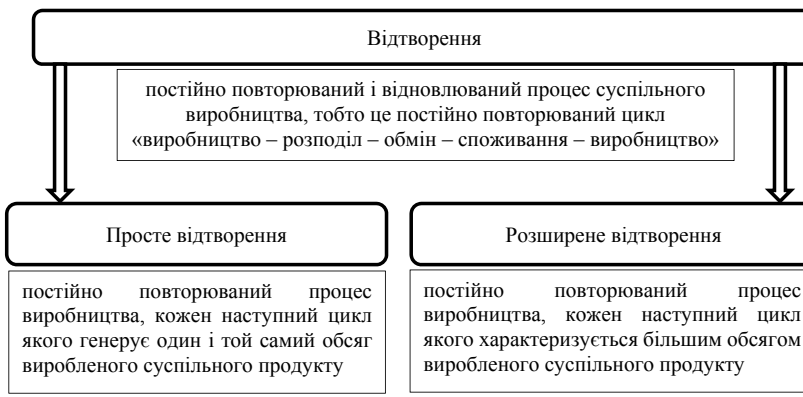

Рис. 9.8. Поняття й види суспільного відтворення

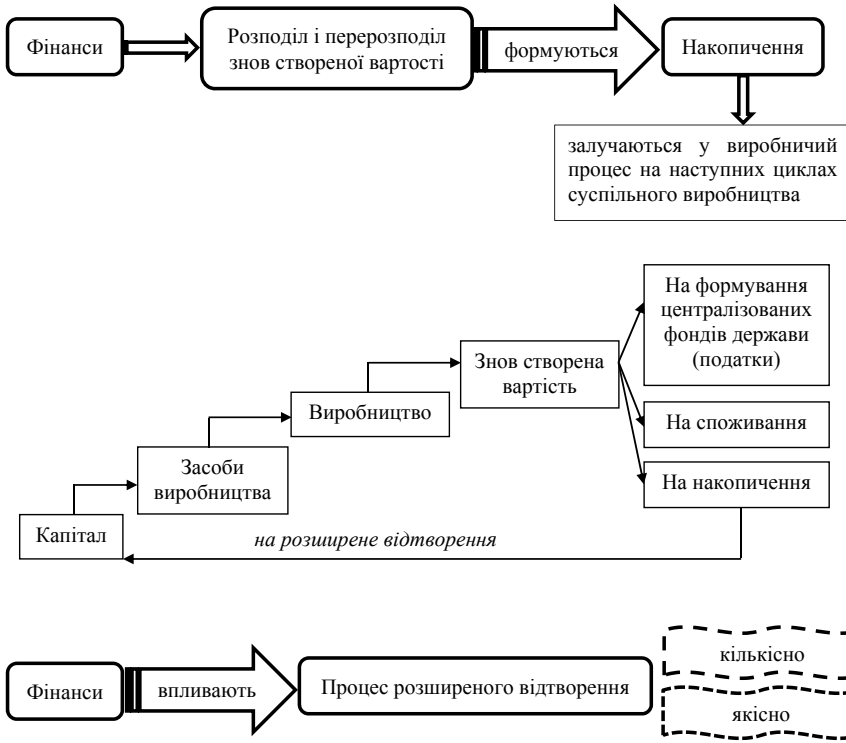
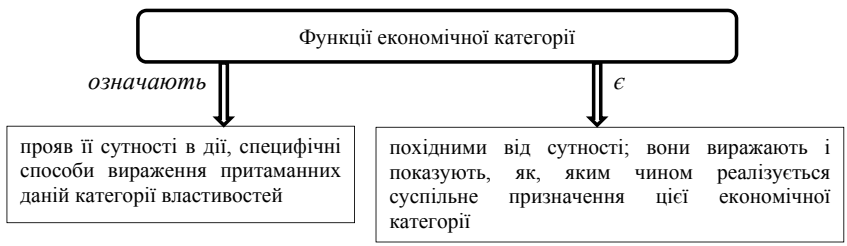
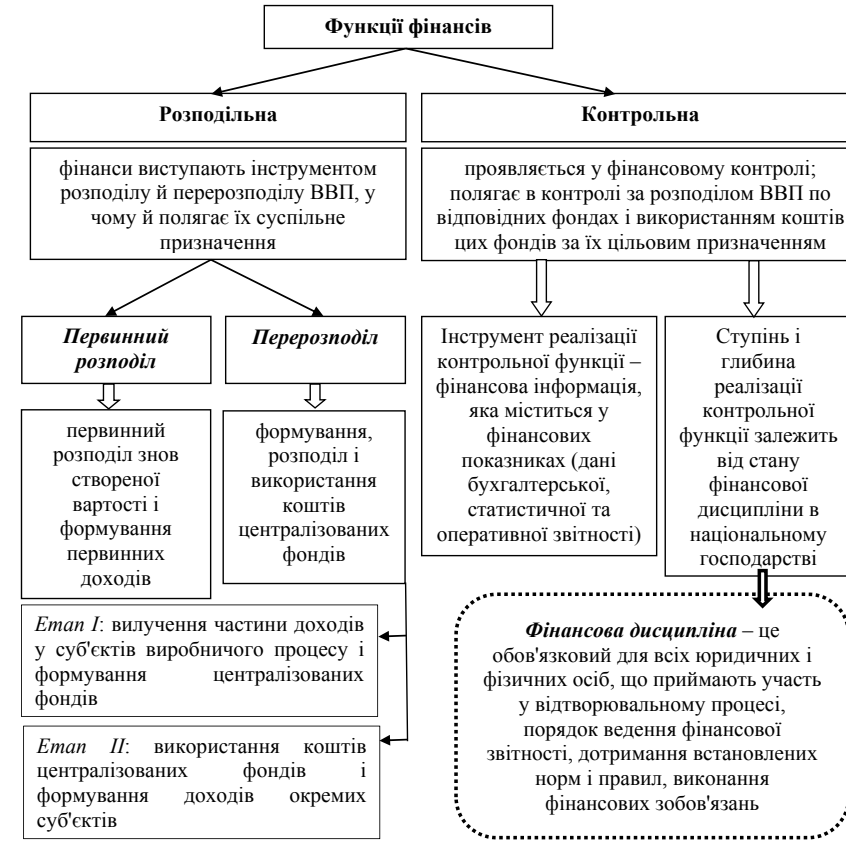

Рис. 9.9. Схема здійснення процесу розширеного відтворення та ролі в ньому фінансів

3. Функції фінансів та їх суспільне призначення

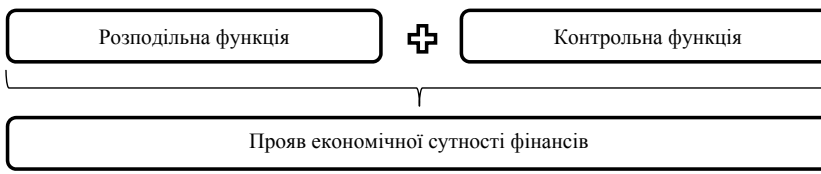

Рис. 9.10. Функції фінансів, їх характеристика та форми прояву

4. Фінанси як економічна категорія в системі соціально-економічних категорій

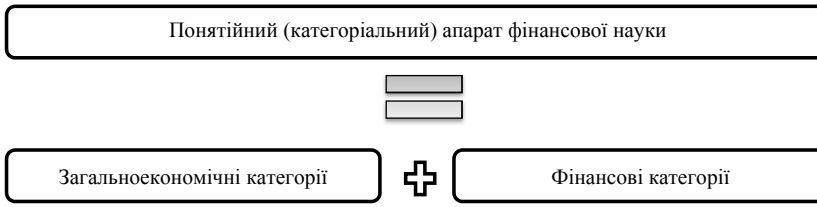

Рис. 9.11. Складники понятійного апарату фінансової науки

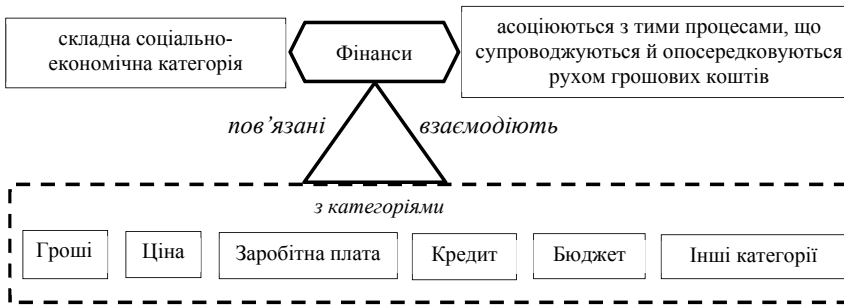

Рис. 9.12. Взаємозв'язок фінансів як категорії з іншими соціально-економічними категоріями в процесі вартісного розподілу

Питання для самоперевірки

1. У чому полягає економічна сутність фінансів та які підходи до тлумачення цієї категорії існують у фінансовій науці?

2. Які основні ознаки характеризують фінанси як специфічну економічну категорію?

3. Чому фінанси не можна ототожнювати з грошима? У чому полягає принципова різниця між цими поняттями?

4. Як можна охарактеризувати об'єкти та суб'єктів фінансових відносин у національній економіці?

5. У чому полягає роль фінансів у забезпеченні безперервності процесу розширеного відтворення?

6. Який вплив фінанси здійснюють на економічні процеси? У чому полягає їх кількісний та якісний прояв?

7. Які основні функції виконують фінанси та як вони реалізуються у практичній діяльності?

8. У чому полягає зміст розподільної функції фінансів і як вона проявляється під час розподілу ВВП?

9. Які джерела формування фінансових ресурсів має держава для виконання своїх функцій?

10. Яким чином формуються та функціонують фінансові потоки в економічній системі?

11. У чому полягає зміст контрольної функції фінансів і яке її призначення під час розподілу ВВП?

12. Яким чином фінанси взаємодіють з іншими соціально-економічними категоріями, зокрема з грошима, бюджетом, заробітною платою, ціною, кредитом?

Завдання для контролю засвоєння знань

А. Знайдіть хибні твердження серед запропонованих:

1. Усі фінансові відносини мають грошову форму, проте не кожні грошові відносини належать до фінансових.
2. Фінанси – це система грошових відносин, що формуються в процесі виробництва валового внутрішнього продукту.
3. Фінанси виступають універсальним еквівалентом – інструментом, за допомогою якого вимірюється вартість інших товарів, робіт і послуг.
4. Історична еволюція фінансів має суто економічний характер і визначається передусім рівнем розвитку економіки держави.
5. Централізовані й децентралізовані грошові фонди формуються внаслідок розподілу валового внутрішнього продукту та національного доходу.
6. Матеріальною основою фінансових відносин виступають фінансові ресурси.
7. Фінанси відрізняються від грошей за своїм змістом і виконуваними функціями.
8. Фінансові потоки можуть мати лише позитивний характер.
9. Контрольна функція фінансів реалізується через систему фінансового контролю.
10. Бюджет формується незалежно від фінансових відносин у суспільстві.
11. Суб’єктами фінансових відносин є тільки органи державної влади.
12. Розширене відтворення передбачає збільшення обсягів виробництва.

Б. Допишіть закінчення наведених нижче тверджень:

1. Фінанси у науковому розумінні являють собою систему економічних відносин, що виникають у процесі _____.
2. Фінанси виникають на стадії _____ процесу відтворення суспільного продукту.
3. Об’єктами фінансових відносин виступають _____ та _____.
4. Необхідною умовою існування фінансів у ринковій економіці є _____.

5. Основними функціями фінансів є _____ і _____.

6. Фінансові потоки визначаються як рух грошових коштів, що _____.

7. Суспільне відтворення являє собою процес _____.

8. Розширене відтворення характеризується тим, що _____.

9. Однією з ключових функцій фінансів є розподільна функція, сутність якої полягає в _____.

10. Контрольна функція фінансів проявляється через _____.

11. Фінанси взаємодіють з іншими соціально-економічними категоріями, серед яких важливе місце займають _____.

12. Фінансова дисципліна передбачає дотримання встановлених правил __.

В. Про яке поняття йдеться в наступних характеристиках?

1. Система економічних відносин, що виникають у процесі формування, розподілу та використання грошових фондів – це …

2. Рух грошових ресурсів, який має певний напрямок, – це …

3. Постійно повторюваний процес створення, розподілу, обміну і споживання суспільного продукту – це …

4. Дотримання встановлених правил і норм у сфері фінансової діяльності – це …

5. Сукупність грошових коштів, що формуються для забезпечення діяльності держави, підприємств або домогосподарств – це …

6. Сукупність методів і форм організації фінансових відносин у суспільстві – це

7. Перерозподіл частини вартості валового внутрішнього продукту між різними учасниками економічних відносин – це …

8. Здатність економічного суб’єкта своєчасно та в повному обсязі виконувати свої грошові зобов’язання – це …

9. Грошові надходження, які формуються у процесі економічної діяльності та використовуються для відтворення – це …

10. Процес вилучення частини доходів населення або підприємств на користь держави для фінансування суспільних потреб – це …

11. Економічні відносини, пов'язані з формуванням і використанням фінансових ресурсів на рівні підприємства – це …

12. Організований рух грошових потоків між учасниками економічної системи через фінансові інститути – це …

Г. Визначте суб'єктів фінансових відносин у кожному прикладі:

1) сплата податку на прибуток підприємством;

2) виплата пенсій із загальнодержавного фонду;

3) нарахування заробітної плати працівникам;

4) надання державних субсидій населенню;

5) підприємство отримує банківський кредит для поповнення обігових коштів;

6) громадянин сплачує податок на доходи фізичних осіб;

7) страхова компанія здійснює виплату страхового відшкодування клієнту;

8) держава фінансує будівництво автомобільної дороги;

9) підприємство виплачує дивіденди акціонерам;

10) комерційний банк залучає депозити населення;

11) орган місцевого самоврядування надає фінансування комунальному підприємству;

12) підприємство здійснює розрахунки з постачальником за поставлену продукцію.

Д. Визначте тип фінансового потоку в кожній ситуації (позитивний / від'ємний / внутрішній / зовнішній / зв'язувальний):

1) підприємство виплачує заробітну плату працівникам;

2) підприємство сплачує податки до державного бюджету;

3) банк надає кредит підприємству;

4) підприємство отримує оплату від покупців за реалізовану продукцію;

5) підприємство здійснює виплату дивідендів акціонерам;

6) материнська компанія надає фінансування своєму філіалу для поточних витрат;

7) підприємство купує сировину у постачальника з оплатою грошовими коштами;

8) держава здійснює бюджетне фінансування інфраструктурного проєкту;

9) підприємство повертає раніше отриманий банківський кредит разом із відсотками;

10) підприємство отримує страхове відшкодування від страхової компанії після настання страхового випадку;

11) підприємство перераховує кошти за оренду виробничого приміщення;

12) інвестор вкладає кошти у статутний капітал нового підприємства.

Е. Яка функція фінансів проявляється в наведених прикладах:

1) формування бюджету держави за рахунок податкових надходжень;

2) перевірка правильності використання бюджетних коштів;

3) розподіл прибутку підприємства між фондом накопичення і фондом споживання;

4) аудит діяльності державної установи;

5) фінансування державою закладів освіти та охорони здоров'я за рахунок бюджетних коштів;

6) перерозподіл доходів населення через систему соціальних трансфертів (допомог, субсидій);

7) формування резервного фонду підприємства для покриття можливих збитків;

8) контроль податковими органами повноти та своєчасності сплати податків підприємствами;

9) акумулювання коштів у пенсійному фонді для подальших виплат пенсіонерам;

10) розподіл виручки підприємства між витратами, податками та чистим прибутком;

11) здійснення фінансового контролю за цільовим використанням інвестиційних коштів;

12) формування амортизаційного фонду підприємства для відновлення основних засобів.

Є. Наведіть приклад фінансових відносин із вашого повсякденного життя. Поясніть, які категорії тут проявляються.

Тестові завдання

1. Фінансова наука розглядається як:

а) система теоретичних знань про функціонування фінансових явищ і процесів;

б) наука, що досліджує організацію грошового обігу держави;

в) сукупність знань про сутність і роль грошей;

г) наука, предметом якої є вивчення фінансів та кредитних відносин.

2. Під фінансами слід розуміти:

а) усі доходи, які отримують держава та підприємницькі структури;

б) універсальний грошовий еквівалент;

в) систему економічних відносин, що виникають у процесі формування, розподілу й використання фондів коштів під час розподілу та перерозподілу ВВП і частини національного доходу;

г) процес формування і використання ресурсів державного бюджету.

3. Суспільна роль фінансів проявляється у:

а) наявності грошових відносин, пов'язаних із використанням державних коштів для задоволення загальносуспільних потреб;

б) організації руху вартості без використання готівки через рахунки банківських установ;

в) формуванні фінансових ресурсів, що надходять у розпорядження держави;

г) створенні грошових відносин щодо використання державних ресурсів для забезпечення державних потреб.

4. Однією з ключових характеристик фінансів є:

а) негрошова форма економічних відносин;

б) обмінно-розподільний характер відносин;

в) переміщення вартості між економічними суб'єктами;

г) забезпечення соціального захисту населення.

5. Фінанси в сучасній економічній теорії розглядаються як:

а) сукупність грошових коштів підприємств;

б) система економічних відносин, що виникають у процесі формування та використання грошових фондів;

в) лише бюджет держави;

г) сукупність банківських операцій.

6. Об'єктами фінансових відносин виступають:

а) лише грошові ресурси банків;

б) валовий внутрішній продукт і частина національного багатства;

в) тільки доходи підприємств;

г) виключно податкові платежі.

7. Суб'єктами фінансових відносин є:

а) тільки держава;

б) підприємства, населення та держава;

в) лише банки;

г) ВРУ та органи місцевого самоврядування.

8. Обов'язковою передумовою існування фінансів є:

а) наявність натурального господарства;

б) існування грошей;

в) функціонування товарних бірж;

г) державна власність.

9. Фінансові відносини виникають переважно на стадії:

а) виробництва;

б) розподілу;

в) споживання;

г) транспортування.

10. До суб'єктів фінансових відносин належать:

а) національний дохід і валовий суспільний продукт;

б) держава, суб'єкти господарювання та громадяни;

в) надходження від державних позик;

г) податки, цінні папери та валютні ресурси.

11. Вкажіть елемент, який не належить до суб'єктів фінансових відносин:

а) підприємства;

б) домогосподарства;

в) валовий внутрішній продукт;

г) держава.

12. Матеріальною основою фінансових відносин виступають:

а) податкові платежі та збори;

б) гроші;

в) прибуток;

г) фінансові ресурси.

13. Фінансові ресурси – це:

а) економічні відносини, що виникають у процесі розподілу й перерозподілу грошових доходів суб'єктів господарювання;

б) грошові фонди, які використовуються підприємством у процесі здійснення господарської діяльності;

в) сукупність основних і оборотних засобів суб'єктів господарювання;

г) доходи та накопичення, що утворюються в результаті розподілу й перерозподілу валового внутрішнього продукту.

14. На макроекономічному рівні об'єктами фінансового розподілу виступають:

а) валовий внутрішній продукт і національний дохід у грошовому вираженні;

б) валовий внутрішній продукт, національний дохід та державний кредит;

в) попит і пропозиція;

г) виручка від реалізації продукції.

15. Особливість фінансів порівняно з іншими економічними категоріями полягає в тому, що:

а) вони пов'язані з отриманням кредитних ресурсів;

б) відображають відносини між державою та суб'єктами господарювання, які проявляються у русі грошових коштів;

в) не завжди пов'язані зі змінами форм власності;

г) проявляються через рух грошових потоків.

16. Основна відмінність фінансів від кредиту полягає в тому, що:

а) фінансові та кредитні ресурси надаються на умовах строковості й платності;

б) фінанси передбачають рух коштів без обов'язковості їх повернення, тоді як кредитні ресурси надаються на умовах повернення, строковості та платності;

в) як фінанси, так і кредит передбачають рух коштів без обов'язку їх повернення;

г) кредитні ресурси надаються без необхідності їх повернення.

17. Визначте характеристику, яка не є властивою фінансам:

а) формування грошових фондів;

б) грошові відносини, зумовлені існуванням держави як органу управління;

в) перерозподільні відносини;

г) відносини між органами державної влади.

18. Основним матеріальним джерелом формування грошових доходів і фондів є:

а) національний дохід;

б) валовий прибуток;

в) сукупність національного доходу та валового внутрішнього продукту;

г) позикові та інші залучені ресурси.

19. Фінансовий потік можна визначити як:

а) систему бухгалтерських рахунків;

б) рух грошових коштів, що має один напрямок;

в) сукупність матеріальних ресурсів;

г) процес обміну товарів.

20. Позитивним фінансовим потоком вважається потік, пов'язаний:

а) зі зростанням витрат;

б) з отриманням доходів;

в) зі скороченням виробництва;

г) зі збільшенням податкових ставок.

21. Зовнішні фінансові потоки циркулюють:

а) всередині підприємства;

б) між внутрішнім і зовнішнім середовищем суб’єкта;

в) у зовнішньому економічному середовищі суб’єкта;

г) лише в державному секторі.

22. Розширене відтворення означає:

а) повторення виробництва без змін;

б) збільшення масштабів виробництва економічних благ;

в) скорочення виробництва економічних благ;

г) обмін продукцією.

23. Розподільна функція фінансів передбачає:

а) контроль за цінами;

б) розподіл і перерозподіл ВВП;

в) облік витрат підприємства;

г) визначення валютного курсу.

24. Первинний розподіл знов створеної вартості забезпечує формування:

а) державного боргу;

б) первинних доходів певних суб’єктів;

в) валютних резервів;

г) зовнішньоторговельного балансу.

25. Контрольна функція фінансів проявляється через:

а) інвестиційний процес;

б) фінансовий контроль;

в) маркетингову діяльність;

г) управління персоналом.

26. Джерелом інформації для реалізації контрольної функції фінансів є:

а) виробничі плани;

б) фінансові показники звітності;

в) маркетингові дослідження;

г) технологічні інструкції.

27. Фінансова дисципліна передбачає:

а) довільне використання коштів;

б) дотримання встановлених правил, норм і фінансових зобов'язань;

в) скорочення бюджетних витрат;

г) скасування податків.

28. Економічним інструментом, що забезпечує грошове вираження вартості продукту, є:

а) кредит;

б) ціна;

в) бюджет;

г) інвестиція.

29. Фонд оплати праці формується завдяки:

а) фінансовим відносинам;

б) кредитним операціям;

в) зовнішній торгівлі;

г) валютним операціям.

30. Кредит і фінанси пов'язані між собою через:

а) процес розподілу фінансових ресурсів;

б) виробничі технології;

в) систему транспорту;

г) природні ресурси.

ТЕМА 10. ФІНАНСОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ

10.1. Сутність і структура фінансової системи України.
10.2. Централізовані та децентралізовані фінанси в структурі фінансової системи.
10.3. Способи мобілізації державних доходів.
10.4. Державні витрати, їх розподіл за ланками фінансової системи.

10.1. Сутність і структура фінансової системи України

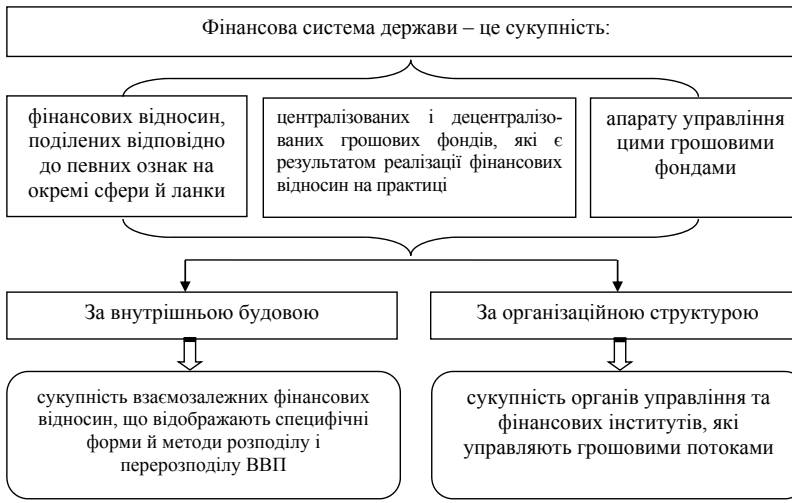

Рис. 10.1. Поняття й сутність фінансової системи держави

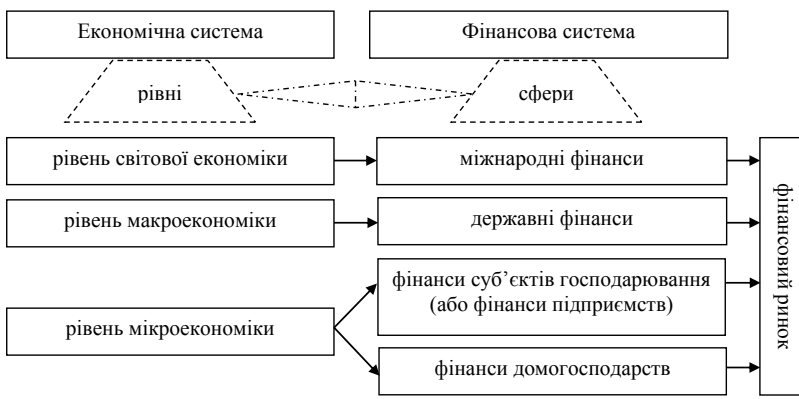

Рис. 10.2. Відповідність сфер фінансової системи рівням економічної системи

Рис. 10.3. Внутрішня будова національної фінансової системи

Рис. 10.4. Організаційна структура фінансової системи України

Рис. 10.5. Поділ органів управління та фінансових інститутів на блоки залежно від виконуваних ними функцій

10.2. Централізовані та децентралізовані фінанси в структурі фінансової системи

Рис. 10.6. Структура фінансової системи України в залежності від рівня централізації фінансових ресурсів

10.3. Способи мобілізації державних доходів

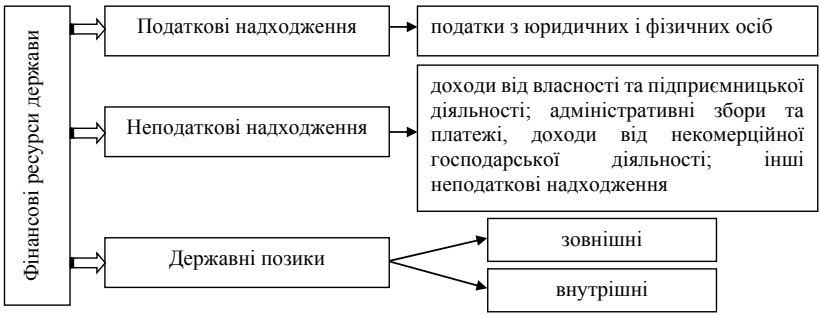

Рис. 10.7. Джерела формування фінансових ресурсів держави

Рис. 10.8. Сутність і види державних доходів

10.4. Державні витрати, їх розподіл за ланками фінансової системи

Рис. 10.9. Сутність державних витрат

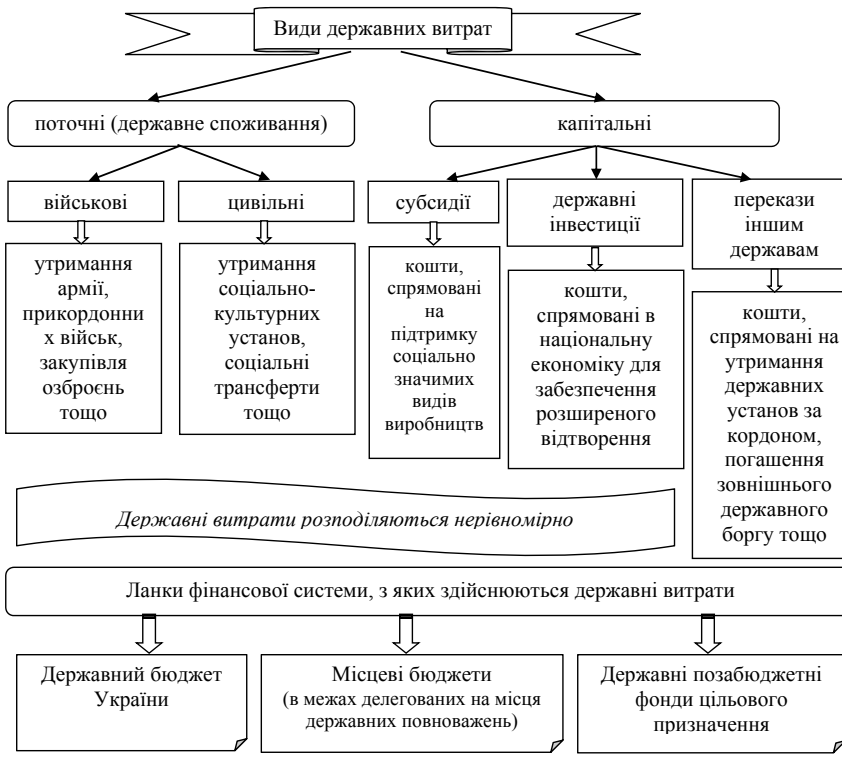

Рис. 10.10. Види державних витрат та їх розподіл за ланками фінансової системи України

Питання для самоперевірки

1. У чому полягає сутність фінансової системи України як економічної категорії?
2. Які підходи використовуються для розгляду фінансової системи?
3. Які основні сфери входять до складу фінансової системи України?
4. Що таке ланка фінансової системи та за якими ознаками вона виділяється?
5. Яку роль у фінансовій системі відіграють фінанси суб'єктів господарювання?
6. У чому полягає специфіка державних фінансів як сфери фінансової системи?
7. Які елементи входять до складу державних фінансів України?
8. Що таке централізовані та децентралізовані фінанси, і як вони взаємодіють?
9. Яке значення має бюджет держави у структурі фінансової системи?
10. Які основні джерела формування державних доходів?
11. У чому полягає економічна сутність державних витрат і як вони класифікуються?
12. Як організована система управління фінансами в Україні?

Завдання для контролю засвоєння знань

А. Знайдіть хибні твердження серед запропонованих:

1. Фінансова система України включає лише державні фінанси.
2. Ланки фінансової системи виділяються за ознакою формування та використання фондів грошових коштів.
3. Фінансовий ринок є елементом фінансової системи, що забезпечує рух фінансових ресурсів.
4. Децентралізовані фінанси формуються лише на рівні державного бюджету.
5. Страхування не входить до складу фінансової системи України.
6. Централізовані фінанси забезпечують фінансування державних функцій.
7. Фінансова система не включає міжнародний рівень фінансових відносин.
8. Державні доходи формуються виключно за рахунок податків.

9. Фінансові інститути здійснюють управління грошовими потоками в економіці.

10. Бюджет є ключовою ланкою державних фінансів.

11. Фінансові ресурси держави формуються тільки всередині країни.

12. Фінансова система має лише організаційну структуру без внутрішньої будови.

Б. Допишіть закінчення наведених нижче тверджень:

1. Фінансова система України – це сукупність сфер і ланок _____.
2. За внутрішньою будовою фінансова система відображає _____.
3. Основними сферами фінансової системи є _____.
4. Ланка фінансової системи визначається _____.
5. Централізовані фінанси формуються _____.
6. Децентралізовані фінанси використовуються _____.
7. Державні доходи – це _____.
8. Податки є інструментом _____.
9. Бюджет держави призначений для _____.
10. Фінансові інститути виконують функцію _____.
11. Міжнародні фінанси відображають _____.
12. Фінансовий ринок забезпечує _____.

В. Про яке поняття йдеться в наступних характеристиках?

1. Сукупність сфер і ланок фінансових відносин у державі – це …
2. Частина фінансової системи, що охоплює бюджет, податки та державний кредит – це …
3. Рух грошових потоків між економічними суб’єктами – це …
4. Форма організації фінансових відносин між державою та іншими суб’єктами – це …
5. Фонд грошових коштів, призначений для фінансування функцій держави – це
6. Ринок, на якому відбувається купівля-продаж фінансових активів – це…

7. Ланка фінансової системи, що пов'язана з міжнародними розрахунками – це

8. Організована система управління фінансовими ресурсами держави – це …

9. Грошові відносини, пов'язані з формуванням бюджетних ресурсів – це …

10. Перерозподіл вартості ВВП через державні механізми – це …

11. Сукупність фінансових установ, що забезпечують рух капіталу – це …

12. Відносини з приводу формування та використання страхових фондів – це …

Г. Визначте сферу фінансової системи України (мікроекономіка / макроекономіка / фінансовий ринок / міжнародні фінанси):

1) фінанси підприємств;

2) державний бюджет;

3) ринок цінних паперів;

4) фінанси домогосподарств;

5) міжнародні розрахунки;

6) діяльність комерційних банків;

7) державний кредит;

8) фінанси страхових компаній;

9) діяльність МВФ-кредитування;

10) місцеві бюджети;

11) ринок позичкових капіталів;

12) фінанси міжнародних організацій.

Д. Визначте вид державних доходів (податкові / неподаткові / кредитні / емісійні):

1) податок на прибуток підприємств;

2) доходи від державних підприємств;

3) випуск державних облігацій;

4) емісія грошової маси;

5) митні платежі;

6) орендна плата за державне майно;

7) зовнішні державні позики;

8) штрафи та збори;

9) внутрішні державні запозичення;

10) дивіденди державних компаній;

11) акцизний податок;

12) доходи від приватизації.

Е. Визначте вид державних витрат (поточні / капітальні / трансфертні):

1) фінансування лікарень (заробітна плата персоналу);

2) державні інвестиції в будівництво електростанції;

3) виплата соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям;

4) закупівля обладнання для державних університетів;

5) виплата стипендій студентам;

6) фінансування ремонту шкільних будівель;

7) субвенції місцевим бюджетам;

8) утримання міністерств та відомств;

9) компенсації постраждалим від надзвичайних ситуацій;

10) капітальне будівництво транспортної інфраструктури;

11) оплата комунальних послуг бюджетних установ;

12) фінансування державних програм розвитку економіки.

Є. Наведіть приклад фінансових відносин у фінансовій системі України (з власного досвіду або з економічного життя). Поясніть:

– які суб'єкти беруть участь;

– до якої сфери фінансової системи це належить;

– який рух фінансових ресурсів відбувається;

– яку функцію фінансів це ілюструє.

Тестові завдання

1. Фінансова система – це:

а) сукупність способів організації та регулювання фінансових відносин;

б) система різних фондів фінансових ресурсів, що перебувають у розпорядженні держави, підприємств і фінансових установ для виконання їхніх функцій;

в) комплекс державних дій щодо акумулювання фінансових ресурсів;

г) сукупність економічних зв'язків, пов'язаних із залученням і використанням фінансових ресурсів.

2. Основною ланкою у складі державних фінансів є:

а) фінанси підприємницького сектору;

б) державний бюджет;

в) державні запозичення;

г) фінанси громадських і благодійних організацій.

3. До складу державних фінансів України належать:

а) фінанси підприємств різних форм власності, державний бюджет, фінансовий ринок;

б) державний і місцеві бюджети, державний кредит, фінанси державних підприємств, позабюджетні фонди;

в) державний бюджет, державний кредит, місцеві фінанси;

г) державні цільові фонди, фінансовий ринок, страхові компанії.

4. До фінансових інститутів фінансової системи України належать:

а) Національний банк України;

б) фінансові підрозділи міністерств, відомств, підприємств і установ;

в) Кабінет Міністрів України;

г) Міністерство фінансів України.

5. До фінансових повноважень Верховної Ради України відноситься:

а) ухвалення законів у сфері фінансів;

б) підготовка проєкту Державного бюджету;

в) розгляд і затвердження Державного бюджету України;

г) розробка місцевих бюджетів.

6. До функцій Міністерства фінансів України належить:

а) формування проєкту Державного бюджету України;

б) затвердження Державного бюджету;

в) затвердження місцевих бюджетів;

г) встановлення місцевих податків.

7. Основна функція Рахункової палати України:

а) розробка проєкту Державного бюджету;

б) контроль діяльності міністерств і відомств;

в) контроль виконання доходної та видаткової частин Державного бюджету;

г) фінансування бюджетних витрат.

8. Фінансова система з позиції організаційної структури – це:

а) сукупність органів та установ, що здійснюють управління фінансовими потоками;

б) сукупність фінансових інструментів;

в) система взаємопов'язаних фінансових відносин;

г) усі варіанти правильні.

9. Основним джерелом формування фінансових ресурсів є:

а) національний дохід;

б) валовий внутрішній продукт;

в) сума національного доходу і ВВП;

г) правильна відповідь відсутня.

10. Поточне (оперативне) управління фінансами здійснюється:

а) Верховною Радою України;

б) Офісом Президента;

в) Міністерством фінансів України;

г) усіма зазначеними органами.

11. Яке твердження найбільш точно відображає внутрішню структуру фінансової системи?

а) це сукупність банківських продуктів і страхових послуг;

б) це система податкових ставок і митних тарифів;

в) це сукупність взаємопов’язаних сфер і ланок фінансових відносин;

г) це структура грошового обігу.

12. Який принцип лежить в основі поділу фінансової системи на сфери?

а) територіальний поділ держави;

б) рівень економічної системи (мікро-, макро-, світове господарство);

в) рівень інфляції в країні;

г) вид валюти.

13. Яка сфера фінансової системи забезпечує кругообіг фінансових ресурсів як товару?

а) державні фінанси;

б) міжнародні фінанси;

в) фінансовий ринок;

г) фінанси підприємств.

14. Який із процесів найкраще характеризує децентралізовані фінанси?

а) емісія грошей центральним і комерційними банками;

б) формування ресурсів на рівні підприємств і домогосподарств;

в) міжнародне кредитування держав;

г) формування державного боргу.

15. Яка ознака є спільною для всіх сфер фінансової системи?

а) використання виключно готівки;

б) участь у процесі розподілу ВВП;

в) наявність фізичних товарів;

г) обмеження державним бюджетом.

16. Який елемент найбільш прямо пов’язаний із перерозподілом ВВП?

а) фінансовий ринок;

б) державні фінанси;

в) транспортна система;

г) виробництво.

17. Яка роль фінансових інститутів у фінансовій системі?

а) виробництво товарів;

б) управління грошовими потоками та посередництво;

в) формування податкової політики;

г) контроль рівня інфляції.

18. Яке твердження найбільш точно описує взаємозв'язок сфер фінансової системи?

а) сфери функціонують незалежно одна від одної;

б) взаємодіють через рух фінансових потоків і перерозподіл ресурсів;

в) об'єднані лише через банки і страхові компанії;

г) не мають спільних механізмів.

19. Яка ознака найбільш коректно відображає системний підхід до фінансової системи?

а) сукупність банківських установ;

б) набір податкових платежів;

в) ієрархічно структурована сукупність фінансових відносин, сфер і ланок;

г) система грошового обігу.

20. Виділення ланок фінансової системи здійснюється насамперед за критерієм:

а) очікуваного рівня інфляції;

б) наявності відокремлених фондів фінансових ресурсів;

в) кількості кредитних установ у банківській системі;

г) обсягу грошової маси.

21. Яка сфера фінансової системи виконує базову роль у створенні ВВП?

а) міжнародні фінанси;

б) фінансовий ринок;

в) фінанси суб'єктів господарювання;

г) державні фінанси.

22. Яка характеристика найбільш точно описує державні фінанси?

а) система соціального страхування;

б) сукупність відносин з формування та використання централізованих фондів;

в) рух міжнародного капіталу;

г) обіг державних цінних паперів.

23. Який елемент НЕ належить до централізованих фінансів?

а) державний бюджет;

б) місцеві бюджети;

в) прибуток підприємств;

г) державні цільові фонди.

24. Яка функція фінансів найбільш безпосередньо пов'язана з формуванням бюджету?

а) стимулююча;

б) розподільна;

в) виробнича;

г) інвестиційна.

25. Яке твердження найточніше відображає сутність фінансового ринку?

а) ринок праці та заробітної плати;

б) система обігу матеріальних благ;

в) механізм перерозподілу фінансових активів через купівлю-продаж;

г) система податкових платежів.

26. Яка ознака відрізняє фінанси домогосподарств від фінансів підприємств?

а) участь у виробництві ВВП;

б) характер формування доходів і їх споживчий характер;

в) наявність чистого прибутку;

г) використання банківських кредитів.

27. Який механізм є основним інструментом формування централізованих фінансів?

а) кредитування населення;

б) податкове вилучення частини ВВП;

в) емісія цінних паперів підприємств;

г) банківські депозити.

28. Який елемент фінансової системи має проміжний характер між державними та приватними фінансами?

а) бюджет;

б) страхування;

в) податки;

г) емісія.

29. Яка роль фінансового ринку у фінансовій системі?

а) формування податкових надходжень;

б) перерозподіл капіталу між секторами економіки;

в) виплата соціальних трансфертів;

г) управління державним бюджетом.

30. Яка ознака найбільш точно характеризує централізовані фінанси?

а) формуються на рівні підприємств;

б) використовуються домогосподарствами;

в) акумулюються державою для виконання її функцій;

г) формуються виключно банками.

ТЕМА 11. ДЕРЖАВНІ ФІНАНСИ

11.1. Бюджет і бюджетна система України.
11.2. Податки та податкова система України.
11.3. Загальнодержавні фонди цільового призначення.
11.4. Державний кредит і державний борг.

11.1. Бюджет і бюджетна система України

Рис. 11.1. Поняття державного бюджету як категорії і як основного фінансового плану країни

Рис. 11.2. Функції бюджету

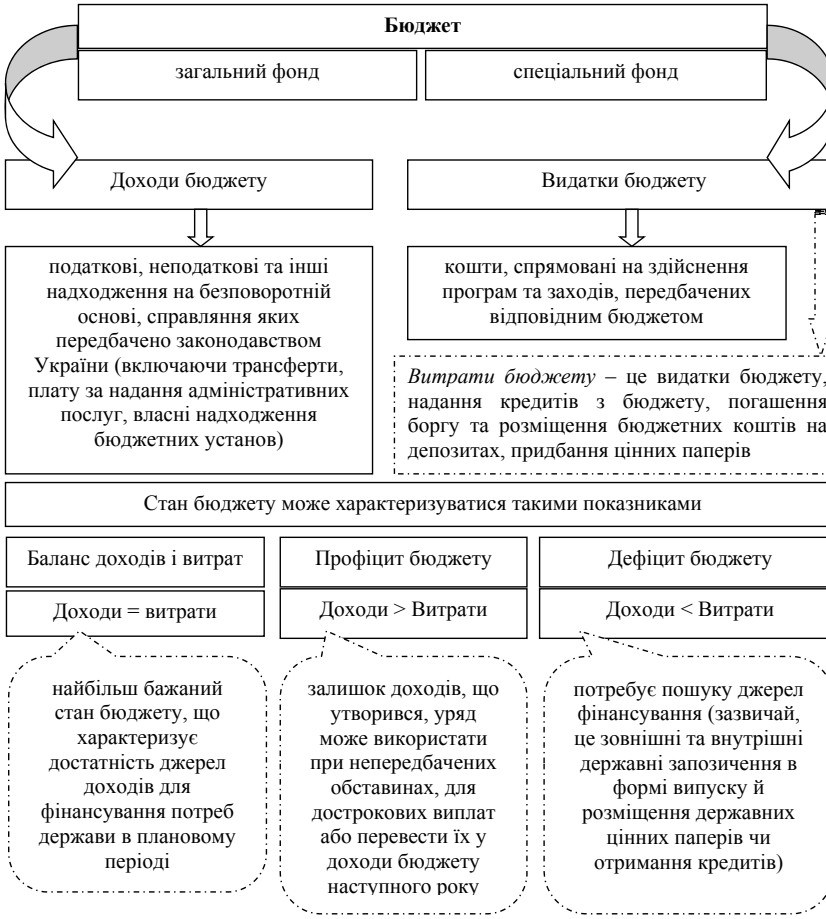

Рис. 11.3. Складники бюджету та показники, що характеризують його стан

Рис. 11.4. Поняття бюджетної системи країни та принципи її побудови

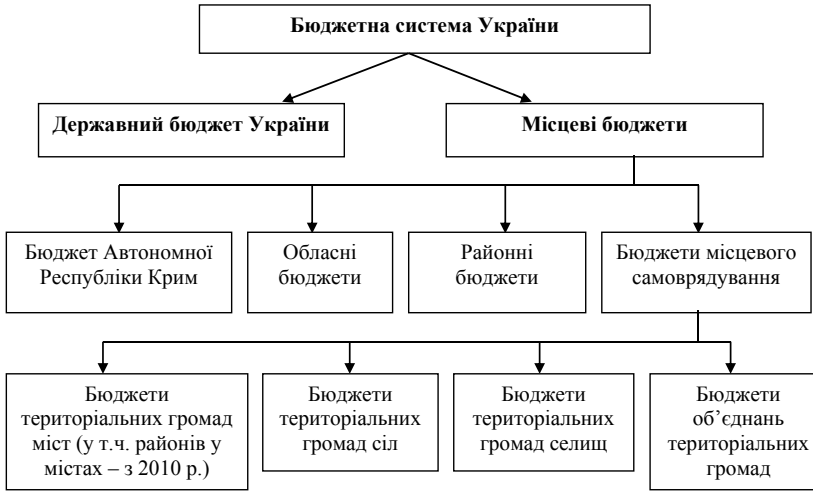

Рис. 11.5. Структура бюджетної системи України

Рис. 11.6. Поняття бюджетного устрою держави

11.2. Податки та податкова система України

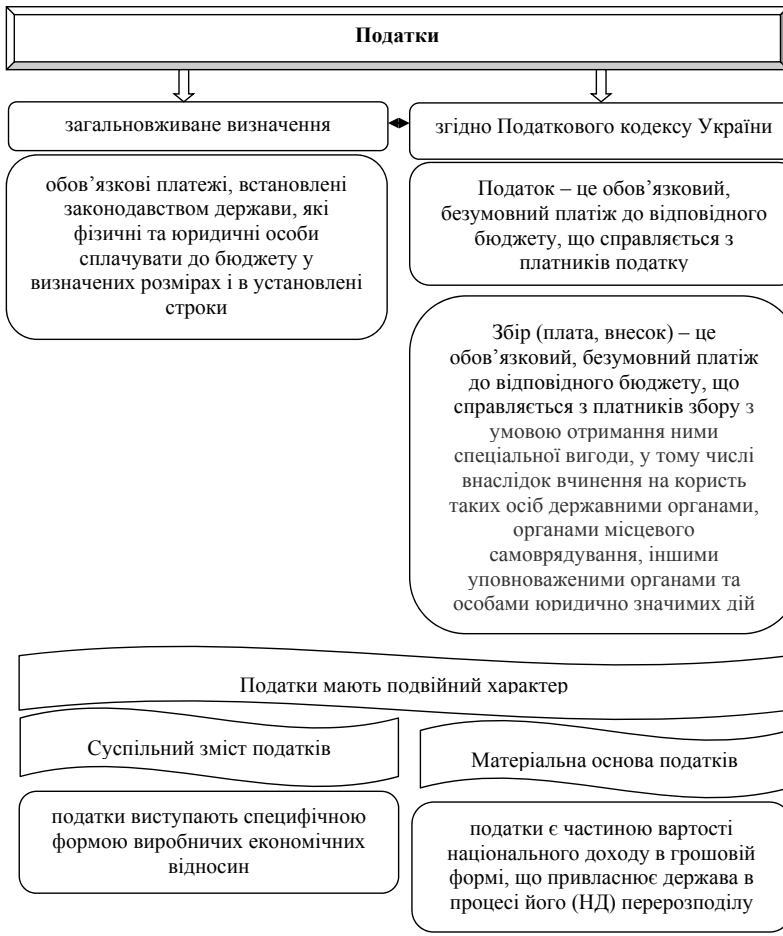

Рис. 11.7. Поняття податків і зборів

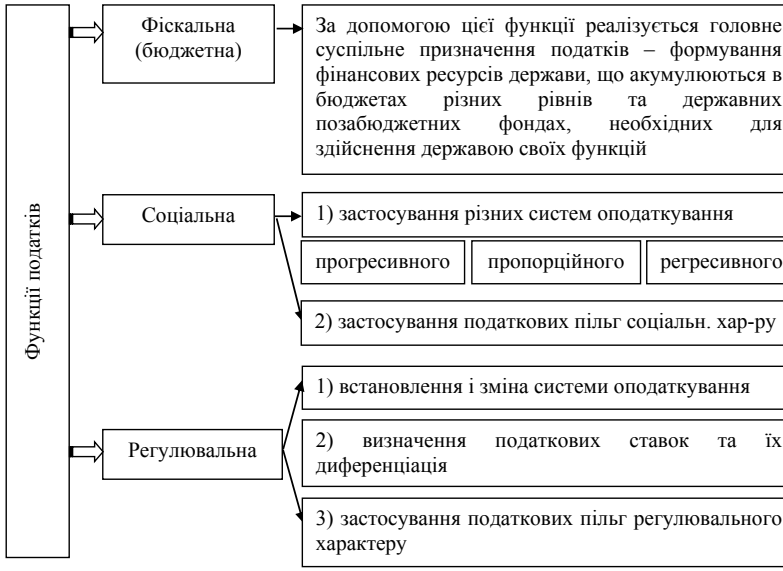

Рис. 11.8. Функції податків

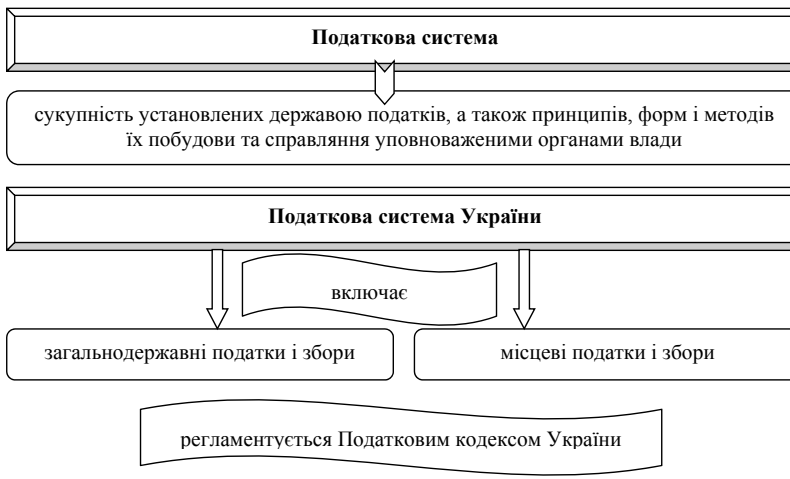

Рис. 11.9. Поняття податкової системи

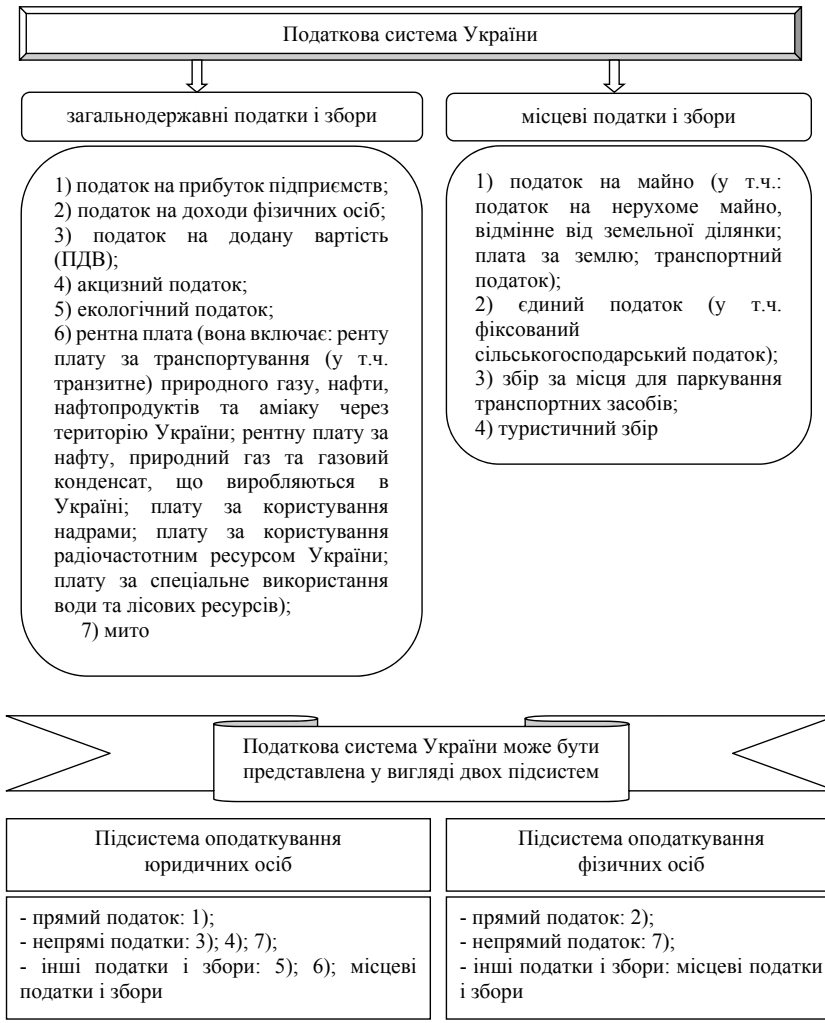

Рис. 11.10. Складники податкової системи України

11.3. Загальнодержавні фонди цільового призначення

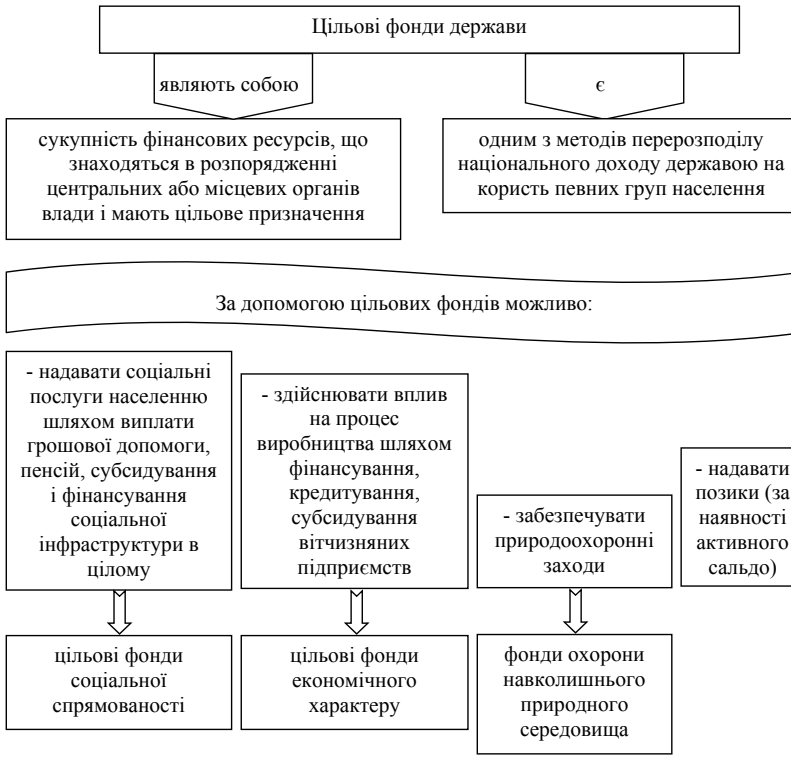

Рис. 11.11. Поняття і призначення цільових фондів держави

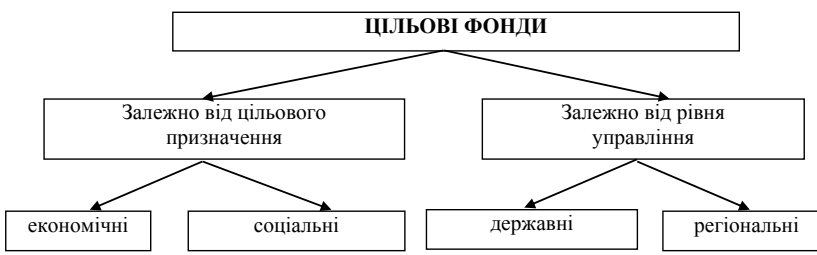

Рис. 11.12. Класифікація цільових фондів

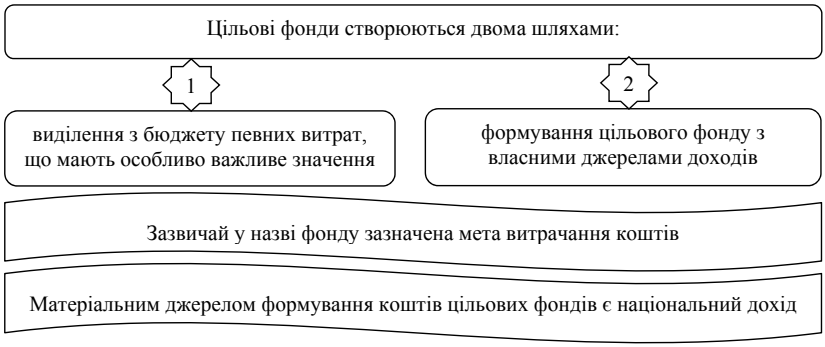

Рис. 11.13. Шляхи створення цільових фондів держави

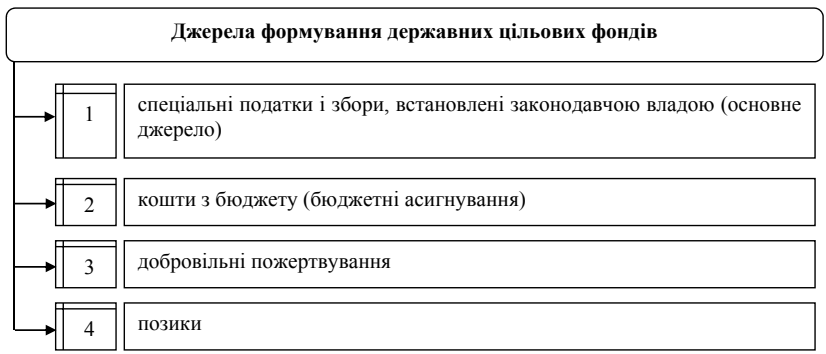

Рис. 11.14. Джерела формування коштів державних цільових фондів

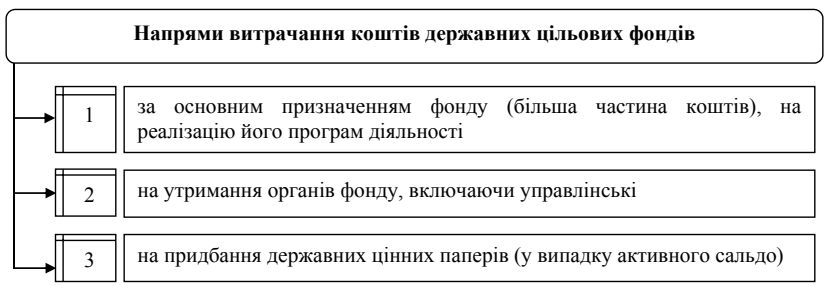

Рис. 11.15. Напрями витрачання коштів державних цільових фондів

11.4. Державний кредит і державний борг

Рис. 11.16. Поняття державного кредиту

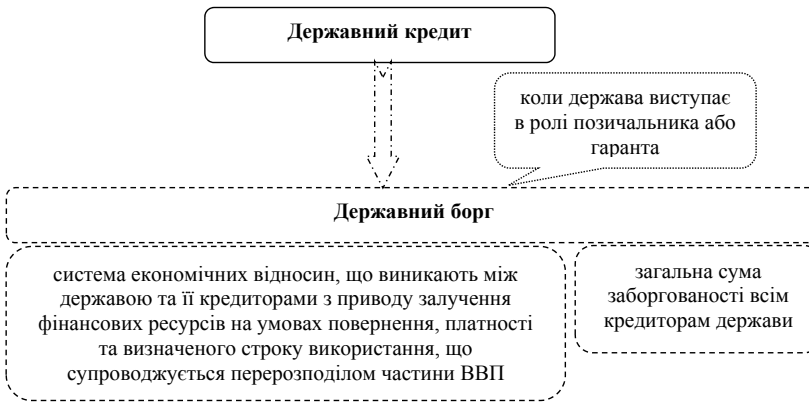

Рис. 11.17. Поняття державного боргу та його зв’язок з державним кредитом

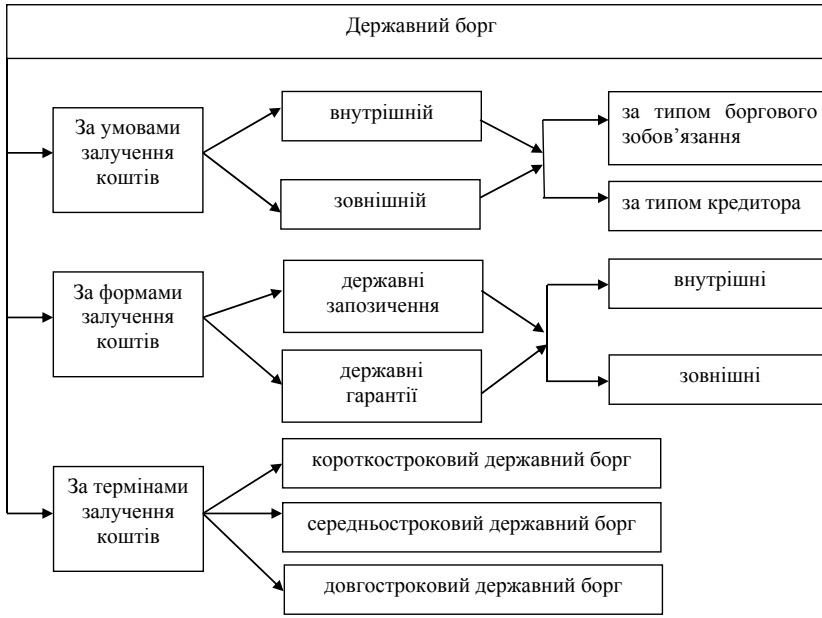

Рис. 11.18. Класифікація державного боргу

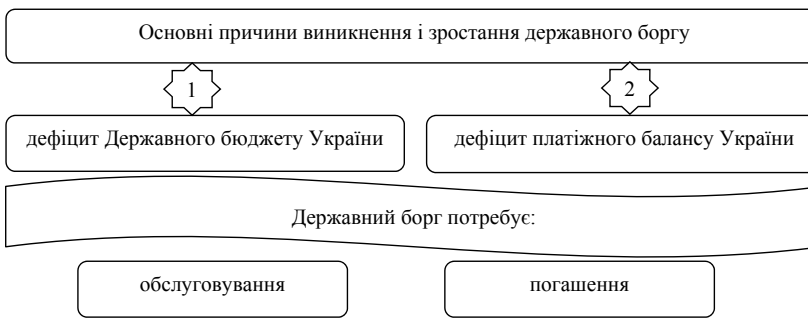

Рис. 11.19. Основні причини виникнення і зростання державного боргу

Питання для самоперевірки

1. Які ланки входять до складу державних фінансів України?
2. У чому полягає відмінність між загальнодержавними та місцевими фінансами?
3. Що таке державні доходи та які основні джерела їх формування?
4. Що таке державні витрати та які їх основні напрями?
5. У чому полягає сутність державного кредиту?
6. Що таке державний бюджет як економічна категорія?
7. Які функції виконує державний бюджет?
8. Що таке бюджетна система України та які принципи її побудови?
9. Що таке податки та які функції вони виконують?
10. У чому полягає різниця між прямими і непрямими податками?
11. Яке призначення загальнодержавних фондів цільового призначення?
12. У чому полягає сутність державного боргу та державних позик?

Завдання для контролю засвоєння знань

А. Знайдіть хибні твердження серед запропонованих:

1. До складу державних фінансів входять лише державний бюджет і державний кредит.
2. Місцеві фінанси забезпечують фінансову незалежність територіальних громад.
3. Державні доходи формуються виключно за рахунок податків.
4. Державний кредит передбачає залучення коштів на поворотній основі.
5. Бюджетна система України включає лише державний бюджет.
6. Принцип збалансованості означає відповідність витрат бюджету його доходам.
7. Податки мають тільки фіскальну функцію.
8. Прямі податки включаються в ціну товару.
9. Непрямі податки сплачуються через механізм ціни.

10. Державний бюджет виконує контрольну функцію.

11. Місцеві податки встановлюються Верховною Радою України без участі місцевих рад.

12. Цільові фонди можуть використовуватися для фінансування соціальних програм..

Б. Допишіть закінчення наведених нижче тверджень:

1. Основною ланкою державних фінансів є _____.
2. Державні доходи призначені для _____.
3. Державні витрати забезпечують _____.
4. Державний кредит – це _____.
5. Бюджетна система України складається з _____.
6. Принцип єдності бюджетної системи означає _____.
7. Податки – це _____.
8. Фіскальна функція податків полягає у _____.
9. Непрямі податки включаються _____.
10. Цільові фонди держави створюються для _____.
11. Державний борг виникає внаслідок _____.
12. Місцеві фінанси забезпечують _____.

В. Про яке поняття йдеться в наступних характеристиках?

1. Центральний фонд фінансових ресурсів держави – це …
2. Сукупність усіх бюджетів держави – це …
3. Обов'язкові платежі до бюджету, встановлені законом – це …
4. Залучення державою коштів на умовах повернення – це …
5. Вид непрямих податків на окремі товари – це …
6. Грошові ресурси, що мають чітке цільове призначення – це …
7. Платежі, що включаються в ціну товару – це …
8. Позики, які залучає держава на міжнародному ринку – це …
9. Податок, який сплачується безпосередньо з доходу чи майна – це …

10. Сукупність принципів і методів побудови податкової системи – це …

11. Заборгованість держави перед кредиторами – це …

12. Бюджети територіальних громад, районів та областей – це …

Г. Визначте вид податку (прямий / непрямий):

1) податок на прибуток підприємств;

2) ПДВ;

3) акцизний податок;

4) податок на доходи фізичних осіб;

5) мито;

6) податок на майно;

7) туристичний збір;

8) єдиний податок;

9) екологічний податок;

10) акциз на пальне;

11) земельний податок;

12) податок на спадщину.

Д. Визначте рівень бюджету (державний / місцевий):

1) бюджет територіальної громади;

2) Державний бюджет України;

3) обласний бюджет;

4) бюджет міста;

5) районний бюджет;

6) бюджет Автономної Республіки Крим;

7) бюджет селища;

8) бюджет Києва;

9) сільський бюджет;

10) бюджет державних програм оборони;

11) бюджет місцевого самоврядування;

12) державний централізований бюджетний фонд.

Е. Визначте функцію податків (фіскальна / соціальна / регулювальна):

1) формування доходів бюджету;

2) надання податкових пільг малозабезпеченим;

3) стимулювання інвестиційної діяльності;

4) перерозподіл доходів населення;

5) фінансування державних видатків;

6) підтримка малого бізнесу через пільги;

7) вплив на рівень споживання через акцизи;

8) забезпечення надходжень до Пенсійного фонду;

9) згладжування соціальної нерівності;

10) регулювання зовнішньої торгівлі через мито;

11) акумуляція фінансових ресурсів держави;

12) стимулювання економічного розвитку.

Є. Наведіть приклад функціонування державних фінансів в Україні. Поясніть:

– які суб'єкти беруть участь у фінансових відносинах;

– які грошові потоки виникають;

– до якої ланки державних фінансів належить приклад;

– які функції фінансів реалізуються;

– яке значення цей процес має для держави та суспільства.

Тестові завдання

1. Яка сфера фінансової системи є головним інструментом впливу держави на економічний і соціальний розвиток?

а) фінанси суб'єктів господарювання;

б) міжнародні фінанси;

в) державні фінанси;

г) фінансовий ринок.

2. Перерозподільні процеси, що реалізуються через державні фінанси, належать до:

а) мікроекономічного рівня;

б) макроекономічного рівня;

в) світового господарства;

г) сфери забезпечення.

3. Якими інструментами держава впливає на розподіл обмежених ресурсів у національній економіці?

а) адміністративними рішеннями та санкціями;

б) фінансуванням суспільних благ;

в) податковою політикою та податковими пільгами;

г) усі відповіді правильні.

4. Державний бюджет як економічна категорія – це:

а) система економічних відносин щодо формування й використання централізованого фонду коштів держави;

б) бюджетний план руху національного доходу;

в) сукупність усіх бюджетів країни;

г) ринок фінансових ресурсів держави.

5. Державний бюджет як основний фінансовий план держави – це:

а) сфера купівлі-продажу фінансових ресурсів;

б) план доходів і видатків держави;

в) система грошових фондів;

г) сукупність податків держави.

6. Державний бюджет виконує такі функції:

а) регулювальну, контрольну та відтворювальну;

б) фіскальну, соціальну та відтворювальну;

в) розподільчу, контрольну та функцію забезпечення функціонування держави;

г) розподільчу, економічну та регулювальну.

7. Основним джерелом формування доходів державного та місцевих бюджетів у ринковій економіці є:

а) державні позики;

б) особисті накопичення населення;

в) податкові надходження;

г) державні капіталовкладення.

8. Показниками, що характеризують стан бюджету як основного фінансового плану держави, є:

а) профіцит, дефіцит, баланс, надлишок;

б) бюджетний дефіцит, профіцит, баланс бюджету, надлишок;

в) бюджетна рівновага, дефіцит і надлишок;

г) баланс бюджету, профіцит бюджету та бюджетний дефіцит.

9. Бюджетний дефіцит – це:

а) обсяг субвенцій, переданих місцевим бюджетам;

б) перевищення доходів бюджету над його видатками;

в) сукупність поточних бюджетних витрат;

г) перевищення видаткової частини бюджету над доходною.

10. Бюджетна система держави – це:

а) система економічних відносин щодо формування й використання централізованого фонду коштів держави;

б) грошові відносини між державою та суб'єктами господарювання у процесі розподілу ВВП;

в) сукупність усіх бюджетів, сформованих на різних рівнях влади та управління;

г) грошові відносини щодо вилучення частини ВВП для формування державних фінансових ресурсів.

11. Структура бюджетної системи держави визначається:

а) адміністративно-територіальним устроєм;

б) системою державних органів влади;

в) сукупністю фінансових інституцій держави;

г) адміністративно-територіальним устроєм та формою державного устрою.

12. Зведений бюджет України – це:

а) сукупність усіх бюджетів бюджетної системи України;

б) сукупність бюджетів усіх рівнів управління;

в) кошти державного бюджету без урахування місцевих бюджетів;

г) сукупність усіх податкових надходжень.

13. Державний бюджет України як фінансовий план держави затверджується:

а) постановою Кабінету Міністрів;

б) указом Президента України;

в) Верховною Радою України та має силу закону;

г) розпорядженням Національного банку України.

14. Діяльність, що охоплює складання, розгляд, затвердження, виконання бюджету та звітування про його виконання, називається:

а) бюджетною програмою;

б) бюджетним процесом;

в) бюджетною установою;

г) бюджетним розписом.

15. Профіцит бюджету – це:

а) зобов'язання попереднього бюджетного періоду;

б) кошти для покриття тимчасових касових розривів;

в) перевищення доходів бюджету над його видатками;

г) перевищення видатків над доходами.

16. Бюджет міста Дніпра належить до:

а) бюджету розвитку;

б) місцевого бюджету;

в) поточного бюджету;

г) складових державного бюджету.

17. До внутрішніх джерел формування доходів бюджету належать

а) міжнародний кредит, національне багатство, національний дохід;

б) податкові та неподаткові надходження;

в) валовий національний продукт, державний кредит, емісійний дохід;

г) створений ВВП і національне багатство країни.

18. Принцип єдності бюджетної системи України передбачає:

а) єдиний підхід до формування доходів і видатків усіх бюджетів

б) самостійність бюджетів різних рівнів;

в) повне відображення доходів і видатків у бюджеті;

г) єдиний метод визначення податкових зобов'язань.

19. Бюджетний устрій – це:

а) консолідований бюджет держави;

б) організація та принципи побудови бюджетної системи;

в) об'єднання всіх бюджетів;

г) організація, структура та взаємовідносини між ланками бюджетної системи.

20. Податки – це:

а) збори та платежі підприємств;

б) фінансові відносини між державою та підприємствами на еквівалентній основі;

в) частина доходу підприємства, що перераховується до бюджету;

г) обов'язкові платежі юридичних і фізичних осіб до бюджету та державних фондів.

21. Податки виконують:

а) розподільчу та контрольну функції;

б) розподільчу, контрольну та функцію забезпечення існування держави;

в) економічну, політичну та соціальну функції;

г) фіскальну, соціальну та регулювальну функції.

22. Податкова система – це:

а) сукупність податків, зборів і принципів їх установлення;

б) головне джерело доходів бюджетів;

в) сукупність загальнодержавних податків;

г) система взаємопов'язаних елементів.

23. Обов'язкові платежі, які включаються до вартості товарів, робіт чи послуг і сплачуються кінцевим споживачем, – це:

а) прямі податки;

б) непрямі податки;

в) державні запозичення;

г) державний кредит.

24. Ухилення від сплати податків – це:

а) несвоєчасне подання податкової декларації;

б) незаконні дії платника, спрямовані на зменшення податкових зобов'язань;

в) фінансування освітніх установ;

г) виплата працівникам премій.

25. Державні цільові фонди – це:

а) фінансові ресурси, акумульовані в державному бюджеті;

б) фонди коштів, що перебувають у розпорядженні Міністерства фінансів;

в) система перерозподільних відносин соціального спрямування;

г) фінансові ресурси цільового призначення, що перебувають у розпорядженні органів влади.

26. Джерелами формування державних цільових фондів є:

а) спеціальні податки і збори, бюджетні кошти, запозичення, добровільні внески;

б) лише бюджетні асигнування;

в) тільки спеціальні податки й збори;

г) бюджетні кошти та добровільні внески.

27. Державний кредит – це:

а) позика держави фізичним особам;

б) система відносин, у яких держава виступає позичальником, кредитором або гарантом;

в) відносини щодо сплати податків;

г) заборгованість державних підприємств.

28. Основними причинами існування державного кредиту є:

а) необхідність збільшення доходів держави та інфляція;

б) виплата додаткових пенсій і зарплат;

в) бюджетний дефіцит і від'ємне сальдо платіжного балансу;

г) бюджетний дефіцит і зростання державних потреб.

29. Зобов'язання держави здійснити виплати кредитору в разі неповернення позики позичальником – це:

а) державні неподаткові доходи;

б) державний дефіцит;

в) державне запозичення;

г) державна гарантія.

30. Обслуговування державного боргу – це:

а) розроблення кредитного механізму;

б) обґрунтування випуску цінних паперів;

в) визначення умов додаткової емісії;

г) заходи щодо погашення позик, сплати відсотків і зміни умов позики.

ТЕМА 12. ФІНАНСИ ПІДПРИЄМСТВ

12.1. Фінансові відносини суб'єктів господарювання.
12.2. Методи організації діяльності підприємств.
12.3. Поняття, сутність та склад фінансових ресурсів підприємств.
12.4. Формування фінансових результатів діяльності суб'єктів господарювання.

12.1. Фінансові відносини суб'єктів господарювання

Рис. 12.1. Поняття фінансів підприємств

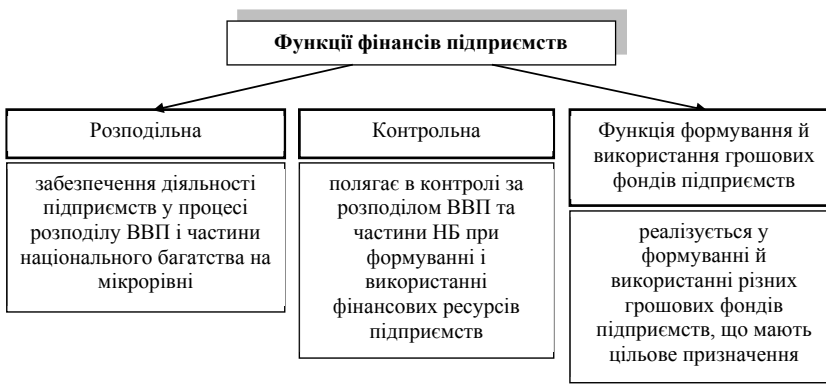

Рис. 12.2. Функції фінансів підприємств

Рис. 12.3. Групування фінансових відносин, що становлять сутність фінансів підприємств

12.2. Методи організації діяльності підприємств

Рис. 12.4. Методи організації діяльності підприємств та їх характеристика

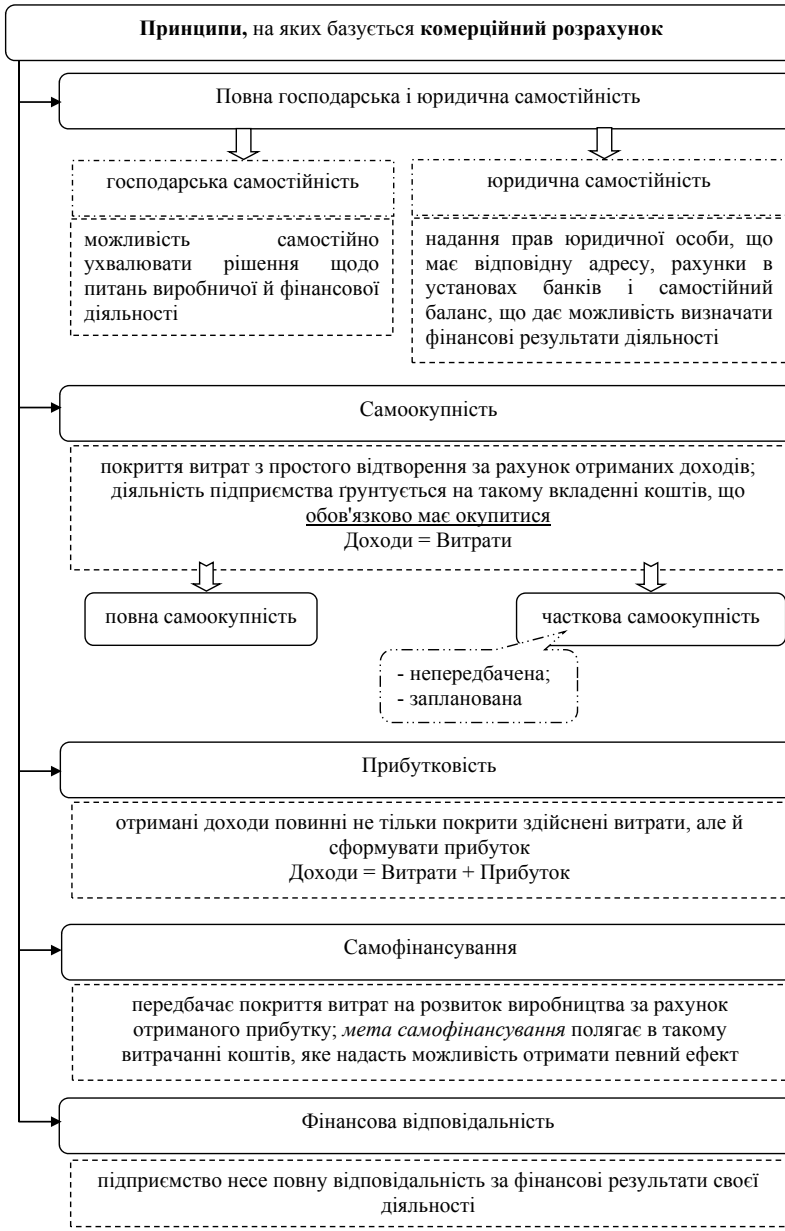

Рис. 12.5. Принципи, на яких базується комерційний розрахунок

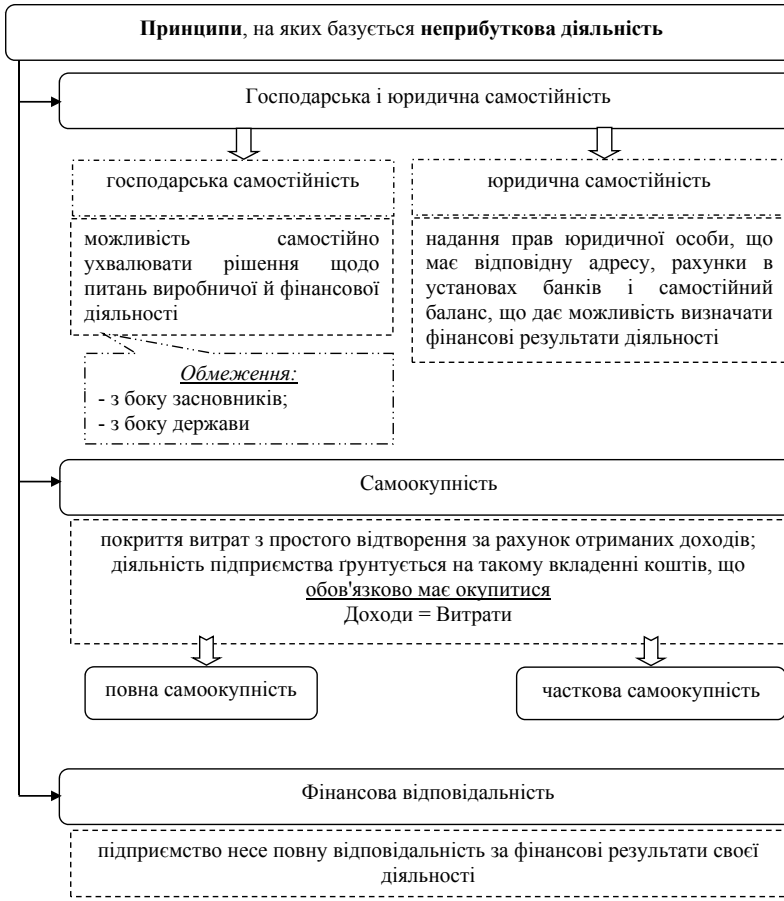

Рис. 12.6. Принципи, на яких базується неприбуткова діяльність

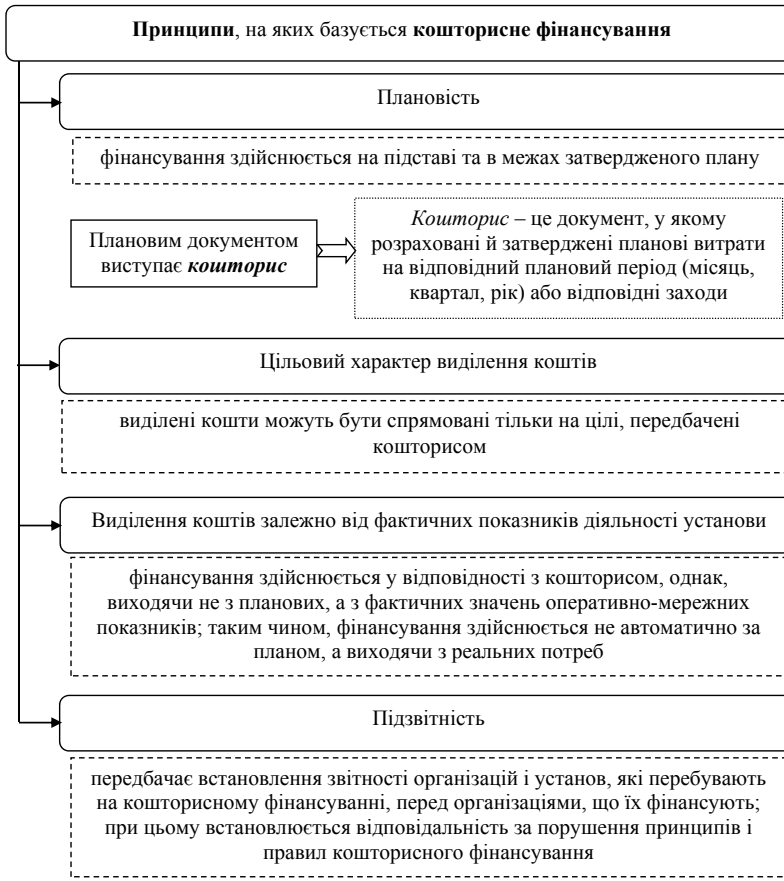

Рис. 12.7. Принципи, на яких базується кошторисне фінансування

12.3. Поняття, сутність та склад фінансових ресурсів підприємств

Рис. 12.8. Джерела формування фінансових ресурсів підприємств

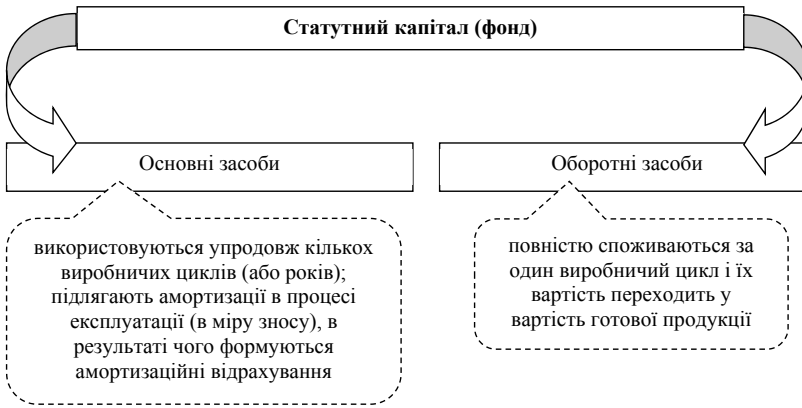

Рис. 12.9. Напрями використання статутного капіталу (фонду) підприємства

Рис. 12.10. Поняття амортизаційних відрахувань та їх характеристика

Рис. 12.11. Оборотні засоби (обігові кошти, активи) та їх складові елементи

Рис. 12.12. Поняття чистого прибутку як джерела формування його фінансових ресурсів

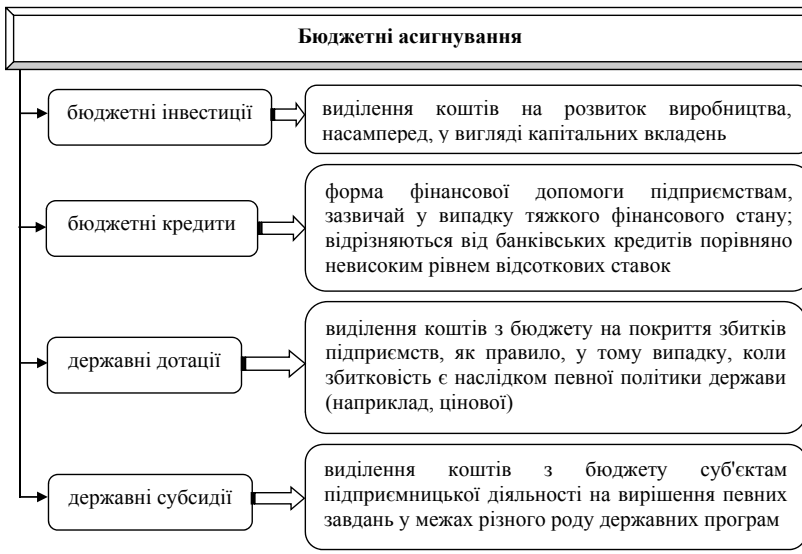

Рис. 12.13. Форми бюджетних асигнувань

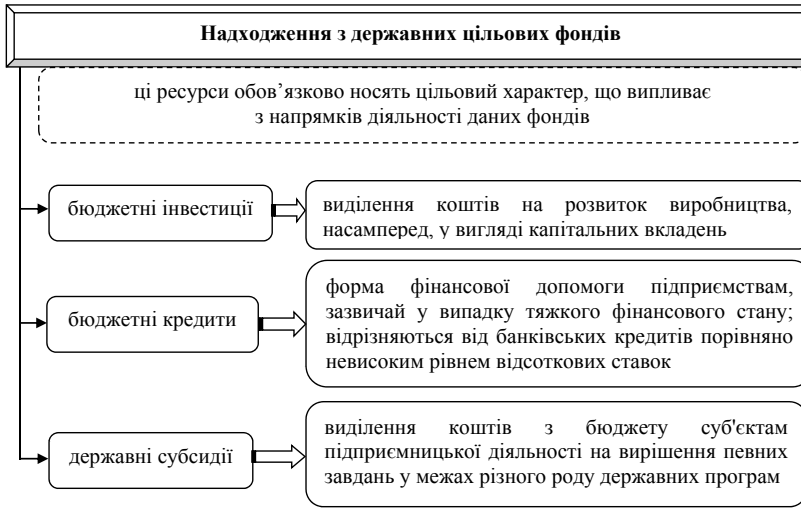

Рис. 12.14. Форми асигнувань з державних позабюджетних фондів цільового призначення

Рис. 12.15. Надходження з централізованих корпоративних фондів як джерело фінансових ресурсів підприємств - суб'єктів корпоративного об'єднання

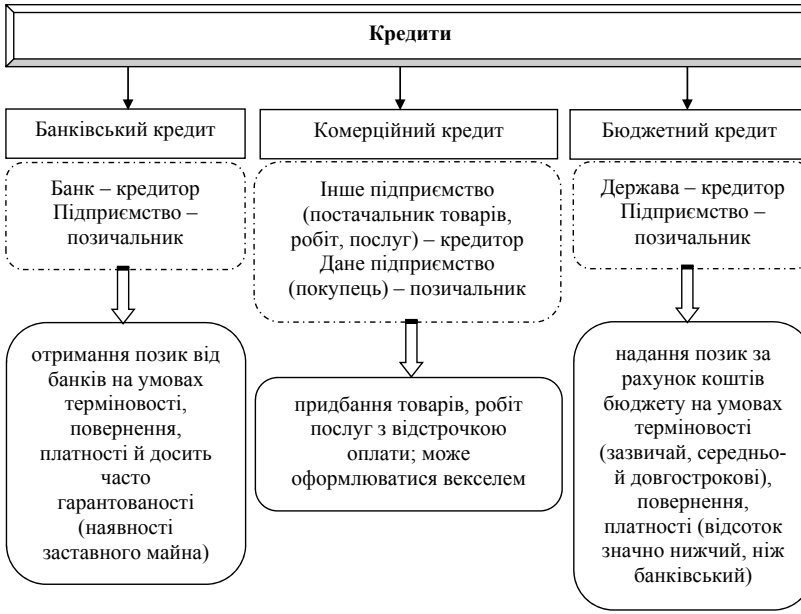

Рис. 12.16. Запозичені джерела фінансових ресурсів підприємств

12.4. Формування фінансових результатів діяльності суб'єктів господарювання

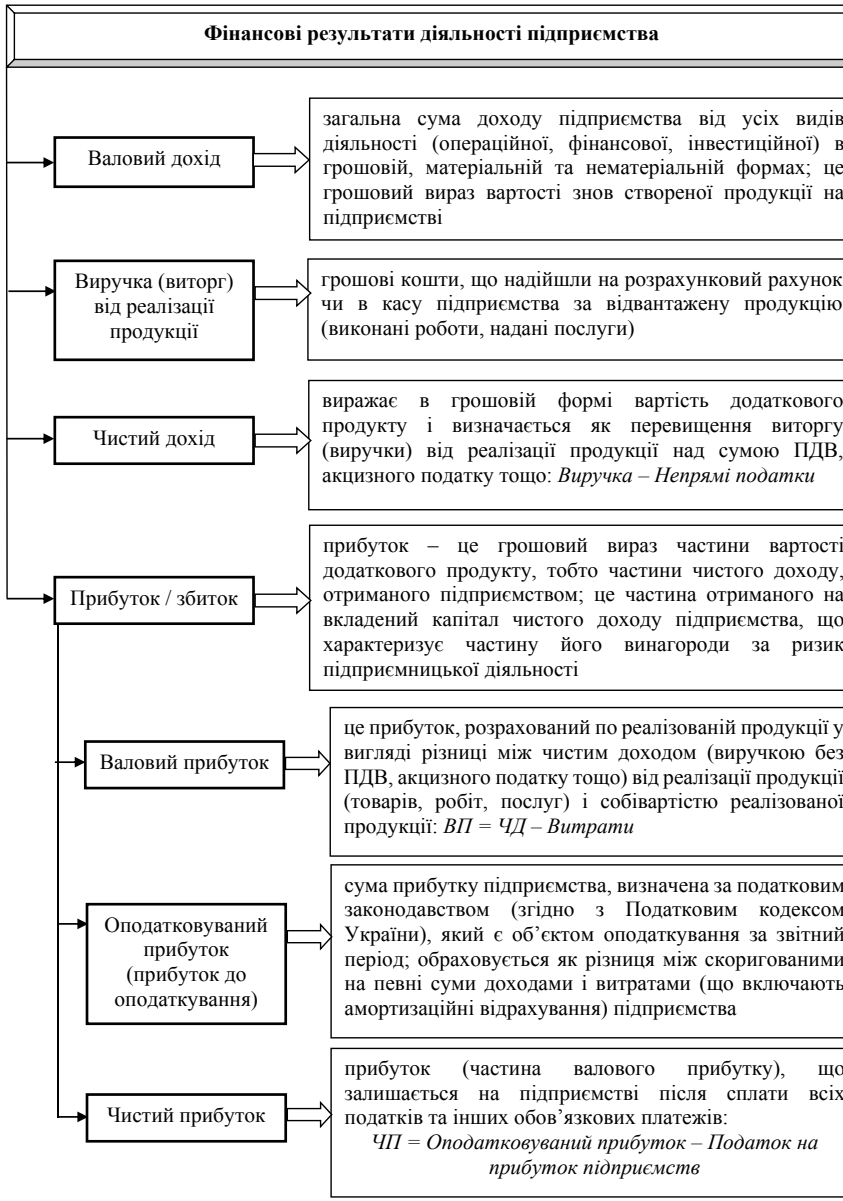

Рис. 12.17. Види фінансових результатів діяльності підприємства

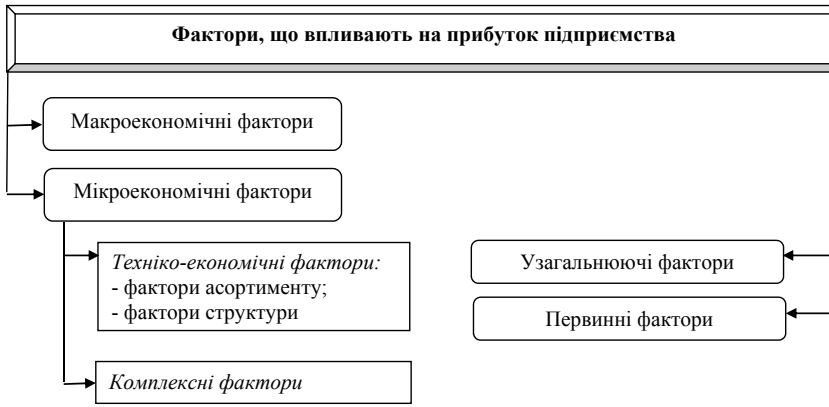

Рис. 12.18. Класифікація факторів, що впливають на прибуток підприємства

Питання для самоперевірки

1. Що таке фінанси підприємств як економічна категорія?
2. Яку роль відіграють фінанси підприємств у фінансовій системі держави?
3. Які основні групи фінансових відносин підприємств виокремлюють?
4. У чому полягає специфіка відносин підприємств з бюджетною системою?
5. Які відносини підприємств із фінансово-кредитною системою є ключовими?
6. Що таке фінансові ресурси підприємств і які їх основні джерела?
7. У чому полягає сутність розподільної функції фінансів підприємств?
8. Що характеризує контрольна функція фінансів підприємств?
9. Які функції виконують фінанси підприємств у процесі відтворення?
10. Що таке фінансові результати діяльності підприємства?
11. У чому полягає роль прибутку як фінансового результату?
12. Які основні методи організації фінансової діяльності підприємств?

Завдання для контролю засвоєння знань

А. Знайдіть хибні твердження серед запропонованих:

1. Фінанси підприємств є базовою ланкою фінансової системи держави.
2. Фінансові відносини підприємств існують лише всередині підприємства.
3. Основною метою фінансової діяльності підприємства є отримання прибутку.
4. Фінансові ресурси підприємств формуються тільки за рахунок прибутку.
5. Комерційний розрахунок передбачає орієнтацію на прибутковість.
6. Самофінансування означає повне фінансування підприємства за рахунок державного бюджету.
7. Фінансові відносини з бюджетом мають фіскальний і регулюючий характер.
8. Контрольна функція фінансів не впливає на ефективність діяльності підприємства.
9. Кредит може виступати джерелом формування оборотних коштів підприємства.

10. Неприбуткова діяльність не передбачає економічної ефективності.

11. Прибуток є одним із головних джерел розвитку підприємства.

12. Фінанси підприємств не беруть участі у формуванні державних фінансових ресурсів.

Б. Допишіть закінчення наведених нижче тверджень:

1. Фінанси підприємств – це _____.
2. Основною метою фінансової діяльності підприємства є _____.
3. Фінансові ресурси підприємств формуються за рахунок _____.
4. Комерційний розрахунок передбачає _____.
5. Самоокупність означає _____.
6. Прибуток – це _____ .
7. Фінансові відносини підприємств з бюджетом включають _____.
8. Контрольна функція фінансів полягає у _____.
9. Самофінансування означає _____.
10. Неприбуткова діяльність спрямована на _____.
11. Кошторисне фінансування здійснюється на основі _____.
12. Фінансова відповідальність означає _____.

В. Про яке поняття йдеться в наступних характеристиках?

1. Сукупність економічних відносин у процесі формування доходів підприємства – це …
2. Грошові ресурси підприємства для забезпечення його діяльності – це …
3. Результат діяльності підприємства після покриття витрат – це …
4. Метод фінансової діяльності, орієнтований на прибуток – це …
5. Забезпечення витрат за рахунок зовнішніх джерел – це …
6. Відносини між підприємством і бюджетною системою – це …
7. Джерело розширення виробництва і стимулювання діяльності – це …
8. Сукупність внутрішніх і зовнішніх грошових потоків підприємства – це…
9. Відносини між підрозділами підприємства – це …

10. Метод діяльності без мети отримання прибутку – це …

11. Фінансова залежність результатів діяльності підприємства – це …

12. Документ, що визначає планові витрати установи – це …

Г. Визначте вид фінансової діяльності (комерційний розрахунок / неприбуткова діяльність / кошторисне фінансування):

1) діяльність підприємства, орієнтована на прибуток;

2) фінансування бюджетних установ;

3) діяльність комунальних закладів;

4) самостійне покриття витрат доходами;

5) соціально орієнтована діяльність без прибутку;

6) використання кредитів і власних коштів для розвитку;

7) фінансування за рахунок бюджету;

8) господарська діяльність підприємства на ринку;

9) діяльність за рахунок благодійних внесків;

10) забезпечення самоокупності;

11) централізоване фінансування;

12) отримання прибутку як основна мета.

Д. Визначте вид фінансових відносин підприємств (з бюджетом / з банками / внутрішні / з постачальниками та покупцями):

1) сплата податків до бюджету;

2) виплата заробітної плати працівникам;

3) отримання банківського кредиту;

4) розрахунки за поставлену продукцію;

5) дивіденди акціонерам;

6) страхові платежі;

7) амортизаційні відрахування;

8) інвестиційні операції з цінними паперами;

9) оплата матеріальних ресурсів;

10) взаєморозрахунки між підрозділами підприємства;

11) фінансування з бюджету;

12) погашення кредиту банку.

Е. Визначте функцію фінансів підприємств (розподільна / контрольна / формування грошових фондів):

1) розподіл прибутку між власниками;

2) контроль за витратами підприємства;

3) створення фонду оплати праці;

4) оцінка фінансових результатів;

5) розподіл доходів між бюджетом і підприємством;

6) формування резервного фонду;

7) аналіз рентабельності;

8) забезпечення фінансування виробництва;

9) контроль ефективності використання ресурсів;

10) створення інвестиційного фонду;

11) перерозподіл доходів підприємства;

12) моніторинг фінансового стану.

Є. Наведіть приклад функціонування фінансів підприємств в Україні.

Поясніть:

– які суб'єкти беруть участь у фінансових відносинах;

– які грошові потоки виникають;

– до якої групи фінансових відносин належить приклад;

– які функції фінансів реалізуються;

– яке значення має цей процес для підприємства та економіки країни.

Тестові завдання

1. Фінанси суб'єктів господарювання – це:

а) прибуток компанії;

б) економічні відносини щодо створення, розподілу та використання грошових фондів підприємства;

в) кошти, що надійшли на банківський рахунок підприємства;

г) усі відповіді правильні.

2. Об'єктом фінансів підприємств є:

а) процес відтворення;

б) усі грошові доходи та фонди;

в) економічні відносини, пов'язані з рухом коштів, формуванням і використанням грошових фондів;

г) рух грошових потоків підприємства.

3. Фінанси підприємств виконують такі функції:

а) розподільну, контрольну та функцію формування грошових фондів;

б) фіскальну, соціальну та регулювальну;

в) розподільну, контрольну та функцію забезпечення існування держави;

г) правильної відповіді немає.

4. До фінансових ресурсів підприємств належать:

а) лише власний капітал;

б) грошові фонди та частина коштів, що використовуються поза фондовою формою;

в) основні фонди та оборотні активи;

г) лише банківські кредити.

5. Капітал підприємства – це фінансові ресурси:

а) спрямовані на споживання;

б) призначені для утримання й розвитку невиробничої сфери;

в) спрямовані на створення резервів і золотовалютних запасів;

г) вкладені у виробничо-торговельну діяльність і її розвиток.

6. Методи організації фінансової діяльності підприємств:

а) самофінансування, самоокупність, господарський розрахунок;

б) самостійність, прибутковість, самоокупність;

в) самостійність, самоокупність, фінансова відповідальність;

г) комерційний розрахунок, неприбуткова діяльність, кошторисне фінансування.

7. Комерційний розрахунок базується на принципах:

а) самостійності, прибутковості та самоокупності;

б) повної господарської й юридичної самостійності, самоокупності, прибутковості, самофінансування та фінансової відповідальності;

в) комерційного розрахунку, неприбуткової діяльності та кошторисного фінансування;

г) плановості, цільового використання коштів, фінансування залежно від результатів діяльності та підзвітності.

8. Кошторисне фінансування здійснюється за принципами:

а) самостійності, прибутковості та самоокупності;

б) господарської та юридичної самостійності, самоокупності, прибутковості, самофінансування і фінансової відповідальності;

в) комерційного розрахунку, неприбуткової діяльності та кошторисного фінансування;

г) плановості, цільового характеру використання коштів, фінансування залежно від фактичних результатів діяльності та підзвітності.

9. Неприбуткова діяльність ґрунтується на принципах:

а) господарської та юридичної самостійності, самоокупності та фінансової відповідальності;

б) повної господарської й юридичної самостійності, самоокупності, прибутковості, самофінансування та фінансової відповідальності;

в) комерційного розрахунку, неприбуткової діяльності та кошторисного фінансування;

г) плановості, цільового використання коштів, фінансування відповідно до фактичних показників діяльності та підзвітності.

10. Принцип господарської самостійності підприємств означає можливість:

а) отримати статус юридичної особи з власною адресою, банківськими рахунками та балансом;

б) покривати витрати простого відтворення за рахунок доходів;

в) самостійно ухвалювати рішення щодо виробничої та фінансової діяльності;

г) отримувати прибуток.

11. Господарська та юридична самостійність за умов неприбуткової діяльності обмежується:

а) податковим законодавством України;

б) засновниками та державою;

в) рівнем цін на продукцію, роботи й послуги;

г) жодних обмежень не існує.

12. Фінансове забезпечення відтворювального процесу здійснюється у формах:

а) самофінансування, кредитування, бюджетні асигнування;

б) кредитування та акціонування;

в) самофінансування, кредитування, бюджетні асигнування й акціонерний капітал;

г) бюджетне фінансування та кредитування.

13. Самофінансування – це:

а) принцип господарювання, за якого витрати на розвиток виробництва покриваються за рахунок прибутку та залучених кредитів;

б) форма фінансового забезпечення, що передбачає використання кредитів та інших позикових коштів;

в) форма фінансового забезпечення виключно за рахунок бюджетних коштів;

г) інструмент перерозподілу тимчасово вільних коштів і заощаджень населення.

14. Підприємство визнається банкрутом, якщо:

а) воно не здатне задовольнити вимоги кредиторів;

б) його зобов’язання перевищують активи;

в) воно є некредитоспроможним;

г) суд офіційно визнав його банкрутом.

15. Короткострокові кредити найчастіше використовують для:

а) придбання обладнання;

б) будівництва виробничих споруд;

в) виплати заробітної плати;

г) фінансування науково-дослідних програм.

16. Бюджетне фінансування – це:

а) форма фінансового забезпечення, що здійснюється виключно за рахунок державних бюджетних коштів;

б) механізм перерозподілу тимчасово вільних коштів фізичних та юридичних осіб;

в) принцип ведення господарства, який ґрунтується на самофінансуванні та кредитуванні;

г) спосіб фінансового регулювання через систему оподаткування.

17. Надходження коштів від інвестиційної діяльності підприємства забезпечуються за рахунок:

а) короткострокових позик;

б) коштів від продажу та погашення векселів;

в) реалізації власного майна підприємства;

г) дивідендів від середньо- та довгострокових фінансових вкладень.

18. Фінансова діяльність підприємства – це:

а) застосування різних методів і прийомів для фінансового забезпечення роботи підприємства;

б) способи аналізу фінансових результатів господарської діяльності;

в) управління фінансовими відносинами за допомогою фінансових інструментів;

г) визначення обсягу фінансових ресурсів, джерел їх формування та напрямів використання.

19. Розмір статутного капіталу підприємства характеризує:

а) суму коштів, вкладених в основні та оборотні засоби;

б) обсяг інвестицій у сферу обігу;

в) величину оборотних коштів, залучених у виробництво;

г) фінансові можливості засновників підприємства.

20. Обігові кошти підприємства – це:

а) предмети праці та витрати обігу;

б) кошти в касі, на поточних і валютних рахунках та в розрахунках;

в) кошти, авансовані у виробничі оборотні фонди й фонди обігу;

г) форма фінансових ресурсів, отриманих підприємством у результаті господарської діяльності.

21. Основні фонди – це:

а) матеріальні цінності, що повністю споживаються протягом одного виробничого циклу;

б) форма фінансових ресурсів, створених підприємством у результаті діяльності;

в) матеріальні цінності, які тривалий час використовуються у виробництві та поступово переносять свою вартість на готову продукцію;

г) предмети праці та об’єкти, що використовуються менше одного року.

22. Амортизація основних фондів – це:

а) поступова втрата основними фондами їх споживчих властивостей;

б) моральний знос основних засобів через появу новішого обладнання;

в) витрати на ремонт, реконструкцію та модернізацію основних фондів;

г) процес перенесення вартості основних фондів і нематеріальних активів на собівартість продукції чи послуг.

23. До власних джерел фінансових ресурсів підприємства належать:

а) бюджетні асигнування, кошти державних фондів та корпоративних цільових фондів;

б) статутний фонд, амортизаційні відрахування та чистий прибуток;

в) основні фонди та оборотні активи;

г) банківські та комерційні кредити.

24. До джерел фінансових ресурсів підприємства належать:

а) лише власний капітал;

б) власні, залучені та позикові кошти;

в) основні фонди та оборотні активи;

г) лише банківські кредити.

25. Грошові надходження на рахунок або в касу підприємства за реалізовану продукцію, виконані роботи чи надані послуги – це:

а) валовий дохід;

б) виручка від реалізації товарів, робіт чи послуг;

в) валові витрати;

г) балансовий прибуток.

26. Загальна сума доходів підприємства від усіх видів діяльності у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах – це:

а) валовий дохід;

б) виручка від реалізації продукції;

в) валові витрати;

г) балансовий прибуток.

27. Сума прибутку до оподаткування, визначена у бухгалтерському обліку та відображена у звіті про фінансові результати, – це:

а) валовий дохід;

б) балансовий прибуток;

в) оподатковуваний прибуток;

г) чистий прибуток.

28. Прибуток підприємства, визначений відповідно до податкового законодавства та який є об'єктом оподаткування, – це:

а) балансовий прибуток;

б) оподатковуваний прибуток;

в) податок на прибуток;

г) чистий прибуток.

29. Прибуток, що залишається у розпорядженні підприємства після сплати податків та інших обов'язкових платежів, – це:

а) чистий прибуток;

б) оподатковуваний прибуток;

в) податок на прибуток;

г) балансовий прибуток.

30. Кінцевими фінансовими результатами діяльності підприємства є:

а) валовий дохід і валові витрати;

б) ціна, собівартість і обсяг виробництва;

в) попит і пропозиція;

г) прибуток або збиток.

ТЕМА 13. ФІНАНСИ ДОМОГОСПОДАРСТВ

13.1. Домогосподарство як інституційна економічна одиниця та суб'єкт фінансових відносин.
13.2. Теоретичні основи фінансів домогосподарств.
13.3. Фінансові ресурси і бюджет домогосподарства.
13.4. Заощадження домогосподарств, їх класифікація, мотиви та чинники формування.

13.1. Домогосподарство як інституційна економічна одиниця та суб'єкт фінансових відносин

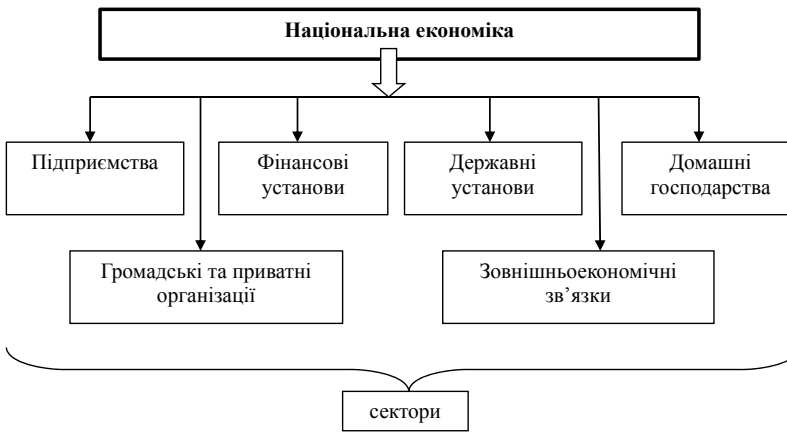

Рис. 13.1. Сектори, в які згруповані інституційні одиниці національної економіки згідно системи національних рахунків

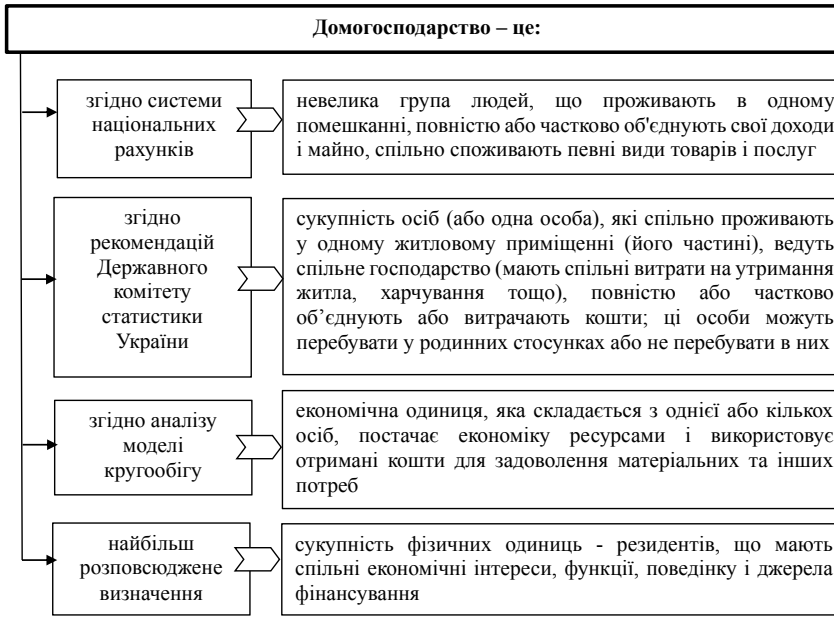

Рис. 13.2. Підходи до визначення поняття «домогосподарство»

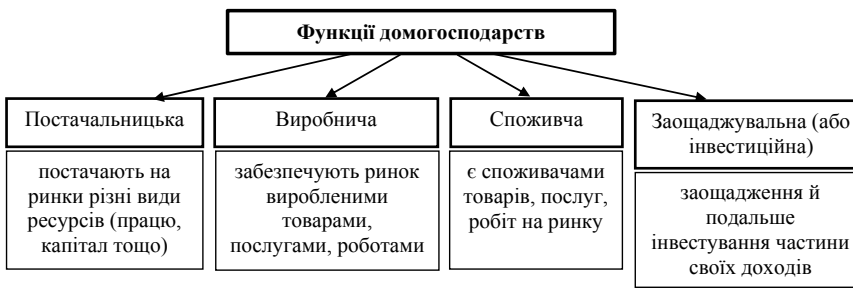

Рис. 13.3. Функції домогосподарств

13.2. Теоретичні основи фінансів домогосподарств

Рис. 13.4. Поняття й специфічні риси фінансів домогосподарств

Рис. 13.5. Функції фінансів домогосподарств

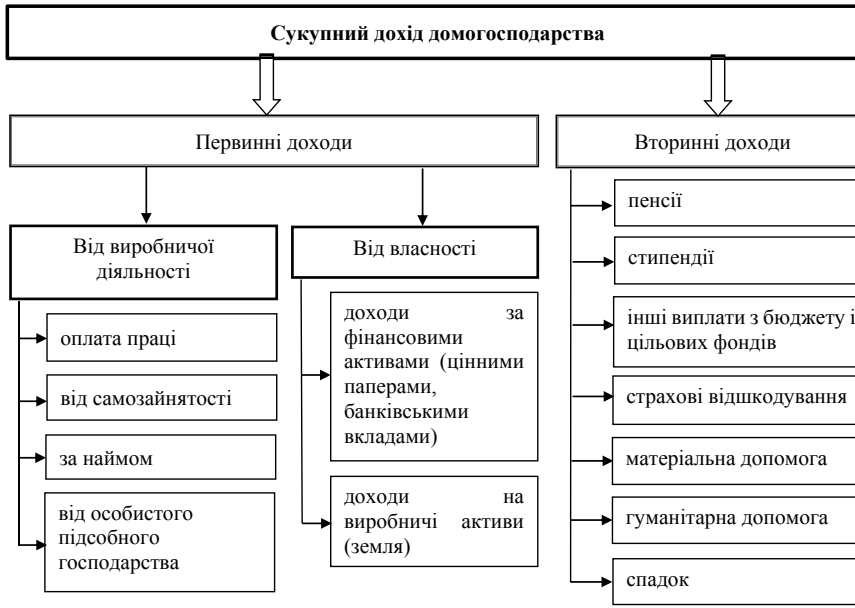

Рис. 13.6. Формування первинних і вторинних доходів домогосподарств

13.3. Фінансові ресурси і бюджет домогосподарства

Рис. 13.7. Джерела формування фінансових ресурсів домогосподарств

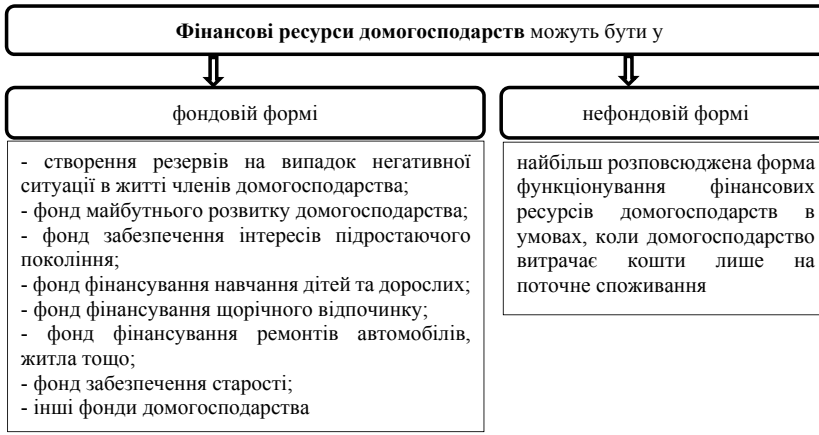

Рис. 13.8. Форми фінансових ресурсів домогосподарств

Рис. 13.9. Поняття й складники бюджету домогосподарства

13.4. Заощадження домогосподарств, їх класифікація, мотиви та чинники формування

Рис. 13.10. Поняття й форми заощаджень домогосподарств

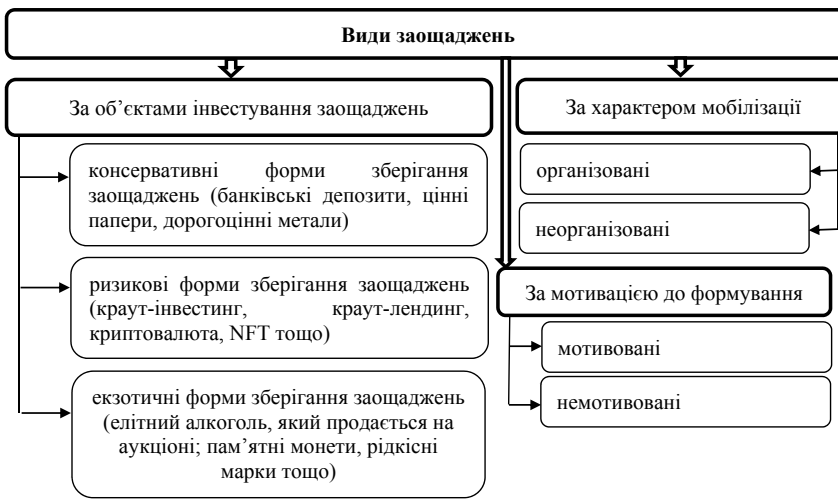

Рис. 13.11. Класифікація заощаджень домогосподарств

Рис. 13.12. Класифікація банківських депозитів

Рис. 13.13. Переваги та недоліки інвестування заощаджень у цінні папери

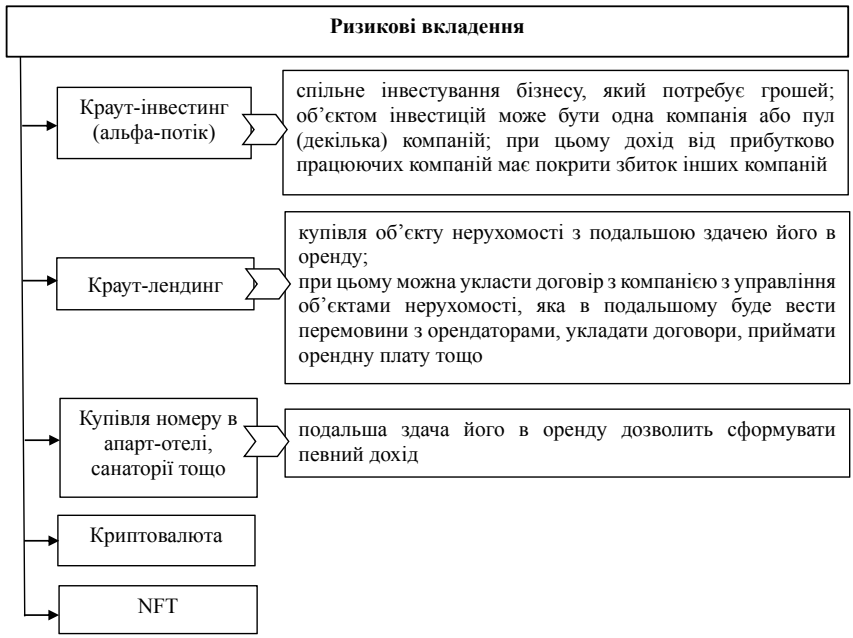

Рис. 13.14. Види ризикових вкладень заощаджень домогосподарств

Питання для самоперевірки

1. Що таке домогосподарство як економічна категорія?
2. Яку роль відіграють домогосподарства у фінансовій системі держави?
3. У чому полягає відмінність між поняттями «домогосподарство» і «сім'я»?
4. Які основні функції виконують фінанси домогосподарств?
5. Що таке бюджет домогосподарства?
6. Які основні джерела доходів домогосподарств?
7. Які види витрат домогосподарств виокремлюють?
8. Що таке заощадження домогосподарств?
9. Які мотиви спонукають домогосподарства до заощадження коштів?
10. Які чинники впливають на рівень заощаджень населення?

11. Що таке особисті фінанси та яке їх значення в ринковій економіці?

12. Які взаємозв'язки існують між фінансами домогосподарств, держави та підприємств?

Завдання для контролю засвоєння знань

А. Знайдіть хибні твердження серед запропонованих:

1. Домогосподарство може складатися з однієї особи.
2. Поняття «сім'я» і «домогосподарство» є тотожними.
3. Фінанси домогосподарств формуються лише із заробітної плати.
4. Заощадження населення є важливим джерелом інвестиційних ресурсів держави.
5. Домогосподарства не беруть участі у фінансових відносинах із державою.
6. Бюджет домогосподарства включає доходи та витрати.
7. Особисті фінанси пов'язані лише з витратами населення.
8. Домогосподарства можуть бути постачальниками факторів виробництва.
9. Доходи домогосподарств можуть мати як грошову, так і натуральну форму.
10. Заощадження населення не впливають на економічний розвиток країни.
11. Витрати домогосподарств спрямовуються лише на харчування.
12. Особисті фінанси є складовою фінансової системи держави.

Б. Допишіть закінчення наведених нижче тверджень:

1. Домогосподарство – це _____.
2. Фінанси домогосподарств – це _____ .
3. Основними складовими бюджету домогосподарства є _____.
4. Доходи домогосподарств формуються за рахунок _____.
5. Заощадження домогосподарств – це _____.
6. Особисті фінанси пов'язані з _____ .
7. Основною метою ведення бюджету домогосподарства є _____.
8. До поточних витрат домогосподарств належать _____ .

9. Фінансові відносини домогосподарств із державою включають _____.

10. Одним із мотивів заощадження є _____.

11. Рівень доходів населення впливає на _____.

12. Домогосподарства як суб'єкти економіки забезпечують _____.

В. Про яке поняття йдеться в наступних характеристиках?

1. Сукупність доходів і витрат сім'ї або окремої особи – це …

2. Грошові кошти, що залишаються після здійснення витрат, – це …

3. Грошові відносини, пов'язані з формуванням і використанням доходів населення, – це …

4. Об'єднання осіб, які спільно ведуть господарство, – це …

5. Доходи у вигляді заробітної плати, пенсій, стипендій – це …

6. Частина доходу, що не використовується на поточне споживання, – це…

7. Витрати на придбання товарів і послуг – це …

8. Форма організації фінансів окремої людини чи сім'ї – це …

9. Кошти, які населення розміщує у банках, – це …

10. Фінансовий план домогосподарства – це …

11. Доходи від підприємницької діяльності – це …

12. Грошові ресурси для задоволення особистих потреб – це …

Г. Визначте вид доходів домогосподарств (трудові / соціальні / доходи від власності / підприємницькі):

1) заробітна плата;

2) пенсія;

3) дивіденди за акціями;

4) прибуток від власної справи;

5) стипендія;

6) орендна плата за майно;

7) дохід фермера;

8) соціальна допомога;

9) відсотки за депозитом;

10) гонорар за виконану роботу;

11) прибуток приватного підприємця;

12) допомога при безробітті.

Д. Визначте вид витрат домогосподарств (споживчі / обов'язкові / інвестиційні / заощадження):

1) купівля продуктів харчування;

2) сплата податків;

3) придбання цінних паперів;

4) внесення коштів на депозит;

5) оплата комунальних послуг;

6) купівля побутової техніки;

7) страхові платежі;

8) інвестування в нерухомість;

9) придбання одягу;

10) накопичення коштів на майбутнє;

11) виплата кредиту;

12) вкладення коштів у бізнес.

Е. Визначте функцію фінансів домогосподарств (розподільна / контрольна / відтворювальна):

1) розподіл доходів між споживанням і заощадженнями;

2) контроль за використанням сімейного бюджету;

3) забезпечення життєвих потреб населення;

4) оцінка рівня доходів і витрат;

5) формування грошових заощаджень;

6) забезпечення відтворення робочої сили;

7) контроль за витратами на харчування;

8) розподіл коштів між членами сім'ї;

9) підтримання належного рівня життя;

10) аналіз фінансового стану домогосподарства;

11) використання доходів для поточного споживання;

12) планування сімейного бюджету.

Є. Наведіть приклад функціонування фінансів домогосподарств в Україні. Поясніть:

– які суб'єкти беруть участь у фінансових відносинах;

– які доходи та витрати виникають;

– до якої групи фінансових відносин належить приклад;

– які функції фінансів реалізуються;

– яке значення має цей процес для домогосподарства та економіки держави.

Тестові завдання

1. Домогосподарство – це:

а) державна установа, що займається розподілом фінансових ресурсів;

б) економічна одиниця, яка складається з однієї або кількох осіб, що ведуть спільне господарство;

в) приватне підприємство, що здійснює виробничу діяльність;

г) фінансова установа з мікрокредитування.

2. Фінанси домогосподарств – це:

а) державні грошові фонди соціального призначення;

б) кошти підприємств, спрямовані на споживання;

в) грошові фонди, сформовані громадянами в результаті трудової та іншої діяльності;

г) лише заробітна плата населення.

3. Фінанси домогосподарств функціонують:

а) лише у сфері споживчого і мікрокредитування;

б) окремо від фінансової системи держави;

в) у межах фінансової системи країни та взаємодіють з державними фінансами і фінансами підприємств;

г) тільки у сфері соціального забезпечення.

4. Домогосподарства в економіці виконують функцію:

а) формування державного бюджету;

б) визначення попиту на товари та послуги;

в) регулювання валютного курсу;

г) емісії грошей і збільшення грошової маси.

5. Відмінність між поняттями «сім'я» і «домогосподарство» полягає в тому, що:

а) ці поняття є тотожними;

б) сім'я завжди більша за домогосподарство;

в) домогосподарство може включати осіб, не пов'язаних родинними зв'язками;

г) домогосподарство існує лише у сільській місцевості.

6. Домогосподарство може складатися:

а) лише з однієї сім'ї;

б) тільки з родичів;

в) з однієї або кількох сімей;

г) лише з працездатних осіб.

7. Домогосподарства забезпечують економіку:

а) виключно фінансовими ресурсами;

б) лише трудовими ресурсами;

в) факторами виробництва та ресурсами;

г) тільки інформаційними ресурсами.

8. До основних функцій фінансів домогосподарств належить:

а) емісія грошей і збільшення грошової маси;

б) формування та використання грошових фондів;

в) фінансовий контроль над приватними підприємствами;

г) регулювання парабанківської системи.

9. Бюджет домогосподарства – це:

а) кошторис державних витрат на соціальний захист населення;

б) система доходів і витрат домашнього господарства;

в) виключно заощадження сім'ї;

г) сукупність банківських депозитів і страхових полісів.

10. На структуру бюджету домогосподарства впливає:

а) лише рівень інфляції;

б) тільки валютний курс;

в) державне регулювання доходів населення;

г) лише обсяг податкових надходжень держави.

11. Держава впливає на доходи населення шляхом:

а) встановлення мінімальної зарплати та пенсій;

б) визначення прибутку приватних підприємств;

в) встановлення курсу акцій на фондовій біржі;

г) регулювання експорту споживчих товарів.

12. Прожитковий мінімум визначається на основі:

а) податкової декларації громадян;

б) проєкту державного бюджету;

в) споживчого кошика;

г) рівня валютного курсу.

13. Доходи домогосподарств формуються за рахунок:

а) трудової, господарської та інших видів діяльності;

б) лише підприємницької діяльності;

в) тільки державних соціальних виплат;

г) виключно депозитних відсотків.

14. Заощадження домогосподарств – це:

а) кошти, використані на поточне споживання;

б) частина доходу, яка не споживається;

в) виключно готівкові гроші;

г) податкові платежі населення.

15. Найпоширенішою формою заощаджень домогосподарств є:

а) сплата податків;

б) готівкові накопичення та банківські внески;

в) державні субсидії;

г) дохід від передачі в оренду майна.

16. Основним чинником, що впливає на рівень заощаджень домогосподарств, є:

а) очікуваний курс валют;

б) прибуток ощадних банків;

в) дохід домогосподарства;

г) рівень державного боргу.

17. Гранична схильність до заощадження – це:

а) співвідношення витрат до доходів;

б) відношення зміни заощаджень до зміни доходу;

в) сума всіх податкових платежів;

г) рівень інфляції в державі.

18. Домогосподарства взаємодіють із державою через:

а) сплату податків та отримання соціальних виплат;

б) лише інвестування в підприємства;

в) виключно соціальне страхування;

г) тільки купівлю державних облігацій.

19. Взаємозв'язок фінансів домогосподарств і підприємств проявляється через:

а) використання цінних паперів;

б) сплату митних платежів;

в) емісію грошей;

г) міжнародні кредити.

20. Особисті фінанси – це:

а) фінанси недержавних соціальних фондів;

б) фінансові відносини, пов'язані з доходами та витратами фізичних осіб;

в) фінанси комерційних банків і страхових компаній;

г) кошти місцевих бюджетів.

21. До фонду нагромадження домогосподарства можуть входити:

а) інвестиції в нерухомість та цінні папери;

б) лише поточні витрати;

в) тільки податкові платежі;

г) витрати на комунальні послуги.

22. Планування грошових потоків домогосподарств необхідне для:

а) здійснення майбутньої емісії грошей;

б) забезпечення фінансової рівноваги;

в) скорочення державних витрат;

г) контролю обміну валют.

23. Рівень життя населення значною мірою залежить від:

а) обсягу державного боргу;

б) доходів і структури витрат домогосподарств;

в) кількості банківських і страхових послуг у країні;

г) рівня міжнародної торгівлі.

24. До основних джерел доходів домогосподарств належать:

а) лише соціальні виплати;

б) заробітна плата, підприємницький дохід, соціальні трансферти та доходи від власності;

в) тільки прибуток від депозитів;

г) виключно доходи від продажу майна.

25. Допомогу громадянам у веденні фінансових справ надають:

а) державні аудитори;

б) фінансові консультанти;

в) податкові інспектори;

г) митні органи.

26. Соціальні трансферти – це:

а) доходи від підприємницької діяльності;

б) грошові виплати населенню з боку держави;

в) кошти від продажу цінних паперів;

г) доходи від зовнішньоекономічної діяльності.

27. Найбільшу частку в оподаткуванні доходів фізичних осіб займає:

а) акцизний податок;

б) податок на додану вартість;

в) податок на доходи фізичних осіб;

г) мито.

28. Домогосподарства є важливими ринковими інститутами поряд із:

а) політичними партіями та профспілками;

б) державою та комерційними організаціями;

в) міжнародними організаціями;

г) лише банківськими установами.

29. Споживання домогосподарств – це:

а) вкладення коштів у матеріальні блага та послуги;

б) придбання державних облігацій;

в) формування резервів банків;

г)) раціональне використання фінансових ресурсів.

30. Основою фінансової діяльності громадян є:

а) розподіл доходу на податки, споживання та заощадження;

б) виключно сплата податків;

в) лише накопичення коштів;

г) формування державного бюджету.

ТЕМА 14. СТРАХУВАННЯ. СТРАХОВИЙ РИНОК

14.1. Економічна природа і сутність страхування.
14.2. Способи здійснення страхування, його форми й види.
14.3. Суб'єкти і об’єкт страхових правовідносин.
14.4. Поняття страхового ринку, його структура.

14.1. Економічна природа і сутність страхування

Рис. 14.1. Поняття та призначення страхування

Функції страхування	
Ризикова	полягає у відшкодуванні втрат, спричинених несприятливими подіями природного, техногенного, соціального чи економічного характеру
Попереджувальна	проявляється у фінансуванні заходів, спрямованих на запобігання або мінімізацію ризиків
Накопичувальна	найбільш характерна для особистого страхування, зокрема страхування життя та пенсійного забезпечення, де страхові внески виступають формою довгострокових заощаджень
Контрольна	пов'язана із цільовим формуванням та використанням страхових фондів
Інвестиційна	пов'язана із розміщенням тимчасово вільних коштів страховиків у різні фінансові інструменти

Рис. 14.2. Функції, виконувані страхуванням

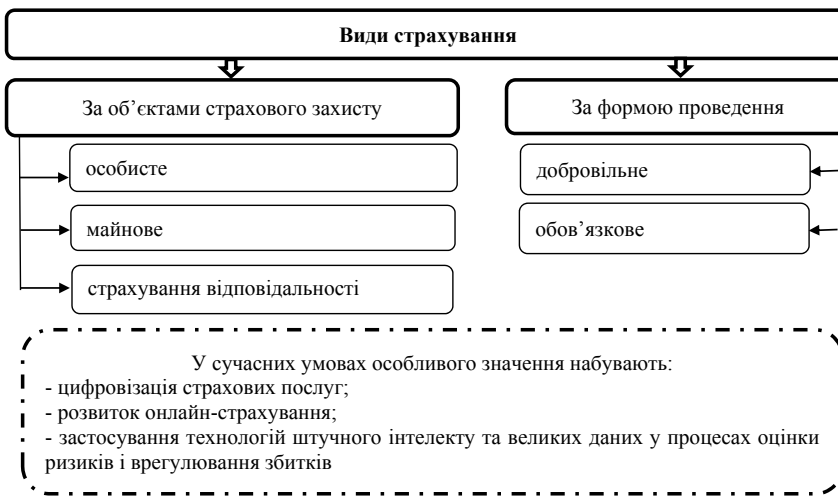

Рис. 14.3. Класифікація та тенденції розвитку страхування

14.2. Способи здійснення страхування, його форми й види

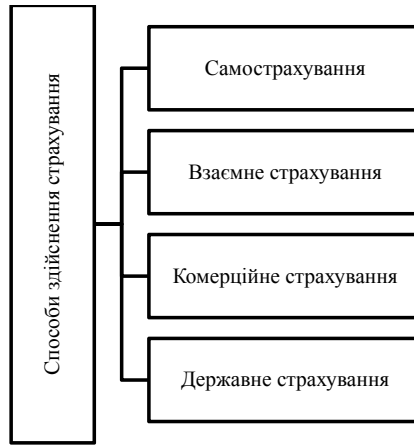

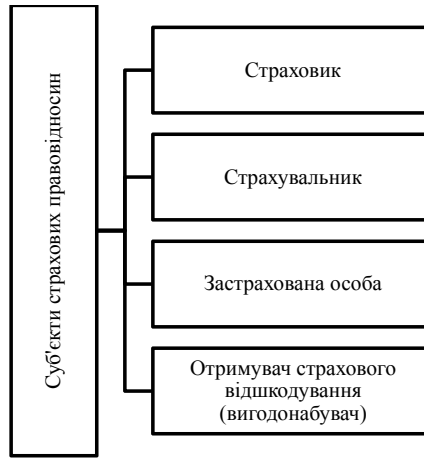
Рис. 14.4. Історично відомі способи здійснення страхування

Способи здійснення страхування	
Самострахування	- історично найперша форма організації страхового захисту; - суб'єкт самостійно створює резервний фонд для покриття можливих збитків без залучення стороннього страховика; джерелом його формування виступають власні фінансові ресурси особи чи підприємства, які спрямовуються до спеціального резерву; - страхувальник фактично одночасно виконує функції страховика стосовно власних ризиків
	- фонд самострахування може формуватися як у грошовій (накопичення коштів у вигляді резервного капіталу), так і в натуральній формі (матеріальні ресурси, необхідні для оперативного відновлення діяльності після настання несприятливих подій); - управління такими резервами здійснює безпосередньо власник фонду, який також повністю отримує результати від їх використання: як можливий інвестиційний дохід, так і потенційні збитки
	Система самострахування характеризується високим рівнем фінансової надійності та ліквідності, оскільки ресурси перебувають у повному розпорядженні їх власника. Водночас її суттєвим недоліком є економічна неефективність, адже значні обсяги коштів або матеріальних цінностей вилучаються з обороту та не використовуються для інвестування чи розвитку діяльності

Взаємне страхування	- належить до найдавніших форм колективного страхового захисту та має історичне коріння ще в цивілізаціях Стародавнього Сходу; - його функціонування ґрунтується на принципах взаємодопомоги та спільного формування страхового фонду учасниками, які мають спільні або подібні майнові інтереси
	- участь у взаємному страхуванні здійснюється на договірних засадах через об'єднання осіб у товариства взаємного страхування, які, як правило, не мають на меті отримання прибутку; - кожен учасник сплачує внесок, величина якого визначається залежно від імовірності настання страхових подій та можливого обсягу збитків; внесені кошти залишаються колективною власністю учасників, а доходи від інвестування фонду розподіляються між ними відповідно до встановлених умов; - у разі виникнення страхового випадку товариство забезпечує компенсацію збитків у межах заздалегідь погодженого обсягу відповідальності
	Поточне управління фондом здійснюють виконавчі органи товариства, діяльність яких фінансується за рахунок внесків учасників та частини інвестиційного доходу, однак сам фонд не переходить у власність керівних структур
Комерційне страхування	- сформувалося в процесі еволюції взаємного страхування в період становлення ринкової економіки та капіталістичних відносин; - розвиток товарно-грошових відносин сприяв перетворенню страхової послуги на специфічний товар, орієнтований на індивідуальні потреби клієнта з урахуванням особливостей об'єкта страхування та ризиків
	- у цій моделі з'являється професійний страховик як самостійний суб'єкт підприємницької діяльності, основною метою якого є отримання прибутку; страховий фонд формується за рахунок страхових премій клієнтів, проте перебуває у розпорядженні страхової компанії; - усі результати інвестиційного управління коштами фонду належать страховикові, який несе відповідальність за виконання своїх зобов'язань перед страхувальниками відповідно до умов договору
Державне страхування	- реалізується державою через систему спеціалізованих позабюджетних фондів соціального спрямування з метою захисту населення у випадках соціально значущих ризиків; - формування ресурсів таких фондів здійснюється переважно за рахунок єдиного соціального внеску, а також бюджетних асигнувань та інших надходжень, передбачених законодавством
Перестрахування є особливим видом страхових відносин, який передбачає передачу страховиком частини прийнятого ризику іншому страховикові або перестраховику на визначених договором умовах. Такий механізм використовується для підвищення фінансової стійкості страхової компанії, оптимізації структури ризиків та забезпечення її платоспроможності	

Рис. 14.5. Історично відомі способи здійснення страхування

14.3. Суб'єкти і об’єкт страхових правовідносин

Страховик

є професійним учасником страхового ринку та виступає суб’єктом підприємницької діяльності, який здійснює страхові операції на підставі отриманої ліцензії

Страхувальник

фізична або юридична особа, яка вступає у страхові правовідносини зі страховиком та зобов’язується сплачувати страхову премію відповідно до умов договору або вимог законодавства

є основними суб'єктами договірних відносин, приймають участь у складанні договору, зобов'язані виконувати всі його умови, мають право переглядати умови його виконання або його дострокового припинення

Застрахована особа

фізична особа, життя, здоров’я, працездатність або інші особисті немайнові інтереси якої є об’єктом страхового захисту

Отримувач страхового відшкодування

особа, яка має законний страховий інтерес щодо певного майна, життя, здоров’я чи інших благ, яким може бути завдано шкоди

є другорядними суб'єктами договірних відносин

Рис. 14.6. Суб’єкти страхових правовідносин

Рис. 14.7. Об'єкт страхових правовідносин

14.4. Поняття страхового ринку, його структура

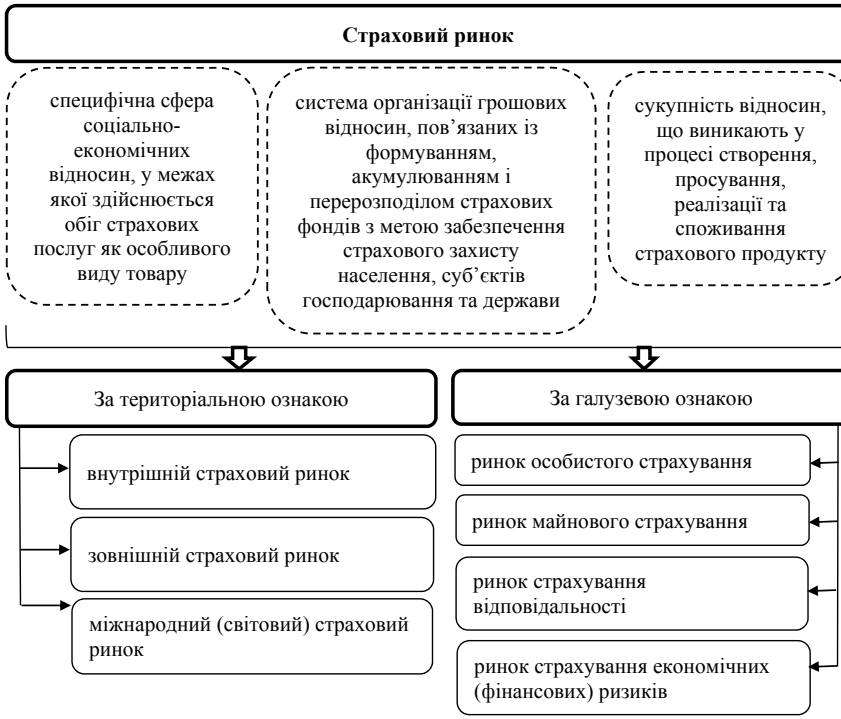

Рис. 14.8. Поняття та класифікація страхового ринку

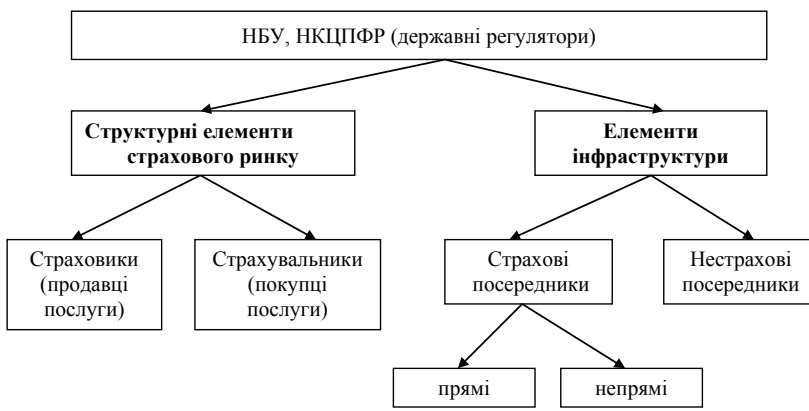

Рис. 14.9. Загальна структура страхового ринку

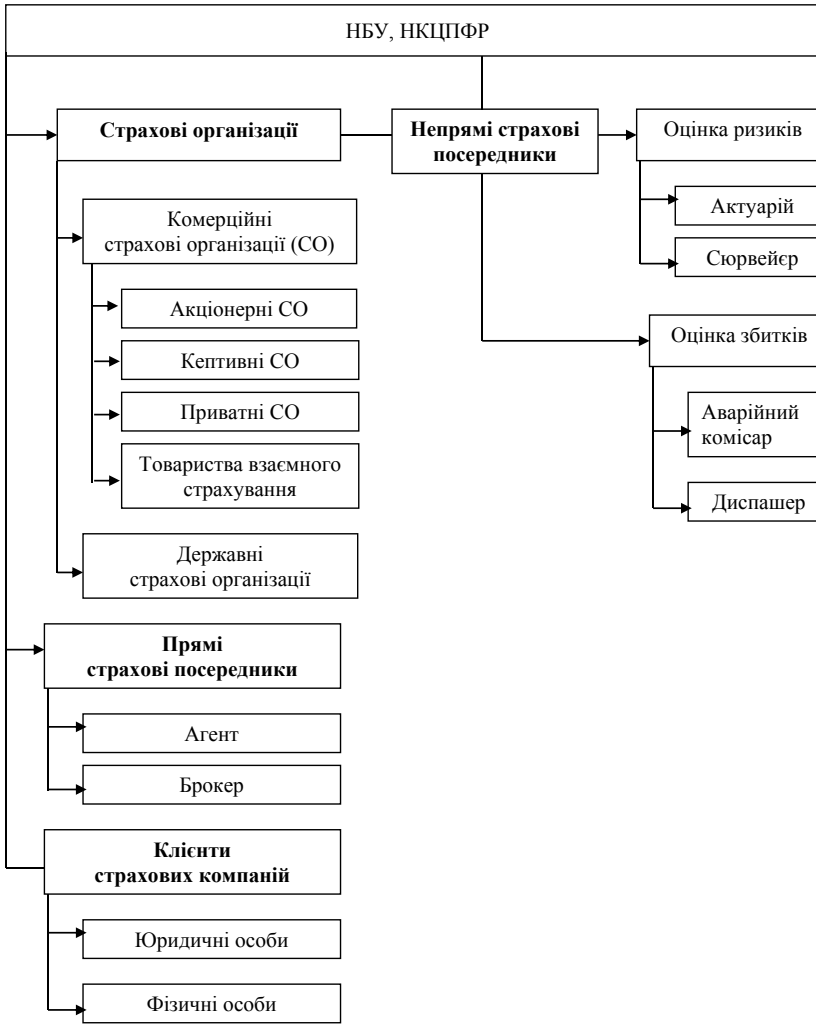

Рис. 14.10. Схема функціональних взаємозв'язків структурних елементів інфраструктури страхового ринку

Питання для самоперевірки

1. Що таке страхування та у чому полягає його економічна сутність?
2. Які функції виконує страхування в економіці?
3. Які основні форми страхування існують?
4. У чому полягає відмінність між добровільним і обов'язковим страхуванням?
5. Що таке страховий ринок та які його основні учасники?
6. Хто є страховиком, страхувальником і застрахованою особою?
7. Що таке страховий ризик і страховий випадок?
8. Що таке страхова премія та страхове відшкодування?
9. Які види особистого страхування існують?
10. У чому полягає сутність майнового страхування?
11. Що таке страхування відповідальності?
12. Яку роль відіграє страховий ринок у фінансовій системі держави?

Завдання для контролю засвоєння знань

А. Знайдіть хибні твердження серед запропонованих:

1. Страхування забезпечує захист майнових інтересів юридичних і фізичних осіб.
2. Страховий фонд формується лише за рахунок державного бюджету.
3. Страховиком може бути лише юридична особа, яка має відповідну ліцензію.
4. Добровільне страхування є обов'язковим для всіх громадян.
5. Страховий ризик – це ймовірність настання певної події.
6. Страховий випадок завжди має навмисний характер.
7. Майнове страхування пов'язане із захистом матеріальних цінностей.
8. Страхова премія сплачується страхувальником страховикові.
9. Особисте страхування охоплює страхування життя та здоров'я.
10. Страхове відшкодування виплачується при настанні страхового випадку.
11. Страховий ринок є складовою фінансового ринку.
12. Обов'язкове страхування встановлюється законодавством України.

Б. Допишіть закінчення наведених нижче тверджень:

1. Страхування – це _____.
2. Основною метою страхування є _____.
3. Страховий ринок являє собою _____.
4. Страховик – це _____.
5. Страхувальником є _____.
6. Страховий ризик – це _____.
7. Страховий випадок – це _____.
8. Страхова премія сплачується _____.
9. Майнове страхування забезпечує _____.
10. Особисте страхування пов'язане із _____.
11. Страхове відшкодування здійснюється у разі _____.
12. Обов'язкове страхування запроваджується _____.

В. Про яке поняття йдеться в наступних характеристиках?

1. Система економічних відносин щодо захисту майнових інтересів – це …
2. Юридична особа, що надає страхові послуги – це …
3. Особа, яка укладає договір страхування – це …
4. Подія, на випадок настання якої здійснюється страхування – це …
5. Імовірність настання небажаної події – це …
6. Грошова сума, що сплачується за страхові послуги – це …
7. Виплата, яку отримує страхувальник при настанні страхового випадку – це …
8. Сукупність страховиків і страхувальників та їх відносин – це …
9. Страхування життя, здоров'я та працездатності – це …
10. Захист майнових інтересів власника майна – це …
11. Страхування відповідальності перед третіми особами – це …
12. Форма страхування, що здійснюється відповідно до закону – це …

Г. Визначте форму страхування (добровільне / обов'язкове):

1) медичне страхування;

2) страхування цивільної відповідальності власників авто;

3) страхування життя;

4) авіаційне страхування;

5) страхування майна громадян;

6) страхування пасажирів;

7) страхування від нещасних випадків;

8) страхування відповідальності перевізника;

9) туристичне страхування;

10) страхування врожаю;

11) страхування працівників окремих професій;

12) страхування фінансових ризиків.

Д. Визначте вид страхування (особисте / майнове / страхування відповідальності):

1) страхування життя;

2) страхування квартири;

3) страхування автомобіля;

4) медичне страхування;

5) страхування професійної відповідальності;

6) страхування вантажів;

7) страхування від нещасних випадків;

8) страхування цивільної відповідальності водіїв;

9) страхування домашнього майна;

10) страхування здоров'я;

11) страхування відповідальності роботодавця;

12) страхування нерухомості.

Е. Визначте функцію страхування (ризикова / превентивна / ощадна / контрольна):

1) відшкодування збитків у разі настання страхового випадку;

2) фінансування заходів із запобігання ризикам;

3) накопичення коштів у страхуванні життя;

4) контроль за цільовим використанням страхових фондів;

5) захист майнових інтересів страхувальників;

6) проведення профілактичних заходів;

7) формування заощаджень населення;

8) перевірка обґрунтованості страхових виплат;

9) компенсація втрат від стихійного лиха;

10) зменшення негативних наслідків ризиків;

11) накопичення коштів до закінчення строку договору;

12) контроль діяльності страховиків.

Є. Наведіть приклад функціонування страхування в Україні. Поясніть:

– які суб'єкти беруть участь у страхових відносинах;

– який страховий ризик покривається;

– які грошові потоки виникають;

– який вид страхування використовується;

– які функції страхування реалізуються;

– яке значення цей процес має для населення, підприємств і держави.

Тестові завдання

1. Причинами появи та існування страхування є:

а) зростання масштабів виробництва;

б) необхідність захисту майнових інтересів учасників економічних відносин і людей від негативних подій (ризиків);

в) формування сезонних резервів у харчовій сфері;

г) проведення профілактичних заходів для зниження страхового ризику.

2. Суть поняття «страховий захист» полягає в такому:

а) метод локалізації небезпечних об'єктів;

б) економічні відносини, пов'язані з попередженням, усуненням, локалізацією та компенсацією збитків від несприятливих подій;

в) механізм забезпечення підприємств фінансовими ресурсами;

г) економічні відносини щодо надання тимчасово вільних коштів у користування на умовах повернення, строковості та платності.

3. Страхування виконує такі функції:

а) фіскальну, накопичувальну, контрольну, превентивну;

б) відтворювальну, ризикову, стимулюючу;

в) ризикову, попереджувальну, накопичувальну та контрольну;

г) формування й використання фінансових ресурсів страховика.

4. Основне призначення страхування полягає у:

а) захисній, розподільчій, інвестиційній, стабілізаційній та міжнародній фінансовій функціях;

б) формуванні та використанні фінансових ресурсів страховика;

в) ризиковому, компенсаційному й відтворювальному характері;

г) накопичувальному, захисному та превентивному призначенні.

5. Характерними рисами страхування є:

а) обов'язковість настання страхових випадків;

б) замкнений характер розподілу збитків, їх перерозподіл у часі й просторі, компенсація втрат та випадковість виникнення;

в) розподільчий характер формування грошових фондів;

г) платність, повернення та цільове використання коштів.

6. Законний майновий інтерес страхувальника щодо певного об'єкта страхування, який є основою предмета договору страхування, – це:

а) страховий інтерес як об'єкт страхових правовідносин;

б) зацікавленість страхувальника у збереженні майна;

в) страховий резерв;

г) правильної відповіді немає.

7. Відомі способи здійснення страхування:

а) майнове, особисте та страхування відповідальності;

б) страхування життя, здоров'я, майна й ризиків;

в) пенсійне страхування, страхування на випадок безробіття, тимчасової непрацездатності, нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань;

г) самострахування, взаємне, комерційне (акціонерне) та державне страхування.

8. Формами страхування є:

а) страхування життя та майна;

б) добровільне й обов'язкове страхування;

в) майнове, особисте та страхування відповідальності;

г) медичне та соціальне страхування.

9. Спосіб страхового захисту, коли страховий фонд формується за рахунок власних коштів особи, яка прагне захистити свої майнові інтереси, – це:

а) взаємне страхування;

б) загальнодержавне страхування;

в) комерційне страхування;

г) самострахування.

10. Спосіб страхового захисту, коли страховий фонд формується страховиком (суб'єктом підприємницької діяльності) за рахунок страхових внесків клієнтів, – це:

а) взаємне страхування;

б) загальнодержавне страхування;

в) комерційне страхування;

г) самострахування**.**

11. Страховик – це:

а) страхувальник;

б) застрахована особа;

в) вигодонабувач;

г) страхова компанія.

12. Страховики – це юридичні особи, які:

а) займаються самострахуванням і перестрахуванням;

б) мають ліцензію на здійснення страхової діяльності та діють у межах законодавства;

в) управляють фондами самострахування;

г) виступають посередниками на страховому ринку.

13. Страхувальники – це юридичні або дієздатні фізичні особи, які:

а) здійснюють самострахування;

б) мають ліцензію на страхову діяльність;

в) сплачують страхову премію та мають право на страхову виплату;

г) є посередниками на ринку страхування.

14. Застрахованою особою може бути:

а) юридична особа;

б) фізична особа, щодо якої укладено договір страхування;

в) платник страхової премії;

г) будь-яка фізична або юридична особа.

15. Передача страховиком частини ризику іншому страховикові – це:

а) вторинне страхування;

б) обов'язкове страхування;

в) добровільне страхування;

г) перестрахування.

16. Страховий агент – це:

а) спеціаліст з розрахунку тарифів;

б) самостійний підприємець;

в) представник страховика, який діє від його імені;

г) експерт з оцінки майна.

17. Фонди, сформовані зі страхових внесків для виплат, – це:

а) власні кошти страховика;

б) статутний капітал;

в) страхові резерви;

г) активи компанії.

18. Ризикова функція страхування полягає у:

а) створенні резервів;

б) передачі ризику за плату страховикові;

в) зменшенні наслідків подій;

г) перерозподілі коштів.

19. Прибуток страховика формується за рахунок:

а) премій та інвестиційного доходу;

б) перестрахувальних комісій;

в) винагород посередникам;

г) страхових резервів.

20. Страхова премія – це:

а) винагорода страхувальнику;

б) оплата послуг брокера;

в) плата за страхові послуги;

г) винагорода перестраховика.

21. Страхова премія сплачується:

а) страхувальником страховикові;

б) страховиком страхувальнику;

в) страховиком третім особам;

г) перестраховиком.

22. Страховий ринок – це:

а) сфера купівлі-продажу страхових послуг;

б) ринок застрахованого майна;

в) світовий ринок капіталу;

г) перерозподіл фінансів.

23. Товариство взаємного страхування – це:

а) акціонерна форма;

б) пайова форма організації фонду;

в) державна форма;

г) кептивна компанія.

24. Кептивна страхова компанія – це:

а) філія;

б) товариство взаємного страхування;

в) компанія для обслуговування інтересів корпоративної групи;

г) державна страхова компанія.

25. Страхова компанія має право укладати та супроводжувати договори страхування лише за умови:

а) наявності страхового фонду;

б) отримання ліцензії на здійснення страхової діяльності;

в) наявності у керівників відповідної фінансової освіти;

г) відсутності будь-яких спеціальних вимог.

26. Страховий брокер – це:

а) спеціаліст із розрахунку тарифів;

б) суб'єкт підприємницької діяльності, який діє від власного імені за дорученням клієнта або страховика;

в) представник страховика;

г) експерт з оцінки майна.

27. Франшиза – це:

а) зменшення розміру страхового платежу, передбачене умовами договору страхування;

б) частка страхової суми щодо вартості застрахованого об'єкта;

в) звільнення страховика від обов'язку відшкодовувати певну частину збитків, визначену договором;

г) особливий тип страхового договору.

28. Ціною страхової послуги є:

а) страхова сума;

б) відсоток страхування;

в) страховий тариф;

г) страхове покриття.

29. Страхова оцінка – це:

а) вартість об’єкта страхування, зазначена в договорі;

б) ціна одиниці продукції;

в) грошове вираження страхової вартості;

г) погоджена сторонами ціна.

30. У разі настання страхового випадку страхувальник насамперед повинен:

а) негайно повідомити страховика;

б) оформити страховий акт;

в) розрахувати розмір збитків;

г) вжити заходів для мінімізації можливих втрат.

ТЕМА 15. ФІНАНСОВИЙ РИНОК

15.1. Фінансовий ринок: сутність, функції та роль в економіці.
15.2. Структура фінансового ринку.
15.3. Учасники фінансового ринку та їх функції.

15.1. Фінансовий ринок: сутність, функції та роль в економіці

Рис. 15.1. Поняття і призначення фінансового ринку

Функції фінансового ринку	
1	Забезпечує акумулювання тимчасово вільних коштів із різних джерел та їх подальше спрямування в економіку
2	Сприяє визначенню найбільш ефективних напрямів інвестування капіталу через механізм ринкового ціноутворення
3	Забезпечує перерозподіл фінансових ресурсів між різними суб'єктами економіки відповідно до їх потреб
4	Виконує посередницьку функцію між продавцями та покупцями фінансових інструментів
5	Формує ринкову вартість фінансових активів залежно від співвідношення попиту і пропозиції
6	Прискорює оборот капіталу, стимулюючи економічну активність та зростання національного доходу
7	Створює умови для мінімізації фінансових ризиків шляхом застосування страхових механізмів і похідних фінансових інструментів

Рис. 15.2. Функціонал фінансового ринку

15.2. Структура фінансового ринку

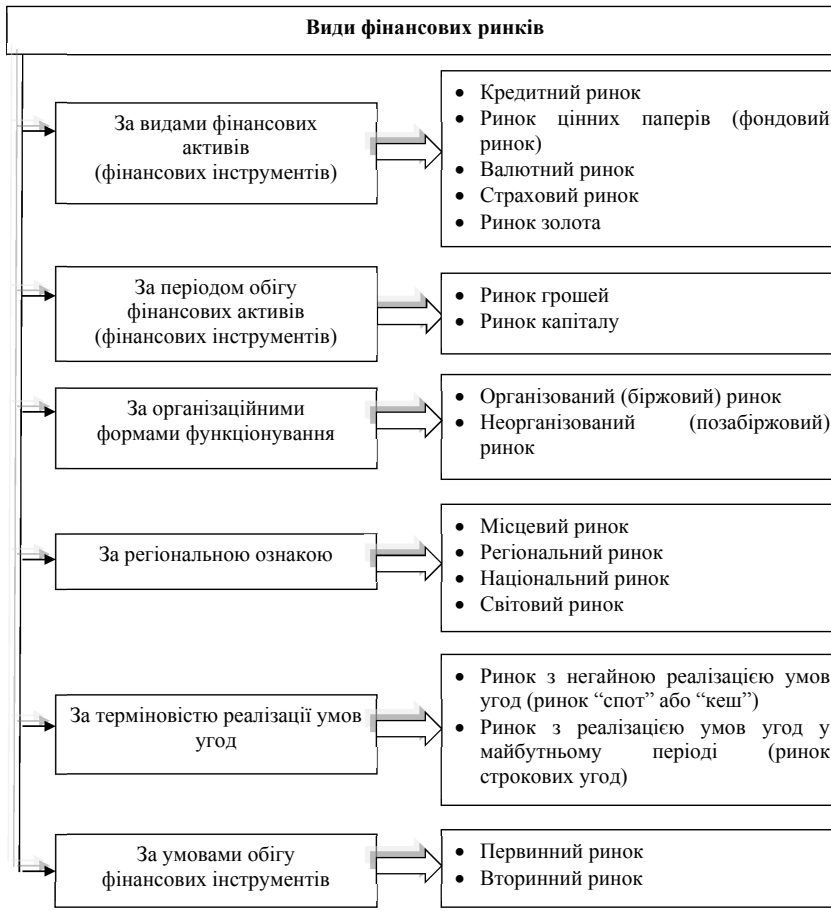

Рис. 15.3. Класифікація фінансового ринку

15.3. Учасники фінансового ринку та їх функції

Рис. 15.4. Суб'єкти (учасники) фінансового ринку

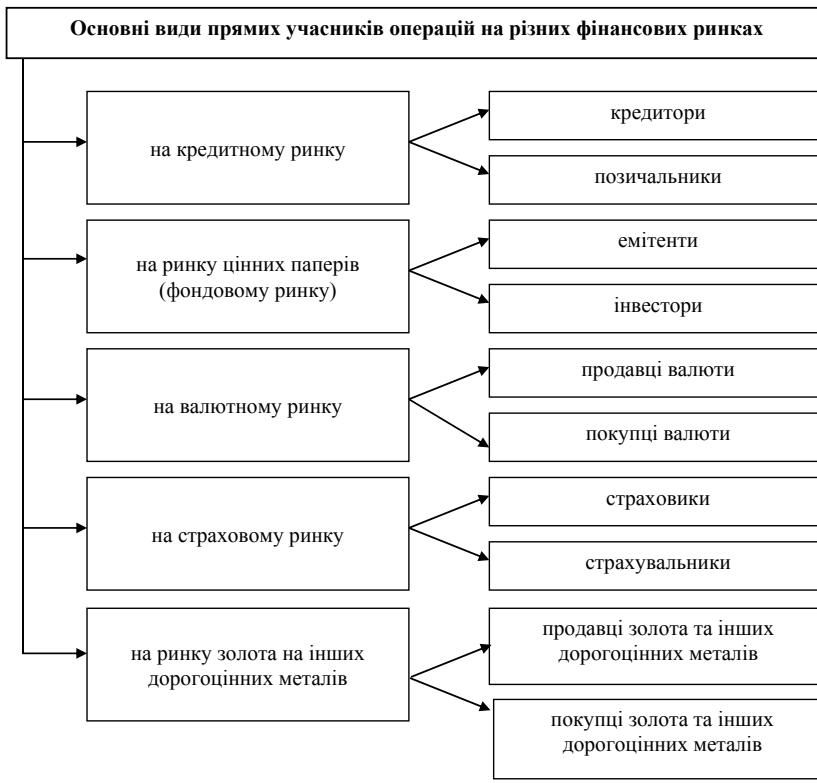

Рис. 15.5. Види прямих учасників на різних видах фінансового ринку

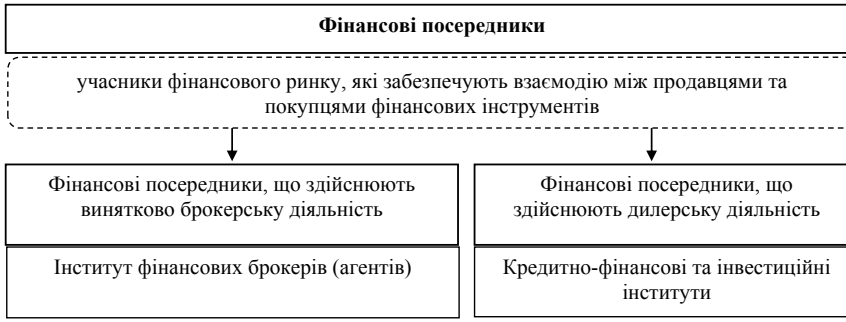

Рис. 15.6. Види фінансових посередників

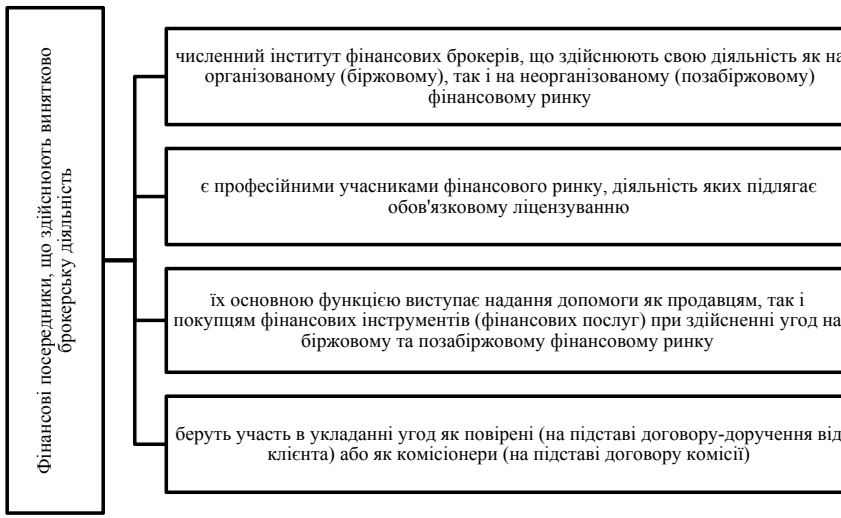

Рис. 15.7. Характеристика суб’єктів, що ведуть брокерську діяльність

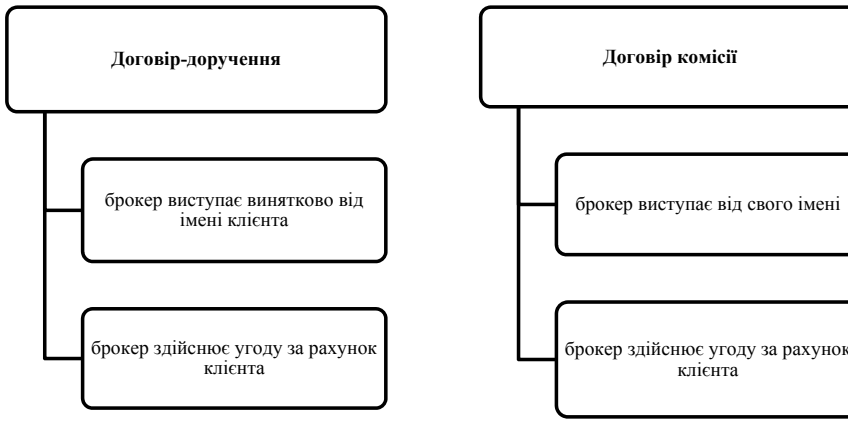

Рис. 15.8. Види договорів, за якими можуть працювати брокери

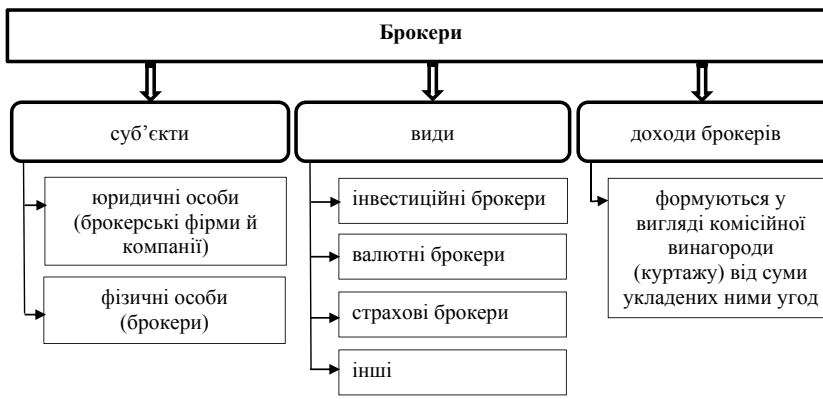

Рис. 15.9. Узагальнений опис брокерської діяльності

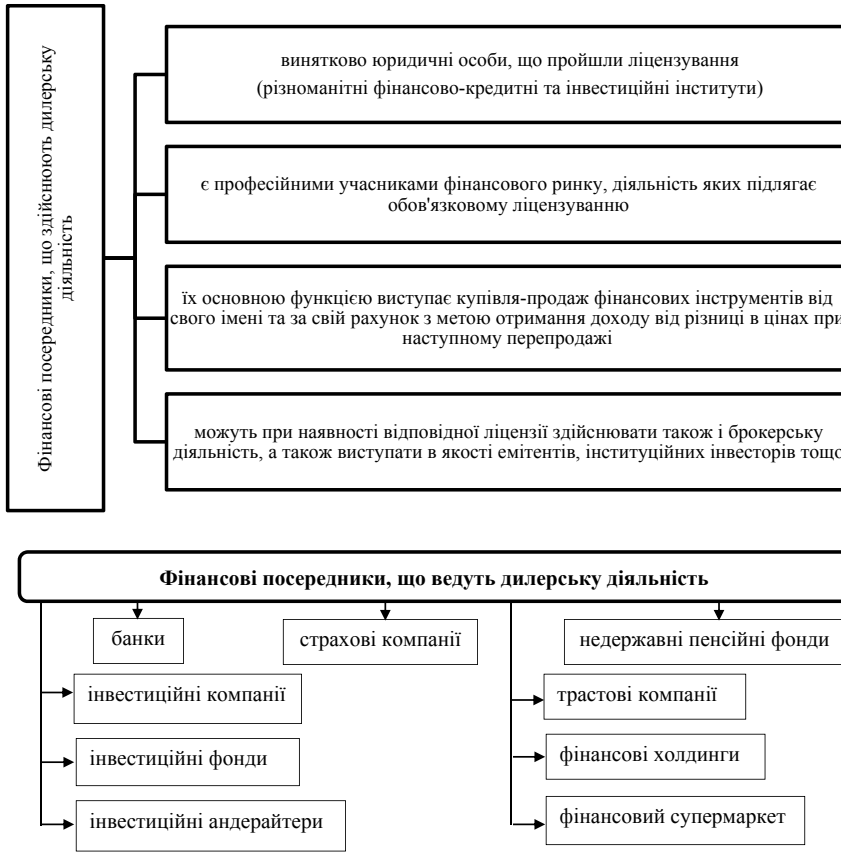

Рис. 15.10. Характеристика й види суб’єктів, що ведуть дилерську діяльність

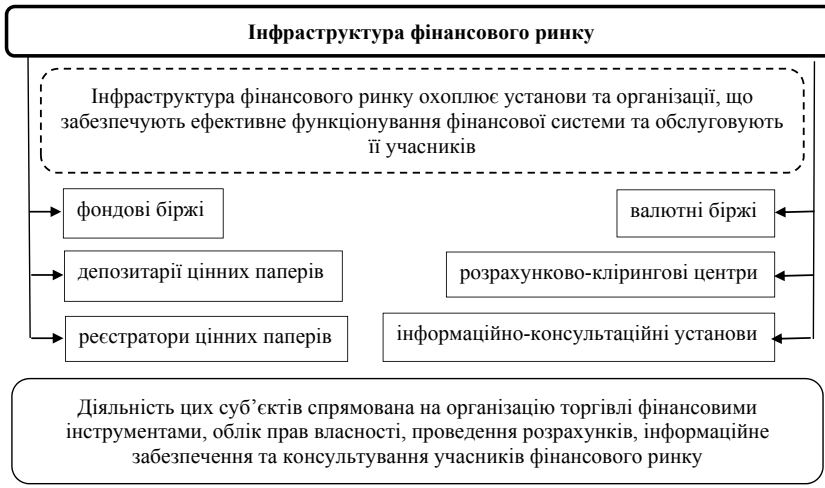

Рис. 15.11. Учасники, що здійснюють допоміжні функції (інфраструктура) на фінансовому ринку

Питання для самоперевірки

1. Що таке фінансовий ринок та яке його призначення?
2. Яку роль фінансовий ринок відіграє в економіці держави?
3. Які основні функції виконує фінансовий ринок?
4. Що таке фінансові активи та фінансові інструменти?
5. Які основні види фінансових ринків виділяють?
6. У чому полягає відмінність між ринком грошей і ринком капіталу?
7. Що таке кредитний ринок?
8. Що таке фондовий ринок та які інструменти на ньому обертаються?
9. Які функції виконують фінансові посередники?
10. Хто є основними учасниками фінансового ринку?
11. У чому полягає різниця між первинним і вторинним ринками?
12. Що таке біржовий і позабіржовий фінансовий ринок?

Завдання для контролю засвоєння знань

А. Знайдіть хибні твердження серед запропонованих:

1. Фінансовий ринок забезпечує рух фінансових ресурсів між суб'єктами економіки.
2. Держава на фінансовому ринку переважно виступає продавцем фінансових ресурсів.
3. Фондовий ринок є складовою фінансового ринку.
4. На фінансовому ринку обертаються лише готівкові гроші.
5. Кредитний ринок функціонує на принципах строковості та повернення.
6. Фінансові посередники сприяють укладанню угод між продавцями і покупцями фінансових ресурсів.
7. Ринок грошей обслуговує довгострокові фінансові операції.
8. Первинний ринок пов'язаний з первинним розміщенням цінних паперів.
9. Вторинний ринок забезпечує перепродаж фінансових інструментів.
10. Валютний ринок пов'язаний з операціями купівлі-продажу іноземної валюти.
11. Організований ринок функціонує виключно без участі бірж.
12. Фінансовий ринок сприяє мобілізації тимчасово вільних коштів.

Б. Допишіть закінчення наведених нижче тверджень:

1. Фінансовий ринок – це _____.
2. Основною метою фінансового ринку є _____.
3. Фінансові інструменти використовуються для _____.
4. Кредитний ринок забезпечує _____.
5. Фондовий ринок пов'язаний із _____.
6. Ринок грошей обслуговує _____.
7. Ринок капіталу забезпечує _____.
8. Первинний ринок призначений для _____.
9. Вторинний ринок забезпечує _____.
10. Фінансові посередники здійснюють _____.

11. Валютний ринок функціонує для _____.

12. Організований фінансовий ринок характеризується _____.

В. Про яке поняття йдеться в наступних характеристиках?

1. Система економічних відносин щодо купівлі-продажу фінансових активів – це …

2. Ринок, на якому здійснюються кредитні операції – це …

3. Сукупність операцій з цінними паперами – це …

4. Грошові кошти та цінні папери, що є об'єктом купівлі-продажу – це …

5. Ринок короткострокових фінансових ресурсів – це …

6. Ринок довгострокових інвестиційних ресурсів – це …

7. Посередник, який укладає угоди від імені клієнта – це …

8. Повторний продаж раніше випущених цінних паперів – це …

9. Ринок купівлі-продажу іноземної валюти – це …

10. Фінансовий інструмент, що підтверджує право власності або боргові зобов'язання – це …

11. Організована форма торгівлі фінансовими активами – це …

12. Особа або установа, яка залучає та розміщує фінансові ресурси – це …

Г. Визначте вид фінансового ринку згідно його класифікації:

1) ринок банківських кредитів;

2) фондова біржа;

3) міжбанківський валютний ринок;

4) ринок страхових послуг;

5) ринок державних облігацій;

6) ринок депозитів;

7) ринок акцій;

8) ринок іноземної валюти;

9) ринок фінансових деривативів;

10) ринок довгострокових позик;

11) ринок короткострокових позичкових коштів;

12) ринок золота.

Д. Визначте тип ринку (первинний / вторинний):

1) первинне розміщення акцій підприємства;

2) перепродаж акцій на біржі;

3) випуск державних облігацій;

4) купівля інвестором уже випущених облігацій;

5) IPO компанії;

6) біржова торгівля раніше емітованими цінними паперами;

7) емісія корпоративних облігацій;

8) продаж інвестором акцій іншому інвестору;

9) розміщення ощадних сертифікатів;

10) операції на фондовій біржі;

11) випуск нових цінних паперів;

12) вторинний обіг фінансових інструментів.

Е. Визначте учасника фінансового ринку:

1) залучає депозити та надає кредити;

2) здійснює страхування ризиків;

3) випускає цінні папери;

4) купує фінансові активи з метою отримання доходу;

5) виступає посередником при укладанні біржових угод;

6) організовує торгівлю цінними паперами;

7) здійснює валютні операції;

8) акумулює тимчасово вільні кошти;

9) продає державні облігації;

10) проводить операції з акціями та облігаціями;

11) забезпечує рух фінансових ресурсів;

12) формує попит і пропозицію на фінансовому ринку.

Є. Наведіть приклад функціонування фінансового ринку в Україні. Поясніть:

– які суб'єкти беруть участь у фінансових відносинах;

– які фінансові інструменти використовуються;

– до якого сегмента фінансового ринку належить приклад;

– які функції фінансового ринку реалізуються;

– яке значення цей процес має для економіки держави та суспільства.

Тестові завдання

1. Фінансовий ринок – це:

а) система здійснення операцій із купівлі та продажу різноманітних цінних паперів, випущених підприємствами, фінансовими установами та державою;

б) механізм визначення ринкової вартості фінансових інструментів;

в) сукупність грошових відносин, що виникають під час обігу фінансових активів під впливом попиту та пропозиції;

г) система обігу вільних кредитних ресурсів і фінансових інструментів, пов'язаних із ними.

2. Фінансовий ринок – це механізм, через який відбувається:

а) створення капіталу;

б) формування грошових фондів;

в) перерозподіл фінансових ресурсів;

г) використання грошових фондів.

3. Фінансовий ринок – це:

а) система купівлі-продажу матеріальних цінностей на товарних біржах;

б) механізм руху та перерозподілу фінансових активів між власниками й користувачами капіталу;

в) система страхового забезпечення майнових інтересів фізичних та юридичних осіб;

г) механізм розподілу валового внутрішнього продукту.

4. Емітенти фінансових інструментів – це:

а) учасники, які залучають фінансові ресурси;

б) учасники, які інвестують кошти у фінансові інструменти;

в) суб'єкти, що здійснюють перерозподіл фінансових ресурсів;

г) установи, що надають страхові послуги.

5. Кредитний ринок як складова фінансового ринку – це:

а) система обігу різних видів цінних паперів, випущених державою, підприємствами та фінансовими установами;

б) процес формування цін на фінансові інструменти;

в) грошові відносини, що виникають у процесі обігу фінансових активів;

г) механізм руху вільних кредитних ресурсів і пов'язаних із ними фінансових інструментів.

6. Фондовий ринок (ринок цінних паперів) як елемент фінансового ринку – це:

а) механізм обігу та купівлі-продажу цінних паперів, емітованих різними суб'єктами;

б) система формування ринкових цін на фінансові інструменти;

в) сукупність грошових відносин у процесі обігу фінансових активів;

г) система купівлі-продажу кредитних ресурсів і фінансових інструментів.

7. Первинний ринок цінних паперів призначений для:

а) забезпечення руху цінних паперів;

б) передачі права власності на цінні папери;

в) мобілізації фінансових ресурсів емітентами;

г) підтримання ліквідності цінних паперів.

8. Функція вторинного ринку цінних паперів полягає у:

а) забезпеченні обігу цінних паперів;

б) розміщенні цінних паперів серед інвесторів;

в) залученні коштів емітентами;

г) реєстрації та випуску цінних паперів.

9. Вторинний ринок цінних паперів – це:

а) купівля та продаж нововипущених цінних паперів;

б) операції з раніше емітованими цінними паперами;

в) обіг виключно акцій;

г) правильної відповіді немає.

10. Доповніть логічний ряд: кредитний ринок, фондовий ринок (ринок цінних паперів), …

а) грошовий ринок, ринок капіталів;

б) страховий, валютний ринок, ринок дорогоцінних металів;

в) регіональний, національний, міжнародний ринок;

г) біржовий, валютний та страховий ринок.

11. Основними учасниками ринку цінних паперів є:

а) брокери й дилери;

б) емітенти, інвестори та фінансові посередники;

в) продавці й покупці цінних паперів;

г) акціонерні товариства та держава.

12. Кредитори та позичальники є суб'єктами:

а) страхового ринку;

б) кредитного ринку;

в) ринку цінних паперів;

г) ринку нерухомості.

13. Емітент – це юридична особа, яка:

а) придбаває цінні папери;

б) здійснює випуск цінних паперів в обіг;

в) перепродає цінні папери;

г) правильної відповіді немає.

14. До торгів на фондовій біржі допускаються цінні папери, які:

а) пройшли процедуру лістингу;

б) випущені у кількості не менше 1 млн одиниць;

в) не можуть обертатися на позабіржовому ринку;

г) емітовані лише засновниками біржі.

15. Цінні папери – це:

а) документи, що підтверджують участь у капіталі акціонерного товариства та право на отримання доходу;

б) документи, що посвідчують право власності або боргові відносини між емітентом і власником;

в) документи, які підтверджують внесення коштів і зобов'язання щодо їх повернення з процентами;

г) документи на пред'явника, що засвідчують надання позики чи продаж товарів у кредит.

16. Який із наведених цінних паперів не належить до боргових?

а) облігація;

б) казначейське зобов'язання;

в) акція;

г) вексель.

17. До боргових фінансових інструментів належать:

а) акції, облігації, чеки, векселі, депозитні сертифікати;

б) акції, інвестиційні сертифікати, опціони, свопи, облігації;

в) державні й корпоративні облігації, казначейські та комерційні векселі, чеки;

г) акції, облігації та деривативи.

18. Акція – це:

а) цінний папір, що підтверджує частку у статутному капіталі акціонерного товариства та права акціонера;

б) документ, що посвідчує право власності або позикові відносини;

в) цінний папір, що підтверджує внесення коштів із правом їх повернення та виплати процентів;

г) цінний папір на пред'явника, який засвідчує позику чи купівлю товарів у кредит.

19. За характером прав і привілеїв акції бувають:

а) іменні та на пред'явника;

б) прості та привілейовані;

в) голосуючі та неголосуючі;

г) відзивні та безвідзивні.

20. Привілейовані акції надають їх власникам переваги щодо:

а) отримання дивідендів і участі у розподілі майна при ліквідації;

б) участі в управлінні товариством та отримання дивідендів;

в) придбання акцій нових емісій за пільговими цінами;

г) участі у голосуванні та розподілі майна.

21. Які акції забезпечують виплату дивідендів у наперед установленому розмірі незалежно від величини прибутку акціонерного товариства?

а) будь-які акції акціонерного товариства;

б) прості акції;

в) привілейовані акції;

г) іменні акції.

22. У міжнародній практиці виділяють такі види вартості акцій:

а) номінальна та ринкова;

б) фіксована, регульована та вільна;

в) номінальна, оголошена, балансова та ринкова;

г) звичайна, номінальна, додаткова та ринкова.

23. Облігація – це:

а) цінний папір, що підтверджує участь у статутному капіталі акціонерного товариства та надає право на отримання доходу, участь в управлінні й розподілі майна при ліквідації;

б) документ, який посвідчує право власності або позикові відносини між емітентом і власником;

в) цінний папір, який підтверджує внесення коштів та зобов'язання емітента повернути їх у визначений строк із виплатою процентів;

г) цінний папір на пред'явника, що підтверджує надання позики або продаж товарів у кредит під відсотки.

24. Деривативи переважно застосовуються для:

а) отримання дивідендного доходу;

б) одержання процентного доходу;

в) підтвердження права власності на банківський депозит;

г) страхування цінових ризиків і здійснення спекулятивних операцій.

25. Сутність поняття «опціон» полягає у:

а) борговому зобов'язанні;

б) грошовій розписці;

в) пайовому цінному папері;

г) праві купівлі або продажу базового активу за визначеною ціною у встановлений строк.

26. Державне регулювання фондового ринку України здійснює:

а) Міністерство фінансів України;

б) Національний банк України;

в) Фонд державного майна України;

г) Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку України.

27. Валютні інтервенції на валютному ринку проводить:

а) уряд держави;

б) центральний банк держави;

в) комерційні банки;

г) валютна біржа.

28. Валютний ринок є складовою:

а) грошового ринку;

б) ринку капіталів;

в) ринку банківського кредитування;

г) фондового ринку.

29. Метою державного регулювання фінансових ринків в Україні є:

а) забезпечення дотримання учасниками фінансового ринку вимог чинного законодавства;

б) здійснення контролю та нагляду за діяльністю фінансових установ;

в) реалізація єдиної державної політики у сфері фінансового ринку;

г) мінімізація системних ризиків у діяльності учасників ринку.

30. Ринок з негайною реалізацією угод називається:

а) строковий ринок;

б) ф'ючерсний ринок;

в) ринок «спот»;

г) вторинний ринок.

ТЕМА 16. МІЖНАРОДНІ ФІНАНСИ

16.1. Сутність і структура міжнародних фінансів.
16.2. Фінанси міжнародних організацій.
16.3. Міжнародні фінансові інститути.

16.1. Сутність і структура міжнародних фінансів

Рис. 16.1. Поняття та передумова виникнення й розвитку міжнародних фінансів

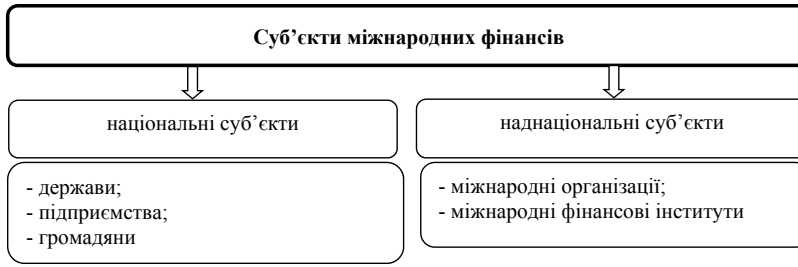

Рис. 16.2. Суб'єкти міжнародних фінансів

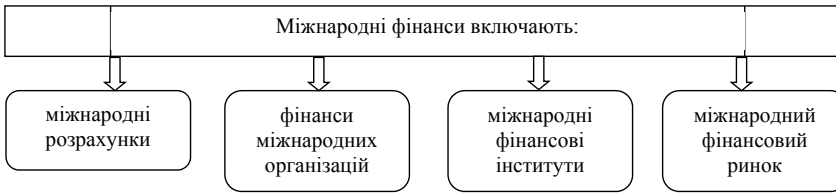

Рис. 16.3. Складові ланки міжнародних фінансів як сфери фінансової системи держави

Рис. 16.4. Поняття й форми міжнародних розрахунків

Рис. 16.5. Поняття і складники міжнародного фінансового ринку

16.2. Фінанси міжнародних організацій

Рис. 16.6. Поняття й особливості фінансів міжнародних організацій

Таблиця 16.1

Джерела формування фінансових ресурсів міжнародних організацій

Джерела	Характеристика
Обов'язкові внески держав-членів	Регулярні членські внески, розмір яких визначається на основі встановлених критеріїв (економічний потенціал, ВНП, частка у світовій торгівлі тощо)
Добровільні внески та пожертви	Надходять від держав, міжнародних організацій, фондів, корпорацій та приватних осіб на реалізацію окремих програм і проєктів
Кредити та позики	Кошти, що залучаються на фінансових ринках, від держав-членів або інших міжнародних фінансових інституцій
Доходи від операційної діяльності	Плата за послуги, продаж публікацій, ліцензій, використання майна та інші власні доходи організацій
Інші надходження	Штрафи, пені, відшкодування витрат, курсові різниці, доходи від інвестицій тощо

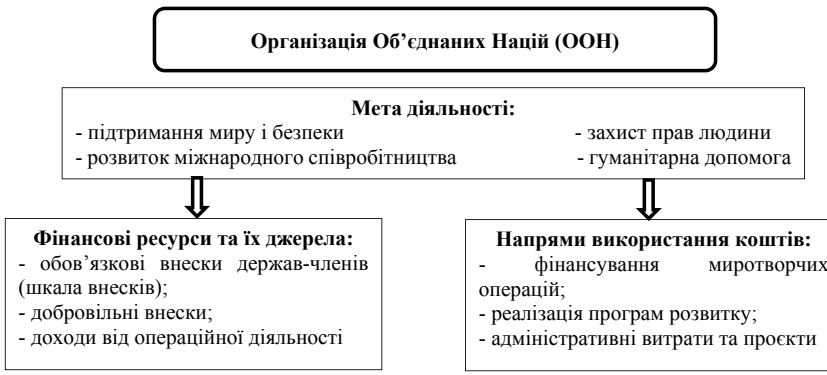

Рис. 16.7. Фінанси ООН

16.3. Міжнародні фінансові інститути

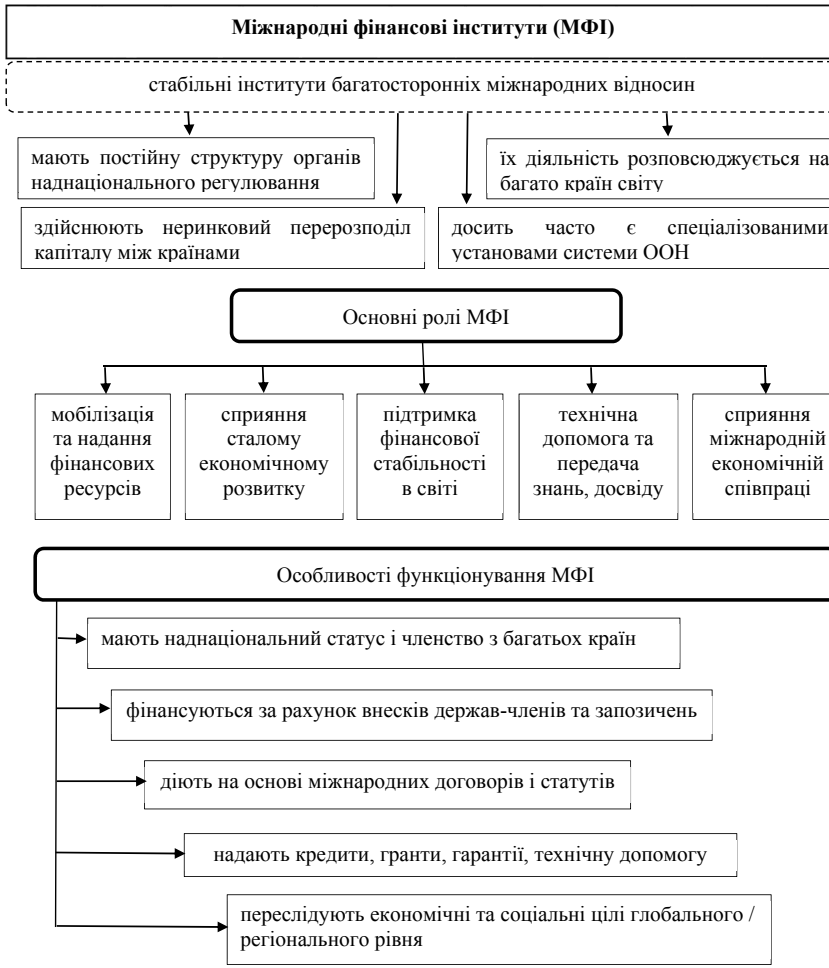

Рис. 16.8. Статус та особливості діяльності МФІ

Таблиця 16.2

Порівняння ключових фінансових інститутів

Критерій	Міжнародний валютний фонд (МВФ)	Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), Міжнародна асоціація розвитку (МАР)	Міжнародна фінансова корпорація (МФК)	Багатостороння агенція з питань гарантій інвестицій (БАГІ)
Основна мета	стабільність міжнародної валютної системи, макростабільність	зменшення бідності та сталий розвиток країн-членів	розвиток приватного сектору	сприяння іноземним інвестиції через механізм їх страхування від некомерційних ризиків
Клієнти	держави-члени	Уряди країн, державні структури	приватні компанії	іноземні інвестори та компанії
Фінансування	квоти країн-членів	статутний капітал, запозичення на фінансових ринках	власні кошти; залучені на ринках кошти	капітал країн-членів; премії за гарантії
Основні види діяльності	кредитування (платіжний баланс); моніторинг економіки; технічна допомога; консультації	кредитування (проєкти розвитку); ранти; гарантії; консультації	інвестиції у приватні компанії; кредити; консультації	страхування політичних ризиків; гарантії інвестицій
Приклади діяльності	фінансова підтримка при дефіциті платіжного балансу	будівництво доріг, освіта, охорона здоров'я, енергетика	фінансування підприємств; проєктне фінансування	гарантії від експропріації, війни, революції, неконвертованості валюти країни-реципієнта інвестицій тощо

Питання для самоперевірки

1. Що таке міжнародні фінанси та які передумови їх виникнення?
2. Які основні складові входять до структури міжнародних фінансів?
3. У чому полягає сутність міжнародних фінансових відносин?
4. Які суб'єкти беруть участь у сфері міжнародних фінансів?
5. Що таке міжнародні розрахунки та які їх основні форми?
6. У чому полягає особливість акредитивної форми міжнародних розрахунків?
7. Що таке інкасо та як воно використовується у міжнародній торгівлі?
8. Яке призначення міжнародних фінансових інститутів?
9. Які організації входять до групи Світового банку?
10. Які функції виконує Міжнародний валютний фонд?
11. Що таке міжнародний фінансовий ринок?
12. Які найбільші світові фінансові центри функціонують у сучасному світі?

Завдання для контролю засвоєння знань

А. Знайдіть хибні твердження серед запропонованих:

1. Міжнародні фінанси виникли внаслідок розвитку міжнародної економічної інтеграції.
2. До суб'єктів міжнародних фінансів належать лише держави.
3. Міжнародні фінансові відносини пов'язані з рухом валютно-фінансових потоків.
4. Акредитив є однією з форм міжнародних розрахунків.
5. Інкасо є найвигіднішою формою розрахунків для імпортера.
6. Відкритий рахунок забезпечує експортеру повну гарантію платежу.
7. МВФ належить до міжнародних фінансових інститутів.
8. Міжнародний фінансовий ринок здійснює перерозподіл фінансових ресурсів між країнами.
9. Світовий банк займається виключно емісією національної валюти.

10. Міжнародні фінансові центри функціонують лише в Європі.

11. Офшорні фінансові центри характеризуються пільговим оподаткуванням.

12. Міжнародні фінанси не пов'язані з міжнародною торгівлею.

Б. Допишіть закінчення наведених нижче тверджень:

1. Міжнародні фінанси – це _____.

2. Міжнародна фінансова інтеграція пов'язана з _____.

3. До складу міжнародних фінансів входять _____.

4. Міжнародні розрахунки забезпечують _____.

5. Акредитив – це _____.

6. Інкасо передбачає _____.

7. Міжнародні фінансові інститути створюються для _____.

8. МВФ є _____.

9. Світовий банк включає _____.

10. Міжнародний фінансовий ринок призначений для _____.

11. Офшорні фінансові центри характеризуються _____.

12. Найбільші світові фінансові центри розташовані у _____.

В. Про яке поняття йдеться в наступних характеристиках?

1. Сукупність валютно-фінансових відносин між країнами – це …

2. Система механізмів реалізації грошових вимог і зобов'язань між країнами – це

3. Розрахунковий документ, що гарантує оплату товару банком, – це …

4. Банківська операція з отримання коштів за дорученням експортера – це …

5. Міжнародна організація, що забезпечує валютно-фінансову стабільність, – це

6. Сукупність банків, бірж та фінансових інститутів світового рівня – це …

7. Центр здійснення міжнародних валютно-кредитних операцій – це …

8. Пільговий фінансовий центр із мінімальним оподаткуванням – це …

9. Міжнародна організація, до складу якої входять МБРР і МФК, – це …

10. Переміщення фінансових ресурсів між країнами – це …

11. Форма міжнародних розрахунків без гарантії платежу експортеру – це …

12. Валютно-фінансові відносини між суб'єктами різних країн – це …

Г. Визначте суб'єкта міжнародних фінансів (національний / наднаціональний):

1) держава;

2) міжнародний валютний фонд;

3) підприємство-експортер;

4) Світовий банк;

5) громадяни;

6) ЄБРР;

7) уряд країни;

8) міжнародна фінансова організація;

9) транснаціональний банк;

10) міжнародна економічна організація;

11) фізичні особи;

12) регіональний банк розвитку.

Д. Визначте форму міжнародних розрахунків (авансовий платіж / акредитив / інкасо / відкритий рахунок):

1) попередня оплата всієї вартості товару;

2) банківська гарантія платежу після подання документів;

3) отримання банком коштів за дорученням експортера;

4) оплата товару після його отримання;

5) найбільш вигідна форма розрахунків для експортера;

6) форма розрахунків із використанням спеціально заброньованих коштів;

7) форма без гарантії своєчасної оплати для продавця;

8) розрахунок через банківське посередництво;

9) оплата за допомогою банківського переказу до відвантаження товару;

10) форма розрахунків із записом заборгованості на рахунку покупця;

11) документарна форма міжнародних розрахунків;

12) форма розрахунків, що регулюється Уніфікованими правилами з інкасо.

Е. Визначте міжнародний фінансовий інститут:

1) МВФ;

2) Європейський банк реконструкції та розвитку;

3) Національний банк України;

4) Світовий банк;

5) Африканський банк розвитку;

6) Міністерство фінансів України;

7) Базельський комітет з банківського нагляду;

8) Паризький клуб кредиторів;

9) ООН;

10) Банк міжнародних розрахунків;

11) Азіатський банк розвитку;

12) ЮНІСЕФ.

Є. Наведіть приклад функціонування міжнародних фінансів. Поясніть:

– які суб'єкти беруть участь у міжнародних фінансових відносинах;

– які валютно-фінансові потоки виникають;

– які форми міжнародних розрахунків використовуються;

– до якої складової міжнародних фінансів належить приклад;

– які функції виконують міжнародні фінанси;

– яке значення цей процес має для світової економіки та розвитку країни.

Тестові завдання

1. Міжнародні фінанси – це:

а) система розподільчих і перерозподільчих відносин, які виникають у процесі формування та використання державних фінансових ресурсів для виконання функцій держави;

б) інструмент перерозподілу тимчасово вільних фінансових ресурсів між державами з метою забезпечення їх стабільного економічного розвитку на умовах повернення та оплати;

в) сукупність перерозподільчих відносин, що формуються під час створення й використання фондів фінансових ресурсів на міжнародному або світовому рівні;

г) особлива сфера руху грошових коштів між державами, яка здійснюється на засадах строковості, повернення, платності та забезпеченості.

2. Поява та розвиток міжнародних фінансів зумовлені:

а) активним розвитком міжнародної економічної інтеграції;

б) виникненням міжнародних фінансових організацій та інститутів;

в) потребами розвитку міжнародної торгівлі товарами й послугами;

г) розвитком політичних відносин між державами світу.

3. У сфері міжнародних фінансів діють такі суб'єкти:

а) суб'єкти, що виконують основні та допоміжні функції на фінансовому ринку;

б) національні й наднаціональні суб'єкти (міжнародні організації та фінансові інститути);

в) продавці й покупці фінансових активів, а також фінансові посередники;

г) міжнародні організації, міжнародні фінансові інститути, інтеграційні об'єднання, транснаціональні корпорації та банки.

4. До структури міжнародних фінансів належать:

а) міжнародні фінансові організації та інститути;

б) міжнародні організації та установи;

в) міжнародні розрахунки, фінанси міжнародних організацій, міжнародні фінансові інститути та міжнародний фінансовий ринок;

г) МВФ, Група Світового банку та міжнародні інтеграційні об'єднання.

5. У міжнародних економічних відносинах держава може виступати як:

а) кредитор;

б) позичальник;

в) гарант;

г) усі відповіді правильні.

6. Міжнародні розрахунки – це:

а) система мобілізації коштів і надання кредитної допомоги для реалізації важливих економічних проєктів;

б) міждержавний перерозподіл вільних фінансових ресурсів для забезпечення стабільного розвитку світової економіки та отримання доходу;

в) система механізмів реалізації грошових вимог і зобов'язань між суб'єктами міжнародних економічних відносин;

г) правильної відповіді немає.

7. Основні форми міжнародних розрахунків:

а) передоплата та післяоплата;

б) повний авансовий платіж, акредитив, інкасо, відкритий рахунок;

в) банківський і поштовий переказ;

г) акцепт, аваль, індосамент.

8. Розрахунковий або грошовий документ, який містить доручення однієї кредитної установи іншій здійснити оплату за товари чи послуги за рахунок попередньо зарезервованих коштів або видати пред'явнику певну суму готівки, – це:

а) інкасо;

б) акредитив;

в) аваль;

г) акцепт.

9. Банківська операція, за якої банк за дорученням експортера отримує від імпортера кошти за відвантажені товари чи надані послуги та зараховує їх на рахунок клієнта, – це:

а) інкасо;

б) акредитив;

в) аваль;

г) акцепт.

10. 100-відсотковий авансовий платіж як форма міжнародних розрахунків – це:

а) документ, що містить доручення кредитній установі здійснити оплату або видати готівку пред'явнику;

б) банківська операція з отримання коштів від імпортера за розрахунковими документами;

в) повна попередня оплата вартості товару чи послуги, яка здійснюється шляхом банківського переказу або чека;

г) передоплата у розмірі половини вартості товару чи послуги за допомогою переказу або чека.

11. Акредитив як форма міжнародних розрахунків – це:

а) документ, який містить доручення одній фінансовій установі провести оплату за рахунок заброньованих коштів або видати готівку;

б) банківська операція з отримання платежу від імпортера за дорученням експортера;

в) повна передоплата товару чи послуги;

г) часткова передоплата в розмірі 50% вартості.

12. Інкасо як форма міжнародних розрахунків – це:

а) розрахунковий документ для здійснення платежу або видачі готівки;

б) банківська операція, за допомогою якої банк отримує кошти від імпортера за товари чи послуги на користь експортера;

в) повна передоплата товару чи послуги;

г) часткова передоплата в розмірі половини вартості.

13. Фінанси міжнародних організацій – це:

а) система економічних відносин, пов'язаних із формуванням, розподілом і використанням грошових фондів на міжнародному рівні відповідно до статутних цілей організацій;

б) механізм купівлі-продажу іноземної валюти та цінних паперів, номінованих в іноземній валюті;

в) система акумуляції та міждержавного перерозподілу тимчасово вільних фінансових ресурсів;

г) міжнародні чи регіональні фінансові установи, створені для мобілізації коштів і кредитування економічних проєктів.

14. Міжнародні фінансові інститути – це:

а) економічні відносини, пов'язані зі створенням і використанням міжнародних фондів грошових ресурсів;

б) механізм торгівлі іноземною валютою та валютними цінними паперами;

в) система акумулювання фінансових ресурсів і їх міжнародного перерозподілу;

г) фінансові організації світового або регіонального рівня, створені для мобілізації коштів та фінансування важливих економічних проєктів.

15. Міжнародний фінансовий ринок являє собою:

а) систему економічних відносин щодо формування та використання міжнародних грошових фондів;

б) механізм торгівлі іноземною валютою й цінними паперами, вираженими в іноземній валюті;

в) систему акумуляції та міжнародного перерозподілу фінансових ресурсів;

г) міжнародні чи регіональні фінансові установи, що фінансують економічні проєкти.

16. Міжнародний фінансовий ринок охоплює:

а) валютні ринки, ринки цінних паперів та ринки кредитних ресурсів;

б) фінансові ринки країн із відкритою економікою;

в) коротко-, середньо- та довгострокові фінансові ринки;

г) світовий ринок позикових капіталів і міжнародних інвестицій.

17. Міжнародний валютний ринок – це:

а) ринок короткострокових активів, які легко купуються та продаються з мінімальними витратами;

б) механізм торгівлі іноземною валютою або короткостроковими борговими інструментами, вираженими в іноземній валюті;

в) механізм торгівлі довгостроковими фінансовими зобов'язаннями;

г) ринок індивідуальних боргових зобов'язань без розвиненого вторинного ринку.

18. Міжнародні фінансові організації виникли внаслідок:

а) посилення ролі окремих країн у світовій економіці;

б) необхідності проведення валютних операцій;

в) зростання інтернаціоналізації господарського життя та потреби спільного вирішення проблем світової економіки;

г) необхідності страхування валютних ризиків.

19. Фінансування діяльності ООН здійснюється за рахунок:

а) коштів міжнародних фінансових організацій;

б) регулярного та спеціального бюджетів ООН;

в) щорічних внесків урядів держав-членів;

г) добровільних благодійних внесків міжнародних фінансових установ.

20. МВФ надає кредити країнам з метою:

а) стимулювання експорту;

б) збільшення імпорту;

в) покриття дефіциту платіжного балансу;

г) нецільового використання коштів.

21. СДР – це:

а) спеціальні депозитні ресурси;

б) спеціальні права запозичення;

в) спеціальні грошові резерви;

г) американські депозитарні розписки.

22. До Групи Світового банку входять:

а) МБРР, МВФ та МФК;

б) МБРР і МАР;

в) МВФ та ЄБРР;

г) МБРР, МАР, МФК, БАГІ та МЦУІС.

23. Членами МБРР можуть бути:

а) лише європейські держави;

б) лише країни-члени МВФ;

в) усі країни-члени ООН;

г) будь-які держави.

24. Особливістю кредитної діяльності МБРР є:

а) надання виключно короткострокових кредитів;

б) кредитування лише фінансових установ;

в) надання позик урядам країн, що розвиваються, або під державні гарантії;

г) усі відповіді правильні.

25. Фінансові ресурси МБРР формуються за рахунок:

а) обов'язкових відрахувань підприємств і добровільних пожертв;

б) доходів від володіння цінними паперами;

в) капіталу, сформованого шляхом підписки на акції Банку, позик на світових фінансових ринках і повернення раніше наданих кредитів;

г) регулярних внесків держав-членів МБРР.

26. Міжнародна асоціація розвитку (МАР) була створена:

а) як структурний підрозділ МБРР для кредитування найбідніших країн на пільгових умовах;

б) для фінансування приватних підприємств без державних гарантій;

в) для розвитку міжнародного валютного співробітництва;

г) для стимулювання збалансованого розвитку міжнародної торгівлі.

27. Метою створення Міжнародної фінансової корпорації (МФК) є:

а) сприяння економічному розвитку країн-членів та підвищенню ефективності праці;

б) фінансування приватних підприємств без урядових гарантій і стимулювання приватних інвестицій;

в) фінансування виробничого сектору економіки;

г) усі відповіді правильні.

28. Позики МФК надаються:

а) безпосередньо приватним компаніям без державних гарантій;

б) приватним компаніям під гарантії уряду;

в) підприємствам усіх форм власності під державні гарантії;

г) лише державним підприємствам.

29. Головною метою створення Багатосторонньої агенції з гарантії інвестицій (БАГІ) є:

а) сприяння економічному розвитку та міграції робочої сили;

б) допомога у фінансуванні приватного бізнесу;

в) стимулювання припливу інвестицій у країни, що розвиваються, шляхом страхування некомерційних ризиків;

г) сприяння реконструкції та розвитку держав-членів через підтримку капіталовкладень.

30. Міжнародний центр з урегулювання інвестиційних спорів (МЦУІС):

а) сприяє міжнародним інвестиціям шляхом арбітражу та врегулювання спорів між урядами й іноземними інвесторами, а також проводить консультації та дослідження;

б) підтримує економічний розвиток через кредитування приватного сектору;

в) надає гарантії інвесторам від некомерційних ризиків;

г) кредитує уряди найбідніших держав на пільгових умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ТА РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Водолазська О.А., Герман Г.В. Управління державним боргом України. *Економічний простір*. 2020. № 160. С. 77-82.

2. Водолазська О.А., Колєснік С.В. Розвиток фондових бірж в Україні: тенденції, проблеми та перспективи. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. №1. С. 113-119. DOI: https://doi.org/10.32702/2306-6814.2025.1.113.

3. Водолазська О.А., Сіроштан Т. Вектори розвитку медичного страхування в Україні. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 25. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/268.

4. Волкова В.В., Волкова Н.І. Гроші і кредит: навч. посіб. Вінниця: Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2021. 300 с. URL: https://r.donnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/2657.

5. Гаватюк Л.С., Корбутяк А.Г., Сокровольська Н.Я., Юрій Е.О. Фінанси територіальних громад: навч. посіб. Чернівці: ЧНУ ім. Юрія Федьковича, 2019. 182 с.

6. Грінько І.М. Міжнародні фінанси: навч. посіб. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 109 с.

7. Гроші та кредит: навч. посіб. / С.П. Стеценко, В.В. Титок, Н.В. Лисиця [та ін.]; Київ. нац. ун-т буд-ва і архіт. Київ : КНУБА, 2024. 227 с.

8. Гроші та кредит: практикум: навч. посіб. / І. М. Михайловська, К. Л. Ларіонова. 2-ге видання, стереотипне. Львів: «Новий Світ-2000», 2024. 310 с.

9. Добровольська О.В., Водолазська О.А., Грицюк С.І. Формування системи стратегічних цілей фінансової діяльності підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 19-20, С. 47-53.

10. Журавка О.С., Бухтіарова А.Г., Пахненко О.М. Страхування: навч. посіб. Суми: Сумський державний університет, 2020. 350 с.

11. Земсков К.В., Лиса О.В. Управління фінансовими ресурсами банку з метою підвищення його рентабельності. *Економіка та суспільство*. 2024. № 68. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-74.

12. Зянько В., Єпіфанова І., Мельничук Д. Міжнародні розрахунки і валютні операції: навч. посіб. / Вінниц. нац. техн. ун-т. Вінниця: ВНТУ, 2021. 105 с.

13. Іванчук Н.В. Гроші і кредит: навч. посіб. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2021. 332 с.

14. Качула С.В., Бровко Л.І., Лиса О.В. Трансформація та пріоритети фінансової політики України в умовах повномасштабної війни. *Інвестиції: практика та досвід*. 2026. № 5. С. 69-74.

15. Коць О.О., Ільчук П.Г. Монетарна політика: навч. посіб. Львів: Новий Світ, 2021. 164 с.

16. Круш П. В., Алексєєв В. Б. Гроші та кредит: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2022. 216 с.

17. Кудряшова В.В., Лиса О.В. Окремі аспекти формування ресурсного потенціалу банківської системи України. *Бізнес-навігатор*. 2021. № 6(67). С. 143-147.

18. Лиса О.В., Дитиненко К.В. Проблематика управління кредитною діяльністю банків у сучасних умовах. *Економіка та суспільство*. 2025. Вип. 81. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-81-41.

19. Луцишин З. Асиметрія та парадокс фінансової глобалізації. Київ: КНЕУ, 2018. 234 с.

20. Мельник С. І., Шевченко Н. Б., Висоцька І. В. Банківська система: навч. посіб. у схемах і таблицях. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. 184 с.

21. Мещеряков А.А., Архірейська Н.В. Гроші та кредит (практикум): навч. посіб. Дніпро: УМСФ, 2022. 171 с.

22. Монетарні важелі стимулювання розвитку економіки України: глобальні виміри та національні інтереси: монографія / за ред. д-ра екон. наук, проф. О.В. Дзюблюка. Тернопіль: Осадца Ю.В., 2021. 300 с.

23. Нікола С.О. Фінанси підприємств: навч. посіб. Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2020. 206 с.

24. Павленко О.П., Водолазська О.А. Проблеми та перспективи функціонування спрощеної системи оподаткування в Україні. *Наука і техніка сьогодні*. 2022. №10, С. 144-157.

25. Плиса В.Й. Страхування: підручник, 2-ге вид., виправлене й доповнене. Київ: Каравела, 2019. 512 с.

26. Податковий менеджмент: навч. посіб. / С.В. Іванов, С.В. Юдіна, Г.В. Разумова, О.В. Лиса. Кам'янське: ДДТУ, 2023. 307 с.

27. Пшенична М.В. Фінанси, гроші та кредит: конспект лекцій. К.: Університет «Україна», 2025. 180 с.

28. Ситник Н.С., Стасишин А.В., Блащук-Девяткіна Н.З., Петик Л.О. Банківська система: навч. посіб. / за заг. ред. Н. С. Ситник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 580 с.

29. Содома Р.І., Дубинецька П.П., Саміло А.В. Фінанси, гроші та кредит: теорія та практика: навч. посіб. Львів. ЛДУБЖД, 2024. 624 с.

30. Суздалєва О. Гроші та кредит: електронний навч. посіб. Київ: МДУ, 2024. URL: https://repository.mu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/6038/2/suzdaleva_groshi_ta_kredit.pdf.

31. Ферґюсон Н. Еволюція грошей. Фінансова історія світу; пер. з англ. К. Диса. Київ: Наш формат, 2017. 380 с.

32. Фінанси, гроші та кредит: навч. посіб. / М.П. Політило, І.Б. Хома, О.М. Чубка, Н.Б. Ярошевич, А.І. Якимів. Львів: Новий Світ-2000. 2022. 234 с.

33. Фінанси: підруч. / за ред. д.е.н., проф. А.І. Крисоватого. Тернопіль: Університетська думка, 2024. 632 с.

34. Фінансова грамотність. Фінанси. Що? Чому? Як?: навч. посіб. / авт. кол. Київ, 2019. 272 с.

35. Халатур С.М., Строцький В.В. Актуалізація процедури формування фінансових ресурсів підприємства в умовах цифрової економіки. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. № 8(07). С. 112-116.

36. Халатур С.М., Сірко А.Ю., Правило О.Л. Сучасні виклики в процесі формування стійкості фінансових результатів підприємства в умовах війни. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 18. С. 64-68.

37. Халатур С.М., Сіренко Н.М., Мікуляк К.А. Досвід країн світу у плануванні та веденні особистих (сімейних) бюджетів. *Агросвіт*. 2025. №11. С. 45-49.

38. Халатур С.М. Шляхи зміцнення фінансової безпеки України інструментами бюджетно-податкової політики. *Економічна парадигма.* 2026. №2(106). С. 347-356.

39. Чупринка К.О., Лиса О.В. Особливості управління фінансовими ресурсами універсального банку в сучасних умовах. *ScientificWorldJournal*. 2025. Вип. 35. Ч. 3. С. 225-241.

40. Ярошевич Н.Б. Фінанси, гроші та кредит: підруч. Львів: «Новий Світ-2000», 2025. 414 с.

41. Ivanov, S., Yudina, S., Hanziuk S., Gurzhiy T. & Lysa, O. (2021). Factors affecting the market of household bank deposits in Ukraine. *Economic Annals-XXI* (2021), 190(5-6(2)), 98-108, DOI: https://doi.org/10.21003/ea.V190-09.

42. Khalatur S., Dovgal O., Karamushka O., Brovko L., Vodolazska, O. (2024). Innovative trends of financial engineering to the way of digital economy. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice. Vol. 6(59). Pp. 136-150. DOI: https://doi.org/10.55643/fcaptp.6.59.2024.4508.

43. Khalatur, S., Tvaronavičienė, M., Dovgal, O., Levkovich, O., Vodolazska, O. Impact of selected factors on digitalization of financial sector. Entrepreneurship and Sustainability. 2022. Issues 10(1), pp. 358-377. URL: https://jssidoi.org/jesi/article/1000.

44. Yudina, S., Lysa, O., Razumova, H., Oskoma, O., & Halahanov, V. (2024). Management and administration of financial resources using digital technologies. Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series “Economics”, 11(1), 92-102. DOI: https://doi.org/10.52566/msu-econ1.2024.92.

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

ХАЛАТУР Світлана Миколаївна
ВОДОЛАЗСЬКА Оксана Анатоліївна
ЛИСА Олена Володимирівна

ФІНАНСИ, ГРОШІ І КРЕДИТ
У РИСУНКАХ І ТАБЛИЦЯХ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

для здобувачів вищої освіти за освітньою програмою
«Облік і оподаткування» спеціальності D1 «Облік і оподаткування»
галузі знань D «Бізнес, адміністрування та право»
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Друкується в авторській редакції

Підписано до друку 13.07.2026 р. Формат 60x84 1/16.
Друк цифровий. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 20,5. Тираж 300 прим.

Видавництво «SBA Print»
тел.: +38067-393-33-34
e-mail: 3933334@ukr.net
www.sbaprint.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 5409 від 02.08.2017 року.